

47

Cypriani
Soary
Ars Rhetorice

DE ARTE RHETORICA
LIBRI TRES

Ex Aristotele, Cicerone, & Quiniliano
præcipue de prompti.

AUCTORE CYPRIANO SOARIO
Sacerdote Societatis IESV.

NUNC AVTEM FEDERICI CERVITI
Veronensis commentariis illustrati.

VERONÆ, Typis Hieronymi Discipuli

*H. m. y. libro 88
f. 11*

AVRELIO PRANDINO
I. V. PERITISSIMO.

ADVOCATO ET IUDICI
FISCALI VERONÆ

Federicus Cerutus. S. D. P.

VLTA sane
ab hominibus,
excellenti ingenio
preditis, magnis
vigilijs excogitata, magnisque
laboribus inuenta fuisse,
quæ ad hominum usus adprimè
necessaria sunt, si quis propius
attendet, facile intelliget: quæ
omnia ut laude valde digna sint,
ex ijs tamen alia alijs excellere,

A 2 lon-

longeque digniora esse, nemo sane mentis negabit unquam: nam res quasdam ad voluptatem, ad oblectandosque sensus inuentas, quibus facile carere possimus; nonnullas autem ad vitam recte instituendam repertas, quibus si destituamur, eas valde desiderare cogamur, non est, quod quisquam inficiatur. Has autem singulas, si diligenter inspiciamus, facile apparebit, quibusdam non ubique, non semper, nonnullis vero ubique, et semper nobis opus esse. Quarum est numero si qua est, cui palma sit prabenda, sanè hanc sibi ipsam Eloquentia iure optimo vindicabit.

bit. Etenim si rem unamquamque ex ea, quæ nobis emanat, utilitate, expendere velimus, quid eo laudabilius dici, aut excogitari potest, quam quo omnium salus continetur? Hoc vero quid poterit prestare, nisi ipsa presterit Eloquentia? quæ potuit dispersos homines in unum congregare; congregatos vero ita retinere, ut si quando prauitate animi aliqua disgregari cupiant, ipsos sua excellentia arte adeo deuinciat, ut cui vis facile ostendat, in sui ipsius potestate sensus omnium, animosque esse. Quod ex historia tam clare patet, et ex optimorum oratorum lectione

tam facile perspicitur, ut quacumque domi, forisque acta unquam fuerint, hinc sua initia duxisse, hac moderatrice gesta, huius auctoritate confecta fuisse dignoscantur. Nam quid hac non potuit prestare? Quando unquam trepidis in rebus homines deiectis animis adeo extiterunt, ut alicuius facundia non erecti, non audaces sint facti? Quando unquam in re propria tam negligentes, ut ad res aggrediendas dicente aliquo non fuerint inflammati? qua laude, quibus preconijs unquam carere potuerunt ij, qui pro patria fortiter pugnando occubuerunt,

aut

aut illam defendendo strenue se gesserunt? Numquam hominum improbitas innocentis dignitatem tantum potuit imminuere, quin Oratoris, idest viri boni, eloquentia fuerit adaucta: ut facile dignoscere possimus, in hac quouis loco, ubiuis gentium, quocumque tempore homini maximum robur extitisse; neque immerito apud quasuis nationes, & in qualibet bene instituta Republica semper hanc floruisse, & dominatam esse: nunc vero tanto in pretio haberi, ab hominibus adeo suspici, ut quia ceteris omnibus rebus prestare existimetur hac una Regum Oratores apud

A 4 Re-

Reges grauiſſimis de rebus acturi prudentiſſime utantur. Nam ſiue ullus belli tumultus excite-
tur, ſiue quis regno, ſuiſque re-
bus ſit contentus, ſiue etiam ma-
iora appetat, quid aptius ad omniū
gentibus conſtituendum, quid ac-
commodatiuſ ad dignitatem
imperij conſeruandam, quid op-
portunum magis ad terminos pro-
ferendos diſerto, et facundo vi-
ro? Armis ſanè per ſæpe ad hæc
conſicienda utuntur homines: ſed
quod ſapientes viri intelligant,
quæcunque hoſtili ferro conſiciun-
tur, eadem oratione poſſe conſi-
ci, quod magis hominis eſt pro-
prium, eo prius, et libentius u-
tun-

tuntur. Itaque et in pace Ora-
tores ad viros principes mittun-
tur, qui eandem poſſint pru-
dentia, ſuaque facundia fouere;
et diuturnis bellis deſeſſæ gentes
per legatos, et oratores otium,
et quietem repoſcunt: ita ut pru-
dentiſſime excogitatum videri
poſſit, nullum eſſe regnum, nul-
lam Rempublicam, nullum im-
perium, quod non per legatos ex-
tractet, quibus præcipuè ſuus
ſtatus contineatur: intelligit enim,
ſi cui natura, aut exercitatio do-
ctrinæ, probitatisque tantum tri-
buit, ut iſdem excellat, huic
conſilio, et eloquentia plurimum
pollenti grauiſſima quæque eſſe
com-

committenda. Huius tu, Prandinē praestantissime, cum iam inde a teneris annis desiderio flagrare capisses, paulatim post eius venustate, & praestantia adeo captus fuisti, ut ei te totum dicaueris; atque ut hanc adipisceris, quandiu per aetatem humanioribus studiis licuit vacare, nullis unquam laboribus, nullis vigilijs parcere voluisti: Cum vero ad legalem scientiam tuas cogitationes conuertisses, ne hanc quidem tamen intermittendam existimasti; quippe qui intelligeres, mutam poenē esse eam Iurisprudentiam, quae non eloquentia sit coniuncta; in foroq; se ipsam
pro-

prodat, & declaret. Ex utraque autem, quas tibi laudes, quam famam, quos plausus comparasti, & excepisti? Licet mihi hoc ab humanitate tua impetrare, ut aliqua ex parte hac commemorem: quas enim pro patria tua legationes suscepisti, quae pro eius incolumitate suaseris, quid pro ciuibus, amicisque tuis egeris, haec, ut ipsa ceteris nationibus innotescant, exigere videntur. Itaque si quando apud Senatum Venetum grauissimis de rebus agendum esset, non semel id tibi muneris demandatum fuit: ubi te consulente, teque agente perbelle omnia sunt
im-

impetrata: quod & si nonnullis
fortasse minime mirum videri
potest, quippe quod ad consilium
& rationem omnia referas, est
tamen non in postremis haben-
dum, quod in tuis actionibus fa-
lix usquequaq; videaris. Quid
si quando accidit, ut qui recte,
prudenter, iusteque Rempubli-
cam administrassent, abeuntes
magistratu laudibus essent or-
nandi, id tibi si mandabatur,
quam diserte, quam cumulate
prastitisti? testes sint non modo
qui interfuerunt, sed etiam qui
relata audierunt, quanta sint
letitia persusi, quos tu dicendo
laudaueras: non enim in hoc ge-
nere

nere vlla ornamenta, vllam co-
piam, vllos lepores, vllam dicen-
di venustatem omisisti, qua illo-
rum summam uirtutem indica-
re, extollere, & celebrare pos-
sent. Cuius facti gratia cum
Clarissimi uiri illi penitus perspe-
ctum haberent, quantam iuris
ciuilis cognitionem consecutus
esses, quanta animi integritate
praditus, quantum in causis agen-
dis, & iudicandis iudicio uale-
res, ad Serenissimum Senatum
Venetum retulerunt, de te ele-
cto Iudice, & Aduocato Fisca-
li. quod utrumque, ut antea nul-
li contigerat, ita maxima tua
cum laude totius Senatus con-
sen-

sensu tibi est demandatum, & diplomate perhonorifico comprobatum. Hanc autem provinciam tanta cum equitate exerceas, ut nullus sit de te conquerendi locus: non enim tantum apud te valet aut affinitas, aut amicitia, ut non equitatem ubique serues, nec ulla lucrispe ita impelleris, ut non ius suum unicuique tribuas. Itaque si quando tuo iudicio res familiaris alicuius imminuitur, nec dolet ille, & re iudicata si eandem retinet, tibi immortales agit gratias. Iam uero quid dicam, quanto studio, quanta cura, qua caritate, qua fide patrocinium eorum suscep-

sceperis, qui litibus civilibus exagitati, aut aliquo facto in ius uocati ad te confugerint? Constat sane, nihil unquam a te iniuste fuisse susceptum, nihil defensum, quod a religione, equitateque esset seiunctum: nihil auaritia causa egisti, nullo precio corrumpi potuisti: sed omnia libenter, diligenter omnia, fideliterque adeo es tutatus, ut & illi rem suam retinere, aut amissam recuperare potuerint; hi uero ab imminenti periculo liberati, quod lucis usura fruantur, quod dignitatem suam retineant, id totum tue humanitati, tue fidei, tue eloquentiae referant acceptum. Quod

Quod ut non pauci, quibus durissimo tempore, hoc est in capitali causa, affuisti, testificari possunt, ita mihi in civili fratris mei causa contigisse uere, sincereque fatebor. Res grauißima agebatur, & eos aduersarios habebam, quorum consilia exitium penitus nostrum machinabantur: Tu mihi affuisti, non prece, aut precio impulsus, sed pietate, sed caritate, sed religione ipsa, cuius adprime studiosus es, adductus: nec prius ab incepto destitisti, quin consilio, reque iuueris, & me seruum ab undis aura eloquij tui secundissima in portum deduxeris: Quod factum cum mihi in mentem

tem sæpißime veniat, immo cū numquam ab animo discedat, sic angor, sic discrutior, cum, me tibi parem gratiam referre non posse, intelligam, ut vita mihi minus sit iucunda: non enim eorum è numero esse possum, qui beneficia accepta obliuioni statim tradant; sed me illa plurimum conficit cogitatio, illa me angit grauius cura, cum, qualis tu erga me extitisti, talis ego erga te esse nequeam. Tu Prandine præstantissime nosti, homines iuare posse, præclarissimum esse laborem; ego uero experior, tot tua in me immortalia merita sustinere perpetuum, idemque grauius

uissimum esse pondus. Rescit
me tamen plurimum, leuatque
non parum illa tui animi magni-
tudo, quam scio nullam aliam
a me compensationem expecta-
re, nisi beneficij accepti gratif-
simam recordationem; quam ti-
bi libenter adeo polliceri audeo,
ut etiam, ad posteros meos ema-
naturam velim hanc, existimes:
Cuius rei pignus aliquod ut ha-
beres, cum editurus essem Com-
mentarium in Rhetoricam Ci-
priani Soarij, Societatis Iesu sa-
cerdotis, hunc in tuo nomine
apparere volui: idque eò liben-
tius facere constitui, quò non mo-
do id aptissimum esse videbatur
ad

ad indicandum quantum tibi de-
berem, sed etiam non ab re fa-
ctum posset existimari, si labores
hi mei, quos in arte Oratoria ex-
plicanda susceperam, summi
Oratoris nomine, & fauore,
hoc est tuo, cohonestarentur.
Hoc vero pertenuē admodum
munus, profectum ab eo, cui tu
summa humanitatis officia tri-
buiſti, candor animi tuus, sum-
maque integritas subleuabit, &
me eum esse putabis, qui cum
ingratitude infamiam effuge-
re prorsus vellem, parum ma-
lui, quàm nihil dare. Vale,
Vir Excellentissime, & Ceru-
tum, quem in tuo are scis esse,

amato: tuaque auctoritate ab ijs,
quibus fortasse hæc parum di-
gna esse videbuntur, tuere &
defende.

CYPRIANVS SOARIVS
Christiano Lectori. S.

LONGE profecto melius, at-
que prudentius studijs suis con-
sulunt, qui optimos auctores in
omni disciplinarum genere le-
gendos sibi, atque imitandos
proponunt, quam qui his ne-
glectis, delectu omni ac discri-
mine remoto, quosuis cupidissime sequuntur. Quod
si quis vetera paulo altius repetere voluerit, quo-
cunque se animo & cogitatione conuertet, hoc ita es-
se, comperiet. Vt enim alios omittam, qui in bona-
rum artium studijs liberalissimis sunt, doctrinisque
versati, satis constat, Platonem ingenio, doctrina, &
copia dicendi longe omnibus superioribus præstui-
se. Ergo ex eius disciplina quot viri, quanta scien-
tia, quantaque in suis studijs varietate, & copia
quam admirabiles exiuerunt? Atqui, vt alios si-
leam, quorum scripta temporum iniuria perierunt, il-
li & Aristotelem summum philosophum, & De-
mosthenem, omnium oratorum facile principem,
proculdubio debemus. Siquidem Aristoteles totos
viginti annos Platonem audiuit: Demosthenes vero
eundem non solum audiuit, sed etiam lectionauit.
Quid Ciceronem ad tantum in philosophia & elo-
quen-

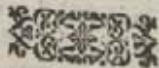
quentia decus euenit? An non Platonis, Aristotelis, & Demosthenis imitatio? Finis non sit, si velint eos numerare, qui ex Aristotelis disciplina in omni doctrina, & ingenij laude praestantes prodierunt. Tanti refert, quem imiteris, quem legas, quem admireris. Hoc intelligentes nostrae societatis praecipuos, ex eo tempore, quo iuuentutem virtute, & litteris informant, eos authores discipulis exponant, qui praeter ceteros in suo genere floruerunt. Quae de causa molestius etiam ferebant, nullum esse librum veterum scriptorum, qui adolescentibus, discendi cupidis, primum aditum ad eloquentiam aperiret. Non quod doctrina dicendi parum Latinis litteris sit illustrata; nam & Quintilianus de ea diligentissime, simul & doctissime scripsit, & in libris Ciceronis tantum est cura, tantum suauitatis, elegantiae atque doctrinae, ut ne apud Graecos quidem, aut pluribus, aut melioribus praecipitis orationis facultas sit exornata; sed quod ad primam tyronum institutionem eorum scripta minus sint accommodata. Quid enim discipulis ad haec studia ingredientibus, explicarent? Quintilianus libros? sunt illi quidem, ut dixi, summa diligentia, singulari iudicio, summa eruditione conscripti, at ita sunt longi, sic non numquam obscuro, ut maius otium, & acutius iudicium desiderent. Partitiones oratoriae at ita sunt breues, & concise, ut multas, & magnificas eloquentiae opes constructas & reconditas nimis anguste continerent. Libros de oratore

toꝛe ad Quintum Fratrem? at in dialogo sunt scripti. Praecipuas autem in illis partes habent L. Crassus, & M. Antonius, homines ut dignitate, sic eloquentia in Romana Repub. maximi, qui minora illa, sed discantibus in primis necessaria, celeviter transigunt; quae vero sunt a vulgari intelligentia magis remota, ea, non facile dixerim, ornatiore, an copiosius prosequantur. Huc accedit, quod dum Crassus perfectum, Antonius communem informat oratorem, magnis altercationibus, qui dialogorum est mos, in contrarias partes differitur, quod mediocriter quidem eruditis, qui iudicij iam aliquid habent, non solum magnam & ingenuam delectationem, sed mirabilis etiam utilitatis fructum affert: tyronibus non item, qui disputationis vim, atque incitationem aspi-ciunt, vestigia, ingressumque vix intuentur. Duos de inuentione libros puero sibi inchoatos, & rudes, Cicero excidisse assermat, propterea quod nec orationis expoliendae, & conformandae rationem docent, nec inueniendi fontes, ab Aristotele demonstratos, aperiant. Itaque multa in eis praecipia sunt, quae editis postea libris idem Cicero improbavit. Libri vero ad Herennium, a quocumque illi sint scripti, similem inueniendi viam demonstrant, & quaedam de flatu, multa de verborum, & sententiarum continent ornamentis, diuersa ab his, quae Cicero, & Quintilianus eisdem de rebus tradiderunt. Topicorum liber tantum modo declarat viam, ab Aristotele in-

uentam ad reperiendum in omni ratione argumentū.
Et quoniam ad Trebatium iurisconsultum scriptus
est, exempla habet, ex intima iuris scientia desumpta;
quæ usque eo sunt difficilia, ut sua obscuritate multos
ab eius libri lectione reiciant. In Oratore vero ad
Brutum, quæ sit optima species, & quasi figura di-
cendi, Cicero disertissime exponit. Sed cum ad
Brutum scriberet vulgaria præcepta permulta, quæ
discendi studiosis vehementer conducunt, breuiter per-
currit, vel penè præterit: quæ verò de orationis nu-
mero mirabiliter præcipit, ut aduentibus ad eloquen-
tiam vilia sint, ordinem alium, & exemplorum lu-
men desiderant. His de causis cupiebant nostri præ-
ceptores, ut omnes eloquentiæ partes explicatæ des-
initionibus, exemplis illustratæ ex Aristotelis sen-
tentia, Ciceronis verò, & Quintilianii non senten-
tia solum, sed plerumque etiam verbis aliquo libro
via, & ordine comprehenderentur. Futurum enim
existimabant, si id fieret, ut discipuli simul cum vul-
garibus Rethorica præceptis illa magis recondita, de
argumentorum locis, de amplificatione, de orationis
forma, & numero perciperent. Quam ego provin-
ciam cum eorum voluntate suscepissem, quibus li-
benter vitæ meæ rationes commisi, his tribus libris
dicendi præcepta, quantum exigua ingenij mei vires
efficere, & conscribi potuerunt, complexus sum, ut
inuarem adolescentes ad legendos Aristotelis, Cice-
ronis, & Quintilianii doctissimos libros, quibus
elo-

eloquentiæ fontes continentur. Neque verdignoro
multa horum, quæ a veteribus sunt tradita, ab his, a
quibus defendi æquius erat, editis etiam libris oppu-
gnari. Sed cum à multis, qui singulari doctrina sunt
præditi, eadem defensa sint, mihi cōsiliū fuit, de his,
quæ tot doctissimorum seculorum approbavit consen-
sus, nihil sine ratione mutare. Imo verò te, Christia-
ne lector, vehementer oro, atque obsecro, ut hanc li-
bidinem temere contradicendi veteribus scriptoribus
de animo tuo penitus euellas, ne ad eius perniciem
longius deinde serpat. Nam simul atque cupiditas
hæc ad ingenium, tanquam fax ad materiam, adhæ-
sit, incredibile dictū est, quæ continuò excitet incen-
dia. Illud enim tibi persuadeas velim, nos nihil
magis cupere, quàm ut virtute, & literis maximè
sis ornatus, ut Christo Iesu, qui est parens, & salus
vitæ nostræ, gratus sis & iucundus.

IN

IN LIBROS DE ARTE

Rhetorica Auctoris Proœmium.

RATIONIS & orationis tanta est similitudo, ut Græci, qui non intelligendi solum, sed loquendi etiam principatum tenuerunt, uno utramque vocabulo, Latini, Græcorum prudentiæ amuli, eodem pene nominarunt. Est enim oratio quasi rationis imago quedam. Rationem in mente, cui regnum totius animi tributum est, Deus Opt. Max. posuit: orationis sedem idem summus opifex in cellissima, ac nobilissima corporis parte collocavit: ratio est sicuti lux quedam, lumenque vitæ, oratio est rationis decus, & ornamentum: ratio regit ac moderatur proprium animum, oratio flectit etiam alienæ orationis est species admirabilis, eam tamen intus latentem orationis pulchritudo declarat. Itaque quod lumen est Soli principi, ac moderatori luminum reliquorum, id est oratio rationi dominæ, ac reginæ rerum omnium. Hinc nomen fit, ut summi illius rectoris mundi huius bonitatem, sapientiam, vim, & potestatem suspiciendam, admirandamque hominum

num

num generi ut rationis, sic orationis vis, et natura cogat confiteri. Quid enim admirabilius esse potest, quam cogitationes tam multas, tam excellentes, tam varias, atque multiplices orationi commendari? Orationem vero exceptam aere quasi vehiculo incredibili celeritate brevissimo temporis spatio ad quamplurimos pervenire: ac postremo per tenuissimos aurium meatus singulari opere, artificioque perfectos, in alienos animos introire; atque in eis tam perfecte, tam insigniter imprimere speciem suam, ut moerentes consoletur, torpentes exciter, afflictos erigat, inani lætitiæ elatos cohibeat, & in quemvis denique motum auditorem impellat? Quod si orationis tanta præstantia est, non potest non maximæ esse dignitas Rhetoricæ, qua ornandæ orationis doctrina continetur. Eadem enim hominis ratio, quæ ceteras artes inuenit, dicendi quoque artificium illustravit. Nam primo terram peruagata non modo eius formam, situm, fecunditatem, sed eorum etiam, quæ in ea gignuntur, varietatem, usum, naturamque cognovit. Tum mare ingressa profundum & immensum, quot genera, quamque disparia degentium in eo belluarum inuestigavit? Exia siderum ornatum, & pulchritudinem admirans, cognito prius aere, & his, quæ ex eo generantur

nerantur, in cœlum vsque penetrauit. In quibus rebus tam multis, tam variis, tam disiectis, tam abditis, atque obscuris inuestigandis, sitanta fuit rationis sagacitas, & soletia, in expolienda oratione, quæ eius comes, & interpretres est, non minori profecto fuit cura. Hic est eloquentiæ ortus, hæc nobilitas, hæc cum ratione coniunctio. Qua de causa vehementer uigilandum est ijs, qui sapientiæ flagrant studio, enitendumque omni cura, ac diligentia, ut Rhetoricæ, Dialecticæque præceptis optime cognitis, ad reliquarum artium fastigium contendant. Quam viam iucundam, facilem, breuem, & quasi compendiariam, non modo non asperam, atque arduam, aut longam esse, comperient. Quod ut facilius consequantur, hi tres libri artificium dicendi, a veteribus traditum, breuiter explicabunt. Et in primo quidem libro, qui de inuentione est, sedecim argumentorum loci sunt explicati, simul cum his, quæ ad permouendos animos ex iisdem locis eruuntur. Præcepta etiam quædam sunt exposita ad exornationem, & deliberationem accommodata. In secundo verò, qui dispositionis præcepta continet, de orationis partibus, de statu, iudicatione, & ea controuersia, quæ ex interpretatione scripti existit: præterea de ratiocinatione

en-

enthymemate, inductione, & exemplo agitur. Et quoniam frequens mentio facta est ab antiquis auctoribus Epicherematis, Soritis, & Dilemmatis, eorum vis explanatur. Tertius denique liber docet orationis ornatum, qui est in verbis, vel simplicibus, vel coniunctis. Itaque de verbis nouis, de inusitatis, de tropis, de luminibus verborum, & sententiarum, de origine, causa, natura, & usu orationis aptæ, ac numerosæ. tum ad extremum de memoria, & pronuntiatione in eo disseritur. Sed quo maior utilitas ex eloquentia percipi possit, Christianis præceptis diligenter ea purganda est. Ut enim bonus agricola vitem, quæ syluescit, & in omnes partes nimia funditur, ferro coercens, tum fructu latiore, tum aspectu pulchriorem reddit; sic eloquentia si amputetur errorum inanitas, in quo delapsa est vitio hominum, diuinas leges ignorantium, suam admirabilem speciem recuperabit. Excidatur igitur mentiendi licentia, quam seuerè diuinis præceptis interdiciam. Oratori Quintilianus, & antiqui Rhetores concedunt: amputetur procacitas, & vitium illud teterrimum lacerandi alios probis, contumelijs, maledictis, cui unam ne Demosthenes, & Cicero tantopere indulgissent: resecetur arrogantia, & inanis laudis appetitus, qui

qui asem animi perstringit; intelligatur, iniquum esse tenebras auditoribus offundere, ne verum perspiciant, & suffragium, atque sententiam dicendo corrumpere, quod a Græcis & Romanis oratoribus est factitatum. His tot, tantisque deleis maculis, continuo existet illa diuina & celestis Christianæ eloquentiæ pulchritudo, quæ tanto erit præclara magis, & eximia, quanto diligentius ad omnium hominum utilitatem conferetur, & ad laudes celebrandas Dei Opt. Max. qui sermonem homini dedit, ad societatem & coniunctionem cum hominibus tuendam. Hæc est illa Christiana eloquentia, qua Gregorius & Basilides nobilissimum par amicitiae, doctrinae, sanctitatis plurimum præstiterunt, & Iuliani amantissimi, & profligatissimi hostis religionis, impetus omnes sieperunt: hæc excelluit Athanasius, vir sanctissimus, quem nec sæuissima periculorum tempestas, nec humanorum commodorum aura potuit vnquam de suo cursu dimouere, quin Arij impium, & consceleratum comprimeret furorem. hæc floruerunt Chrysostomi, Ambrosij, Augustini, Hieronymi, Cypriani, qui Christianæ Reipublice fuerunt lumen longè clarissimum. Vt alios quamplurimos omitam, quorum est copia digna Christiani nominis gloria. Hos tales ac tantos vi-

ros qui volet imitari, colat Christianam eloquentiam, quæ ex diuinarum rerum cura, & contemplatione, ex Christi Iesu amore, ex maximarum denique artium studijs efflorescit.

DE ARTE RHETORICA
LIBER I.

Quid sit Rhetorica, quod eius
officium, & finis.
Cap. I.

Quid sit
ars. I. de
Orat.

Rhetorica
est ars.
Arist. 1.
Rhet. cap.
1.
Cicero 2.
de orat.

RHETORICA
est vel ars, vel
doctrina bene
dicendi. Ars est
que cognitis, per-
nitusque perspi-
ctis, & in vitium
exitum spectantibus, & nunquam
fallentibus rebus continetur. Esse
autem eloquentiæ artem, perspicuum
est: etenim cum plerique temere, ac
nulla ratione causas in foro dicant,
nonnulli autem propter consuetudi-
nem aliquam callidius id faciunt,
non est dubium, quin, si quis animadu-
uerterit, quid sit, quare alij melius
quàm alij, dicant, id possit notare.
Ergo id, qui in toto genere fecerit,
is si non planè artem, at quasi artem
quandam, inuenerit. Bene dicitur

se

RHET. LIB. I.

re est, optimis sententijs, verbisque lectionissimis
dicere. Rhetoricæ officium est, dicere appo-
sitè, ad persuasionem: finis persuadere di-
cione.

Aliam defi-
nitione in-
uenies, c. 3.
Officium est
finis.
Rhet.
In Orat.
De Inuentu

ANNOTATIONES
IN CAP. PRIMVM.

RHETORICA est vel Ars]
Definitiones & ab officio, & a fi-
ne, & ab utroque ducuntur. ab of-
ficio, esse artem bene dicendi: a fine,
esse facultatem persuadendi: ab utro-
troque, esse scientiam benedicendo persuadendi.
EST vel ars] Variæ rationes, & opiniones
a Cicerone passim asseruntur, cur ars multis non
videatur Rhetorica. Vt autem questio hæc faci-
le explicetur, scire debemus; Scientiam, siue ar-
tem omnem duobus considerari modis: primo sub-
titi, accurata, et philosophica quadam ratione pro
cognitione rei tantum necessaria, quæ aliter se ha-
bere non potest: qua consideratione neque Rhetorica,
neque dialectica est scientia, ut perspicuum
omnibus esse potest. Secundo, accipimus scientiã
largo modo pro quacumque cognitione rei tam cer-
te, quàm incerte: quo pacto omnes artes, etiam me-
chanicas, scientias vocamus: atque artis nomine
largè sumpto, dicimus, Rhetoricam esse scientiam,
C sine

sive artem. *ARS* est, quæ cognitis] sicut
quam definitionem Carneades, nullam sibi artem
videri Rhetoricam, dicebat. Plato quoque in
Gorgia assererat, Rhetoricam esse peritiā quā-
dam, non autem artem: quoniam nullam eorum,
quæ affert, qualia sint natura, habet rationem: quod
fit, ut nullius rei causam possit afferre. *RE-
BUS* fallentibus] Res intellige perceptiones,
seu precepta, unum finem spectantia; ex quo ali-
quando sapienter rationem præceptorum sumen-
dam esse de Inventionis lib. primo docebat Cicero.
ESSE autem eloquentiæ artem] Hac ratione
Crassus apud Ciceronem Carneadis opinionem re-
fellebat; ostendebatque, hac observatione Rhetori-
cam vocari posse artem. Aristoteles quoque in
Prohemio Rhetoriæ hoc argumento utitur secun-
do loco ad probandum, Rhetoricam in artem redi-
gi posse. *DICERE* apposite] Fallitur ergo
auctor ad Herennium, qui non dicere, sed posse di-
cere, scripsit. ratio hæc est, quod orator fungeretur
officio suo, cum posset dicere, neque tamen diceret:
quod a Doctissimo viro, Antonio Riccobono, au-
notatum fuit. *OFFICIUM*, finis.] Inter
officium & finem hoc interesse, scribit Cicero pri-
mo de Inventionis; quod in officio quid fieri conue-
niat, id est, quæ sint eius partes considerantur; in fi-
ne, quid officio conveniat, consideratur; id est, quid
benedicendo, queratur. Sciendum autem est, ut

his scientiis coniecturalibus, & quarum numero est
Rhetorica; oratorem non semper suum finem asse-
qui, eo quod coniecturis utatur. *SENTEN-
TIIS*, verbisque] Idem docere videbatur Ci-
cero de Oratore libro secundo scribens. Omnem
orationem ex duabus confici rebus, sententiis scili-
cet, & verbis.

De utilitate, dignitateque eloquentiæ.
Cap. 11.

DIGNITAS eloquentiæ vel ex eo in-
telligi potest, quod in omni libero po-
pulo, maximeque in pacatis, tranquillisque ci-
uitatibus præcipue semper floruit, semperque
dominata est. Quid enim aut tam iucundum
cognitu, atque auditu, quam sapientibus sen-
tentis, grauiusque verbis ornata oratio, et
perpolita: aut tam potens, tamque magnificum,
quam hominum animos vnius oratione con-
verti? Quid admirabilius, quam res splendo-
re illustrata verborum? Oratoris est in dan-
do consilio de maximis rebus cum dignitate
explicata sententia, eiusdem & languentis po-
puli incitatio, & effrenati moderatio. Eadem
facultate fraus hominum ad perniciem, & in-
tegritas ad salutem vocatur. Quis cohori-
tari ad virtutem ardentius? quis a vitij acris

De orat. 1.

s. de orat.
Oratoris, et
in repu. &
inter prin-
tos magna
& praela-
ra muneris

DE ARTE
tenocare? quis vituperare improbos asperius
quis laudare bonos ornatius? quis cupiditatem
vehementius frangere accusando potest? quis
maiorē leuare mitius consolando? Ac ne
plura, quę sunt penē innumerabilia, confectis
comprehendam breui. Sic enim statuo, per-
fecti oratoris moderatione, & sapientia non
solum ipsius dignitatem, sed & priuatorum
plurimorum, & vniuersę Reipublicę salutem
maximē contineri. Quo maior igitur est elo-
quentiæ vis, hoc est magis probitate iungenda
summaque prudentia: quarum virtutum ex-
pertibus si dicendi copiam tradiderimus, non
eos quidem oratores effecerimus, sed furenti-
bus quædam arma dederimus.

IN C. II.

DIGNITAS eloquentiæ] Recte fecisse ar-
tior videtur (idem etiam de Aristotele sentiebat
illius interpretes Aphrodisiensis) quod antequam
artis præcepta aggrediatur, huius dignitatem, &
utilitatem ostendere voluerit. qui enim (dicebat
ille) fructus, quos capere inde possunt, didicerint
alacriores ad præcepta illa capeſcenda sunt.
SEMPER dominata est] Athenis hæc in-
uenta fuit primum: deinde temporibus Demosthe-
nis perfecta; floruit dominantibus, & ceteris tri-

ginta

R H E T. L I B. I.

17

ginta tyrannis: Romæque a L. Crassi temporibus
ad regnum Cæsaris nulla vnquam vehementius,
quàm eloquentiæ studia vixerunt. QUID
enim tam iucundum] Hic ea tangere videtur,
quibus finem suum consequitur orator; nempe, do-
cendo, delectando, mouendo, primum necessitatis,
secundum suauitatis, tertium victoriæ. O R A -
T O R I S est in dando] Vide, quanta dexte-
ritate tria illa causarum genera extollat, Demon-
stratiuum, Deliberatiuum, Iudiciale, de quibus ca-
p. huius lib. agitur. QVIS cohortari ad vir-
tutem] Idcirco Aristoteles tertia quæſtione pro-
gredi sua Rhet. probat, decere ipsum Philosophum
tractare de arte dicendi, ut qui profiteatur, se scri-
pturum de rebus, adprime mortalium vitæ utili-
bus. P R O B I T A T E iungenda] Hinc est,
quod Aristoteles Rhet. primo & rhetores illius
temporis censebant, mores dicentis, ad fidem fa-
ciendam plurimum valere. Idem etiam hanc ar-
tem aduersus eos tueretur, qui, eam esse malam
censebant, quod hac plerique bonis nocerent.

De materia Rhetoricæ. Cap. III.

A R T I S materia est, in qua omnis ars, &
ea facultas, quæ conficitur ex arte, ver-
satur: ut si medicinæ materiam dicamus mor-
bos, ac vulnera, quod in his omnis medicina

De inuit. x

C 3

ver-

DE ARTE
versetur. Item quibus in rebus versatur ars
& facultas oratoria, eas res materiam artis
Rhetoricæ nominamus. Sed hoc interest in
ter alias artes, excepta Dialectica, & eloquen-
tia; quod ceteræ ferè artes se ipse per se tene-
tur singulæ; benedicere autem, quod est scient-
ter, & peritè, & ornatè dicere, non habet diffi-
nitam aliquam regionem, cuius terminis sep-
teneatur. Omnia quæcunque in hominum
disceptionem cadere possunt, bene sunt ei
discenda, qui hoc se posse profiterur, aut elo-
quentiæ nomen relinquendum est: materiam
enim oratori ad dicendum subiecta, quælibet
est.

IN C. III.

MORBOS, ac vulnera] Et ferrum ma-
teria artis fabrilis, ex quo faber aliquod opus con-
ficit. EXCEPTA Dialectica, & Rhetorica]
Quæ iccirco artes communes appellantur, quod si-
licet omnibus de rebus communiter verba faciant,
& differere possint. NON habet definitam]
Existimamus, hæc è mente Aristotelis mansisse;
qui Rhetoricorum primo dicebat, Dialecticam, &
Rhetoricam esse artes nullam scientiam definitam
habentes, a qua solum per tractentur, ut (quod do-
cet Aristotelis interpres) exempli gratia; numer-

RHET. LIB. I.

19

visunt, quæ ab Arithmetica; & magnitudinum af-
fectus, quæ a Geometria tantum traduntur. Hic
annotare visum est, Rhetoricam duobus modis
considerari posse: si secundum præcepta, quæ conti-
net, consideratur, habebit Rhetorica materiam,
nempe ipsa quæ tractat, præcepta: si vero conside-
retur secundum res, quibus Rhetoricæ præcepta
applicantur, duplicem habebit materiam, alteram
vastam, vagam, & incertam, quæ sunt res omnes;
si quidè Oratoris est de omni re proposita copiose
dicere, alteram vero magis propriam, ut sunt ciui-
les quæstiones, & forenses.

De quæstione. Cap. IIII.

Q Væstionum duo sunt genera, alterum
indefinitum, quod Greci thesin, Cicero
propositum vocat: alterum certum, & defi-
nitum, quod hypothesein illi, Latini vel causam
vel controuersiam solent appellare. Propositum
est, in quo aliquid generatim quæritur hoc
modo: expetenda ne sit eloquentia? Causa est, quæ
certis personis, locis, temporibus, actionibus,
negociis cernitur hoc modo: An Socrates iu-
re fuerit ab Atheniensibus damnatus? Propo-
situm duo sunt genera, cognitionis alterum, cu-
ius scientia est finis, ut, an solis magnitudine
multis partibus terra superetur: alterum actio-

In Part.
Topic.
De Orat. 2

Cicer. in
Topic. in
Par.
Quint. lib.
3 cap. 5.

DE ARTE
nis, quod refertur ad efficiendum quid; ut si
queratur, quibus officiis amicitia colenda sit.
Hec cum in propositis questionibus generatim
sint, eadem in causas transferuntur. Sed cau-
sarum tria sunt genera, iudicii, deliberationis,
exornationis, quæ quia in laudationes maxime
confertur, proprium habet ex eo nomen lau-
dationis.

IN C. IIII.

QVÆSTIONVM duo sunt genera] Duo
consideranda esse in omnibus questionibus, scire
debent adolēcentes, nempe id, de quo queritur, &
id, quod queritur; quod scilicet facilius an infinita,
an vero finita questio sit, dignoscatur: nam quæ
id, de quo queritur, est infinitum, questio itidem
infinita est; & contra, exemplo hoc sit: An phi-
losopho capeſcenda respublica sit, de quo queri-
tur est philosophus, quod queritur, est respublica;
que ambo infinita sunt; questio etiam erit infinita.
QVOD Græci theſin] Appellatur theſis
Propositum, Consultatio, questio infinita, itidem
questio finita, questio civilis, hypothesis, Causa
Controversia; quæ nomina iccirco apposui, ne ado-
lescentium ingenia obtundantur. PROPO-
SITVM est.] Quam questionem interdum ad
Oratorem Cicero videtur removere, ut lib. primo de

RHET. LIB. I.

21

Inventionē; interdum illi concedere, ut secundo de
Oratore: ex quo facile apparet, ipsū in suis scriptis
diversorum scriptorum doctrinā sequutum esse. *Am so-
lis magnitudine] In hac enim sola cognitio specta-
tur, & veritas; qua inuenta animus conquiescit
noster. PROPRIVM habet ex eo nomen)
Valeat hoc, a meliori parte laudatiuū, non autem
vituperatiuū appellatur.*

De exornatione, Deliberatione, & Iudicio.
Cap. V.

IN exornatione duæ sunt partes, laus, et
vituperatio. Tempus tum præſens, tum
præteritum. Spectat autem orator honesta-
tem præcipuè cum laudat, turpitudinem cum
vituperat, mouetque auditores ad delectatio-
nem. Deliberatio continet in se suasionem &
dissuasionem, tempus verò futurum. Finis
quem sibi proponit orator in consilio dando,
est utilitas, & spes, aut reformidatio delibera-
tis. Iudicium habet in se accusationem, et
defensionem: eius finis iustorum, & iniusto-
rum, questionē ſæuitiæ, aut clementiæ iudicis
continetur.

de Inuentio
1. Ar. lib. 1.
Rhet. 1a. 4.
In part. de
Inuen. 1.

Arist. 1.
Rhet. Cito
Part.

DE EXORNATIONE, deliberatione
& iudicio] Cur tria precipue sint causarum ge-
nera, rationem offert Aristoteles Rhet. I. quod
scilicet auditor, aut spectator est, aut iudex, & i-
dix aut præteritorum, aut futurorum: qui de futu-
ris indicat, senator est, qui de præteritis, index
vero de facultate oratoris spectator est. *Vide*
Quintil. ca. 4. lib. terij Orator. Instit. Sunt, &
plura genera statuant, quæ tamen ad hæc tria se-
cillime reuocari possunt. *TEMPVS* tum præ-
sens] Ad genus tamen demonstratiuum accom-
modari tempus precipue præsens, scribit *Aristo-
teles*: nam omnes secundum ea, quæ præsentia sunt,
laudare, aut vituperare, dicebat: tribuit etiã
generi tempus futurum, quod ex præteritis & præ-
sentibus de futuris possumus coniecturis assequi.
AUDITORES ad delectationem] Quo-
potissimum sectatur auditorum aures. *TEMPVS*
futurum] *Antonius* tamen *Secundo* de Oratore
præteritum etiã tempus deliberatiuo generi at-
tribuit. Hunc tamen falli doctissimus *Ricobon-
nus* scribit suo commentario in artem *Rhetoricã*.
Demosthenes etiã pro *Ctesiphonte* aiebat, nullũ
esse de præterito deliberationem, quoniam, quod
iam præterijt, mutari nulla ratione potest. *FINIS*
in

in consilio dando est utilitas] Hæc imprimis, ve-
pote a qua facilius inflammantur eorum animi,
quibus persuadere conamur. *EIVS* Finis iu-
storum, & iniustorum] Intellige, finem iudicia-
lis generis esse æquitatem. Auctor autem tempus
huius generis omisit, quod quidem præteritum es-
se scito: hoc docet *Cicero* in *Partitionibus*. *SÆ-
VITIA*] Obserua, quinam motus adhibendi
sint in van quoque genere in iudiciali sententia; &
Clementia in deliberatiuo *Spes*, & *formidatio*, in
Demonstratiuo, delectatio.

Quomodo hypothesis ad thesin reuocanda sit.
Cap. VI.

MA NEAT ergo, & infinitas, & finitas
questiones ad oratorem pertinere. Sed
est consolutio quasi pars causæ quædam. Inest
in infinitum in definito, & ad illud tamen re-
feruntur omnia. Quare illa pars orationis,
quæ est de genere vniuerso, totas causas sæpe
continet. Quidquid est enim illud, in quo
quasi certamen est controuersie quod Græce
πρόμαχος dicitur, id ita dici placet, ut traduca-
tur ad perpetuam questionem, atque de vni-
uerso genere dicatur, nisi cum de vero ambi-
getur, quod quæri coniectura solet. Exem-
pli causa, finita est, An *Aristotelis* philosophia

In Part. III.
Top. Quin-
til. 3. c. 5.

sic

Cicer. de
orato. 3.

24

DE ARTE

sit perdiscenda: eius quasi pars quædam est
la infinita: An philosophia sit perdiscenda, ad
quam orator finitam transferet. Sunt enim or
natissimæ orationes eæ, quæ latissimè vagan
tur, & à privata, ac singulari controuersia se
vniuersi generis vim explicandam conferunt
& conuertunt; vt hi, qui audiant, natura & ge
nere, & vniuersa re cognita de singulis rebus
statuere possint. Itaq; orator excellens a pro
priis personis, & temporibus, semper si potest
auocat controuersiam. Latius enim de gene
re, quàm de parte disceptare licet: vt, quod in
vniuerso sit probatum, id in parte sit probatum
necesse.

INC. VI.

SED est Consultatio] Consultationem in
telligi, quod superius vocauit propositum, id est
questionem infinitam, quod docet Cicero in Parti
tionibus. Idem in Oratore vocat perpetuam ques
tionem, vagam, late patentem. IN EST enim
infinitum in definito] Id non ita subtiliter intel
ligendum est; alioqui admirabile videbitur, latius
sub angustioribus contineri. Hoc itaque sic est in
cipiendum; questionem infinitam esse partem fini
tæ, quia ad probationem finitæ questionis infinita
requiritur: nam specialis questio ex infinita, & est
illa

RHET. LIB. I.

25

illis rebus, quibus componitur, constat. SVNT
enim ornatissimæ orationes eæ] Hæc igitur est
causa, cur adolescentes renocasse hypotesin ad
thesin scire debuerint, nempe, vt ad generalia sty
lum suum conuertentes ornatissimas orationes ha
bere possint.

De partibus Rhetoricæ. Cap. VII.

QVINQUE sunt partes, & quasi mem
bra eloquenti: inuentio, dispositio, elo
cutio, memoria, pronuntiatio. Oportet enim
inuenire quid dicas, inuenta disponere, dein
de ornare verbis: post memoriæ mandare, tum
ad extremum agere. Inuentio est excogitatio
rerum verarum, aut verisimilium, quæ ques
tionem probabilem reddant. Dispositio est
rerum inuentarum in ordinem distributio.
Elocutio est idoneorum verborum, ad senten
tiarum inuentionem accommodatio. Memo
ria est firma animi rerum, ac verborum, ad in
tentionem perceptio. Pronuntiatio est, ex re
rum, & verborum dignitate, corporis, & vocis
moderatio. Nec audiendi quidam, qui, iudi
cium sextam esse partem, voluerunt; ad eam enim
tribus primis partibus est permixtum (nam
nec inuentio sine eo, nec dispositio, nec elo
cutio fuerit) vt pronuntiatio quoque vel plu
rimum

De Orat. 2.
de Inuen. 1

de Inuen.

Quint. 3. c.
3.

rimum ex eo mutari putem. Nec inuenisse credendus est, qui non iudicauit. Quod similiter in aliis partibus, quibus iudicium peritum est, existimare debemus. Hinc apparet eloquentiam rem vnā esse omnium diffinitam; quibus enim ex quinque rebus constat, earum vnaqueque est ars ipsa magna potest esse. Quare quinque artium concursus maximus, quantam vim, quantamque difficultatem habeat, existimari potest. Sunt igitur quinque Rhetoricæ partes omnino. At inuenite, disponere, eloqui, memoria complecti, & pronuntiare opera sunt oratoris.

de Cla. ora-
tor.

IN C. VII.

QUINQUE sunt partes] Quinque quidem partes; tres illæ tamen primæ magis propriæ sunt artis: nam duæ vltimæ a natura magis, quam ab arte manare videntur. Itaque tum Aristoteles, tum Cicero in Oratore ad Brutum scribit, videndum esse Oratori, quid dicat, & quo quidque loco, & quomodo: sed memoria, & pronuntiatio non sunt posthabendæ, immo nullo modo spernendæ: nam ut in Bruto scribit Cicero; in quacumque claudicaret orator esse non posset. INVENTIO De hac copiosè satis Auctor hoc ipso libro scribit. Interpretes quidam per res veras intelligunt, &

necef-

necessarias, & prorsus certas: per verissimilias res probabiles, quæ potissimum ad artem dicendi pertinent: ex quo apparet, Oratori licere aliquid falsi cominisci, quod quidam existimauerunt. QVÆ QUESTIONEM] Statum causæ intellige. DISPOSITIO est] Hac parte nullam magis conducere ad victoriam scribit Cicero, tantum scilicet valet ordo in rebus. ELOCUTIO est] Verba idonea intellige, quæ sint dilucida, & conuenientia rebus, de quibus agitur. Venit quid nescio in mentem Petro Ramo, ut diceret, solam Elocutionem partem esse Rhetoricæ: inuentionem autem, & dispositionem Diathecis relinquit: memoriam Iurisperitis: pronuntiationem vero actori Comædiarum, aut Tragediarum: qui quantum a veritate aberret, non faciam, ut nunc ostendam. AD SENTENTIARUM INUENTIONEM] Hæc lectio quibusdam magis placet, quam si legas, ac sententiarum ad inuentionem accommodatio; ut apud Auctorem ad Hærennium legitur; Idcirco pars altera, nempe sententiarum, minime quibusdam placet, videtur enim alioquin Eloquentiæ potius, quam Elocutionis definitio. MEMORIA est firma] Hæc ut naturæ bonum sit, arte tamen adiuuatur, quod Cicero Secundo de Oratore docet. De hac auctor in fine lib. tertij. Et verborum dignitate] A Cicerone Pronuntiatio Elocutionis comes appellata fuit: videtur enim naturali quadam societate coniuncta; nihil si qui-

DE ARTE

quidem eloqueris unquam, nisi pronuntiabis. Vocis moderatio] Quam primum nobis esse optandam, deinde quacumque erit tuenda, scribitur tum lib. tertio de Oratore, tum in Oratore ad Brutum. Nec audiendi quidem] Fuit hæc Quintiliani sententia, & optima quidem nam ut paucis questionem hanc de Iudicio absoluamus, ut sateremur est, ex partibus Rhetoricæ aliam magis eo indigere, quam aliam, tamen existimandum est, incivium, veluti, succum, & sanguinem per omnes Eloquentiæ partes difundi.

Quibus rebus eloquentia comparetur:
ac primum de Natura.
Cap. VIII.

Quint. 3. c.
3. Cic. 1. &
2. de orat.
Aust. ad
Heron.
1. de erat.

Eloquentia, quæ quinque supradictis constitat partibus, natura, arte, exercitatione, & imitatione comparatur. imitationem enim, quamvis Quintilianus arti, Cicero exercitationi subiiciat, rectius tamen alij ab utraque segregarunt. Ergo de singulis, quoniam maximi sunt momenti, & ponderis, aliquid dicendum est. Natura igitur primum, atque ingenium ad dicendum vim affert maximam: neque vero scriptoribus artis ratio dicendi, et via, sed natura defuit. Nam & animi, atque ingenij celeres quidam motus esse debent, qui ad

R H E T. L I B. I.

ad excogitandum acuti, & ad explicandum, ornandumque sint verbes, & ad memoriam firmi, atque diuturni: & si quis est, qui hæc putet arte accipi posse, quod falsum est; (præclare enim se res habeat, si hæc accendi, aut commoueri arte possint: inseri quidem, & donari ab arte non possunt omnia; sunt enim illa dona naturæ) quid de illis dicet, quæ certe cum ipso homine nascuntur? linguæ solutio, vocis sonus, latera, vires, conformatio quædam, & figura totius oris, & corporis. Neque hæc ita dico, ut ars aliquid limare non possit; neque enim ignoro, & quæ bona sint, fieri meliora posse doctrina; & quæ optima, aliquo modo acui tamen, & corrigi posse: sed sunt quidam, aut ita lingua hæsitantes, aut ita voce absonti, aut ita vultu, motuque corporis vasti, atque agrestes; ut, etiâ si ingenij, atque arte valeant, tamen in oratorum numerum venire non possint: sunt autem quidam ita naturæ muneribus in iisdem rebus habiles, ita ornati, ut non nati, sed ab aliquo Deo facti esse videantur. Magnum quoddam est onus, atque munus suscipere, atque profiteri, se esse, omnibus silentibus, vnum maximis de rebus, magno in cōventu hominū audiendū. Adest, n. ferè nemo, quin acutius, atque acius vitia in dicente, quam recta, videat. Ita quidquid est, in quo offenditur, id etiam il-

D la,

30 DE ARTE
la, quæ laudanda sunt, obruit. Neque hæc in
eam sententiam disputo, ut homines adole-
scentes, si quid naturale forte non habeant,
omnino a dicendi studio deterream; multis
enim honori fuit illa ipsa, quamcunque assequi
potuerunt, in dicendo mediocritas.

IN C. VIII.

IMITATIONEM quamvis Quintilia-
nus arti] Propterea quod imitatio sine cognitio-
ne artis haud prodest. CICERO exercitatio-
ni] Cogimur enim, si imitari aliquem volumus,
sepius nos exercere, non autem sola cogitatione re-
diari, quomodo illos imitemur. NATURA
igitur primum] Naturam omnibus in rebus,
ne dum in disciplinis percipiendis arti præstare,
& in primis spectandam esse, aperte ostendit Ci-
cero in Oratione pro Archia Poeta. idem sentit
Pindarus, qui in Olympiis scribit: quod à natura
bonum est, totum id est optimum, & quicquid ex
Deo non est, id haud immerito obicitur: confirmat
idem Aristotelis sententia.

Optimus ille quidem, qui per se se omnia novit.
Quamquam Quintilianus in Oratore summo plura
arti tribuit, quam naturæ: contra, in mediocri plura
naturæ.

RHET. LIB. I.

31
naturæ. NAM & animi, atque ingenij] De
naturalis cuiusque ingenio, ac nativa scientia hæc
accipe. COMMOVERI arte possint] Quæ
(ut etiam usus) tamen si plurimum efficiat, non ta-
men cum natura conferri possunt ea, quæ ab arte
proficiuntur; cum ars sit veluti naturæ filia.
ADEST enim ferè] Discit enim citius, me-
mini que libentius illud.

Quod quis deridet, quod probat, et veneratur.
Horatius Epistola prima lib. secundi.

De arte. Cap. IX.

AD naturam optimam ars adiungi debet,
quæ a natura profecta est. Notatio enim
naturæ, atque animadversio peperit artem.
Ego enim hanc vim intelligo esse in præceptis
omnibus, non ut ea sequuti oratores eloquentiæ
laudem sint adepti, sed quæ sua sponte homines
eloquentes facerent, ea quosdam observasse, atque
delegisse: sic esse non eloquentiam ex artificio,
sed artificium ex eloquentia natum, quod ta-
men non eiicio. Est enim si minus necessarium
ad bene dicendum, tamen ad cognoscendum non
illiberale. Habet igitur ars hanc vim, non ut ali-
quid, cuius in ingenijs nostris pars nulla sit, pa-
riat, & procreet: verum ut ea, quæ sunt orta iam
in nobis, & procreata, educet, atque confirmet.

D 2 Ob-

In orat. 1.
De Orat.

2. Orat.

B. ORAL.

Pro Arch.

DE ARTE

32
Observatio autem earum rerum, quæ in dicendo valent, ipsa per se si eloquentes facere possent, quis esset non eloquens? quis enim hæc vel non facile, vel certe aliquo modo posset ediscere? Itaque intelligendum est, alia quædam ad consequendam eloquentiam esse maiora, sed ars non est ea quidē negligenda, quam ego si nihil dicam adducere, mentiar. Habet enim quædam quasi ad commouendum oratorem, quod quidque referat, & quod intuens, ab eo, quodcumque; sibi proposuerit, minus aberret. In præceptis enim hanc vim, & hanc utilitatem esse arbitror, non ut ad repudiandum quid dicamus, arte ducamur, sed ut ea, quæ natura, quæ studio, quæ exercitatione consequimur, aut recta esse confidamus, aut praua intelligamus, cum, quod referenda sint, didicerimus. Qua de causa studiose Rhetorica colenda est, ut quæ viam, & rationem dicendi doceat. Et si namque magnis ingenii præditi quidam dicendi copiam sine ratione consequantur, ars tamen est dux certior, quam natura. Quoniam sine doctrina, etiam si quid bene dicitur, tamen id, quia fortuito fit, semper paratum esse non potest. Apud sine profecto quod M. Tullius de excellenti virtute scripsit, idem ad præstantem eloquentiam transferri potest, ut, multos homines excellenti ingenio, & eloquentia fuisse; & sine doctrina

RHET. LIB. I.

33
doctrina, naturæ ipsius habitu, per se ipsos copiosos, & ornatos extitisse, fateamur: adiungamus etiam, sæpius ad orationis laudem naturam sine doctrina, quam sine natura valuisse doctrinam: sed cum ad naturam eximiam atque illustrem accesserit ratio quædam, conformatioque doctrinæ, tum illud nescio quid præclarum, ac singulare solere existere, contendamus.

IN C. IX.

AD naturam ars adiungi debet] Ut eius consuetudine, & societate venustior reddatur: potest enim ab ea plurimum adiumenti accipere; notum illud Menandri. *ἡ φύσις ἀπὸ πάντων τῶν διδασκάλων κρατεῖ*. Natura superat omnem doctrinæ genus. ANIMADVERSIO peperit artem] Hoc est: propius intuenso homines in naturalem Eloquentiam artem inde constarunt: nam, ut ait Cicero; Nihil inuentum simul, & profectum est. SED quæ sua sponte] Videtur hoc velle inferre, quod etiam capite primo scripsit: nempe, homines observasse, quibus in dicendo quis usus esset: quæ, quod ipsis dicentibus profuissent, ea in artem redegerunt: sic, Eloquentiam non esse ex artificio, sed artificium ex Eloquentia. HABET igitur ars hanc vim, non ut

D 3 ali-

37 DE ARTE
aliquid] Non ut ea, quibus a natura deservimus (horum autem meminit capite superiori) nobis asserat. VERVM, ut ea, quae sunt sortita] Perinde ac, si quis ager fertilis excolatur à diligenti agricola, plus utilitatis asseret, quàm si ab inertis, & deside. OBSERVATIO autem earum rerum] Hæc ed spectant, ut intelligatur, solam artem eloquentes reddere nos non posse, sed natura opus esse, a qua ortum duxit ars; & à qua nisi foveatur, ut tenella planta facile exarescat, est necesse. QVOD quique referat] Ut exempli gratia: facilius in portum is deferretur, qui consilio, & arte quadam vela expandere, eademque contrahere, cum opus fuerit, nouerit, quàm si quis temere nauiget. AVT recta esse confidamus] Hæc facilius apparebunt, quum scilicet de exordiis, reliquisque orationis partibus præcepta traduntur: nempe quando utendum, aut non utendum exordium, narrationeue, fuerit. VT quæ viam, & rationem dicendi doceat] Sine quibus tria illa, quibus eloquentia paratur, plurimum interdum nocent, numquam prodesse possunt.

De exercitatione. Cap. X.

IN præstanti natura, quam ars expoluit, exercitatio absolutionem, perfectionemque dicendi consummat. Quocirca interest, ut magnum

R H E T. L I B. I. 38
magni, studium, & ardorem quendam amoris assumere, sine quo cum nihil quicquam egregium, tum certe eloquentiam nemo unquam assequetur. Ex hoc ardore nascitur exercitationis diligentia, ut causa aliqua posita cōsimili caussarum earum, quæ ad oratorem deferuntur, dicamus quàm maxime ad veritatē accommodatæ. Sed pleriq; in hoc vocem modo, neq; eam scienter, & vires exercent suas, & linguæ celeritatē incitant, verborūque frequentia delectantur. In quo fallit eos, quod audierunt, dicendo homines, ut dicant, efficere solere. Vere enim etiam illud dicitur; peruerse dicere homines peruerse dicendo facillime consequi. Quamobrem in istis ipsis exercitationibus, & si utile est etiam subito sape dicere, tamen illud utilius, sumpto spatio ad cogitandum, paratius, atque accuratius dicere. Caput autem est: quod, ut vere dicam, minime facimus: est enim magni laboris, quē plerique fugimus, quamplurimum scribere. Stylus optimus, & præstantissimus dicendi effector, ac magister; neq; iniuria; Nam si subitam, & fortuitam orationem commentatio, & cogitatio facile vincit, hanc ipsam profecto assidua, & diligens scriptura superabit. Iam vocis, & spiritus, & totius corporis, & ipsius linguæ motus, & exercitationes non tam artis
D 4 indigent,

indigent, quàm laboris. Exercenda est etiam memoria ediscendis ad verbum quàm plurimis, & nostris scriptis, & alienis: atque in ea exercitatione non sane mihi displicet adhibere, si consueris, etiam istam locorum, simularumque rationem, quæ in arte traditur.

INC. X.

IN quo fallit eos] Videtur hoc dicere: existimant, effici se posse Oratores dicendo, illud nescientes, peruersè dicendo facile consequi posse, ut peruersè dicant: hoc est; ut Oratoris nomine digni non sint. **SUMPTO** spatio ad cogitandum] Perunt, Demosthenem numquam, nisi præmeditatum dixisse: iccirco Pytheas dicebat, Demostheni Enthymemata lucernam olere. **STYLVS** optimus dicendi effector] Natum a veterum scribendi more: qui stylo, hoc est instrumento ferreo, in æratis tabulis scribere consueuerant: altera huius instrumenti parte debebant, in scriptis si quid minus placeret, unde illa dicendi formula manauit: Sape stylum veritas. **IAM** vocis, & spiritus] Annota, Excitationem triplicem esse, aliam orationis, aliam actionis, aliã memoriæ. **ETIAM** istam locorum, simularumque rationem] Artificialem memoriam intelligit: de qua plerique scripserunt. Sed nisi adsit naturalis, profectò parum

rum poterit artificialis. quamobrem non immerito Aristoteles Rhetoric. primo memoriam inter animi bona, quæ a natura donantur, recenset.

De imitatione. Cap. XI.

ETSI ad illud genus oratorum præstantium magnificum, atq; præclarum natura ipsa aliquem ducat, tamen ea nõ satis proficere potest, nisi eodem studio, atq; imitatione intendat, atque ita dicere consuescat, ut tota mente illos, atq; omni animo intueatur. Ergo hoc sit primum in præceptis meis, ut demonstremus, quem imitemur, atque ita, ut, quæ maxime excellent in eo, quæ imitabimur, ea diligentissime persequatur. Nihil enim aliud causæ est, cur ætates extulerint singulæ singula prope genera dicendi, nisi quod semper fuit aliquis, cuius se similes pleriq; esse vellent. Hanc igitur similitudinem qui imitatione assequi volet, tum exercitationibus crebris, atq; magnis, tum scribendo maxime persequatur. Intuendi sunt, etiam non solum oratores, sed etiam actores, ne mala consuetudine ad aliquam deformitatem, prauitatemq; veniamus. Quoniam de Rhetoricæ definitione, dignitate, fine, officio, & materia dictum est, quotque sint eius partes explicauimus, & naturam, artem, exercitatio-

38 DE ARTE
tionem, imitationem ad eloquentiam conse-
quendam, necessaria esse ostēdimus, sequitur,
vt de singulis eius partibus disseramus.

IN C. XI.

ERGO hoc sit primum] Rationē imitandi
hic ostendit: vt exempli gratia, si quis in Porti-
ca, aut Oratoria facultate excellere voluerit, is
sibi ex Comicis Plautum, & Terentium: ex Epi-
cis Virgilium deliget: atque quid in vnoquoque
eorum excellat, id exercitatione imitabitur: quod
etiam de Oratoribus dictum velim. Quocirca
hortare, adolescentes, vt quae a Bartholamæo Ric-
cio, & Bernardino Parthenio de Imitatione doctis-
sime sunt scripta, ea attente legerent. SED etiam
ceteros] A quibus gestus in pronuntiando dis-
serere possimus: hinc autem apparet, duplicem esse
imitationem, alteram Orationis, alteram actionis:
vt sanè aliquando exuenda sit exercitatio umbra-
tilis, & in aciem procedendum, ne oratores muti vi-
deamur. QVONIAM de Rhetorica defini-
tione] Breuis repetitio rerum, hactenus expo-
siturum, quibus expositis attentionem ad reliqua
sibi parat.

De inuentione. Cap. XII.

QVONIAM igitur primum oratoris mu-
nus est inuenire, dabit operam, vt inue-
niat, quemadmodum fidem faciat eis, quibus *In part.*
volet persuadere, & quemadmodum motum
eorum animis asserat. Fidem facit orator ar-
gumentis, mouet incitando, aut ad voluptatē,
aut ad molestiam, aut ad metum, aut ad cupidi-
tatem: tot enim sunt motus genera, partes plu-
res generum singulorum. Cum enim omnis
animæ commotio ex opinione boni alicuius,
aut mali nascatur, letitia, & cupiditas ex opi-
nitione boni nascuntur: aegritudo, & metus in *Cic. Tusc. 4*
malorum opinione versantur. Est igitur ægri-
tudo, siue molestia, opinio recens præsentis
mali, in quo demitti, contrahiq; animo rectum
esse videatur. Voluptas, opinio recens boni
præsentis, in quo efferri rectum videatur. Me-
tus opinio impendentis mali, quod intolerabi-
le videatur. Cupiditas, opinio venturi bo-
ni, quod sit ex usu iam præsens esse, atq; adesse
Opinio autem, quæ in omnes superiores de-
finitiones includitur, est imbecilla assensio. In
proposito fidem solum facit orator, in causa
vero fidem, & motum, de quo mox dicemus.

DE ARTE
IN C. XII.

PRIMUM Oratoris munus] Ipsa enim inuentio ad usum potior est, & ordine natura certe prior : nam neque disponere, neque Eloqui unquam poteris, nisi prius inueneris. QVEM ADMODVM fidem faciat] Quemadmodum, ut ait Antonius secundo de Oratore, probemus ea esse vera, quæ defendimus. Has probationes (quod ex substantia sint) quum nonnulli in suis scriptis omisissent, deque his mentionem nullam fecissent, asserbat Aristoteles in Proœmio in Rhet. imperfecte scripsisse de hac arte : & ideo se de hac ipsa ad perfecte scribendam impulsam fuisse. FIDEM faciat] Fides hoc loco accipitur pro persuasionem, quæ argumentis fit : consideratur enim hic, ut opinio quædam, quæ gignitur in animis nostris argumentis plerumque probabilibus : si quidem effectus Eloquentiæ est audientium approbatio. ET Quemadmodum motum eorum animi asserat] Id est, quemadmodum audientium animos ad quemcumque, quem causa postulabit, motum voces : nempe ad eos, quos hic infra nominat : Has animi affectiones, & perturbationes nequam ipsius rei proprias esse, sed ad mouendum iudicem pertinere, affirmabat Aristot. in Proœmio Rhet. ne vero quid te fallat, legendus est idem, qui de

RHET. LIB. I. 41
de Affectionibus Rhet. secundo fusiùs scribit. TOT enim sunt motus genera, partes plures.] Hoc dicit. Sub hac quatuor genera, cætera omnia cadere : ut sub voluptatem cadit gaudium, lætitia, malivolentia, delectatio, iactatio : Sub molestiam, inuidia, obrelectio, æmulatio, misericordia, angor, luctus, mæror, dolor, lamentatio, sollicitudo, desperatio ; Sub metum, formido, conturbatio, examinatio, tremor, timor, pudor, pigritia : Sub cupiditatem, ira, exandescencia, odium, inimicitia, discordia, indigentia, desiderium. VOLUPTAS opinio recens boni præsentis] At voluptatem quoque percipi ex recordatione rerum præteritarum, ac spe futurorum, docet Aristot. Rhet. primo : id certe ostendit Cic. in oratione pro Archia Poeta, cum inquit : nunc quidem cogitatione, speque delector, & cet. IN causa vero fidem, & motum] Idque iure præstandum est : nam quum finita, questio magis propria oratoris sit, quàm infinita quò facilius finem suum consequatur Orator, dabit operam, ut possit flectere iudicum animos : id quod minus necessarium est in questione infinita.

Quid

DE ARTE

Quid inuentio, quid argumentum & argumentatio. Cap. XIII.

INVENTIO est excogitatio argumenti. Argumentum est probabile inuentum ad faciendam fidem: vel aliter, est ratio rei dubie faciens fidem. Fides vero est firma opinio, ut si velis fidem facere, eloquentiam esse expetendam, excogitesque illud argumentum, nimirum esse artem bene dicendi, possis hoc modo argumentationem concludere. Ars bene dicendi est expetenda, ea est eloquentia: est igitur eloquentia expetenda. Est autem argumentatio argumenti explicatio, qua dialectici prescius, & religiosius, oratores ornatiua, & liberius vruntur. Locus autem est sedes argumenti. Aristoteles enim proposuit quosdam locos, ex quibus omnis argumentatio ad omnem disputationem inueniretur. Qui nihil aliud esse videntur, quam notae quaedam, quibus admonemur, quid in ipsis peruestigare debeamus.

IN C. XIII.

INVENTIO est excogitatio argumenti. Idest alicuius inuenti, seu medi, ut loquuntur Dialectici,

R H E T. I. I. R. 2.

43

lectici, quo aliqua proposita quaestio probari potest. hinc apparet, verum illud esse, quod in Partitionibus scribit Cicero: Vm scilicet Oratoris esse in rebus, & verbis: & verum esse propriam inuentionem, ad eamque collocationem referri; verborum autem Elocutionem. **A**R G V M E N T V M est probabile] Ut intelligas, quid sit probabile inuentum, scire debes: argumentorum tria esse genera: vnum necessarium; probabile alterum; tertium vero captiosum: cuius Gellius lib. 16. cap. 2. meminit: Primum proprium est Philosophorum; secundum Oratorum; tertium Sophistarum. Illud Oratorum est, quod ferè fieri solet; quodque in opinione positum est: atque hoc vnum Oratori Cicero in Partitionibus, vnde haec sumpta sunt, attribuerè videtur. **A**R G V M E N T V M] Quidam dici volunt argumentum ab arguendo: arguere si quidem significatione quadam valet probare, & ostendere: exponunt etiam inuentum probabile, id est inuentam rationem probabilem, quae scilicet huiusmodi sit, ut credi possit. **E**S T autem argumentatio.] Libro primo de Inuentione Argumentatio pro argumento nominatur: propterea quod Argumentatio est & genus & forma: itaque sub argumentatione ponitur argumentum; quemadmodum sub adoptione, arrogatio, & adoptio. Vel dic cum Boetio. Argumentatio est argumenti per orationem explicatio: & ut titonibus consulamus di-

DE ARTE

dicā: argumentum esse veluti corpus, argumentationem autem esse tanquam vestem, & ornatum. ORATORES ornatus & liberius] Quod horum proprium sit, res alioqui nudas ornatu verborum illustrare: iccirco dialecticus inuenit, quæ a doctis admittantur; oratores, quæ a multitudinis recipiantur: quare totus in hoc est, ut eorum animos commoueat. AD omnem disputationem] Ad omne genus causæ: de quibus Cic. in Topicis & ipse Aristoteles Rhet. primo scribit. ubi loci ad laudandum, ad suadendum, ad accusandum traduntur; & id se fecisse repetit initio secundi lib.

Quotuplicia sint argumenta. Cap. XIII.

In Topi. in
Part.

Argumenta partim in eo ipso, de quo agitur hærent, quocirca insita dicuntur, partim extrinsecus assumuntur, quæ remota vocantur, quoniam abstant, longeque ab eo, de quo agitur, disiuncta sunt; ut si dicas eloquentiam esse expetendam, quod bene dicendi sit ars, ratio est insita, in eo, de quo agitur, eloquentia enim est ars bene dicendi; ut expetendam dicas, quod Aristoteli, vel Cicero, vel Platoni ita visum sit, ratio erit remota: auctoritas enim illorum virorum non est in ipsa eloquentia, quæ suapte natura esset expetenda sine illorum commendatione.

IN

RHET. LIB. I.

INC. XIII.

ARGVMENTA partim in eo ipso, de quo agitur] Hoc illud est, quod Aristot. Rhet. primo scribit: persuasionum alias esse sine arte, alias artificiales: sine arte illæ sunt, quæ a nobis excogitantur: artificiosæ vero, quæ ratione, ac via excogitamus. QVOCIRCA insita dicuntur] Appellantur, insita, inherencia, artificiosa. UT si dicas Eloquentia] Vel iustitia laudabilis est, quia est constans, & perpetua voluntas ius suum unicuique tribuendi, hoc argumentum est in rei substantia, conueritur enim inter se: Quævis voluntas ius suum cuique tribuendi est iustitia: & omnis iustitia est voluntas ius suum cuique tribuendi. SIM Expetendam dicas] Quæ extrinsecus assumuntur, eas maxime ex auctoritate ducuntur, & in testimonijs posita sunt: quidam addunt aliud quoddam genus, quod cum rei substantia coniungunt, ut si dixeris: Cum laudabile sit, Rempu. regna, imperiaque conseruare, laudabile etiam esse, iustitiam conseruatis habet, & cum illa coniuncta videtur: non tamē inter se conueriuntur: non enim totum cum sua parte, nec pars cum suo toto conuertitur: ut nec genus cum aliqua sua specie, nec hæc cum suo genere.

E De

De numero locorum: Cap. XV.

*In Topi. in
Part.**lib. 1. ca. 1.*

LOCI, unde argumenta insita eruntur numero sunt sedecim, alia enim ducuntur a definitione; alia a partium enumeratione; alia a notatione; alia coniugata appellantur; alia ex genere; alia ex forma; alia ex similitudine; alia ex adiunctis; alia ex antecedentibus; alia ex consequentibus; alia ex repugnantibus; alia ex causis; alia ex effectis; alia ex comparatione maiorum, aut parium, aut minorum. Argumenta, extrinsecus assumpta, Quintiliano sunt sex, præiudicia, fama, tormenta, tabulae, iuramentum, testes.

IN C. XV.

ARGUMENTA extrinsecus sumpta] Cap.
29. Cum de argumentis remotis agemus, Aristotelis opinionem de locis assumptis asseremus.

De definitione. Cap. XVI.

In Topicis.

DEFINITIO est oratio, quæ id, quod definitur, explicat, quid sit: ut Virtus est recta animi affectio, Rhetorica est doctrina dicendi. Definitionum multa sunt & genera.

*In Topicis.**In Orat.**Pro Sestio.**In Topicis.*

nera, & præcepta; sed ad huius libri institutum ea nihil pertinent: tantum est dicendum, qui sit definitionis modus, Sic igitur veteres præcipiunt. Cum sumptis ea, quæ sunt ei rei, quam definire velis, cum aliis communia, eo usque persequi, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri possit, ut hoc, Rhetorica est ars; commune adhuc, multa enim genera sunt artium, ut grammatica; dialectica; vnum adde verbum, dicendi, iam a communitate res distincta videbitur, ut sit explicata definitio, Rhetorica est ars dicendi. Hæc facultas definiendi debet esse in eloquente, ut definire rem possit. Est enim explicanda sepe verbis mens nostra de quaque re, atque involuta rei notitia definiendo aperienda est. Definitio enim quasi involutum evolvit id, de quo queritur, Sed id orator non facit tam preesse & angustè, quàm in illis eruditissimis disputationibus fieri solet: sed cum explanatius, tum etiam uberius, & ad commune iudicium popularemque intelligentiam accommodatius, Sic Cicero, qui sunt optimates, definit, cum ait, Sed genus vniuersum (ut tollatur error) breui circumscribi, & defini potest. Omnes optimates sunt, qui neque nocentes, nec natura improbi, nec furiosi, nec malis domesticis impediti. Argumenti

DE ARTE
definitione talis est formula, Ius civile est equi-
tas, constituta ijs, qui eiusdem sunt ciuitatis, ad-
res suas obtinendas, eius autem æquitatis ve-
lis est cognitio, utilis est ergo iuris civilis co-
gnitio. Sæpe etiam definiunt & oratores, &
poetæ per translationem verbi ex similitudine
cum quadam suauitate, quos licet imitari, vt
si adolescentiam florem ætatis, senectutem oc-
casum vitæ velis definire,

IN C. XVI.

DEFINITIO est Oratio] In Oratore
ad Brutum sic. Definitio est oratio, qua, quid sit
id, de quo agitur, ostendit quàm breuissime: id vero
fit per substantialia, siue essentialia, vt logici lo-
quuntur, id est per genus, & differentiam.
DEFINITIONVM multa sunt genera]
Species octo enumerat in Partitionibus, tria in
Topicis. Sic igitur veteres] Illud scire inue-
rit, definitionem constare debere genere, & diffe-
rentia, quæ vt iam dixi sola dicuntur rei essentialia.
Verba autem hæc: Cum sumpseris: modus
iste definitionis Aristotelis verbis expositus est a
Cicerone in Topicis. CVM alijs communia]
Ioachinum Perionium vide Dialecticæ suæ lib. 2.
cap. 6. vide etiam a Fonseccam. VT hoc, Rhetorica]
Illa definitio egregiè ornata est, quæ lib.
1. de

R H E T. L I B. I.

1. de legibus extat. Animal hoc prouidum, sa-
gax, multiplex, acutum, plenum consilij, & ratio-
nis, quod hominem vocamus. Simili quoque vti-
tur Demofthenes contra Aristogitonem Oratio-
ne prima, cum dicat: legem esse inuentum, & do-
num dei hominum sapientum decretum: errorum
correctio: quod genus definitionis inferius vocat,
a conglobatis definitionibus. DEFINIENDO
aperienda est] Hoc mirificè causam, a nobis
zuendam, inuat: exposita enim definitione rei, de
qua dubitatur, iudici mens aperitur; & facilius
orator finem suum consequitur. OMNES Op-
timates sunt] Alteram optimatum definitio-
nem si quæris, orationem pro P. Sextio lege.
IUS civile est] Hoc argumentum ad hanc qua-
sitionem accidentis adhibetur: Sit ne utilis iuris
civilis scientia. Locus hic valet ad confirmandum,
& refellendum: in quo duo obseruanda: Primum
quod definitioni conuenit, rei etiam, quæ definitur,
conuenit: & quod non conuenit definitioni, nec
rei, quæ definitur, conuenit: Alterum: Cui defi-
nitio attribuitur, ei etiam rei, quæ definitur, & in
quod definitio non cadit, in id etiam res, quæ defi-
nitur, non cadet necessario. ADOLESCEN-
TIAM florem ætatis] Virgilius lib. 7. Æneid.
Ante urbem pueri, & primo flore iuuentus.

DE ARTB

De partium distributione.

Cap. XVII.

In Topic.

In Offic. 1.

ARGUMENTO a partium distributione sic est utendum, nullam rem relinquamus. Ut si velis probare, calliditatem non esse virtutem, a virtutis partibus quæ quatuor sunt, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia, sic probare possis. Omne quod honestum est, id quatuor partium oritur ex aliqua; aut enim in perspicientia veris solertiaque versatur; aut in hominum societate tuenda, tribuendoque suum unicuique, & rerum contractarum fide: aut in animi excelsi, invidique magnitudine ac robore; aut in omnium, quæ fiunt, quæque dicuntur ordine, & modo; in quo inest modestia, & temperantia, calliditas ex nulla illarum partium oritur, non est igitur virtus.

IN C. XVII.

ARGUMENTO a partium distributione] Scire debent iuvenes, quæ sint partes: dicuntur igitur partes, in quas totum dividitur, siue formæ sint, siue partes: hoc dico: quia cum Cicero alibi secrenisset formas a partibus, in libris in illa

Orat.

RHET. LIB. I.

Oratore ipsas formas, seu species, partes appellat. DISTRIBUTIONE] Quæ est distinctio totius in partes: totum est, quod partes continet: hæc vero, ut dixi, a toto continentur. Nolo autem ignorare adolescentes, distributionis, & definitionis argumenti tantam vim, & facultatem esse, ut disciplinarum pertractationem penè sole complectantur. ARGUMENTUM a partium distributione] Argumentum a partium enumeratione est id, quod ex eadem partitione tractum esse dicimus. hoc pacto. Si prudens in deligendis militibus, si laboris patiens fuit, si sciens in distribuendis aciebus; si audax in inuadendis hostibus, si fortis in pugnando, si victoriam reportauit; ergo præstantissimus fuit dux. Hoc usus est Cicero in oratione pro lege Manilia, dū probare vult, Pompeium classi præficiendum esse; quod in illo essent omnia, quæ in perfectissimo duce requiri possunt: addam hoc etiam in gratiam discipulorum: Si fundamenta, & parietes, & tectum habet, & habitatori sui locus, domus est: nam scire debemus: positis omnibus partibus integrantibus, potest & totum: ut etiam sublata quacumque parte integrante, tollitur totum. Vide Petrum Fonseca in Dialect. lib. 7. cap. 17. ubi, quot sunt totius genera, docet. A VIRTUTIS PARTIBUS] A specierum enumeratione arguit Cicero in oratione pro M. Marcello, dum negat, neminem superesse, qui ausus es-

E 4

se

fit coniurare contra Casarem. vide locum. à re-
motione partium idem arguit in oratione pro Re-
bilio, Perduellionis reo: Atqui videmus, hoc in
rerum natura tria fuisse; vt aut cum Saturnino es-
set, aut cum bonis, aut lateres. Latere mortis
erat inlar turpissimæ: cum Saturnino esse, furoris,
& sceleris: Virtus, & honestas, & pudor cum
Consulibus esse cogitat. NON est igitur virtus
Argumenta à partium distributione, à Notatio-
ne, à Coniugatis, à Definitione, argumenta sunt
ex ijs, quæ à duodecim alijs argumentis oriuntur,
de quibus postea. Ideo, recte secisse visus est Pe-
trus Ramus, qui in sua Dialectica prius de duo-
decim agit, subinde de ijs, quæ iam dixi, quatuor.

De Notatione. Cap. XVIII.

Quin. 9. 1.
4. 6. in To-
picis.

Tast. 3.

Tast. lib. 4.

In Pisonæ.

ETYMOLOGIA, que verborum originem
inquit, à Cicerone dicta est Notatio. E-
saepe vtuntur Oratores, & Poetæ, vt Ouidius.
A senibus nomen mite senatus habet. Et
Nā quia ver aperit tunc omnia, densaq; cedat
Frigoris asperitas, sorta q; tetra pater.
Aprilem memorant ab aperta rēpore dictū.
A notatione sumitur argumentum, cum ex vi
nominis elicitur, hoc modo, Si consul est, qui
consulit patriæ, non igitur Piso consul, qui
eam euerit.

ETIMOLOGIA] Quæ est nominis interpre-
tatio, id est nominis minus notū, per aliud, magis
notum explicatio. Sciendum autem est, à propria
interpretatione, & significatione nominis ad no-
men, & à nomine ad propriam interpretationem,
& significationem valere argumentum affirmas,
& negans: vt, si sapientia amor decet hominem,
ergo & philosophari: quod si philosophari decet
hominem, ergo & sapientia amor. A C I C E-
rone dicta est Notatio] Nomina siquidem sunt
rerum nota. dicitur etiam veriloquium: à No-
tatione autem est, quoties ex nota aliqua rei, quæ
est dubia, capitur argumentum. A P R I L E M
memoran:] Et hoc: si Iupiter à iuuando dictus est,
cur ergo nocet? Oratores interdum ex hoc loco de-
sumunt incoas, & sales, quibus perstringunt ad-
uersarium. vt Cic. Philip. 2. & in oratione pro
Sext. Roscia. Qv t eam euerit] Et lib. 2. de
Orat. si consul est, qui consulit patriæ, quid aliud
agit Cofinius? Contrarium videtur illud, quod in
oratione post reditum legitur de Gabin. & Piso-
ne. Respub. sine consulibus esset, neque soluta pa-
rentibus perpetuis, verum etiam tutoribus an-
nuis orbata esset. Non erit autem inutile, admo-
nere a dolescentes, huius loci argumenta firmiora
sumi

54 DE ARTE
sumi ex nominibus appellatiuis, quàm ex pro-
prijs: ex his tamen quandoq; sumuntur, quum scilicet
vocabula diuinitus imponuntur: vt si Iesus
saluator: significat, ergo Iesus saluabit populum.

De coniugatis. Cap. XIX.

In Topic.

CONIUGATA dicuntur, quæ sunt ex
verbis generis eiusdem. Eiusdem autem ge-
neris verba sunt, quæ orta ab vno variaz com-
mutantur, vt sapiens, sapienter, sapientia.
Ex hac verborum coniugatione huiusmodi
argumento vsus est.

Ouidius.

Aurea nunc vere sunt sæcula, plurimus auro
Venit honos.

Et Iuuenalis.

Sati. 8.

Summū crede nefas animam præferre pudori.

In Pisonē.

Et propter vitam viuendi perdere causas.
Cicero etiam. Cum enim esset omnis causa
illa mea consularis, & senatoria, auxilio mihi
opus fuerat, & consulis, & senatus. Est & ille
lud elegans in primis, Homo sum, humani mihi
nil a me alienum, puto. Cicero lib. de Oratore
2. hoc vtitur exemplo, Si pietati summam
tribuenda laus est, debetis moueri, cum Q. Ma-
tellum tam pie lugere videatis.

Ter. in le-
ant.

IN

RHET. LIB. A. 55

IN CAP. XIX.

CONIUGATA dicuntur] Coniugata nomen
istud acceperunt, quòd ipsa vocis similitudine, sub
vnum ingum sunt deuincta, ait Rodolph. Agrico-
la cap. 10. lib. 1. Annotandum autem est, vt ident
scribit eodem cap. Aristotelem coniugatis addidisse,
quæ casus vocauit: quæ quidem Aristot. di-
sputatio tamen obfcura sit, ed tamen speculare vi-
detur, vt quæcumq; ab vno aliquo principali no-
mine fluant, ea oia vna cū nomine illo principali
coniugata dicantur: vt Sapientia, sapiens, sapere,
sapienter: Casus vero sola ea dicuntur aduerbia,
quæ à nomine principali descendunt; vt à doctri-
na doctè, à prudentia prudenter, à fortitudine for-
titer. CAUSA illa mea consularis] Hic est à
coniugatis ex adiuncto ad subiectum. HOMO
sum humani] Hic est ex subiecto ad adiunctum:
quippe homo subiectum humanitatis. Ex coniu-
gatis autem valet argumentum ab vno verbo con-
iugato ad aliud verbum, sibi coniugatum, affir-
mativè, & negativè. In hoc capite duo annotan-
da occurrunt: primum, ne propter vocis coniun-
ctionem, quod coniugatum non est, pro coniugato
accipiat (in coniugatis enim scire debemus,
maiorē esse significationem, quàm vocis coniun-
ctionem) vt officiosus pro coniugato officio: cum
offi-

officio coniugatum, sit studiosus, vel industrius: deinde, ne ambiguitate vocabulorum decipiamur; ut si dicas: Homo sum, ergo humana tantum curare debeo, quod falsum est, dictio enim humana non ea, quæ ad hominem pertinent significat, sed terrenas res.

De genere, & forma. Cap. XX:

de Orat. 1.

de Orat. 1.
Off. 1. Arg.
a. c. ere.
Quint. 5. ca.
10.

GENVS est, quod sui similes communes, duas aut plures complectitur partes. Partes, quas genus amplectitur, formæ dicuntur, ut, Virtus est genus, plures enim formas, quarum scilicet complectitur, Prudentiam, Iustitiam, Fortitudinem, & Temperantiam, quæ sunt similes virtutis communionem; ut prudentia enim, sic iustitia, sic fortitudo, sic temperantia virtus est. Hinc perspicuum sit, quid sit forma, est enim pars generi subiecta. Argumentum a genere sic tractatur, Virtutis laus omnis in actione consistit, prudentiæ igitur laus omnis in actione consistit. Ex forma autem, Quod iustitia est, utique virtus est.

IN CAP. XX.

GENVS est] Ita libro primo de Inventione definit.

sumitur. Genus est, quod plures partes amplectitur. SPECIE autem differentes] Specie differentia dicuntur, quæcumque sub diversis continentur speciebus, ut Alexander, & Bucephalus, scilicet Alexander sub homine, Bucephalus sub equo continetur. Sed sciendum, specie etiam differentia dici ipsas inter se species, tamen si unius generis species sint, ut homo, leo, bos, equus, atque virtutes, quæ hic posuit auctor. EST enim pars generi subiecta] Quam definitionem posuit Ioannes Casarius in sua Dialectica. ARGUMENTUM a genere sic tractatur] Omnium animalium est, ut se, suumque corpus tueatur, hominis igitur est, se ipsum tueri. QVOD iustitia est] Quod homo est, utique animal est. Sed non ignorandum est, Genus ad probandam speciem minimum valere, ad refellendam plurimum, nam sublato genere tollitur & species: ut si non est virtus, iustitia non est: contra si genus affirmes, non protinus speciem affirmabis: non enim sequitur, iustitiam esse, si est virtus. a specie dupliciter argumentum sumitur, nam unius confirmatio vel est alterius refutatio, ut homo est, ergo bellua non est: vel est generis approbatio, ut si iustitia est, ergo virtus est.

De

De similitudine, & dissimilitudine.

Cap. XXI.

SIMILITUDO est, quæ traducit ad rem, quampiã aliquid ex re dispari simile: ex ea tumitur argumentum hoc modo. Cicero, sed nimirum ut quidam morbo, & sensus stupore suavitatem cibi non sentiunt, sic libidinosis auari, facinorosi veræ laudis gustum non habent. Ovidius.

Phil. 2.
Trist. l. 1.
elect. 4. Scilicet ut fuluū spectatur in ignibus aurum.

Tempore sic duro est inspicenda fides.
Ex dissimilitudine, siue differentia ducitur hoc modo argumentum.

Si barbarorum est, in diem vivere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debent.

IN E. XXI.

SIMILITUDO est] Dicitur etiam pro portio; & reperta est ad inferendam rebus lucem, ut ait Quintilianus. Docet autem Rodolphus Agricola cap. 25. lib. primi, omnium locorum, in quibus ducuntur argumenta, nulli fere minus auriū esse contra renitentem auditorem, quàm similitudini, ad eum vero, qui sponte sequitur, dicendumque se prabet, accommodationem nullam esse

esse: Itaq; sepe ab oratoribus, a Poetis sapius adhibetur. **S**UMITVR argumentum] Exemplum ex oratione post reditum ad Quirites. Sed tanquam bona valetudo iucundior est eis, qui de graui morbo recreati sunt, quàm qui numquam graui corpore fuerunt; sic cætera fortuna bona desiderata magis, q̃ assidue percepta, delectant. Sciendum aut est, à similitudine valere argumentum, & affirmatiue, & negatiue: à dissimilitudine autem non valet argumentum, nisi neges. **S**ED nimirum ut quidam morbo] Similitudo hac est disjuncta: nam quatuor termini re ipsa distinguuntur: ut agri ad cibi suauitatem, sic auarus ad laudis gustum. Sciant adolescentes, Similitudinē tres esse species: Inductio, Collatio, & Exemplū. Inductio, si tutor fidem prestare debet, si socius, si cui mandaris, si qui fiduciam acceperit, debet etiam procurator. Collatio: Si feræ partus suos diligunt, quæ nos in liberos nostros indulgentia esse debemus? Exemplum: Iure occisus est Saturninus, sicut & Gracchi. **S**i barbarorum] Ecce, sic consilij expectari solet. Hoc in loco duo cadenda sunt: primum ne omnino dissimilitia pro similibus assumantur: Secundum, ne similitudo sit obscurior, quàm res postulât. Cæterum vsus huius loci duobus pronuntiatis traditur. Quod in uno similem valet, valet & in cæteris: quod non valet

DE ARTE
valet in vno, nec in ceteris. Exempli gratia
Corpus regitur oculis; ergo animus mente
gubernandus.

De Contrarijs. Cap. XXII.

*Arist. in c.
de oppos.
Cic. in 1o.*
Topic.
Lib. 1o.
Contrariorum genera sunt quatuor, adue-
sa, priuantia, quæ inter se conferuntur, &
contradictoria. Aduersa sunt, quæ in eodem ge-
nere plurimum differunt, vt virtus, vitium, quæ
cum animi habitus sint, plurimū tamen inter
se differunt: & bellum, pax, sapientia, stultitia,
ex quibus argumenta talia exsunt. Si stultitia
fugimus, sapientiam sequamur, & bonitatem
Malitiam. Hinc illud Dræcis apud Virgilium

Tusc. 3.
Topic.
Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.
perinde enim est, atq; hoc: Bellum est nobis
perniciōsum, pax igitur experienda est. Cice-
ro, Quid cum fatentur, satis magnam vim esse
in vitijs ad miseram vitam, nonne fateodum
est, eandem vim in virtute esse ad beatam
vitam? Contraria enim contrariorū sunt con-
sequētia. Priuantia sunt habitus, & eius priua-
tio, vt lux tenebrę, vita mors, scientia insci-
entia, humanitas inhumanitas: præpositio enim
in, priuat verbum ea vi, quam haberet, si in-
prietate positum non fuisset. Ex his dictum est il-
lud Cic. in Miloniana, eius igitur natiuitas sceler-
tis

R H E T. L I B. I. 61
tis vltiores, cuius vitam, si putetis per vos resti-
tui posse, nolitis? Tercio loco sunt ea, quæ
inter se conferuntur, vt duplum simplicum, da-
tum acceptum, miles & imperator, docere
& discere. Ex hoc loco est illud Cic. ex quo
profecto intelligi debet, quanta in dato bene-
ficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria. &
item hoc. Non igitur periculum est, ne quis
putet, in magna arte & honesta, turpe esse do-
cere alios, quod ipsis fuerit honestissimum di-
scere. Huc pertinet Vergilianum illud.
Pro Mil.
*Pro Mar-
cello.*
In Orat.
Lib. 2.
Topic.
Armarogo genitrix nato.
Vltimo loco sunt negantia, valde contraria a-
sentientibus: vt, si hoc est, illud non est: ex quibus
necesse est, alterum verum esse, alterū falsum.

IN CAP. XXII.

CONTRARIORVM genera] Contraria sunt
dissentanea, quæ ratione, & re dissentiunt; idcoq;
simul esse non possunt: Quæ vero hic contraria di-
cuntur, Boetius, commodius opposita dici posse. pu-
tat: Sunt, qui diuersa, vocent; vicumque autem
vocentur, vt testatur Rodolphus Agricola, baud
multum interest. Vt virtus vitium] A con-
trario ad aliud contrarium, inter quæ nullum est
medium, valet argumentum cum præpositione as-
summatina, & conclusione negatiua, vt si sanus est,
F ergo

ergo non eger: & contra, non est eger, ergo sumus.
Hic vides, oppositorum altero affirmato, alterum
negari: ergo contraria $\phi\delta\alpha\rho\tau\iota\kappa\alpha$ τῶν ἀλλήλων
ἐναντία. i. corruptiua esse inter se opposita.
Priuantia sunt habitus] Est autem priuatio de-
fectus alicuius in eo, quod id natura est habere:
vt cecitas est defectus visus, non in quouis (nec
enim lapis cecus dicitur) sed in eo, quod natura est
videre. A priuatio perfecta ad aliud valet ar-
gumentum cum propositione affirmatiua, & con-
clusionem negatiua, vt, viuit, ergo mortuus non est:
& cum propositione negatiua, & conclusionem af-
firmatiua, vt non viuit, ergo mortuus est. LVX
tenebræ] Loquax, mutus, audiens, surdus.
PRÆpositio enim, in,] Hoc non semper verum
est: nam videns, cecus, audiens, surdus, loquax
mutus, priuantia quidem sunt, quibus tamen, in
præpositio non adiungitur. QVÆ inter se refe-
runtur] Hæc semper ad alterū respiciunt, similis
sunt natura. Ab Aristotele dicuntur ad aliquod
dicuntur etiam relata: atque ea sunt, quæ cū hoc
ipsum, quod sunt, aliorum esse dicuntur: vt seruus
domini dicitur seruus: & dominus, serui domi-
nus. Quamobrem ex hoc loco argumentum
affirmans, & negans valebit: vt dominus est, er-
go illi est seruus: & contra: non est dominus, er-
go illi non est seruus. NON igitur periculum
est] Hæc Cicero dixit, cum reprehenderetur
quibus-

quibusdam, quod tot rebus gestis scriberet de ar-
tificio dicendi. VLTIMO loco sunt negantia]
Contradicentia etiam dicuntur: vt sedere, non se-
dere. Sciendum, autem est, omnium contrariorum
eamdem esse rationem, atque doctrinam: eademq;
orationem maxime illustrare, & exornare: vt non
immerito ipsis frequenter vtatur optimi auctores.
Valebit argumentum ex hoc loco cum propositio-
ne affirmatiua, & conclusionem negatiua, & con-
tra: vt, si Plato ambulat, ergo falsum est, hunc nō
ambulare: Si non ambulat, ergo falsum est, hunc
ambulare. nam hoc communissimum est promi-
ciatum. De quocumq; affirmatur vnumquodq; con-
trariorum, negatur reliquum.

De adiunctis. Cap. XXIII.

ADIUNCTA sunt ea, quæ cum re
sunt coniuncta, vt locus, vt tempus, vt
ea, quæ rem circumsunt: vt vestitus & comi-
tatus hominem circumsunt, & apparatus, col-
loquia, pedum crepitus, strepitus hominum,
rubor, pallor, ceteraque, quæ suspicionem
possunt mouere. Latissimè itaq; patent adiu-
cta, nam & quæ in hominis sunt siue animo,
siue corpore, vt virtus, vt vitia, vt oris vel pul-
chritudo, vel deformitas, aliaque innumera
comprehendunt. Ab his sumit argumentum

In Topic.

Cic. pro
Mil.

Laut Pom-
peij. Cic.
pro Cor.
Bal.

DE ARTE
Cicero pro Milone, cum ait, Videamus nunc
id, quod caput est, locus ad insidias ille ipse,
ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aprior,
& multa deinceps, & paulo post, Videre nunc
illum egredientem, primum egredientem vil-
la subito, cur vesperi? quid necesse est tarde?
qui conuenit, praesertim id temporis? & pro
Cornelio. Huc quisquam incredibili quadam,
atque inaudita grauitate, virtute constantia,
praeditum scedera scientem neglexisse, violat-
se, rupisse dicere audebit? loquitur autem
de Pompeio.

IN C. XXIII.

ADIUNCTA sunt ea] Partim contingentia,
partim applicita vocat Rodolphus Agricola,
Aristoteles Rhet. primo videtur vocasse conse-
quentia: alij vocant circumstantia, attributa.
Hunc locum valde proprium oratoris esse, docet
Cicero in Topicis: nam ex hoc plerumque, & ex
signis conficitur Enthymema, quo utitur orator:
hic vero in causis coniecturalibus plurimum va-
let. Vt locus] In adiunctis obseruandum est,
quid ante rem, quid cum re, quid post rem eueni-
rit. LATISSIME itaq; patet] Scribit Boetius
in Topica Ciceronis, eam esse adiunctorum natu-
ram, ut separari quidem possint, tamen se se inui-
cem

RHET. LIB. I.

65

tem monstrent: nam, neque qui amauit, necessario
potitus est, & saepe qui potitus est, non amauit:
nec qui paller, necessario timet, & saepe non timens
paller: nec ex necessitate iratus occidit: & occi-
dit saepe aliquis non iratus: sed tamen si de singu-
lis inquiratur, eum concubuisse, qui amauit, &
pallere, qui timet, & occidisse, qui iratus fuerit,
verisimile est. Ab adiunctis argumentum dedu-
ci potest, & affirmando, & negando: sed argu-
mentatio negans non eandem vim habet. ORI S
vel pulchritudo] Ex qua Platoniorum sententia,
hominis probitatem licet arguere, ut ex deformi-
tate improbitatem. Physiognomica igitur huc spe-
ctant. Pro Roscio Comedo. Caput, & supercilia
illa, penitus abrasa, nonne olere malitiam, & cla-
mitare calliditatem videntur? Sic Martialis lib.
2. Zoilum irridet.

Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine luscus,
Rem magnam praestas, Zoile, si bonus es.

De antecedentibus, & consequentibus.
Cap. XXXIII.

Antecedentia sunt ea, quae sic antecedunt
consequentia, ut cum ipsis necessariò co-
haereant, qua ratione ab adiunctis distinguun-
tur. Coniuncta enim nunquam necessariò co-
haerent cum his, quibus adiuncta sunt. Argu-
mentis

Ar. 1. Top.
c. 2. in To-
pi. Cic.

*Ari. 2° Top.
Cap. 2.
Cic. in To.*

Phil. 7.

66

DE ARTE

menti ab antecedentibus talis est formula. Ortus est sol, igitur dies est. Consequentia vero sunt, quæ rem necessario consequuntur, ab eis ducitur argumentum, cum ratio, rei dubitans fidem, lumitur à consequentibus, hoc modo, Dies est, igitur ortus est Sol. Ex hoc loco est illud Ciceronis in Antonium, Luculentam tamen ipse plagam accepit, ut declarat cicatrix: probat enim, quoniam cicatrix magna esset, vulnus quoque fuisse magnum.

IN C. XXIII.

ANTECEDENTIA sunt ea] Antecedent est quo posito, aliquid sequatur, est necesse. Quæ ratione ab adiunctis distinguuntur] In quibus nulla præcedendi, coherentie, aut sequendi intercedit necessitas. ORTVS est sol] Si patientia fortitudo est, necesse est, ut ea sit virtus. Consequentia vero sunt] Consequens est, quod necesse est esse, si id, cui consequuntur est, præcessisse constiterit. Sciendum autem est, ab Antecedente plerumque esse argumentationes affirmando; ut à consequente plerumque negando. DIES est, igitur ortus est sol] Ut, quam peperisse constat, cum necesse est, cum viro consuetudinem habuisse. Non respicit animal, ergo non vivit. LVCVLVS tam tamen plagam] Annotandum est, Si in assumptione

RHET. LIR. I.

67

sumptione est antecedens, argumentum esse ab Antecedente: ut, si, egenis succurrere, est pietas, etiam est virtus: Sed, succurrere egenis, est pietas, ergo est virtus: quod si in Assumptione sit consequens, erit argumentum à consequente. Si lapis est animal, sensum habet, sed nihil sentit lapis, ergo non est animal.

De repugnantibus. Cap. XXV.

REPUGNANTIA neque certa lege, neque numero inter se dissident: qua ratione a contrariis, atque dissimilibus discernuntur: Exempli gratia, amare, & odio habere, contraria sunt, amare verò, & nocere, & lædere, & conuiuijs insectari, repugnantia sunt. Argumenti à repugnantibus talis est formula, Amat illum, igitur non insectatur illum contrariis. Hortensius non erat aduersarius Ciceronis, aut obrectator, semper enim est alter ab altero adiutus, et communicando, & monendo, & fauendo.

*Declar.
Orat.*

IN C. XXV.

REPUGNANTIA neque certa lege] Locus à repugnantibus dicitur, cum parti priori pars argumenti posterior repugnat, ut in exëplo, quod in fine capitis positum est, apparet. Argumentum

DE ARTE
tum ex hoc loco confici potest cum propositione
affirmativa, & conclusione negatiua: & hac affir-
mativa, illa vero negatiua: vt, si illum amat, ergo il-
li non male consultum esse vult. *QVA* ratione
à contrarijs] Profuerit repetere ea, quæ capite
de Contrarijs dicta sunt. Scire autem debemus,
latius patere repugnantia, quàm opposita: licet
enim omnia opposita repugnantia sint, multa tamen
sunt repugnantia, quæ opposita non sunt. *AM-
RE* vero & nocere] Recte itaque Boetius di-
xit, Repugnantia intelliguntur, quoties id, quod ali-
cui contrariorum naturaliter iniunctum est, reli-
quo contrariorum comparatur: vt, amicitia, &
inimicitia contraria sunt: inimicitias vero conse-
quitur nocendi voluntas: Amicitia ergo & nocen-
di voluntas repugnantia sunt. *HORTENSIVS*
non erat] Et in oratione post reditum in Senatu:
Tu misericors me affinem tuum, quem comitis
prærogatiua primum custodem præfeceras, quem
Kal. Ianuarij tertio loco sententiam rogaras, con-
strictum inimicis Reip. tradidisti. Pronuntiatum
huius loci est hoc: cui conuenit vnum ex Repugnan-
tibus, non conuenit alterum, vel reliqua: exemplum
hoc: Quod oculis cerno bellua est, non ergo est
homo:

De

De causis. Cap. XXVI.

CAusa est, quæ sua vi efficit id, cuius est cau-
sa: vt vulnus mortis, cruditas morbi, ignis
ardoris. Eius quatuor sunt genera, finis, effi-
ciens, forma, materia: Finis est, cuius gratia fit
aliquid, vt domus finis est vsus, belli pax, homi-
nis beata vita. Ab eo ducit argumentum hoc
modo Cice. cōtra Epicureos, Hi nō videntur,
vt ad cursum equum, ad arandum bouē, ad i-
dagandū canem, sic hominem ad duas res, vt
ait Aristoteles, intelligendum, & agendum esse
natum quasi mortalem Deum: cōtraq; vt tar-
dam aliquā, & languidam pecudem ad pastū,
& procreandi voluptatem, hoc diuinū animal
absurdius. Huius enim loci hæc vis est, Ho-
mo natus est ad intelligendum, & agendum,
non igitur ad pastum, & voluptatem est ortus.
Efficiens causa est, a qua aliquid est, vt, Sol diē
efficit, toro cælo luce diffusa: Ab ea est illud
Ciceronis contra senectutis vituperatores, Ca-
ret epulis, aiunt, extructisq; mensis, & frequen-
tibus poculis: caret ergo vinolentia, cruditate,
& insomnijs. Cuius loci vis in eo est, quod vbi
causa deest, effecta, quæ ex illa oriuntur, nullo
esse modo possint. Et Nisus, vt Eurialum ser-
uet,

*Cic. de fa-
co.*

*Arg. l. 2.
pl. c. 3.
De finibus
1.*

*in l. de Se-
nect.
Aene. x. li.
2.*

uet, se auctorem cedis profitetur.

Me me, adsum, qui feci in me conuertite ferris

O Rutuli, mea fraus ois, nihil isle, nec ausus,

Nec potuit.

*Aris. 2. phy
c. 3.*

Forma est ratio rei, & nota, per quā res est id, quod est, & à rebus alijs distinguitur, vt, Animus est hominis forma, hic enim causa est, vt homo sit, eūq; a rebus alijs distinguit. Sic domus, sic nauis, sic ignis, sic terræ, cæterarumq; rerum sua forma est, vel artificiosa, vel naturalis. Ab ea ducitur argumētum hoc modo, Animus hominum immortales sunt, homines igitur ad eternitatem, immortalitatemq; beatæ uitæ aspirare debēt. Materia est, ex qua, & in qua res sunt, vt statua æs, argentum patet, corpus hominis. Ex materia sic sumitur argumentum. Corpus hominis mortale est, ab eius igitur societate, & contagione immortalis animus se uocandus est. Ex hoc loco Regia solis apud Ouidium; Arma Æneæ apud Vergiliū; multa signa sublata à Verre à Cic. describuntur. Ex his causarum generibus, tanquam ex fonte, nullo modo in causis, sed in omni scribendi genere magna argumentorum suppetit copia. Licet igitur diligenter eo cognito non modo oratoribus, & philosophis, quorum est proprius, sed historicis etiam, & poetis multa, & varia, & copiosa, ex eo facile depromere.

IN

IN CAP. XXVI.

CAUSA est] Tu vide, quæ doctissime de causis differit Rodolphus Agricola lib. primi cap. 14. Scito autem, locum hunc orationi maximam dicendi copiam subministrare: nam nullum certius, nec firmitus argumentum dari potest, quàm quod à causis petitur fuerit. Hinc Aristoteles, omnium rerum scientiam in earum cognitione, tanquam in fundamento constituit: hinc etiam Cicero in deliberationibus argumenta sumit ad explicandum, quid fieri possit, quàm facile possit. Quid suauis efficit] Vel dicas, cuius vi euenit aliquid. FINIS, efficiens, forma, materia] Finis est, cuius gratia res fit: efficiens, à quo res fit: Forma, propter quam res est: Materia ex qua res fit: Finis autem causarum omnium potissimus est. nam materia, vt scribit Rodolphus, formæ expers, rudis est, & inculta: nec in ullius rei transit nomen. Forma si desit, efficientis vis prouenire nequit: efficiens, nisi cupiditate permotum sit, manet ociosum. Facile itaque apparet, sinem, quanquam usu & effectu postremus est, omnium tamen esse propositum, atque institutione primum. Iccirco philosophi aiunt, sinem esse principium ob id, quod finis prima sit causa secundum intentionem: Huius enim loci] Sciendum est; Oratores sapius vi argu-

argumentis a fine & a causa efficiente, quam a materia, & forma: nam hæ sunt partes rei. **UT** sol diem efficit] Hæc appellatur causa necessaria, seu naturalis. **CARET** epulis, extructisq; mensis] Hæc est causa voluntaria, seu posita a delectu. **QVOD** ubi deest causa] Nec hoc est ignorandum; causarum efficientium alias esse principales, alias adiuuantes, ut vocat Cicero de Fato; seu secundarias: ut, præceptor, studium doctum reddit discipulum. **FORMA** ratio rei, et nota] Quæ omnibus rebus nomina dat: ut dominus non a lapidibus, sed a forma nomen habet: Sciendum autem est, formam duplicem esse: una est, quam natura dat, ut exempli gratia, natura homini animum ingeneravit: altera, quam ars operi adiungit, ut picturæ lineamenta. **REGIA** solis apud Ovidium] Argumento ficto, quod constaret auro, pyropo, chore, & argento, quam materiam ad fontem omnis claritatis & lucis argumentum usurpat. Admonere volumus adolescentes, in questionibus tractandis, in quibus quaeritur, quid cuique conveniat, aut non conveniat, duo hæc proponi solere. Quod causæ convenit, idem & rebus effectis convenit: Quod causæ non convenit, nec rebus effectis: ut: Si cupiditates perniciose Reipublicæ sunt, quoque odia, seditiones, bella, quæ ex his oriuntur, perniciose: Si luxuries, avaritiæ mater, fugienda erit, etiam avaritia fugienda

De

De effectis. Cap. XXVII.

Effecta sunt ea, quæ sunt orta de causis. Eorum, ut causarum, quatuor sunt genera; est enim suus effectus, & finis, & efficientis causæ, itemq; formæ, ac materiæ. Quæ autem sint singulorum causarum effecta, cognitis causis intelligitur: ut enim, quod effectum est, quæ fuerit causa, demonstrat: sic causa effectum indicat. Nā si finis belli pax est, bellum eius pacis, quæ bello queritur effectus est. Eodemq; modo dies solis effectus est, & homo corporis, ac animi, quorum illud materia eius est, hic forma. Ab effectu sumitur hoc modo argumentum, Virtus facit laudem, sequenda igitur: at voluptas infamiam, fugienda igitur.

Ari. 2. pos.
c. 17.
Cic. in To.

IN CAP. XXVII.

EFFECTA sunt ea] Euenta etiam a Cicerone dicuntur: ab Aristotele dicitur αἰτιατόν: quod si latine lingue usus pateretur, proprie diceretur, causatum. **SUUS** effectus, & finis] Ut ambulatio ob sanitatem: efficientis causæ, ut domus, ut, homo respectu formæ effectus dicitur causæ formalis, ac materiæ: ut Idolum, effectus est auri,

auri, aut argenti, tanquā materialis sculpti. Scien-
dum autem est, quoties laudamus, aut vituperamus,
ab effectibus argumenta duci. *UT* enim
quod effectum est] Nam, ut Aristoteles Rhet. 1.
scribit, sicut causæ, principiaq; se habent, sic & ef-
fectus; & sicut effectus, sic & causæ, & principia.
Ab effectu sumitur argumentum] Secundo de Oratore
extat illud exemplum: Si gravij vi-
pijs & ad belli adiumenta, & ad ornamenta patri-
cis utimur, vestigalibus serviamus. & illud in
oratione pro Lege Manilia. Solutione belli causa
impedita fides concidit. FUGIENDA igitur M.
Antonius bellum gerit contra patriæ liberatores,
ergo hostis patriæ. Ex hoc loco tot argumentorum
genera desumi possunt, quot ex superiori.

De comparatione. Cap. XXXVIII.

Locus a cōparatione simplex quidem est,
sed tripliciter tractatur: à comparatione
nimirum maiorum, vel minorum, vel pariorum.
A cōparatione maiorum ducitur argumentum
hoc modo: si quod, magis videtur convenire,
non convenit, ne id quidem, quod minus, vo-
num me fessellit Catilina non modo res tanta,
tam atrox, tam incredibilis, verum, id, quod
multo magis est admirandum, dies? & ceterum
si summi viri, & clarissimi ciues Saturnini, &
Grac-

Ari. 2. Top.
ca. 4. & 10.
Rhet. 1.

In Catil.

Gracchorum, & Flacci, & superiorum com-
plurium sanguine non modo se non contami-
narunt, sed etiam honestarunt; certe verendum
mihi non erat, ne quid, hoc parricida civium
interfecto, invidiæ mihi in posteritatem re-
dunderet.

A minoribus ad maiora ducitur argumentum
hoc pacto; si quod minus videtur cōvenire, tñ
cōvenit, ergo & id, quod videtur magis. Oui.
Ut corpus redimas ferrum patieris, & ignes,
Arida nec sitiens ora lavabis aqua.
Ut valeas animo, quicquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore maus habet.

Et Horatius.

Ut iugulent homines, surgunt de nocte latrones,
Ut te ipsum serues, non expergisceris?
Et Cicero, Capitolium, sicut apud maiores no-
stros factū est, publice gratis coactis fabris, o-
perisq; imperatis exedificari, atq; effici potuit,
maiore igitur ratione navis cyba, & in Ca-
til. 1. serui me hercule mei. Si me &c.
Parium autem cōparatio nec elationē habet,
nec submissionem, est enim æqualis. Multa au-
tem sunt, quæ æqualitate ipsa comparantur,
quæ ita fere concluduntur, Eripuit contra re-
publicam pecunias, ergo & largitus est. & si
tibi non licuit imperare navem Mamertinis
fœderatis, non licuit, imperare Taurominita-
nis,

In epist. li.
2 ad Lolliu.
Lib. 5. accu.
in Top.

2. de Orat.
Lib. 5. accu.

76 DE ARTE
nis, item scederatis, aut si his iure est imperari
navis, etiam illis potuit imperari.

IN CAP. XXVIII.

LOCVS à Comparatione] Comparatio est
aptes vocatur à Græcis, de qua Aristot. Top. 2.
Comparatio autem fit, quoties duo, vel plura sic
ter se conferuntur, ut intelligatur, quid maius,
quid minus, quid par. Ducuntur autem comparationes
ab hominum actionibus: nam sunt alia
comparationes de rebus expetendis, aut fugiendis.
A Comparatione maiorum] Maiora sunt, quæ
maiores habent probabilitatem. Hoc pacto.
Crassus quidem tot sumptus sustinere posset, quæ
nam pacto Iruis? id enim esse vides, si cui magis
inesse deberet, non inest, nec cui minus. Ab hoc
loco, iuxta Aristotelis sententiam, argumentum
affirmans deduci non potest: non enim argumentum
ri possumus. Urbs capta est à toto exercitu, ergo
capietur à Duce cum paucis militibus: sed secun-
dum Cicronem valet etiam affirmans. A mi-
noribus ad maiora] Minora sunt, quæ minores
habent probabilitatem. Illud Terentij. Hic pau-
na consuetudinis causa mortem huius fert tam sa-
miliariter, quid si ipse amasset? quid mihi hoc sa-
ciet patri? & Cicero pro Archia. Saxa, & simi-
tudines voci respondent: bestie saepe immanes capi-

77 R. H. E. T. L. I. B. I.
tu stellantur, atque consistunt; nos instituti rebus
optimis non poetarum voce moueamur? ex hoc
loco negative arguere non possumus. nam non sic
probabimus. A Duce cum paucis urbs expugna-
ta non est, ergo, nec a toto exercitu. QVÆ ita
ferè concluduntur] Si consilio iuvare cives, &
auxilio, aqua in laude ponendum est, pari gloria
debent esse, qui consulunt, & qui defendunt. A
Parium comparatione valet argumentum in v-
tramque partem affirmationis nempe, & negatio-
nis. Cicero Philipp. secunda. Quorum facinus
commune, cur non eorum præda communis? Hic
è pari affirmato, par affirmatur. Terentius in
Aulophis:

Quando ego nō curo tuū, nec tu cura meū.
Hic è pari negato, par negatur. Paria autem
sunt, quæ habent parem, siue æqualem probabili-
tatem.

De argumentis remotis:
Cap. XXI.

ARGUMENTA siue remota, siue assumpta nō
cō dicuntur sine arte, quod ita sunt, sed
quod ea nō parit oratoris ars, sed foris ad se de-
lata tamē arte tractat. Ea Cicero in Topiceis te-
stimonij nomine cōplectitur. Testimoniū enī
in eo loco dicit omne id, quod ab aliqua re ex-
terna

In Part.

In Topi.

Lib. 1. a ca.
1. vs. que ad
p.

78

DE ARTE

terna sumitur ad faciendam fidem. Sed ad intelligendū erit facilius, si cum Quintiliano in præiudicia, rumorem, & famā, tormenta, tabulas, iusiurandum, & testes ea diuidamus: Quæ ut ipsa per se carent arte, ita summis eloquenti viribus, & allenanda sunt plerūq; & resellenda. Quare genus harū rerum, quæ ad oratorem deferebantur meditatum in perpetuum ad vicium similitum rerum, veteres oratores habebant. Nunc translatis ab oratoribus ad iurisperitos iudiciis, ut veterum oratorum scripta intelligamus, cognoscenda sint.

IN CAP. XXIX.

EA non parit oratoris ars] Neque enim in Oratoris manu est, ut illa in causa reperiantur, si reuera fuerint; ingenio tamen suo, & arte tractantur. TESTIMONIUM] Sciendum, quamquamque personam pondus habere ad fidem faciendam, nam in ea requiritur auctoritas, quam aut virtus, aut tempus adfert, quæ à Cicerone in Topicis declarantur. SED ad intelligendum erit] Varia scribuntur ab Auctoribus de iudicialibus locis. Aristoteles quidem Rhet. primo sub finem, quinque esse ostendit. Leges, testium pacta, questiones, iusiurandum; eaque propria rerum iudicialium docet. tu cum lege: diuisionem enim

RHET. LIB. I.

79

enim illam breuitatis causa omittimus. Scito tamen, quacumque ab alijs sunt allata, ea si quis diligenter attendet, aperte videbit, quinque illis generibus, ab Aristotele traditis, contineri.

De præiudiciis, & testibus. Cap. XXX.

Ceteris quatuor omissis, quæ facile intelliguntur, & de præiudicijs, & testibus dicamus. Præiudiciorū vis omnis trib. in generibus versatur. Rebus, quæ aliquādo ex paribus causis sunt iudicata, quæ exempla rectius dicuntur, iudicijs, ad ipsam causam pertinentibus, unde etiam nomen ductum est, qualia in Milonem à senatu facta dicuntur. Aut cum de eadem causa est pronūtiatum. Veteres oratores & pro testibus, & contra testes magno labore dicebāt, ut è pluribus Ciceronis orationibus, maximeque oratione pro Flacco apparet. Nunc iudiciorum mutata ratio facit, ne is labor sit necessarius, & ut de rumore, fama, tormentis, & iure iurando pluribus agendum non sit.

IN C. XXX.

CETERIS quatuor omissis] Tu consule Alexandrum Piccolomineum, qui Paraphrasin

Quint. 1.
ca. 2.

Cic. pro
Mil.

DE ARTE
in Rhetoricam Aristotelis, planè doctissimam,
scripsit. DE præiudicijs.] Autore Pediano:
Præiudiciū est res, quæ cum statuta fuerit, affert
iudicaturis exemplum, quod sequantur: ut exem-
pli gratia. Cicero pro Archia Poeta confirmat,
eum in ciuitate retinendum esse, quod hunc Taren-
tini, Neapolitani, & Rhegyni ciuitate, ceterique
præmij donarint: & quod omnes, qui aliquid de
ingenij poterant iudicare, eum hospitio dignum
existimarunt. REBUS ex paribus causis.]
Id est, similitudine rerum, quæ iudicantur.
QUÆ exempla rectius] Huiusmodi exem-
pla abunde tibi suppetabit Valerius Maximus
cap. septimo, & octauo lib. Septimi. QUALIA
in Milonem.] Et hæc præiudicia propriè appel-
lantur a latinis. cuiusmodi tria in causa Milonis
attulit: primum: nefas esse intueri lucem ei, qui
hominem a se occisum fateatur. Secundum: Co-
dem, qua Clodius occisus fuerat, senatum iudicasse
contra R. mpub. esse. Tertium: Pompeium ro-
gatione sua & de re, & de causa iudicasse.

De usu, & utilitate locorum.
Cap. XXXI.

HOS locos multa cōmēratione, atq; medi-
tatione paratos, atque expeditos, qui vo-
let in dicendo excellens esse, habere debet.
At-

R H E T. L I B. I. 81
Atq; ut quæque res ad dicendum erit suscepta,
tum deniq; scrutari locos, ex quibus argumen-
ta eruat. Quæ quidē ei, qui mediocriter ea mo-
dò cōsiderarit studio adhibito, & usu, pertra-
ctata esse possunt. Est enim vtilissimū, nosse re-
giones, intra quas venire, & peruestiges, quod
quætas. Vbi eū locū omnem cogitatione sepe-
ris, si modo vsum rerū percallueris, nil te effu-
giet, atq; omne, quod erit in re occurrer, atq;
incider. Vt enim, si aurū cui, quod esset multi-
fariam deorsum, commonstrare aliquis veller,
satis esse deberet, si signa & notas ostēderet lo-
corum, quibus cognitis ille ipse sibi foderet,
& id, quod veller, paruo labore, nullo errore
inueniret; sic has argumentorum notas indi-
care satis est, quæ illa quærenti demonstrant,
vbi sint: reliqua cura, & cogitatione eruuntur.

IN C. XXXI.

TVM denique scrutari locos] Admonen-
do est adolescens. vbi primum progressus aliquot
fecerit in hac facultate oratoria, immo potius, si
quid ex arte conscribere voluerit, quodque sit le-
ctone di. num. legendum ei esse Aristot. Rhet. pri-
mum librum. Is enim abunde docet, quinam loci,
& quæ propositiones singulis generibus causariis

DE ARTE
conueniant: quæ omnia, si quis ignorauerit, non vi-
deo, quid ex arte dixerit.

Qui modus in argumentis adhibendus.
Cap. XXXII.

In Orat.
in Par.

NEc vero imprudenter quisquam vteret
hac copia, sed omnia expēdet, & seliget.
Non enim semper, nec in omnibus causis, et
ijsdem argumentorum momenta sunt. Iudiciū
ergo adhibebit, nec inueniet solū quid dicat,
sed etiam expendet. Nihil enim feracius inge-
nijs, his præsertim, quæ disciplinis excolta-
sunt: sed ut segetes fœcundæ, & vberes non so-
lum fruges, verum herbas etiam effundunt,
inimicissimas frugibus, sic interdum ex illis
locis, aut leuia quædā, aut causis aliena, aut non
utilia gignuntur. Quorum ab oratoris iudicio
delectus magnus adhibebitur. Illud autem in-
telligendum est ex his locis, & ad faciendam
fidem, & ad afferendum motum auditorum,
animis materiam peti. Sed quia difficile est,
etiam si locorum naturam cognoueris, ex illis
ea, quæ ad mouendos animos valent, eruere,
de affectibus mouendis separatim dicamus: ple-
lud iterum monentes, nihil planè esse, siue ad
docendū, siue ad mouendū accommodatum,
quod ex his supradictis fontibus non fluat.

IN

RHET. LIB. I.

83

IN C. XXXII.

IN hominum mentibus permouendis] Hoc
autem sit, aut minuendo, aut augendo id, de quo
oratio habetur. Quare non insulsè sentiebat
Quintilianus libro octauo. vim scilicet oratoris
omnem in augendo, minuendoque consistere. in
permouendis autem affectibus tria sunt conside-
randa: quæ præcipue affectus possint mouere: qui
homines facilius possint permoueri: et contra quos
facilius possint permoueri: quæ tria nullo negotio
nos posse consequi, docent nonnulli, si affectuum
definitiones probe nouerimus. Placet autem hic
admonere adolescentes, cum pauca admodum a
Soario tractentur de Affectibus, hi autem ad pri-
me necessarij sint oratori, tametsi recentiores mul-
ti de ijs scripserint, ea tamen ne aspernentur, quæ a
Iasone Nore; viro tum nobilissimo, tum doctissi-
mo in sua Rhetorica tractantur lib. secundi capite
12. ubi & varios animorum motus describit, &
quibus verbis, figurisque explicentur ab oratore,
maximo cum fructu legentium aperit. de ijs etiam
per doctè scribit Baribolamæus Caualcanti lib.
4. sue Rhetoricæ. Tunc dicemus, quum
ad Elocutionis] Ubi docebit ea esse debere, quæ
vim illustrandi habeant nec ab usu sint abhorren-
tia. RERVX amplificatio] Docet Aristo-
teles

G 4

DE ARTE
teles Rhetor. primo amplificationem, & præcipue
eam, quæ sit per comparationem, magis Demosthe-
stratino generi conuenire, quàm alijs generibus.

De affectibus. Cap. XXXIII.

In Orat.

Maxima vis existit oratoris in hominum
mentibus per mouendis, quod amplifi-
catione fit. Est enim amplificatio gravior, quæ
dam affirmatio, quæ motu animorum concie-
liet in dicendo fidem. Ea & verborum gene-
re conficitur, & rerum. Quæ verba in ampli-
ficatione ponenda sunt, tunc dicemus, cum
ad elocutionis præcepta venerimus. Rerum
amplificatio sumitur ex eisdem locis omnia-
bus, quibus illa, quæ dicta sunt ad fidem, ma-
ximeque definitiones valent conglobatæ, &
consequentium frequentatio, & cōtrariarum
& dissimilium, & inter se pugnantium rerum
conflictio, & causæ, & ea, quæ sunt orta de cau-
sis, maximeque similitudines, & exempla.

IN C. XXXIII.

In primis illustre exemplum] Nec mirum
fortasse illustre illud, quod in oratione pro Milone
legitur. Curiam enim definiens, ita dilatauit.
Vidimus templum sanctitatis, amplitudinis, mon-
tis,

RHET. LIB. I. 85
tis, consilij publici, caput urbis, aram sociorum,
portum omnium gentium, sedem ab vniuerso po-
pulo Romano concessam vni ordini inflammari,
excindi, funestari: cum dicere posset; vidimus Cu-
riam incendi: Quæ genere & proprietate]
Solent enim Oratores definire per congeriem acci-
dentium.

De amplificatione a definitionibus conglobatis:
Cap. XXXIIII.

Definitionibus conglobatis est illa Cice-
ronis amplificatio. Historia vero, testis
temporum, lux veritatis, vita memoria, magi-
stra vitæ, nūtia verustatis, qua voce alia nisi ora-
toris immortalitati commendatur. Est illud
ex eodē loco imprimis illustre exēplum eius-
dem pro Sestio. Ignari quid grauitas, quid in-
tegritas, quid magnitudo animi, quid deniq;
virtus valeret, quæ in tempestate sæua quæ-
ta est, & lucet in tenebris, & pulsa loco manet ra-
men, atque hæret in parua, splendetque per se
semper, nec alienis vnquā sordibus obsolescit.
Vbi sunt quinque quasi definitiones, tum histo-
riæ, tum virtutis conglobatæ: raro enim adhi-
betur ab oratore definitio ad amplificandum,
quæ genere declaretur, & proprietate.

De

De amplificatione à consequentium frequentatione. Cap. XXXV.

Ad. 7.

A Consequentium frequentatione est illa in Verrem amplificatio, Constituta nihil opis esse in hac voce, Cuius Romanus sum, iam omnes provincias, iam omnia regna, iam omnes liberas ciuitates, iam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maximè patuit, Ciuibus Romanis ista defensione præcluseris.

IN CAP. XXXV.

A Consequentium frequentatione] Noscere opere precium est, quid sit consequentium frequentatio. Est autem, cum ea proferuntur bona, vel mala, quæ consecutura sunt; quo artificio frequentissime utitur Cicero in Perorationibus. *Constitu te nihil opis*] Et hoc: Abroga leges, ille nefarius alicuium fundum inuadet; alter virginem violabit; cuius ciuem contrucidabit; alter furabitur; sacra omnia profanari videbis; de rebus idemque humanis male agi.

De.

De amplificatione à contrariarum rerum conflictione. Cap. XXXVI.

A Rerum contrariarum conflictione est illa amplificatio Ciceronis in Antoniū: Tam autem etas excors, vt tota in oratione tectum ipse pugnares, vt non modo non cohærentia inter se diceret, sed maxime disuncta atq; contraria: vt non tanta mecum, quanta tecum tibi esset contentio. Vitricum tuum in tanto fuisse scelere fitebare, pœna affectum querebare: Ita quod proprium meum est, laudasti: quod totius senatus est, reprehendisti: Nā cum comprehensio fontium mea, animaduersio senatus fuerit: homo disertus non intelligit eum, quem contradicit, laudari à se, eos, apud quos dicit, vituperari. Et in eiusdem orationibus. O spectaculum illud non modò hominibus, sed vndis ipsis, & litoribus luctuosum, cedere patria seruatores eius, manere in patria proditores? Et in Catilinam. Hoc verò quis ferre possit, inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobrijs, dormientes vigilantibus? Ex hoc loco etiam est illud eiusdem in Pisonem, & Gabinium. Qui latrones igitur, si quidem vos consules? qui prædones, qui hostes, qui pro-

Phil. 2.

Phil. 10.
Brutum vocat. seruatores, Antonium vero proditores.

Orat. 2.

In Pis.

proditores, qui tyranni nominabuntur? Magnū nomen est, magna species, magna dignitas, magna maiestas Consulis, non capione angustiae pectoris tui, non recipit leuitas ista, non egestas animi, non infirmitas ingenij sustinet, non insolentia rerum secundarum tantam personam, tam grauem, tam seueram.

IN CAP. XXXVI.

A Contrariorum rerum consiſtione] Pro Milone: non enim inimici mei te mihi eripient, sed amicissimi: non male aliquando de me meriti, sed semper optime. MAGNUM nomen est, magna species] Hæc Amplificatio dicitur etiam per congeriem: nam sciendum est. quatuor potissimum generibus consilare amplificationem: incremento, comparatione, ratiotinatione, congerie.

De amplificatione à dissimilium, & inter se pugnantium rerum consiſtione.

Cap. XXXVII.

Philip. 2.

*A*D dissimilium rerum consiſtione summa est eleganter amplificatio illa Ciceronis, O tecta ipsa misera. quàm dispari domino: quanquam quomodo iste dominus? sed tamen quàm à dispari tenebantur: studio- rum

rum enim suorum M. Varro voluit esse illud, non libidinum, diuersorium. quæ in illa villa ante dicebantur? quæ cogitabantur? quæ literis mandabantur? iura populi Romani, monumenta maiorum, omnis sapientiæ ratio, omnisq; doctrina: at vero te inquilino (non enim domino) personabant omnia vocibus ebriorum, natabant pauimenta vino, madebant parietes, ingenui pueri cum meritorijs, scorta inter matres familias versabantur. at illa ex contentione pugnantium rerum, Quæ in re mihi ridicule es visus esse inconstans, qui eundem & læderes, & laudares, & virum optimum, & hominem improbiſſimum esse diceres: eundem tu & honoris causa appellabas, & virum primarium esse dicebas, & locum fraudasse arguebas.

Pro Ros.
Com.

IN CAP. XXXVII.

O TECTA ipsa] Et pro Milone: Me non potuisse Milonis salutem tueri per eosdem, per quos nostram ille seruasset. AT vero te inquilino] Hæc amplificatio dici etiam potest per hypothyposin, quæ sit, cum res ita describuntur, ut cerni videantur.

De

De amplificatione à causis conglobatis, &
bis, quæ sunt orta de causis.

Cap. XXXVIII.

In Ora. pro
Sex.

Phil. 2.

Lib. 8.

Causæ etiam, & ea, quæ sunt de causis orta, multum valent ad amplificandum, si conglobentur: Cicero multas, & varias causas, proter quas multi essent ab eo alieniores, iunctis hoc modo: cum alii me suspitione periculi sui non defenderent; alij vetere odio bonorum incitarentur, alij inviderent; alij obulare sibi me arbitrarentur; alij vlcisci dolorem suum ali quem vellent; alij rem ipsam publicam, atque hunc bonorum statum, ociumq; odissent, & ob hæc causas tot, tamq; varias, me vnum depollerent. Orta vero de causis ad amplificandum adhibuit contra M. Antonium, Doletis tres exercitus P. R. interfectos, interfecit Antonius: Desideratis clarissimos ciues, eos quoque vobis eripuit Antonius: Autoritas huius ordinis afflicta est, afflixit Antonius: Omnia demque, quæ postea vidimus mala (quid autem mali non vidimus?) si rectè ratiocinabimur, vni accepta referemus Antonio. Ex hoc loco Mezentij immanem crudelitatem, auget Evander apud Vergilium.
Quid memorem infandas cedes: quid facta tyranni

Effera? Dij capiti ipsius, generiq; reseruent.
Mortua quin etiam iungebat corpora viuis,
Componēs manibusq; manus, atq; oribus ora,
Tormenti genus, & sanie, taboq; fluentes
Complexu in misero, longa sic morte necabat.

I N C. XXXVIII.

EVANDER apud Virgilium] Et Achemenes apud eundem lib. tertio Æneid. & libro octavo de Caco.

De amplificatione à similitudine, atque exemplo.
Cap. XXXIX.

Cicero in Verrem, Non enim Charybdim tam infestam, neq; Scyllam navis, quam istum in eodem freto fuisse arbitror. Virgilius etiam ex hoc loco pulchritudinem Æneæ pulcherrimis carminibus amplificavit.
Restitit Æneas, claraq; in luce refulsit,
Os, humerosq; deo similis: namq; ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, lumenq; iuventæ
Purpureum, & latos oculis adflarat honores:
Quale manus addunt ebori decus; aut vbi flauo
Argentum, Pariusne lapis circumdatur auro.
Idem mirificè expressit vim, qua Æneas in Turnum hastam coniecit.

Cicero in
Ver. 7.

Æneid. 8.

Cun-

Ann. 12.

Pro Mil.

DE ARTE

22
*Cunctanti telum Aeneas fatale coruscet,
 Sortitus fortunam oculis, & corpore toto
 Eminus intorquet: murali concita nunquam
 Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
 Dissultant crepitus: volat atri iuvenis instat,
 Exitium dirum hasta ferens.
 Ab exemplis verò est illa Ciceronis ampli-
 catio pro Milone, Quamobrem vteretur casu
 confessione Titus Annius, qua Hala, qua Na-
 sica, qua Opimius, qua Marius, qua nosmet ip-
 si. Et in Catilinam, An vero vir amplissimus
 P. Scipio Pontifex maximus Tiberium Grae-
 chum, mediocriter labefactantem flammam
 Reip. prius interfecit, Catilinam vero or-
 bem terrae cade, atque incendijs vastare co-
 pientem nos consules perferemus? nam illa vi-
 mis antiqua praetereo, quod Q. Servilius Hala
 Sp. Melium, novis rebus studentem, manu sua
 occidit.*

IN C. XXXIX.

*Non enim Charybdim] Et in Oratione
 pro lege Manilia. Primum ex suo regno sic At-
 thridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa
 profugisse dicitur: quam praedicant in fuga fratris
 sui membra in ijs locis, quae se parens persequere-
 tur dissipavisse. QVALE manus addunt.]*

Et

R H E T. L I B. I.

23

Et Horatius Epodon Ode tertia.

*Lupis, & agnis quanto sortito obigit, tecum
 mihi discordia est.*

*Idem mirifice expressit] Idem lib. 2. Aeneid.
 de Pyrrhi impetu.*

*Non sic ageribus ruptis, cum spumeus amnis
 Exit, oppositasque eiecit gurgite moles.
 in quibus exemplis nihil desiderari vides, nisi ge-
 minationem similitudinis. At vero vir am-
 plissimis] Amplificat non semel Cicero in eadem
 Oratione ab exemplis congeminationis, quae non col-
 ligam, ne videar, in re facili diutius immorari.*

Quae sint ad amplificandum adhibenda.

Cap. XL.

S I causa patitur, ea sunt ad amplificandum
 adhibenda, quae magna habentur: quorum
 est duplex genus. Alia enim magna natura
 videntur, alia usu. Natura ut coelestia, ut di-
 vina, ut ea, quorum obscura causa, ut in terris,
 mundoque admirabilia, quae sunt ex quibus,
 similibusque, si attendas, ad augendum multa
 suppetunt. Usu habentur magna, quae viden-
 tur hominibus aut prodesse, aut obesse vehe-
 mentius: quorum sunt genera ad amplifican-
 dum tria. Nam aut charitate moventur ho-
 mines, ut Dei, ut patria, ut parentum: aut omo-
 re,

H

re, vt frattrum, vt coniugum, vt liberorum, vt familiarium; aut honestate, vt virtutum, maximeque earum, quæ ad communionem hominum, & liberalitatem valent. Ex his & cohortationes sumuntur ad ea retinenda, & in eos, quibus ea violata sunt, odia incitantur, & miseria nascitur; proprius locus augendi in his rebus, aut amissis, aut amittendi periculo. Quamvis enim neque ad probandum, neque ad amplificandum adhiberi quicquam potest, quod ex locis petatum non sit, tamen ea ipsa, quæ petuntur è locis ad amplificandum, magna esse debent. Sic fecit Cicero in Catilinam, cum ait, Quapropter de summa salute vestra, & populi Romani P. C. de vestris coniugibus, ac liberis, de aris, ac focis, de fanis, ac templis, de totius vrbs rectis, ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italia, deque vniuersa Reipublice cernite diligenter, vt institutis ac fortiter. Pleraque omnia sumpta sunt è loco ab adiunctis, sed sunt vsu magna. Virgilius etiam cum Iulii Caesaris deplorat mortem, à rebus, natura magnis, quas ad locos supradictos referre tamen possis, amplificationem duxit.

Georg. 1.

Ille etiam extincto miseratus Casare Romanum,
Cum caput obscura nitidum ferrugine textit;
Impiaque æternam timuerunt secula noctem.
Quæ vique ad libri finem elegantissime prosequitur

IN C. XL.

Si causa patitur] Videtur hoc dicere, habendam esse rationem materiae illius, in qua Orator vti voluerit amplificatione: quod vt faciamus, genus causa considerandum est, an ei amplificatio, & quanam amplificatio conueniat. Vide, quod capite sequenti scribitur. **V**t Cælestia] Veluti sunt Cometae, lampades, tonitrua. **V**t Divina] Cuiusmodi sunt Oracula, vaticinationes, responsa Aruspicum. Cicero in Partitionibus. **E**t Quorum cause obscuræ] Terremotus, terræ hiatus, insoliti strepitus. **M**undoque obscuræ] Monstra, prodigia, portenta. **Q**uæ videntur hominibus] Definitio hæc est. **N**am aut charitate] Ex his amplificat Cicero in oratione pro Rabirio. Nam, me cum amicitia vetustas, tum dignitas hominis, tum vero salus patriæ, consulare officium ad C. Rabirium defendendum, corgit. Hæc autem appellatur amplificatio per exaggerationem; nam alia etiam sit per distributionem, cum quod vno verbo dici potest, pluribus complectimur; vt, si cum bellum dicere velis, dicas, prædas, locorum incendia, oppidorum direptiones, populorum cædes: talis illa est Ciceronis pro P. Sylla. **S**ic fecit Cicero] Non ignorare debemus; res etiam amplificari per comparisonem:

nempe, cum eas conferimus cum ijs, quæ magna existimantur: quod fecisse videtur Cicero in Oratione pro P. Quintio, cum de iniuria, illi illata, mentionem fecit: & in Oratione pro Murena, cum artem imperatoriam cum Iurisprudencia confert. VERGILIUS etiam, cum Iulij Caesaris. Huc etiam spectare videntur ea, quæ commemorantur ab Horatio de eodem Ode secunda lib. primi Carminum.

Quid in amplificatione seruandum.

Cap. XLI.

In Part.

Nihil in amplificatione nimis enucleandum est. Minuta est enim omnis diligenter, hic autem locus grandia requirit. Illud est iudicii, quo quaque in causa genere vtantur augendi in illis enim causis, quæ ad delectationem exornantur, ii loci tractandi sunt, qui mouere possunt expectationem, admirationem, voluptatem. In cohortationibus autem bonorum, ac malorum enumerationes, & exempla valent plurimum. In iudiciis, accusatori ferè, quæ ad iracundiam, reo plerumque, quæ ad miserationem pertinent. Nonnunquam tamen accusator misericordiam mouere potest, & defensor iracundiam.

IN C. XLI.

NIL in amplificatione nimis enucleandum.] Præceptum, quod quidem memoria retinendum est: nam, vt est multo satis pulcherrima, ita longe periculosissima oratio, amplificationis ornamentis redundans. ET exempla.] Aristoteles quoque Rhet. primo docet, Enthimemata iudiciali generi esse apta: exempla deliberatiui accommodata. Amplificationem autem generi demonstratiui conuenire. quod ita intelligendum est: licere quidem Oratori in omni genere vti exemplis, & argumentationibus, sed alia tamen, aliud magis conueniunt. amplificatio autem generi demonstratiui potissimum deseruit, quia in eos sumuntur certè, & manifeste itaq; sit, vt probationibus, & argumentationibus minus indigeat Orator. Cicero in Partitionibus.

Cur quadam inuentionis præcepta ad causarum genera dentur accommodata: & de dignitate exornationis.

C. XLII.

ET si ex supradictis fontibus omnis ad omnem orationem manat inuentio, tamen veteres oratores de generibus causarum (vt

Quin. l. 3.
en. 7.
Lib. 4.

Partit.

Ari l. b. 1.
Rhet. l. 6. &
Quin. lib. 3
c. 7. & c. 8.

DE ARTE
discentium minuerent laborem) seorsum præcepta tradiderunt. De præceptis autem exornationis in primis dicendum est. Nam latum genus est, saneque varium, ut quod ad laudandos claros viros, & ad improbos vituperandos suscipiatur: & ad aliorum etiam vel animalium, vel carentium anima laudem vel vituperationem adhibeatur, ut Cicero laudes Pompeii in Oratione pro lege Manilii; Sicilia in libris accusationis in Verrem; studiorum verò humanitatis in oratione pro Archia poeta exornauit. Accedit etiam ad eius commendationem, quod nullum est genus orationis, quod aut vberius ad dicendum, aut vtilius ciuitatibus esse possit, aut in quo magis orator in cognitione virtutum, vitiorumque versetur, conficitur autem genus hoc dictionis ad animi motus leniter tractandos, magis quam ad fidem faciendam, aut confirmandum accommodatè. Proprium enim laudis est res amplificare, & ornare. Quam ob causam Aristoteles, & postea Cicero, & Quintilianus idoneam maxime inter omnia genera causarum existimauerunt ad scribendum exornationem.

IN

RHET. LIB. I.

99

IN Cap. XLII.

NAM latum genus] Possunt enim laudari persona, ut Plato: res iustitia. Tempora, Ver, Autumnus: Locus, vrbs, rus. quod elegantissime factum est a Vergilio, & Horatio. Ratione carentia, ut equus, Leo: Planta, ut Oliua, & alia. SANEQUE varium] Res siquidem laudari possunt a proprietate, qualitateque, qua prædite sunt, hominum, alij a bonis animi; alij fortune; nonnulli a corporis bonis. Locorum, alij a situ, alij a fertilitate, alij a conditoribus, a commeatu; & contra. AUT vtilius ciuitati] Hoc enim genere cum optimi ciues laudantur, ad præstantiora etiam & laudabilia inflammantur: alij ad horum imitationem excitantur: improbi vero deterrentur, aut ad sanitatem renocantur. IN cognitione virtutum.] Ut Prudentia, iustitia, Constantia, Temperantia, de quibus Aristot. Rhet. 1. & vberius in Ethicis.

Ex tempore præterito quomodo laus ducatur:
Cap. XLIII.

L Aus hominum, cuius cognita præcepta facile ad res alias transferuntur, diuiditur in tempora, quodque ante eos fuit, quoque ip-

H 4 fi

Quin. li. 3.

si vixerunt. In his autem, qui vita functi sunt, etiam quod est infecutum. Ante hominem patria, ac parentes, maioreque erant, quorum duplex tractatus est: aut enim respondisse nobilitati pulchrum erit, aut humiliter genti nobilitasse factis. Illa quoque interim ex eo, quod ante ipsum fuit tempore trahentur, quae responsis, vel oraculis, vel signis futuram claritatem promiserint, ut in diuo Iohanne Baptista, multisque alijs viris sanctissimis.

IN C. XLIII.

QVI VISTA FUNCTI SUNT] Vt ipse tumba publice magnificentius illi extructa; statua erecta: vel ad sempiternam illius memoriam, ut aliquid statutis diebus fiat. ANTE hominem patria] Vt, Thucydides natus Athenas, quae vitam, & eruditionem illi preberent. AUT humiliter gentis] Quorum copiam tibi suppeditabit Valerius Maximus. VEL signis futuram claritatem] Vt quod scribitur de Olympia, Alexandri matrem: aut de bulla, cuius sculptura haberet Leonis imaginem, à Philippo eius patre, alio coniugis affixa, per somnium visa.

De tempore, quo vixit is, qui laudatur.

Cap. XLIII.

IPSIUS laus hominis ex animo, & corpore, & extra positis peti debet. Externa sunt, ut educatio, opes, divitiae, propinqui, amici, potentia, gratia, caeteraque huiusmodi. In corpore vero sunt haec, forma, vires, valetudo, & his similia. Qui haec habuerit, laudabitur, quod bene illis sit usus: si non habuerit, quod sapienter caruerit, si amiserit, quod moderate tulerit. Et quamvis & corporis, & fortuita, quae dicuntur bona in se veram laudem non habeant, quae debere virtuti vni putatur, tamen; quod ipsa virtus in earum rerum usu, ac moderatione maxime cernitur, tractanda etiam in laudationibus haec sunt. In quibus est summa laus, non extulisse se in potestate, non fuisse insolentem in pecunia, non se praetulisse alijs propter abundantiam fortunae: ut opes, & copiae, non superbia videantur ac libidini, sed bonitati, ac moderationi facultatem, ac materiam dedisse. Inter corporis vero bona, forma, quae virtutem significat, facile laudatur, quod elegantissime Latinus poeta his verbis significavit.

Tulatur fauor Euryalum, laetyma; decorae;
Gra.

Quin. li. 3.

c. 7.

Cic. de

Orat.

In Part.

Ann. 5.

Quim. lib. 3
c. 7.

102

DE ARTE

Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.
Sed horum omnium leuior; at animi semper
vera est laus; quæ quoniam a virtute proficil-
tur, de illa nunc dicendum est.

IN CAP. XLIIII.

NON extulisse sese potestate] illa
quoque Pamphili laudatio apud Terentium hu-
iusmodi esse videtur. Sed illa insignis Enagoræ,
commendatio apud Isocratem præcipue legenda
est. *Quæ quoniam a virtute] Aristoteles*
quoque Rhetoric. primo, *Animi bona virtutes*
esse, ait. Iustitiam, fortitudinem, modestiam, libe-
ralitatem, mansuetudinem, Prudentiam.

De animi bonis, & virtute, quæ scientia cernitur.
Cap. XLV.

In Part.

Offic. 2.
In Part.

Virtutis duplex est vis: aut enim scientia
cernitur virtus, aut actione. Nam quæ
prudentia, quæque grauissimo nomine sapien-
tia appellatur, hæc scientia pollet vna: quæ ve-
rò moderandis cupiditatibus, regendisquæ ani-
mi motibus laudatur, eius est munus in agen-
do. Prudentia est rerum expetendarum, fu-
giendarumque scientia. Sapiencia autem, vir-
tutum omnium princeps, est diuinarum; hu-
ma-

R H E T. L I B. I.

103

manarumque rerum scientia. Sunt autem
aliæ quasi ministræ, comitesque sapientiæ; qua-
rum altera, quæ dialectica dicitur, quæ sint in-
disputando vera, atque falsa, quibusque positis
quid sequatur distinguit, & iudicat: altera est
oratoria. Nihil enim est aliud eloquentia,
nisi copiose loquens sapientia, quæ ex eodem
hausta genere, quo illa, quæ in disputando, vbe-
rior est, atque latior, & ad motus animorum,
vulgi que sensus accommodatior. Studia etiã
omnium bonarum artium ad hunc locum per-
tinent.

IN CAP. XLV.

VIRTUTIS duplex est vis] Existimo, non
ab se esse virtutis definitionem in medium afferre,
vt omnia adolescentibus faciliora esse possint, ab
Aristotele itaque sic definitur. *Virtus est habitus*
animi, recte rationi conueniens. Cicero sic; inter-
dum recta ratio, interdum animi habitus, natura,
modo, ac rationi consentaneus. Interdum affectio
animi constans, conueniensque, laudabiles eos effi-
ciens, in quibus est. a Dino Augustino: *ars bene,*
recteque viuendi. **PRUDENTIA**, quæque gra-
uissimo nomine] In vna prudentia virtutes om-
nes connexas esse, dicebat Aristoteles. **PRV-**
DENTIA est rerum] Definitur. Prudentia
est

est habitus ratione conficiendi ea, quæ sunt hominibus vel bona, vel mala. SAPIENTIA autem ita definitur. Sapientia est scientia perfectissima eorum, quæ sciri possunt ab homine: quæ rerum divinarum humanarumque scientiâ cõpletur; divinaria magis tamen. RERVM scientia] Quæ certa, ac firma rei alicuius per causam cognitio est, atque perceptio; quæ vel ex insitis animi notionibus per se cognoscitur; vel rationum demonstratione comparatur.

De virtute, quæ in actione consistit.

Cap. XLVI.

In Part.

De inuent.

2.

In Part.

Virtus, quæ in actione posita est, tres habet partes, Iustitiam, Fortitudinem, et Temperantiam. Iustitia est virtus, quæ in hominum societate tuenda, tribuendoque suum cuique, & rerum contractarum fide versatur. Illa erga Deum religio, erga parentes pietas, vulgo autem bonitas, cõditi in rebus fides, ac moderatione animaduertendi lenitas, amicitia in benevolentia nominatur. Fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum perperessio, cuius est liberalitas in usu pecuniæ. Temperantia est rationis in libidinem, atque in alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio. Custos verò virtutum omnium,

nium, dedecus fugiens, laudemque maximè consequens verecundia est.

I N C. XLVI.

IUSTITIA est virtus] Hanc Cicero dominam omnium, & reginã vocat: fortasse, cum intelligere vellet illam generalem, & universam virtutem, reliquarum virtutum perfectam. Aristoteles lib. 5. Ethic. appellat animi affectionem, quæ homines apti redduntur ad iuste agendum, & quæ ea, quæ iusta sunt, & volunt, & agunt. FORTITUDO] Potest etiam sic defini. Fortitudo est habitus, seu animi affectio, quæ considerata pericula suscipit, & labores, et quæcumque accidunt, incommoda perfert, timorem, iramque reprimens. huius virtutis materia versatur in cohibendis rebus formidolosis, ac timorem incutientibus, ob imminens aliquod periculum. TEMPERANTIA est.] Hæc ea est virtus, quæ voluptates rationis imperio subicit, ac modum rebus omnibus adhibet. Huic a Cic. tres partes subiiciuntur. Continencia, clementia, & modestia.

Quomodo laus ab hoc loco sit ducenda.

Cap. XLVII.

ET quoniam singularum virtutum sunt certa quædam officia, ac munera, & sua cui-

*de Orat. 2.**Phil. 6.**2. de Orat.*

cuique virtuti laus propria debetur; erit explicandum in laude iustitiæ, quid cum fide, quid cum æquabilitate, quid cum huiusmodi aliquo officio is, qui laudabitur, fecerit. Huc spectat illa Ser. Sulpitij laus apud Ciceronem: Nec vero silebitur admirabilis quædam, & incredibilis, & penè divina eius in legibus interpretandis, æquitate explicanda, scientia. Omnes, qui ex omni ætate hac in ciuitate intelligentiam iuris habuerint, si vnum in locum conferant, cum Ser. Sulpitio non sunt comparandi. Neque enim ille magis iuriconsultus, quàm iustitiæ fuit. Itaque quæ proficiscebantur à legibus, & a iure civili, semper ad facilitatem, æquitatemque referebat: neque constituere litium actiones malebat, quàm controuersias tollere. Itemque in cæteris res gestæ ad cuiusque virtutis genus, & vim, & nomen accommodantur. Gratissima autem laus eorum facitorum habetur, quæ suscepta videntur à viris fortibus sine emolumento, ac præmio: quæ verò etiam cum labore, & periculo ipsorum, hæc habent vberissimam copiam ad laudandum, quod & dici ornatisime possunt, & audiri facillime. Ea enim denique virtus esse videtur præstantis viri, quæ est fructuosa aliis, ipsi autem laboriosa, aut periculosa, aut certe gratuita. Hinc Seru. Sulpitium mirificè Cicero laudat, quid disti-

*Philipp. 9.
2. de Orat.**Li. 2. de vi. 6*

difficilimo Reipub. tempore graui, periculosoque morbo affectus, auctoritatem Senatus, salutemque populi Romani vitæ suæ præposituerit, contraque vim, grauitatemque morbi contenderit, ut ad castra Antonii, quod Senatus eum miserat, perueniret. Magna etiam illa laus, & admirabilis videri solet, tulisse casus sapienter aduersos: non fractum esse fortuna: retinuisse in rebus asperis dignitatem. Sic Cicero Milonis in grani, ac difficili tempore vulturn semper eundem, & vocem, & orationem stabilem, ac non mutatam commendat, & eius infractum, & excelsum animum extollit. Summæ autem res erunt aut magnitudine præstabiles; aut nouitate primæ; aut genere ipso singulares. Eiusmodi rerum plenæ sunt orationes Ciceronis pro lege Manilia, & pro M. Marcello, in quarum altera Cn. Pompeium, in altera Iulium Cæsarem laudat: neque enim paræ, neque vilitatæ, neque vulgares admiratione, aut omnino laude dignæ videri solent. Est etiam cum cæteris præstantibus viris comparatio in laudatione præclara. Sic apud Virgilium Augustus Cæsar cum his comparatur, quorum erant illustres victoriæ. Nec verò Alcides tantum telluris obuiat, Fixerit aripedem cernuam licet, aut Erymanthi Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu.

Nec

Nec qui pampineis victor iuga flectit habentis.
Liber agens celso Nisa de vertice tigres.
Et Cicero in Philippicis M. Antonium cum
Tarquinio Superbo comparat: & D. Brutus
qui regnare non patiebatur Antonium
beneficia in Rempub. maiora esse docet
quàm L. Brutus, à quo Tarquinius expul-
sus est.

IN CAP. XLVII.

QVOD cum æquabilitate] Quæ posita in hoc
est, ut is, qui Reipub. præest, curet, ne dum civium
partem aliquam tueretur, reliquas deserat. Cicero
Offic. primo ex mente Platonis. Illa quoque dis-
positio virtutum, quæ ad perfectionem mentis,
voluntatisque, ad irascibilem, concupiscibilemque
spectat, diligenter est observanda, in quibus com-
candis mirifice excellit Cicero in Oratione pro Le-
ge Manlia. Omnes qui ex omni ætate] Vult
tur hoc in loco auctor tacite admonere, in laudem
dis viris Illustribus adhibendas esse comparatione-
nes, & parallela, quæ vocantur. hæc si quidem res
augent, & illustrant, ut superius dictum est: &
inferius dicitur. NUNCQUE constituere limina
actiones] Quæ virtus eum maxime decet, qui
Rempub. bene constitutam velit, quippe quid ex
civium odijs pleræque Reipub. corrumpitur. Si-
cuti-

emolumento, ac præmio] Officiorum primo Cicero:
qui præsumt Reipub. utilitatem civium sic tueantur,
ut quæcumque agunt ad eam referant, obliti com-
modorum suorum. quod & de privato homine in-
telligi potest, hoc est in re domestica occupato.
QVÆ vero etiam cum labore, & periculo] Huc
spectat: factum ipsius Ciceronis in consulatu, uber-
rimum sane ad dicendum argumentum. AVT
novitate primæ] Hoc nomine in Oratione pro
Rabirio, Perduellionis reo, Cicero laudabat illos;
qui primi Perduellionis iudicium a Divitiis
ad populum transfulerant. ET Cicero in Phi-
lippicis] Et in oratione pro eodem Rabirio, La-
biennium, qui dum se popularem profiteretur, crucem
in foro desigi iusserat, cum Tarquinio Superbo cõ-
parat, in Oratione autem pro M. Marcello Cæsa-
ris clementiam cum cæteris illius egregijs factis
conferat, eandemque illis præfert.

De tempore, quod faciem hominis insequitur.
Cap. XLVIII.

Nec mors eorum, quorum vita laudabi-
tur, silentio præteriri debet: si modo
quid erit animadvertendum aut in ipso gene-
re mortis, aut in his rebus, quæ mortem erunt
consecutæ. In tempore autem, quod finem
hominis insequitur, insunt habiti post mortem
hono-

Partit.

2. de Orat.

honores, decreta virtutis præmia, res gestæ, iudiciis hominum comprobantur. Afferunt enim laudem liberi parentibus, vrbes conditoribus & leges latoribus, artes inuentoribus, necnon instituta quoque auctoribus. Hinc est illud Ciceronis de Seruio Sulpicio. Quamquam nolum monumentum clarius Ser. Sulpitius reliquere potuerit, quàm effigiem morum suorum virtutis, constantis, pietatis, ingentis filium, cuius luctus aut hoc honore vestro, aut nullo solatio leuari potest. Et in alia oratione: Romulum, qui hanc urbem condidit, ad deos immortales beneuolentia fama que sustulimus. Omnis ordo supradictus in vituperatione constabit tantum in diuersum, id quod in orationibus Ciceronis in Pisonem, in Vatinius in M. Antonium, maximeque ex secunda Philippica animaduertere licet.

IN C. XLVIII.

NEC mors eorum] Iuxta illud: Exitus eorum probat. IN tempore autem, quod finem bonis consequitur.] Lælius Scipionis laudes amplificauit, quod eius mortem totus Romanus populus deplorauerit. Quam autem (inquit) chara ciuitati fuerit, maiore funeris declaratum est. Ita

scisse videtur Plato, Demosthenes, Thucydides in suis orationibus funebribus.

De laude urbium.

Cap. XLIX.

L Audantur vrbes similiter, atque homines, Nam pro parente est conditor, & multum autoritatis affert vetustas, & virtutes, ac vitia circa res gestas, eandemque in singulis. Illa propria, quæ ex loci positione, ac munitione sunt. Cuius illis, ut hominibus liberi, decori. Ad hunc locum pertinet illud Verg. de urbe Roma.

En huius, nate, auspicijs illa incluta Roma,
Imperium terris, animos æquabit olympo,
Septemque vna sibi muro circumdabit arces
Felix prole virum.

Idem etiam poeta Italiæ laudes elegantissimè celebravit ex his locis, in secundo libro Georgicorum.

IN CAP. XLIX.

EST conditor] Qui laudari potissimum a prudentia poterit, quod aptissimum locum urbi edificande delegerit. AC vitia] Quæ tamen dissimulanda sunt, dum laudamus, quippe quæ cauere non faueant. CIRCA res gestas] Ut pote

si colonia fuerit deducta, & ciuitate donata.
QVÆ ex loci positione] Vbi considerandum
erit, quo celo fruatur, gelidone, an æstuoso.
hinc dices, sub celo frigido homines fortissimos
gigni: sub æstuoso vero, ingenio præditos na-
sci. Vide Ioannem Bodinum de Methodo Hi-
storiæ.

De deliberatione. Cap. LI.

QVÆ tradita sunt exornationis præcepta
multum ad sententiam dicendam
lent: quia plerunque eadem illic laudari, hic
suaderi solent. In deliberando finis est dig-
tas, ad quem omnia referuntur in consilio dan-
do, sententiaque dicenda. Sunt autem & in
suadendo, & in dissuadendo tria primum spe-
cienda, quid sit, de quo deliberetur: qui sint
qui deliberent, qui sit, qui suadeat.

IN C. L.

In deliberando finis est dignitas] Finis de-
liberatiui generis verus est utilitas, ut illa, qua
iustissime inuit ad bene viuendum. Sed adhibetur
interdum honesti consideratio, interdum iusti, qua
sunt fines aliorum generum. Hinc est, quod Cicero
pro secundo de Inuentione scribit, in Deliberatio-
nibus

nibus, ut nos arbitramur, queritur, quid honestum
sit, quid utile.

De re, de qua deliberatur.

Cap. LI.

RE, de qua deliberatur, aut certum est,
posse fieri, aut incertum. Si incertum, *Quin. li. 3. c. 8.*
hæc erit questio sola, aut potentissima. Sc-
pe enim accidit, ut prius dicamus, ne si possit
quidem fieri, esse faciendum: deinde fieri non
posse. Cum autem de hoc queritur, conie-
ctura est, ut, An Rex Alexander terras ultra
Oceanum sit inuenturus. Sic ait Cicero. Pa-
cem cum M. Antonio esse, nolo, quia turpis est
quia periculosa, quia esse non potest. Quæ tria
diligentissime in oratione explicat. Quædã
& fieri posse, & futura esse, credibile est, sed
aut alio tempore, aut alio modo. Partes sua-
dendi in vniuersum sunt tres, prima est, ut
doceamus, effici posse id, quod suademus: se-
cunda deinde honestum, esse, postremo verò
esse utile. In primis itaque videndum est, an
effici possit id, quod suademus, nam si quid ef-
fici non possit, deliberatio tollitur, quamuis &
honestum & utile sit. Videndum etiam est,
quàm facile possit: nam quæ perdifficilia sunt,
perinde habenda sunt, ac si effici non possint.

Lib. 28. ab
ur. cond.

114 DE ARTE
Et cum de necessitate attendemus, & si aliquid
non necessarium videbitur, videndum tamen
erit, quàm sit magnum. Quod enim perma-
gni interest, pro necessario sæpe habetur. Est
apud T. Liuium præclara P. Scipionis oratio,
in qua, & posse Annibalem in Africa vinci, de-
monstrat; & ad dignitatem populi Romani, si-
mamque apud Reges, gentesque externas pec-
tinere, non ad defendendam modò Italianam,
sed ad inferendam etiam Africæ arma, videri, Ro-
manis animum esse, & in primis esse vile, re-
quiescere aliquando diu vexatam Italianam, ac
popularique inuicem Africam.

IN C. LI.

PACEM, quia turpis est] Turpis, quod bo-
nesto contraria; periculosa, quod vtili; quod possibili-
li; quæ tria in consultatione potissimum spectanda
sunt. SED aut alio tempore, aut alio modo]
Aristoteles ait Ethicorum Sexto. Revertendo bo-
na est consultatio, qua quispiam ratione assequitur,
quod oportet, & ut oportet, & cum oportet. Et
cum de necessitate attendemus] Profuerit no-
rifice ad intelligenda, quæ hic breuiter memorat
tur, ea legisse, quæ Bartholamæus Causalanti Re-
torice suæ lib. secundo scribit.

De

R H E T. L I B. I.

115

De his, qui deliberant.
Cap. LII.

Diversi sunt deliberantium animi: & siue
consultent plures, siue singuli, in vtrif-
que differentia est. Quia & in pluribus mul-
tum interest, senatus sit, an populus; Romani,
an Hispani, an Galli, & in singulis, Cato an Ci-
cero, & Cæsar, an Pompeius deliberet. Proin-
de intuenda sexus, dignitas, ætas, sed mores præ-
cipue discrimen dabunt. Duo enim sunt ho-
minum genera, alterum indoctum, & agreste, In Part.
quod antefert semper utilitatem honestati; al-
terum expolitum, quod rebus omnibus digni-
tatem anteponebat.

IN Cap. LII.

SENATUS, an populus] Cum quatuor sint
Reipubl. genera, horum profecto finem orator non
ignorare debuerit. Dimocratia libertatem, finem,
sibi propositum, habet. Oligarchia propriam vti-
litatem semper intuetur. Aristocratia leges, &
disciplinam inspicit. Tyrannus, ut tuto vivere pos-
sit, conatur. Optimus verò Princeps nihil potius
habet, quàm ut populos, sibi creditos, tueatur, &
conseruet. Oratio igitur nostra morata esse debet

1 4 rit

rit, & quæ se ad Reipublicæ formam prudenter accommodat; quo genere dicendi usus est Cicero contra Rullum, & apud Cæsarem in Oratione pro M. Marcello; & in Oratione M. Æmilij Lepidi Salustius, ut in eadem annotauimus. *PROPOSITIO* *intueri debet.* Ha quoque circumstantiæ diligenter sunt obseruandæ ab Oratore; scilicet, ut mota, verisimilis, & quæ materiæ propositæ respondet, nostra sit oratio. Hoc vero dicenti genere potissimum utatur orator in genere Demonstratiuo: nam in genere iudiciali, ad conciliandum indicem, commata, risus, facetiæ, argutæque dicta plurimum dominantur. *ALTERVM* *indoctum, & agreste.* Idem intelligi potest de ijs, qui ceteris animi morbis laborant: ut facile appareat, homines, voluptatibus deditos, facilius capi posse oratione, quæ ad voluptates adhorietur, quam ea, quæ ad temperantiam.

De prima parte suadendi.

Cap. LIII.

SI honestatis pulchritudo cerni oculis posset, mirabiles sui amores excitaret. Sed quoniam genus hominum, ad honestatem natum, malo cultu, prauisque opinionibus corruptum est, diligenti cohortatione opus est. Ex honesta quidem apud honestos suadere facillimum

Offic. 1.
In Part.

num est: si vero apud turpes recta obtinere, conabimur, ne videamur exprobrare diuersam vitæ sectam, cauendum est. Et animus deliberantis non sola virtutis commendatione permouendus, sed laude, vulgi opinione, & securitæ utilitate, aliquanto verò magis obliciendo aliquos, si diuersa fecerint, metus. Nam præter id, quod his leuissimi cuiusque animus facillime terretur, nescio an naturaliter apud plurimos plus valeat malorum timor; quam spes bonorum. Sola virtutis commendatione incendit militum animos. Cato, apud Lucanum ad aggrediendum iter difficillimum & periculosissimum.

Lib. 5.

O quibus vna salus placuit mea castra secutis
In comita ceruice mori, composito mentes;
Ad magnum virtutis opus, summosque labores.
Quam orationem pulehra illa claudit sententia.
Serpens, sitis, ardor, arena,
Dulcia virtuti. Gaudet patientia duris,
Lætius est, quoties magno sibi constat, honestum.
Sæpe etiam controuersia inter hominum sententias in illo est, utrum sit honestius. Affirmat autem viri sapientissimi omne officium, quod ad coniunctionem hominum, & ad tuendam societatem valet, anteponendum esse illi officio, quod cognitione, & scientia continetur. In ipsa autem communitate sunt gradus, ex qui-

quibus, quid cuique præster, intelligi potest, ut prima Deo Optimo Max. secunda patriæ, tertia parentibus, deinceps gradatim reliquis, reliquis debeantur. Ex quibus, atque similibus intelligimus, quomodo hanc suasionis partem, quæ ad honestatem pertinet, tractare debeamus.

IN CAP. LIII.

NE videamur exprobrare diuersam vitam. Etiam] QVI enim illis quicquam persuadere poterimus, si exprobrando ipsis vitam genus, turpiter gesta, eos nobis insensos reddiderimus? & fortasse in illos parum animati existimabimur: nam si ita esset, nihil illis unquam persuaderetur: nam beneuolentia, ut Aristoteles docet Rhet. secundo una est ex illis tribus rebus, quibus homines orationi sue fidem acquirunt. NON sola virtutis commendatione, sed laude] Cuius rei exempla tibi plurima afferunt Ciceronis Epistolæ ad Cassium lib. 12 Famil. NAM præter id, quod hi] Et profecto res ita se habet, ut homines promptiores sint ad declinanda mala, quam ad sequenda bona: ex quo fit, ut facilius illi mali timore quam boni alicuius spe commoucantur. IN ipsa autem communitate] De quibus abunde Cic. disputat offic. 1.

De utilitate. Cap. LIIII.

AN sit autem facile, magnum, iucundum, sine periculo, ad quaestionem pertinet utilitatis. Suasor itaque vel omnia hæc, vel eorum pleraque inesse in eo, quod suadet, ostendet. Qui verò dissuadet, ille difficile, parum, iucundum, periculosum monstrabit, Hoc modo Fabius Maximus apud T. Liuium ne P. Scipio in Africam traiciat, contendit: cum Annibal hostis incolumi exercitu quartum decimum annum Italiam obsideat. Nam nunc quidem præterquam quod & in Italia & in Africa duos diuersos exercitus alere ærarium non potest, præterquam quod unde classes tueamur, unde com meatibus præbendis sufficiamus, nihil reliqui est, periculi tandem, quantum adeatur, quem fallit? Deinde grauius, & sapienter difficultates multas, & pericula commemorat, quæ futura sint, ni consul uterque in Italia retineatur. Eodem etiam modo propositis duobus utilibus, utrum sit utilius, controuersia est. Cum autem species utilitatis cum honestate certat, qui utilitatem defendet, enumerabit commoda pacis opum, potentia, veltigalium, præsidij, militum, utilitatesque ceterarum rerum, quarum fru-

Quin. li. 3. c. 8.

Lib. 8. De ta. 3.

De Orat. 2

Salust. de
Cat.

fructum utilitate metimur; item quæ incommo-
da contrariorum. Ex his locis Catilina apud
Salustium ad nefarium facinus, quod ille ma-
ximum, atque pulcherrimum vocat, contra-
tos hortatur. Vobis (inquit) est domi inopia,
foris res alienum, mala res, spes multo asperior,
denique quid reliqui habemus, præter miser-
rimam animam? Quin igitur expersciscimus
ni? en illa, quam sæpe optastis libertas; præte-
rea diuitiæ, decus, gloria in oculis sita sunt. Ci-
rio similiter apud Lucanum specie utilitatis lu-
lium Cæsarem ad civile bellum hortatur.

Lib. 8.

Bellantem geminis tenuit te Gallia lustris,
Pars quota terrarum: facili si prælia pauca
Gesseris tuentur, tibi Roma subgerit orbem.

2. de Orat.

Qui ad dignitatem impeller, maiorum exem-
pla, quæ erunt vel cum periculo gloriosa, collig-
get, posteritatis immortalē memoriam au-
gebit, utilitatem ex laude nasci defender, sem-
perque eam cum dignitate esse coniunctam.
Hæc autem exercitatio defendendi speciem
utilitatis contra honestatem, in qua vna vera
est utilitas, ad scholarum exercitationes utilis
est: nam & iniquorum ratio noscenda est, ut
melius aqua tueamur.

Quin. li. 3.
c. 8.

Hoc modo Fabius apud Livium] Est &
illa elegantissima Oratio, quæ legitur apud Iose-
phum lib. secundo de bello Iudaico, habita ab A-
grippa, dum Iudæis persuaderet, ne bellum infer-
rent Romanis. ENUMERABIT commoda pa-
cis, Opum, potentia] Quæ omnia commemorat
elegantissime Cicero in Oratione pro lege Mani-
lia.

De eo, qui suadet.

Cap. LV.

VLtum etiam refert, quæ sit persona di-
centis, suadere enim aliquid, aut dissua-
dere, grauiissima est personæ. Nam & sapien-
tis est, consilium explicare suum de maximis
rebus; & honesti & disertis, ut mente providere
authoritate probare, oratione persuadere pos-
sit. Antea illa vita si illustris fuit, aut clatus
genus, aut ætas, aut dignitas affert expectatio-
nem, videndum est, ne quæ dicuntur, ab eo, qui
dicit, dissentiant. At his contraria summis-
siorem quendam modum postulant. Nam,
quæ in alijs libertas est, in alijs licentia vocatur,
& quibusdam sufficit autoritas, quosdam ratio
ipsa ægre tuetur.

De Orat. 2

Quin. li. 3.
c. 8.

SVADERE est grauiſſima perſona] Quod
intellexit Virgilius *Aeneidos* lib. primo.

Tum pietate grauem, ac meritis ſi forte vinctum
quem,

Conſpexere ſilent, arreſtis que auribus adſtant.
Ratio autem hæc conciliandi auditorem, qua poſita
eſt in commendatione dicentis, deliberatim age
nus reſpicit. Ad eo, qui dicit, diſſentiat] Omnes
enim facile adducimur, vt aſſentiamur iis, quos lo
nis moribus præditos, quos prudentes, quos ſuteles
eſſe opinamur. Vide Ariſtotelem *Rhet.* 1. Sed non
eſt ignorandum; delectare neceſſarium adeo eſſe in
dicendo, vt plerique exiſtimarint, huic inter alia
Oratoriæ facultati neceſſaria palmã eſſe tribuendam.

Quadam in deliberatione obſeruanda.

Cap. LVI.

De Orat. 2

AD conſilium de Rep. dandum caput eſt
noſſe Rem publicam, ad dicendum vero
probabiliter noſſe mores ciuitatis, qui quæ
crebro mutantur, genus quoque orationis eſſe
ſape mutandum. In ſenatu minori apparatus
dicendum eſt, ſapiens enim eſt conſilium, modis
tiſq; aliis dicendi relinquendus locus; vitandus
etiam

etiã ingenij, oſtentationiſq; ſuſpicio. Concio
capit omnem vim orationis, & grauitatem, va
rietatemque deſiderat: maximaq; pars oratio
nis ad mouenda eſt ad animorum motus. Hoc
videre eſt in quibuſdam Ciceronis orationibus
contra M. Antonium, in ſenatu habitis, quæ cū
ſint elegantes & diſerte, nullum tamen appa
ratum habent. At oratio pro lege Manilia, &
orationes de lege Agraria, multo magnificen
tius habent & ornatiꝯ genus dicendi. Vis au
tem ad ſuadendum exemplorum eſt maxima,
aut recentium, quò notiora ſint, aut veterum,
quò plus authoritatis habeant. Plerumque
enim videntur reſpondere futura præteritis,
habeturque experimentum velut quoddam
rationis teſtimonium. Suadet Fabius Maximus
in ſenatu, ne P. Scipio Annibale in Italia reli
cto in Africam traſciat: Dies me deficiat (in
terras tranſgreſſos, cum maximis cladibus ſuis
exercituumq; ſuorum enumerare velim. De
inde vetus aſſert Athenienſium exemplum,
qui claſſe in Siciliã tranſmiſſa, rem publicam
ſuam in perpetuum aſſuxerunt. Et nouum
M. Attilii, qui in ea ipſa Africa annis ante qua
draginta in prælio victus, & captus eſt, Seque
batur, vt ea, quæ iudiciis accommodata ſunt,
explicarentur: ſed quia iudiciorum mutata ra
tio,

Ariſt. li. 1.
Rhe. cap. 9.
Quin. lib. 3
c. 8. Cic.
In Part.

tio, vt ea præcepta parum sint necessaria, efficitur, & ex orationibus Ciceronis, & locis superius dictis, tum etiam his, quæ de partibus orationis dicentur, facile cognosci possunt: sequitur vt de secunda parte Rhetoricæ dicamus.

IN CAP. LVI.

Nosse Rempublicam] Decius generis superius Cap. 52. vt hinc liquido appareat, administrandæ Reipublicæ rationem valde necessariam oratori esse. Nosse mores] Bonine, auerupti. CONCIO capit omnem vim] Hæc, vt docet Aseonius, ad populum haberi solebat. Hoc videre est in quibusdam orationibus Ciceronis, & in Oratione M. Aemilij Lepidi in Syllam apud Sallustium; vt superius annotauimus. Quo plus auctoritatis habeant] Cuiusmodi exempla leges apud Xenophontem lib. secundo, cum Gorgias hortaretur, ne ab incepto desisterent. IV DICITUR mutata ratio] Quæ tum Roma, tum in Græciæ secus habebantur, quàm nostra hæc ætate exercebatur. extat Francisci Pollesij Duacensis liber, titulus, Historia Fori Romani, valde eruditus. Præcepta parum sint necessaria] Ego tamen hoc tor adolentes, vt quæ a Bartholamæo Canaliciano lib. 2. sunt tradita, attente legant, non enim ea sine fructu erunt.

Finis libri primi.

De dispositione. Caput. I.

Secundus hic liber dispositionis præcepta continebit, quæ oratori perutilia sunt, & maxime necessaria. Quid enim diligenter argumenta inuenire, conferret, nisi pari diligentia, quæ inuenta sunt, collocentur? Excellentis ducis virtus non magis in deligendo fortissimo, & strenuissimo quoque milite ad bellum, quàm in instruenda ad pugnam acie certatur: & si quam in corporibus nostris, aliorum animalium partem permittes, atque transferas, licet habeat eadem omnia, prodigium sit tamen. Et artus etiam, leniter locumoti, perdunt, quo vixerunt, vltim: & turbati exercitus sibi ipsi sunt impedimento: Sic oratio carens hac virtute, tumultuatur necesse est, & sine rectore fluitet, nec cohereat sibi: multa repetat, multa transeat, velut nocte in ignotis locis errans: nec initio, nec fine proposito, calum potius, quàm consilium sequatur.

K

tur

Quin. li. 7.
in præf.

228 DE ARTE
tur. Quæ propter hic liber dispositioni ser-
uiat. Est autem dispositio rerum inuenta
in ordinem distributio. Cuius in infinita
quæstione orando est ferè idem, qui expositus
est locorum. In definita autem animorum per-
tinent. Atque eo fit, ut utramur exordio,
narratione, confirmatione, peroratione.
Hæc sunt enim quatuor orationis partes, per
quas inuenta distribuimus. Quarum duæ va-
lent ad rem docendam, narratio, & confirma-
tio: ad impellendos animos duæ, principium
& peroratio, de quibus sigillatim dicen-
dum est.

ANNOTATIONES
IN CAP. I.

LIBER dispositionis] Quæ & composi-
tio, collocatio, distributio, & Ordo, dicitur:
itaque vocant Greci. Hæc duplex est, altera
rerum, altera verborum. Hic de rerum dispositio-
ne agitur: quæ iccirco inuentioni subijcitur, quod ad
res magis, quam ad verba spectare videatur.
Quæ Oratori perutilia sunt] Constat enim
ordinem ad rerum perspicuitatem declarandam
plurimum valere. Tvmultvetvr est ne-
cesse] Neque enim singula Orationis membra

R H E T. L I B. I I. 229
considerari queant, & iudicari, quomodo consen-
tiant. CVIVS in infinita quæstione] Tu in-
tellige, in infinita quæstione argumenta ad fidem
faciendam, eodem modo & ordine esse tractanda,
quo locis topicis numerantur. QVI est exposi-
tus locorum] Nempe, ut definiamus, partes in-
uestigemus totius, a coniugatis, &c. VT utra-
mur exordio, narratione] Quarum partium se-
riem non ita accipies, tanquam sint leges de rebus
capitalibus, in eis incisæ: nam sæpe loco mutantur,
& interdum cedunt utilitati. Sic Cicero in causa
Milonis quædam præiudicia tractat ante narratio-
nem, quæ tamen ne intelligas præcedere narratio-
nem, quæ propria est sue quæstionis, hoc enim pe-
nitius naturæ aduersaretur: & pro Sylla consula-
tio præcedit confirmationem, quod quidem accidit
ob diuersas occasiones, oratori oblatas: iccirco de
hac artificiali collocatione præcepta dari nequeunt,
cum pro causæ utilitate sæpius ab oratore immu-
tanda sit. QVÆRVV duæ valent] Iccirco
narratio, & confirmatio partes sunt præcipuæ, &
quæ omitti nullo modo possunt. nam Exordium in-
terdum omitti potest, cum scilicet res, de qua agi-
tur, non eger, ut ad reliquam dictionem iudicis ani-
mus præparetur: ut ibidem omitti potest conclusio,
cum paucis, vel vno etiam argumento probatum
est, quod intendimus.

tit

DE ARTE

De exordio. C. 11.

De inuent.
Quin. li. 4.
ca. 1.
Arist. 3.
Rhet. 14.
In Part.

Pro C. Rabirio.

Pro P. Sylla.

EXordium est oratio, animum auditoris idoneè comparans ad reliquam dictionem. Id fieri tribus maximè rebus, inquit, auctoribus plurimos constat, si beneuolum, ac tantum, docilem auditorem fecerimus: quorum primus locus, id est, ut amice audiamur, est in personis nostris, auditorum, aduersariorum, & quibus initia beneuolentiæ conciliandæ comparantur: aut meritis nostris, aut dignitate, aut aliquo genere virtutis, & maximè liberalitatis, officii, iustitiæ, fidei, contrariisque rebus in aduersarios conferendis, & cum auditoribus aliqua coniunctionis aut causæ, aut spei significanda. Cicero pro C. Rabirio, perduellionis reo, Me cum amicitie ueritas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ uitæ perpetua consuetudo, ad C. Rabirium defendendum est adhortata: tum uerò ut id studiosissime facerem, salus Reipublice. Consulare officium, Consularis denique ipse mihi una uobiscum cum salute Reipublice commendatus coegit. hæc autem accuratè in eo exordio, & ornate explicat. In oratione uerò pro P. Sylla sic ait: Quanquam ex huius inuicommotis magnam animo molestiam capio

R H E T. L I B. 11.

129

Capio, tamen in cæteris malis faciliè patior ablatum mihi tempus, in quo boni viri lenitatem meam, misericordiamque, notam omnibus quondam, nunc quasi intermissam, agnoscerent, improbi ac perditii ciues edomiti, atque victi præcipitante Repub. uehementem me fuisse, atque sortem, conseruata mitem, ac misericordem farentur. Et pro Cn. Plancio suam cum iudicibus coniunctionem significat his uerbis, Nunc autem uester Iudices conspectus, & confessus iste reficit, & recreat mentem meam, cum intueor, et contemplor unum quenque vestrum: video enim hoc in numero neminem, cui mea salus chara non fuerit, cuius non extet in me suum meritum, cui non sit obstrictus memoria beneficii sempiterna. Itaque non extimesco, ne Cn. Plancio custodia meæ salutis apud eos obsit, qui me ipsum maximè saluum uidere uoluerunt. At in oratione Pro P. Quintio vim aduersariolum, & gratiam in inuidiam vocat, et C. Aquilius, eosque qui in consilio aderant, orat, atque obsecrat, ut multis iniuriis iactatam, atque agitatam requiratem in eo tandem loco consistere, atque confirmati patiantur. Intelligenti autem ut audiamur, et attente a rebus ipsis ordiendum est, sed facillime auditor discit, & quid agatur, intelligit, si complectate ab

Pro C. Plancio.

Pro P. Quintio.

Partit.

K 3 initio

Pro A.
Cluon.

Partit.

Pro domo
sua.

Quin. li. 4.
ca. 1.

initio genus, naturamque cause, si definitis, si diuidas, si neque prudentiam eius impeditis confusione partium, nec memoriam multitudi-
ne. Sic exorditur Cicero pro A. Cluentio: Animaduerti Iudices, omnem accusatoris orationem, in duas diuisam esse partes: Quam distributionem ait certum sibi esse in defensione seruare, ut omnes intelligant, nihil eum nec subterfugere voluisse reticendo, nec obscurare dicendo. Ut attente autem audiamur, trium rerum aliqua consequamur. Nam aut magna quædam proponemus, aut necessaria, aut coniuncta cum ipsis, apud quos res agetur. Luculenter hunc locum Cicero tractauit in exordio nobilissimæ orationis pro domo suæ: Quod si vlllo tempore magna causa in faceretum populi Ro. iudicio, ac potestate versata est, hæc profecto tanta est, ut omnis Reipublicæ dignitas, omnium ciuium salus, vita, libertas, aræ, foci, dii penates, bona fortunæ, domesticilia, vestræ sapientiae, fidei, potestatiq. commissa, creditaque esse videantur. Verum ex his, quæ proposita sunt, aliud atque aliud pro varietate causarum desiderari potest.

IN

IN CAP. II.

ANIMVM auditoris comparans] Priusquam enim de re dicamus, præparandi sunt animi audientium aliquare, emerendi fauoris gratia.
S i Beneuolum, attentum, docilem] Quas tamen res non magis exordij proprias, quam reliquarum partium esse, intelligas. Quare Aristoteles Rhetor. tertio censebat, omnium partium communem esse attentionem; eumque ridiculum esse existimabat, qui solum in principio eam collocaret. Semper enim initio rerum tractandarum erecto sumus animo: postea vero imbecillitate humani ingenij defatigamur. M E cum amicitia vetustas] Illud etiam Exordium pro Archia Poeta, & diuinationis contra Cæcilium sumptum a Ciceronis persona est. I N oratione vero pro Sylla] Quod totum exordium sumptum vides ab ipsius P. Syllæ persona. A T in oratione pro P. Quinctio] Aeschines quoque (ut de Cræphonem sumpsit exordium ab aduersariorum persona & Cicero in oratione pro L. Flacco a personam auditorum. Sed non est ignorandum, sumi etiam posse exordia à rebus, quæ in causa aguntur; ut videre est in oratione pro Cluentio, & inferius apparebit. N A M aut magna quædam]

K 4 Ari-

Aristoteles quoque Rhetoricorum tertio attentos fieri auditores, docet, rebus magnis suis, nonis, incunctis. VERVM ex iis, quæ proposita sunt. Præter ea, quæ hic de Exordio dicta sunt, peruenit sciri est: Exordia tribus partibus constare debere; Propositione, Propositionis ratione, et Conclusionem. illa est propositio, vnde initium sibi exordium: illa dicitur ratio, quæ propositionem confirmat: eam vero conclusionem appellamus, quæ utramque colligendo, aditum nobis ad ceteras orationis partes patefacimus. Id quævis facile intelliget, si attente exordium Orationis præ Archia Poeta leget: ut nostris scholis in eadem orationem annotauimus.

De generibus causarum. Cap. III.

Quin. li. 4.
ca. 1.

GENERA porro causarum, plurimi quinque fecerunt, honestum, humile, dubium, vel anceps, admirabile, obscurum. Sunt, quibus rectè videatur, adici turpe, quod alii humili, alii admirabili subiiciunt; admirabile autem vocant, quod est præter opinionem hominum constitutum. In ancipiti maxime beneuolum iudicem, in obscuro docilem, in humili attentum parare debemus: nam honestum quidem ad conciliationem satis per se valet: in admirabili et turpi remedius opus est: et

et quidam exordium in duas diuidunt partes, principium, et insinuationem, ut sit in principis recta beneuolentia, et attentionis postulatio, quæ quia esse in turpi causæ genere non possit, insinuat. surrepat animis, maxime ubi frons causæ non satis honesta est, vel quia res sit improba, vel quia hominibus parum probetur. Et quidem quibus aduersus hæc remediis sit medendum, consilium ex causis sumetur. Illud in vniuersum præceptum sit, ut ab his, quæ ledunt, ad ea, quæ profunt, refugiamus. Si causa laborabimus, persona subueniet, si persona, causa. His etiam de causis insinuatione vtendum est, si aduersarii oratio apud fatigatos est: quorum alterum promittendo nostras probationes, et aduersas eludendo, vitabimus: alterum et spe breuitatis, et his, quibus attentum fieri auditorem docuimus. Urbanitas etiam opportuna reficit animos, et vndecunque petita auditoris voluptas leuat tedium.

Quin. li. 4.
ca. 1.
Ad Her. li.
Cic. de la-
ment.

IN Cap. III.

GENERA causarum] Hoc discipulis negotium posset facere: quod cum lib. 1. cap. 4. dictum sit, Causarum tria esse genera, nunc quin-

que esse dicat. Fabius Victorinus, Dni Hic-
nyni præceptor, hanc questionem libro primo de
Inventione soluit: cuius sententiam breuitatis gra-
tia omitto: Illam Ascensij, vt faciliorem, in ad-
lescentium gratiam apponam, cuius hæc sunt ver-
ba. Cicero, vt clarius institutum suum persequi-
tur, diuidit rursus causas aliò modo, vt pote per
alia accidentia: quo circa non est inconueniens, mo-
tiam si prius tria causarum genera posuerit, non
quinque ponat; quia non diuidit causam per eam
membra, sed per alia, sicut non est inconueniens in
Grammatica, si nomen diuidatur per qualitatem
in proprium, & appellativum; & per figuram in
simplex, & compositum. hoc est autem, quod
dicebat Fabius Victorinus: Cum substantia acci-
derit vna qualitas, potest & alia accedere: sed
quæ non sit in eodem genere, in quo prima quali-
tas fuit. *IN obscuro docilem*] Quod scilicet
difficultas, de qua agitur, vix alioqui ab audito-
ribus percipi posset. *IN humili attentum*] Quod
est, cum, quid ab auditoribus contemni possit, con-
spiciamur: vt si quis ad Senatum de purgatione
eloacis referret. *IN duas partes diuidunt*] Quod
in eo genere, vel omnino auditores sint infestissimi
non omnino infestissimi: si infestissimi, insinuatione videntur
sin minus principio. *VRBANITAS* etiam op-
portuna] Id sit inferendo rem aliquam ridiculam,
fabulosam, vel imitatione quadam in gestu oratoris,

poris, ab aduersarijs interdicendum factum.

Cuiusmodi exordia esse debeant. Cap. IIII.

EXordia semper cum accurata, et acuta et
instructa sententijs, apta verbis, tum cau-
sarum propria esse debent. Prima est enim
quasi cognitio, et commendatio oratoris in ex-
ordio, quæ continuò eum, qui audit, permul-
cere, atque allicere debet. Maxima autem co-
pia exordiorum ad auditorem aut alliciendum,
aut incitandum ex iis locis trahitur, qui ad mo-
tus animorum conficiendos inerunt in causas:
quos tamen totos in exordio explicari non
opportebit, sed tantum impelli primò audito-
rem leniter, vt iam inclinato reliqua incum-
bat oratio.

De Orat. 2

IN CAP. IIII.

ET instructa sententijs] Quæ tamen non ita
frequenter, et prudenter accommodatæ esse debent:
vt ex lectione clarissimorum Oratorum observari
potest. *EX*, qui audit permulcere] Ob id du-
bio procul exordium vna est ex orationis partibus
(altera est enim peroratio) quæ ad ipsum audito-
rem spectat. *MAXIMA* autem exordiorum
copia] Ne hoc quidem celare volui lectorem, plu-

ra esse posse exordia in vna oratione, potioribus
proposita questionibus: vt videre est in oratione
pro lege Manilian qua prater illud primum exor-
dium, aliud etiam additur, tertia orationis parti,
quæ erat de imperatore eligendo. QVI ad mo-
tus animorum] Vt orare, cupere, admirari late-
ri, tristari, sperare, vereri.

De vitijis exordij. Cap. V.

De inuen.
li. 1.
Ad Heren.
lib. 1.

a. de Orat.

HÆC autem sunt vitia certissima exor-
diorum, quæ summo vitare oportet:
vulgare, commune, commutabile, lon-
gum, separatum, translatum, contra præceptum.
Vulgare est, quod in plures causas potest ac-
commodari, vt conuenire videatur. Commu-
ne est, quod nihilominus in hanc, quam in con-
trariam partem causæ potest conuenire. Com-
mutabile est, quod ab aduersario potest leuiter
mutatum ex contraria parte dici. Longum
est, quod pluribus verbis, aut sententiis
ultra quam satis est, producit. Oportet enim,
vt ædibus ac templis vestibula et aditus
sic causis proportionem rerum principia pro-
ponere. Separatum est, quod non ex ipsa
causa ductum est, nec sicut aliquod membrum
annexum orationi. Translatum est, quod aliud
conficit, quam causæ genus postulat, vt si
quis

quis docilem faciat auditorem, cum beneuo-
lentiam causa desideret; aut si principio vtatur,
cum insinuationem res postulet. Contra præ-
cepta est, quod nihil eorum efficit, quorum
causa præcepta de exordiis traduntur: hoc est
quod eum, qui audit, nec beneuolum, nec at-
tentum, nec docilem reddit, aut, quo profecto
alio nihil peius est, vt contra sit, facit.

IN CAP. V.

QVOD in plures causas potest accommoda-
ri] Quod tamen interdum non sine vtilitate esse
potest huiusmodi exordia irridere videtur Cicero
in diuinatione contra Q. Cæcilium: vt locum ego
optimum inuoco: aut Vellen, si fieri potuisset.
VLTRA QVAM satis est] Quod vitium di-
citur, crescere in caput] SEPARATUM est]
Vt si quis contra paricidam dicturus esset, multa
diceret de furto. AUT, quo profecto nihil] Aus-
tatum videtur.

De exordio quædam in genere iudiciali.
Cap. VI.

Dictum est de exordio in commune, re-
stat vt breuiter, si quid in singulis gene-
ribus

ribus in exordiendo proprium est, adiciamus.
Et ut à iudiciis incipiamus, veteres oratores
diligenter id curabant, ut in genere iudiciali
ex ipsis visceribus causæ sumerent exordia:
iudicem conciliabant, non tantum laudando
eum, sed laudem eius ad utilitatem causæ sue
coniungentes, allegando pro honestis digni-
tatem illi suam, pro humilibus iustitiam, pro
infelicibus misericordiam, pro lætis severita-
tem, et similiter cætera: merum nonnunquam
amovebant, ut Cicero pro Milone, ne arma
Pompeii, contra se disposita, putarent, labora-
vit: nonnunquam adhibebant, ut idem in Vel-
utem facit: dabant etiam operam, ne ostentarent
in principiis curam. Non semper autem exor-
dio utebantur, sed in honestis, in parvis etiam
atq; frequentibus causis ab ipsa re, omisso exor-
dio, incipiebant.

De Ora. 2.
Quin. li. 4.
ca. 1.

Ari. Rho. 1.
3. ca. 14.
Quin. li. 4.
ca. 1.
Cic. de o-
rat. 2.

IN C. VI.

UT in genere iudiciali] Et mihi hercule negari
haud potest, quin præparatio ad ipsius audientiam
animum alliciendum sit magis necessaria in causis
iudicialibus, quam in aliis: controuersia enim,
quæ iudice coram agitur, qui de rebus, ad alios se
stantibus, iudicat, videtur exigere, ut quantum pos-
sumus, conueniat illam bene præparare, & notum

quantum possumus consiliare. Ex ipsis visceribus
causæ] Huiusmodi proemia, quæ exuta ex visce-
ribus causæ, difficillime alij rei applicari possunt,
comparantur propositionibus Poematis Epici, Pro-
logis quæ Comoediarum, & Tragediarum, in qui-
bus breuiter fabulæ argumentum explicatur.
Sed laudem eius ad causæ utilitatem] Quo-
rum exempla fusius demonstrata sunt a Bartola-
mæo Caualeanti Rhet. lib. 6. hunc consule. Ne
ostentarent in principiis curam] Illud potissimum
in causis iudicialibus præcipitur, ut proemia sint
acuta, & grauitatis plena: præcipue vero ne se-
curitatem aliquam præseferant, tamesi, nos rei
compotes futuros, sciremus, effugiendumque artifi-
cium omne, quo se illaqueari posse existimat iudex.

De exordio in exornatione, & deliberatione.
Cap. V I I.

P Ræter ea, quæ de exordio dicta in genus
demonstratiuum facile trāsferri possunt,
illud est notandum: exordia in eo esse maximè
libera, ut Aristoteles existimat. Nam et lon-
ge à materia duci, et ex aliqua rei vicina pos-
sunt. In deliberatione vero sepe nulla, vel bre-
uicem venit orator, sed hortator, atq; author.
Quare cum principio utetur, proponere, qua-
mente

Rhet. ad A.
lex. c. 31. et
Quin. li. 3.
ca. 8.

mente dicat, quod velit, quibus de rebus dicaturus sit, debet, hortarique ad se breuiter dicentem audiendum.

IN C. VII.

NAM, & longe a materia duci] Et exordium Orationis illius, quam de laudibus Helenae scripsit Iſocrates. Quintilianus tamen quid nescio sensit de Exordiis Salustij in bello Catilinario, & Iugurino; ut quae nullo modo cum historia convenire videantur. SAepe nulla.] Quod sit, ut minime cogamur, illa tria exordij precepta praestare: tum quod res, de qua deliberatur, illis nota est, quibus consulimus; tum etiam, quod hi, quibus consultitur, bene animati erga illos merito sint, a quibus consilium experiri. Accidit tamen interdum, ut in hoc genere exordio utantur oratores, vel sui causa, ut amicum, ut attentè audiantur, vel propter adversarium, ut eius sententia refellatur, vel etiam, ut rei, de qua agitur, magnitudo doceatur, vel imminuatur: tunc enim res, non tamquam in deliberatione, sed tanquam in iudicio tractatur. AD se breuiter dicentem.] Et ut omnino breuiter dicat, ab ipso danda est operatio, ne diutius, quam par sit, in re immorari videatur.

NARRATIO est rerum explicatio, & quaedam *In Part.*

quasi sedes, ac fundamentum constituendae fidei. Oportebit autem eam tres habere res, ut brevis, ut aperta, ut probabilis sit: per quas efficitur, ut auditor intelligat, meminerit, credat. Erit autem brevis narratio, si constet simplicibus verbis, & semel vnaquaeque res dicatur. Tum etiam si reciderimus omnia, quibus sublati neque cognitioni quicquam, neque utilitati detrahatur. Non tamen inordinata debet esse breuitas, alioqui sit indocta. Erit autem perspicua, si verbis usitatis, si ordine temporum conservato, si non interrupte narrabitur. Probabilis autem erit, si personis, si temporibus, si locis ea, quae narrabuntur, consentiet: si cuiusque facti, & eventus causa ponetur: si testata dici videbuntur: si cum hominum opinione, autoritate, si cum lege, cum more, cum religione coniuncta: si orationis veritas, & vitae fides. Ciceroni vehementer placet, ut incunda, & suavis sit narratio, tamque suavi esse narrationem ait, quae habet admirationes, expectationes, exiis inopinitos, quae interpositos motus animorum, collo-

*Quin. li. 4.**ca. 2.**In Part.**Quin. li. 4.**ca. 2.**In Part. 1a**2. de ora. 1a**Quin. li. 4.**ca. 2.*

quia personarum, dolores, iracundias, merces,
lætitias, cupiditates.

IN C. VIII.

CONSTITVENDÆ fidei] Iccirco re-
rissimilis esse debet, quo plus fidei a iudice adhi-
beatur: nam hæc virtus si desit, parum alia duci
profunt: immo totius causæ fundamentum enervat-
tur. AUDITOR intelligat] Iccirco aper-
ta esse debet. MEMINERIT] Ibi ad
brevis erit. CREDAT] Et hac de causâ pro-
babilis. ERIT autem brevis] Breuitatem
eam intellige, quæ rem non longius deducit: sed in-
de, unde satis sit iudicem docere, & causæ utilita-
ti conveniet. Bellum Cyprium illatum est, postea
quam Venti; qui Cypro iure optimo dominabatur,
insulam illam Turcarum imperatori, per lega-
tos repetenti, denegarunt. ERIT autem per-
cucua] Habes illam, quæ in Andria de Pamphi-
lo recensetur: qui cum ex Ephæbis excessisset, po-
testasque ei liberius vivendi esset, consuetudinem
habens cū iis, qui Chrysidem amabant, paulatim
Glycerij amore, quæ soror Chrysidis habebatur,
captus est. Sed non est ignorandum: si causa ip-
sa nos cogat, longiores in narrando esse, utemur
remedijs, quibus pro Cluentio Cicero usus est: per-
videre potes. Alia etiam remedia afferri pos-
sunt, quæ quia annotata sunt ab alijs, omittimus.

PRO-

PROBABILIS autem erit] Homo is om-
nium scelestissimus, quique in Lucium semper ma-
le animatus fuerat, cum sibi plurimum utilitatis
emanaturum pro certo haberet, locusque ei perop-
portunus esset, occasionem nactus illum interfecit.
vbi vides, rerum circumstantiam probabilem rem
facere. QUÆ interpositos motus animorum]
Cuius rei exemplum tibi illustre suppeditabit oratio
contra Verrem. vbi huiusmodi artificijs Cicero Fi-
lodami mortem exposuit.

Quando narratione utendum est.
Cap. IX.

IN iudicijs quando utendum esset, aut non
esset narratione, id erat consilij. Nec enim
si nota res esset, nec dubium erat, quid gestum
esset, narratio adhibebatur, nec si adversarius
narraverat, nisi si refellebatur. In exornatio-
ne verò narratio non erit vlla, quæ necessariò
consequatur exordium, sed si qua inciderit,
cum aliquid eius, de quo loquemur, nobis nar-
randum sit, cum laude, aut vituperatione,
præceptio narrandi de hoc loco petitur. Nec
multum sane sæpe in deliberatione narrandum
est: est enim narratio præteritarum rerum, aut
præsentium: suasio autem futurarum. Priva-
ta certe deliberatio narrationem nunquam exi-

L 2 get

De Ora. 2.

Arist. Rhe.
3. c. 16. Cic.
in Parti.
Quin. li. 3.
ca. 8.

get eius duntaxat rei, de qua dicenda sententia est, quia nemo ignorat id, de quo consulti: extrinsecus possunt pertinentia ad deliberationem multa narrari. In concionibus saepe est etiam illa, quae ordinem rei docet necessaria. Nunc ad confirmationem transeamus.

IN C. IX.

Nec enim narratio adhibebatur] Quod fecit Cicero in oratione pro C. Rabirio, Perduellio- nis reo, ut annotauimus in nostris Scholijs in eam- dem orationem. NARRATIO non erat illa] Videtur enim oratio tota posita in narratione, sicut est, facti expositione: quo in genere, (ut etiam alibi annotauimus) multum valent amplificationes, quarum tibi exempla praebebit oratio, quam habuit Cicero post reditum in Senatu. Nec multum saepe in deliberatione] Sanè in Orationibus Demosthenis perraras admodum narrationes legitimus: accidit tamen interdum, ut ante alia commemoremus, quod, quae consecuta sunt, facilius intelligantur: id prudentissime a Cicero factum videmus in Oratione pro lege Manilia. Quod ordinem rei docet necessaria] Et, quae exposita id, unde consultatio oritur. huiusmodi tamen narratio, ut plurimum brevis, & simplex, nec vltis circumstantiis, aut amplificationibus tractatur, ut

ex narratione apparet, quae legitur in Oratione pro lege Manilia. Atque, ut inde oratio mea proficiatur, unde haec omnis causa oritur, bellum graue, & periculosum, & quae sequuntur. Concludamus igitur, narrationem magis propriam esse generis Iudicialis, quam Demonstratiui, & Deliberatiui.

De confirmatione Cap. X.

Sequitur confirmatio, in qua suggerenda sunt firmamenta causae coniuncta, & infirmandis contrariis, & nostris confirmandis; namque una in causis ratio quaedam est eius orationis, quae ad probandam argumentationem valet: ea autem & confirmationem, & reprehensionem quaerit. Sed quia nec reprehendi, quae contradicuntur, possunt, nisi illa confirmes: neque haec confirmari, nisi illa reprehendas: idcirco haec & natura, & tractatione, & utilitate coniuncta sunt. Tota autem spes vincendi, ratioque persuadendi in hac parte posita est. Nam cum argumenta nostra exposuerimus, contrariaque dissoluerimus, absolute nimirum erit à nobis oratoris muneri satisfactum. Vtrunque igitur poterimus commodè facere, si constitutionem causae cognouerimus.

De Ora. 2.

Ad horem lib. 1.

IN CAP. X.

FIRMAMENTA causa coniuncta] Est enim confirmatio propositionis probatio. Iccirco Hæc natura, & tractatione] Sed dum ista probamus, ea pars orationis proprie appellatur confirmatio: cum redarguimus contraria, reprehensio dicitur. docet id Cicero in Partitionibus. ORATORIS muneri satisfactum est] Atque ita persuadere iudici poterimus, ut propositioni assentiatur.

Quid sit status Cap. XI.

Quin. li. 3.
ca. 6.

Status orationis pro
Sylla.

STATUS est quæstio, quæ ex prima causarum conflictione nascitur, ut sit intentio accuseris: Sylla coniurasti cum Catilina: depulso vero defensoris: non coniurasti. Ex hac prima conflictione nascitur illa quæstio, coniurasti ne Sylla cum Catilina? quam quæstionem, vel statum, vel constitutionem oratores appellant. Status autem appellatio dicitur ducta vel ex eo, quod ibi sit primus causæ congressus, vel quod in eo causa consistat.

IN

IN CAP. XI.

STATUS est quæstio] Cuius cognitio ut maxime necessaria est, ita, quæ declaretur, difficilissima: tum ob rei naturam, tum etiam ob controuersiam, quæ est inter Rhetores; qui non modo de re ipsa; sed etiam de numero, & nominibus dissentire videntur. CAUSARVM conflictione nascitur] Cum scilicet alter apponit, alter vero contradicit. VEL constitutionem appellant] Appellant etiam quæstionem: alij, quod ex quæstione apparet: nonnulli cardinem, & caput causæ: in Scholis, etiam mansit nomen subiecti, pro materia & summa operis.

Quot sint status. Cap. XII.

CVm tria sint, quæ in omni disputatione querantur, sit nec ne, quid sit: quale sit: sit ut constitutiones quoque tres sint. Prima coniecturalis, in qua sit nec ne, querimus, ut, sit nec ne insidiatus Miloni Clodius? secunda autem nominis vel finitionis, cum quid sit aliquid, & quo nomine afficiendum inuestigamus, ut, Fuerit ne Cæsar rex, an tyrannus, an dictator? tertia, in qua de utilitate, honestate, æquitate disseritur, de quæ his rebus, quæ his

Cic. in T. 6.
& in par.
Quin. li. 3.
c. 6.

L 4

sunt

Her. l.

Cic. de in-
uen. li. 1. &
Quin. li. 7.
ca. 4.

148 DE ARTE
sunt contrariae, vt, Rectè ne fecerit Romulus
cum fratrem interfecit? eius constitutionis
partes sunt duae, quarum vna absoluta, altera
assumptiua nominatur.
Absoluta est, cum id ipsum, quod factum est,
vt aliud nihil foris assumatur, rectè factum esse
dicemus. Ea est eiusmodi: Pater filium ver-
berauit, is iniuriarū cum patre agit, pater nihil
aliud defendit, nisi licere filium à patre ver-
berari. Assumptiua est, cum aliquid necessa-
riò foris assumitur, vt iure factum esse aliquit
confirmemus: vt Milo damnetur, nisi foris
assumat, a Clodio sibi esse factas insidias.
Haec tres constitutiones, & in exornatione
& in deliberatione, et in iudicio reperian-
tur.

IN CAP. XII.

PRIMA Coniecturalis] Coniecturis enim
elicere conamur veritatem; atque in hac quaestione
commodius utimur testibus, tormentis, causis effi-
cientibus, effectis, antecedentibus, consequenti-
bus, adiunctis, contrarijs, & repugnantibus:
CVM Quid sit aliquid] Vt, sit ne factum, de
proditio nam, & primum oportet subesse rem, de
qua ambigitur, eam vbi esse constituerit, sanè sequi-
tur, vt queratur, quid sit; hoc vero cognito; super-
est;

R H E T. L I R. II.

149

test; vt inuestigemus, qualis sit. In primo valet
coniectura; in altero definitio; in tertio consecutio,
qua quærimus, quid cuiusque rei vim, & natu-
ram consequatur, neque ijs cognitis plura requi-
runtur. hinc vero plerique colligunt, tres tantum
esse status. QVO nomine efficiendum] NA-
TVRA enim, & rerum substantia illarum defini-
tione illustratur. I C C I R C O in quaestione hac
utemur propria nominis significatione, verbis con-
iugatis partium enumeratione, genere, & specie.
T E R T I A in qua de utilitate] Haec constitu-
tio iurisdiccionalis etiam appellatur: & a Graecis
δικαιονομία, quia de iure disputat. in hac
autem quaestione dominantur leges, scripta, simili-
tudines, dissimilitudines, res indicatae, & auctori-
tas. E T in exornatione] Accidit interdum
tamen, vt vbi non est, qui contradicat, ibi nullo sta-
tu opus sit: vt cum gratias agimus, cum consola-
mur, in Orationibus nuptialibus, & funebribus,

De ratione, firmamento, & iudicatione.
Cap. XIII.

R Ationem appellant oratores eam, quæ
assertur a reo depellendi criminis causa,
quæ nisi esset, quod defenderet, non haberet:
firmamentum autem, quod contra ad labefa-
tandam rationem refertur, sine quo accusatio
stare

Cicero in
par. ad He.
lib. 1. de in-
uen. li. 1. &
Quin. li. 3.
ca. 11.

stare non potest. Ex rationis autem, & ex firmamenti confictione, & quasi concursu, quæstio exoritur quædam, quam iudicationem appellant, in qua, quid deueniat in iudicium, et de quo disceptetur, quæritur, hoc modo: Orestes cum confiteatur, se interfecisse matrem, nisi attulerit rationem, peruertit defensionem: ergo affert eam: Illa enim, inquit, patrem meum occiderat. Tum contra rationem defensoris firmamentum ab accusatore subiicitur, hoc modo: Sed non abs te occidi tamen, neque ista damnatam pœnas pendere oportuit. Ex coniunctione rationis, & firmamenti iudicatio constituitur, hoc modo, Cum dicat Orestes, in patris vlciscendi causa, matrem occidisse; restat ne fuerit, a filio sine iudicio Clytemnestram occidi? Ergo hac ratione iudicationem reperire conuenit, ad quam omnem rationem potius orationis conferri oportebit. Nam primus status diffusam habet quæstionem, rationum verò, & firmamentorum contentio adducit in angustum disceptationem. Ea in coniectura nulla est, nemo enim eius, quod negat factum, rationem aut potest, aut debet, aut solet reddere. Itaque in his causis eadem est prima quæstio, & disceptatio est extrema.

I N C. XIII.

RATIONEM appellant Oratores] Hanc autem quadruplicem esse posse, sciendum est: prima fit eo pacto, quo hic declaratur ab auctore: appellaturque assumptiua ex aduersarij factio: Secunda est, cum collocamus rationem in utilitate aliqua, seu publica, siue priuata, diciturque compensatio: Tertia est, cum nos a causa liberamus, non eam quidem in aduersarium conferentes, sed in alteram personam, ut in principem, & in magistratum, & appellatur hæc, culpa liberatio: quarta demum, cum factum concedimus, idque excusamus, veniā deprecantes, quæ appellatur concessio. Vide Aristot. Rhet. tertio, ubi de Exordio agit. ORESTES cum confiteatur] Non ignorandum est, Controversiam hanc assumptiuam ex aduersarij factio appellari. IUDICATIO constituitur] Quæ diuersis nominibus vocatur, a Græcis *ἡρωματις*, a Cicerone in Topicis, qua de re agitur: in Partitionibus vero, Disceptatio. DIFFUSAM habet quæstionem, rationum verò, &c.] Ut in coniectura. Cæperit ne pecunias Decius: in Definitione, & inuenerit ne maiestatem Norbanus: in Equitate: iurene occiderit Opimius Gracchum. Hæc, quæ primam contentionem habent, ex arguendo, & resistendo lata, ut dixi, & susa sunt; sed rationum,

112 DE ARTE
num, & firmamentorum, & quæ sequuntur. Et
disceptatio est extrema] Vt, factum est, factum
non est, factum ne sit. horum autem verborum sen-
sus videtur hic esse. In coniecturali Constitutione
quia ratio non est (factum enim non conceditur)
non potest ex deductione rationis nasci iudicatio.
Ergo iudicatio inuenietur tantum in constitutione
definitionis, & qualitatis.

Quo statu quaestio, quæ in scripto existit, conti-
neatur. Cap. XIII.

Sæpe ex scripti etiam interpretatione exi-
sit contentio, quod quatuor modis potest
contingere. Aut enim defenditur non id scrip-
tum dicere, quod aduersarius velit, sed aliud:
id autem contingit, cum scriptum ambiguum
est, ut duæ differentes sententiæ accipi possint.
Tum opponitur scripto voluntas scriptoris.
Tum scripto scriptum contrarium asseritur:
aut ex eo, quod scriptum est, aliud quoque
quod scriptum non est, ducimus. Ita sunt qua-
tuor genera, quæ controuersiam in omni scrip-
to facere possunt; ambiguum, discrepantia scrip-
ti & voluntatis; scriptura contraria, ratio-
natio. Ambiguum hoc modo. Testamento
quidam insit, poni statuam auream hastam te-
nentem: quaeritur, Statua hastam tenens aurea
esse

R H E T. L I B. 11. 113
esse debeat, an hasta aurea in alterius statua ma-
teriz. Ex discrepantia vero scripti et voluntatis
eiusmodi oritur controuersia. Lex est, Pere-
grinus si murum ascenderit, capite puniatur: *Idem l. 7. c. 6.*
cum hostes murum ascendissent, peregrinus
eos depulit, petitur ad supplicium, ille volun-
tatem allegat scriptoris. Ex contrariis scriptu-
ris hoc modo existit contentio: lex est, Vir for- *Idem lib. 7. c. 7.*
tis optato præmium, quod volet: & altera lex
est, Magistratus ab arce ne discedito: Magi-
stratus, qui fortiter egit, optat hoc præmium,
ut ab arce liceat discedere: lex illi posterior
opponitur, ipse verò prior se tuetur.

In rationatione verò quaeritur, an ubi pro-
pria lex non est, simili sit utendum: ut lex est,
lanas Tarento vehere non liceat: quidam oues *Idem l. 7. c. 8.*
vexit, & si nulla lex certa est, quæ factum
eius nominatim prohibeat, tamen illa, quæ si-
milis est, accusatur. Itaque ex eo, quod certum
est, id, quod incertum est, ducit hæc contro-
uersia: quod quoniam rationando fit, nomen
etiam rationationis accepit. Hæc quatuor
controuersiarum genera, quæ in scripto na-
suntur, semper in qualitatis statum cadere cum
Cic. debemus existimare, ut in primo genere
disceptetur, Virum æquum sit ex differentibus *2. de Orat.*
sententiis accipi: in secundo verò, Verba ne
plus, an sententia valere debeant: in tertio,
Virum

Vtram legem sequi sit iustius: in quarto, Opot
teatne legem similem ad factum, quod venit
sine lege in iudicium, accommodare.

IN CAP. XIII.

QVOD quatuor modis esse potest] Cicero
tamen primo libro de Inventione quinq; ait esse,
huius controuersia genera. ITA sunt quatuor
genera] Libro secundo de Oratore vnam tantum
facit constitutionem legitimam, quod ambiguum
appellat: atque sub eo, ait, scriptum, & senten-
tias, atque contrarias leges contineri; totumq;
hoc genus ad constitutionem qualitatis referri.

AMBIGVVM hoc modo] Ex ambiguo con-
trouersia oriuntur. cum ex aliquo verbo, quod
sit generale, aut ambiguum, dissensio gignitur.
Cum itaque ambigua definitionibus, & diuisio-
nibus explicari soleant, in hoc statu veniunt locis
dialecticis. Ex discrepantia scripti, & volun-
tatis] Inveniri adprime in hac discrepantia loci,
ex Dialectica sumpti, ex causis si quidem, ex
effectibus aequitas, usque ipsum elicitur: vtilis
fuerit, circumstantias excutere; afferunt signi-
dem lumen, & ex ijs sententiam inuenire con-
mur, inde vero iudicamus, consentianine scriptum,
& voluntas. Ex contrariis scripturis] In hac
discrepatione attendenda sunt regulae nempe: infio-
riorem

riorem legem superiori cedere: specialem generalis
humanam diuinis. IN ratiocinatione] In foro
multa a iurisperitis ex similibus iudicantur: vbi
enim eos certa lex deficit, controuersiam ad similia,
& ad ea, quae cognationem quandam videntur ha-
bere referunt, hancque illis conneclunt.

Quomodo status tractetur. Cap. XV.

Iudicatio cum est constituta, proposita esse
debet oratori, quo omnes argumentatio-
nes repertae ex inueniendi locis coniciantur
quod satis est ei, qui videt, quid in quoque lo-
co laear, quique illos locos tanquam thesau-
ros aliquos argumentorum notatos habet.
Quibus in mente & cogitatione defixis et in
omni re a se dicendum posita excitatis, nihil
erit, quo in illo dicendi genere, oratorem
possit effugere. Diligenter tamen ordinem,
collocationemque argumentorum attendet,
et curabit, ut firmissimum quodque sit primū,
dum ea, quae excellent, seruentur ad extremū,
si quae erunt medioctia (nam vitiosis nusquam
esse oportet locum) in mediam turbam conii-
ciantur. Reliquum nunc est, quando de ar-
gumentorum locis, & causarum constitutio-
nibus dictum est, ut rationem, qua expolium-
tur ab oratore argumenta, quorum propria
sedes

sedes est in confirmatione, accuratè docemus.

IN CAP. XV.

DILIGENTER tamen ordinem] Quod diligenter fecisse videtur Cicero in Oratione pro Milone: hoc autem fieri conuenit cum argumenta ita annexa sunt, vt ab alijs p̄dere videantur: nam in iis, quæ disiuſta sunt, pro arbitrio nostro iudicatur. Si quæ erunt mediocria] Itecirco in mediā turbam conyicimus, vt ab vtrisque primū sit licet, & vltimis vires sumant, & auctoritates ab illisque fulciantur. Hoc fecisse Demosthenem in Oratione de Corona annotauit Libanius in argumento eiusdem Orationis: ait enim δὲ γὰρ ἀπὸ τῶν ἐπὶ τῶν ἀπὸ τῶν ἐξυποτίθηται, καὶ ἀπὸ τῶν ταῦτα. A firmioribus incipiendum est, & in ipsam finis faciendus.

De argumentatione.

Cap. XVI.

Cic. in Par.
Cic. lib. 1. de
Inuent.
Quint. lib. 3.
ca. 12.
Idem lib. 3.
ca. 10.

Argumentatio est argumenti, vel explicatio, vel artificiosa expoliatio. Sed ea conficitur cum ex locis, de quibus superiori libro dictum est, aut certa, aut probabilia sumptis, ex quibus id efficias, quod ad dubium, aut minus probabile per se videtur, dubium enim

enim probati dubia quomodo possunt? Pro certis autem habemus primum, quæ sensibus percipiuntur, vt quæ videmus, audimus: deinde ea, quæ communi hominum opinione, atque sententia sunt comprobata: vt, afficiendos esse honore parentes. Præterea, quæ legibus cauta sunt, quæ persuasione, si non omnium hominum, eius certè ciuitatis, aut gentis, in qua res agitur, in mores recepta sunt: si quid inter vtraque partem conuenit: si quid probatum est, denique, cuiusque aduersarius nō contradicit. Probabilium autem genera sunt tria: vnum firmissimum, quod ferè accidit, vt, liberosa parentibus amari: alterum velut propensius, eum, qui rectè valeat, in crastinum peruenturum: Tertium tantum non reputans, in domo furtum factum ab eo, qui doctus fuit. Ad probandum verò id, quod est dubium, hoc modo id, quod probabile est, potest adhiberi: sit dubium, an Catilina coniuraret, sumatur illud, quod credibile est. Homines artis aſtuti magnitudine oppressos, eos denique egentes, & sumptuosos, facile adduci, vt coniuvent: iam id, quod dubium erat, efficitur probabile: Catilinam coniurasse. Sed hæc oratores non tenuiter, more dialectico, sed copiosissime expoliunt. Dicitur autem illa argumenti expoliatio argumentatio, de

M

cu-

cuius quatuor partibus ratiocinatione, inductione, enthymemate, & exemplo breuiter, & enucleatè differemus.

IN CAP. XVI.

ARGUMENTATIO] Argumentandi duo à Cicerone ponuntur genera: quorum alterum ad fidem directò spectat, alterum se inflectit ad motum: illud argumentatio proprie dicitur, hoc verò amplificatio. DE quibus superiori libro] Capite xiiij. ubi de locis insitis, vel assumptis. PROBABILIVM autem genera] Probabile ita definitur, quod ita videatur hominibus & de eo ita opinantur. Scias autem id, quod singulari homini probabile est, illius nullam haberi rationem, sed id ab arte excludi: nam ut scribit Aristoteles Rhet. primo capite octauo, Nulla ars interuenit in singulare. INDUCTIONE] Enumeratio à quibusdam dicitur.

De ratiocinatione. Cap. XVII.

Cic. de Invent. lib. 1.
Quint. li. 5.
c. 14. ad Heren. li. 2.

Ratiocinatio, quam & syllogismum, et epicherema Græci vocant, constat propositione, cum qua eius ratio iungitur, deinde assumptione, & eius probatione, postremo complexione. Propositio est, per quam bre-

uiter locus is exponitur, ex quo omnis vis oportet emanet ratiocinationis. Propositio nis verò approbatio est, per quam breuiter id, quod expositum est, rationibus firmatum probabilius, & apertius fit. Assumptio, per quam id, quod ex propositione ad ostendendum pertinet, assumitur. Assumptionis approbatio, per quam id, quod breuiter sumptum est, rationibus firmatur. Complexio, per quam id, quod conficitur ex omni argumentatione breuiter exponitur, hoc modo sit propositio. Melius gubernantur ea, quæ consilio geruntur, quàm quæ sine consilio administrantur: deinde subiciatur ratio, Exercitus enim is, cui prepositus est sapiens imperator, omnibus partibus commodius regitur, quàm is, qui stultitia, & temeritate alicuius administratur. Assumptio deinde ponitur, Nihil autem omnium rerum melius, quàm omnis mundus administratur. Assumptioni probatio adiungitur: Nam & signorum obitus, & ortus de finitam quandam ordinem seruant, & annuæ commutationes non modo semper eodem modo sunt, verum ad utilitates quoque rerum omnium sunt accommodatæ. Tertio loco inducenda est complexio, quæ id insert, quod ex superioribus partibus cogitur, hoc modo: Consilio igitur mundus administratur. Hæc

uberius, & doctius dicuntur in oratione, sed præcipiendi ratio hanc, simplicem, & apertam breuitatem requirit.

IN CAP. XVII.

SYLLOGISMVM vocant] Hic, ut etiam Inductio, philosopho magis conuenit: at Enthymema, & Exemplum Oratori. Definitur aut Syllogismus a Gellio libro. xv. capite xxvi. Oratio, in qua consensus quibusdam, & concessis, aliud quiddam quæ concessa sunt, necessario conficitur. Vt omni corpori nobiliori nobilior conuenit locus. Sed ignis est corpus nobilius terra: Ergo & illi nobilior conuenit locus. Breuius alii sic. Syllogismus est argumentatio, in qua ex propositione, & assumptione sequitur conclusio. PROPOSITIO est] Propositio vocatur Pronuntiatum, Proloquium, Propositio maior, Intentum, Expositio. ASSUMPTIO] Propositionem minorem, Assumptionem, Assumptum vocant. COMPLE-
XIO] Conclusio, & intentio dicitur: quæ appellationes apposui, ne discuntibus negotium secessant.

Quæ

Quot sint partes ratiocinationis.
Cap. xviii.

EX supradictis manifestum est, nihil referre, siue tripartitam, siue quinque partitam putes, esse hanc argumentationem. Commodior tamen illa partitiō videtur esse, quæ in tres partes distributa est, quod sit, si propositionem, & eius rationem vnā partem ex illis memis: alteram verò assumptionem, & eius exornationem, at si separe propositionem à ratione, & assumptionem ab exornatione, in quinque partes distributa erit. Cum propositio ex se intelligitur, siue ratione assumenda est. Assumptio etiam cum perspicua est, nullius approbationis indiget. Quod si & propositio, & assumptio perspicue sint, vtræque approbatione præterita ratiocinatione conficiemus hoc modo: Summopere virtus expetenda est; At, prudentiam esse virtutem; in confesso est: Summopere igitur prudentia expetenda est. Vitare autem similitudinem, quæ fatiatis est mater, poterimus non semper a propositione ordientes, sed interdum à complexione, ab assumptione nonnunquam.

Cic. li. i. de inuen.

Quin. li. i. cap. 14.

Cic. de Inuen. li. i.

Cic. in Par. & li. i. de Inuen.

De Enthymemate. Cap. XIX.

Quin. li. 5.
cap. 19. &
14.

Enthymema est imperfectus syllogismus, velat ut alij definiunt, syllogismi pars. Ratiocinatio enim tripartita est: ex tribus scilicet partibus si una prætereatur, bipartita. fit argumentatio, quæ est enthymema; ut omnes artes sunt expetendæ, igitur expetenda est eloquentia. Intelligitur enim assumptio. Propositione verò præterita fit enthymema, hoc modo: Eloquentia est ars: igitur est expetenda. Optimum autem videtur enthymema, quod sit ex pugnantis, quod etiam solum enthymema quidam vocant, non quod non omnis argumentatio bipartita proprio nomine enthymema dicatur, sed ut Homerus propter excellentiam commune poetarum nomen effecit apud Græcos suum, sic cum omnis argumentatio bipartita enthymema dicatur, quia videtur ea, quæ ex contrariis coniungitur, acutissima, sola propriè nomen commune possidet.

Pro Mil.

Eius generis est illud Cice. Eius igitur mortis sedetis vltiores, cuius vitam, si putetis perire restitui posse, nolitis? Ex illud Miciplex ad Laegurtham apud Salustium. Quem alienum indum inuenies, si tuis hostis fueris? Enthymema.

In Jugur.
li. 1. Rhet.
ca. 1. et li. 1
post 4. 1.

memate sæpius vtuntur oratores, quàm rationatione: quod mouit Aristotelem, ut, enthymema syllogismum oratorium esse, diceret. Enthymema Quintilianus commentum, aut commentationem interpretatur; quo nomine cum possint omnes animi cogitationes significari, argumentatio bipartita signatur. Alij propterea credunt, bipartitam argumentationem enthymema appellatam, quod in animo maneat condita illa pars, quæ silentio est præterita.

Li. 5. c. 19.

IN CAP. XIX.

ENTHYMEMA] Annotarunt quidam, Enthymema tria significare; primum omnem sententiam: deinde argumentationem, ex contrariis conclusam, tertio Syllogismum imperfectum, & ita definitur a Demetrio Phalereo, qui etiam differentias septem assignat inter Enthymema & Periochum. OMNES artes sunt expetendæ] Omnis virtus est amabilis, ergo iustitia est amabilis. INTELLIGITUR assumptio] Quia iccirco prætermittitur, quod quum quid perspicuum est, id dicendum non est, auctore Aristotele. Ignoraretur, minime notum est, nos enthymematica argumentatione vti non posse. OPTIMUM autem

Enthymema] Quandoque etiam interdum dum pro-
perat Orator, in Enthymemate relinquit conclusio-
nem auditorum cogitationi: Cicero: quem intelli-
gimus diuitem? cui tanta possessio est, ut ad libe-
raliter viuendum facile contentus sit: non igitur
est Crassus diues. **EIVS** igitur mortis? Hoc
ad Syllogisum ita poteris reducere. Non debent
iudices eius mortis esse vltiores, cuius vitam, etiam
si possim, restitui nolint: Vos, etiam si possitis Cle-
dio vitam restitui, noletis, Ergo non debetis, etiam
mortis vltiores sedere. Illud etiam.

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.
QVAM ratiocinatione] Integro tamen Syllo-
gismo vtuntur oratores, quod videre est apud re-
tiores. Cicero quoque vsus est pro Sexto. Restitui
quin & pro M. Coelio vtitur inuersis partibus
nam primum conclusionem, deinde minorem pro-
positionem, tertio loco maiorem ponit. quam-
brem iure imperfectus syllogismus appellatur.
QVÆ est preterita silentio] Quæ est aut ipsa
propositio, aut assumptio propositionis: ex quo
facile apparet, vbi id subicitur, quod notum non
est, ibi per Enthymema argumentari non posse.
supra etiam.

De inductione. Cap. XX.

Inductio est oratio, quæ rebus non dubiis
captat assensionem auditorum, quibus al-
fem-

Cic. li. 1. de
inuen.

assensionibus facit, vt illis dubia quædam res
propter similitudinem earum rerum, quibus
assenserint, probetur: vel, Inductio est argu-
mentatio, quæ ex pluribus collationibus per-
uenit, quod vult, hoc modo: Quod pomum
generosissimum? puto, quod optimum: & æ-
quum, qui velocissimus; & plura in eadem
modum. Deinde cuius rei gratia illa propo-
sita sunt: Ita hominum non qui claritate
nascendi, sed qui virtute maximè excelleret, erit
generosissimus. Hoc genere argumentatio-
nis plurimum Socrates vsus est, propterea
quod, nihil asserere ad persuadendum volebat,
sed ex eo, quod sibi ille dederat, qui cum di-
sputabat, aliqui conficere malebat, quod ille
ex eo, quod iam concessisset, necessariò appro-
bare debebat. Sed in oratione perpetua dis-
simile est. Et enim sibi ipsi respondet ora-
tor. Poeta vehementer inductione dele-
ctantur.

Sed maximè omnium eam frequentauit Oui-
dius, apud quem & multa, & præclara sunt
exempla: nos vno erimus contenti. Probat
ille ad consolandam uxorem hac inductione,
asperas res, & tristes segetem, ac materiam esse
gloriæ.

Materiamque tuis tristem virtutibus imple,
Ardua per præseps gloria vadit iter.

He-

In Top.
Quæst. l. 1.
cap. 11.

Ari. 13.
Meta. ca. 4.
Cic. de in-
uen. 1.

Trist. li. 4.
de 1.

Hectora quis nosset, felix si Troia fuisset?

Publica virtutis per mala facta via est.

Ars tua Tiphys iacet, si non sit in aequore fluctus:

Si valeant homines, ars tua Phæbe iacet.

Quæ latet, inque bonis cessat non cognita rebus,

Apparet virtus, arguiturque malis.

Hoc in genere duo sunt diligenter cauenda, primum ut illud, quod inducemus pro similitudine, eiusmodi sit, ut sit necesse concedi.

Deinde, ut illud, cuius confirmandi causa fieri inductio, simile his rebus sit, quas res, quasi non dubias ante induxerimus.

IN C. XX.

INDUCTIO est] Vel tu dic: Inductio est oratio, qua ex rebus non dubijs, & similibus illi rei, de qua agit orator, concessis, cogis fieri, rem ita esse; aut ita erubescere, ut, se conuictum esse, fateatur. Iulius Casar Scaliger ita. Inductio est, cum ad aliquid probandum plura superinducuntur: alij dicunt, esse argumentationem, qua affirmando, aut negando a particularibus ad vniuersalia peruenimus. cum ex omnibus speciebus, genus concluditur; aut ex omnibus partibus totum. hanc parum accommodatam huic oratoriae facultati scribit Aristot. Hoc genere argumentationis] Vide Quintilianum lib. 5. cap. 11. Cicero etiam

etiam scribit. Socratem plurimum usum Inductione; ut Aristoteles Syllogismo delectatus est. OVIDIVS apud quem & multa] Illa fortasse ceteris illustrior est: quam apud eundem leges de Ponto lib. 2. Elegia nona: vbi Cotti persuadere conatur, regiam esse rem, lapsis succurrere. eam legendam censeo. NON dubias ante induxerimus] Tria dat Cicero pulcherrima de Inductione præcepta. quorum duo hic ponuntur à Cypriano: adde tu tertium: Ut ne intelligatur, quod spectent illæ primæ inductiones, & ad quem fiat exitum peruenire: id mihi sanè aptissimum ad illaqueandum videtur. Non est autem ignorandum, Inductio nem per raro locū habere in facultate Oratoria; id fortasse accidit, quod Inductio vniuersale probet; hæc aut facultas plerumque particulare cōplectitur.

De exemplo. Cap. XXI.

EXemplum est inductio imperfecta, vel quod idem est, Inductio Rhetorica. Cicerone pro Milone, Negant, intueri lucem esse fas ei, qui, ab se hominem esse occisum, fateatur: in qua tandem vrbe hoc homines stultissimi disputant: nempe in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatij fortissimi Viti, qui nondum libera ciuitate, tamen Po. Rom. comitijs liberatus est, cum, sua manu sororem

Ari. Rh. 1.
t. 3. & li. 2.
cap. 20.
Quint. li. 5.
ca. 11.

*Locis supra
dictis & l.
2. prior c.
24. & li. 2.
p. 2. ca. 1.*

168

DE ARTE

rorem esse interfectam, fateretur. Aliqui
Aristotelem, summum in omni sciētia virum,
temere ausi sunt reprehendere, quod exem-
plum genus argumentationis fecerit: sed ma-
gnus ille vir, & acuta mente praeditus, maius
quiddam perspexit: nimirum exemplum esse
argumentum quidem a similitudine, sed in
argumentatione positum, efficere novum ar-
gumentationis genus, quod a ratiocinatione
& inductione sine controuersia differt. En-
thymema autem esse non potest, cum in enthymemate
semper generale aliquid vel ponatur,
vel intelligatur: in exemplo verò ex vna re sin-
gulari alia inducatur. Vnde fit, ut sit quantum
argumentationis genus, quod ea ratione ab
inductione separatur, qua Enthymema a syllo-
gismo disiungitur.

IN CAP. XXI.

EXEMPLUM est] Aristoteles definit, esse
argumentationem, in qua vnus ex altero deducitur,
atque colligitur, propter mutuam quandam
similitudinem, atque consensum, qui in vtroque re-
peritur. INDUCTIO imperfecta] Ob id, hoc
inter ipsos interest, quod inductio plures, quibus
id efficiat, quod probandum est, colligit partes.
NEGANT intueri lucem] Si propter monia

R H E T. L I R. II.

169

monia violata, vrbes sui euerse, quid fiet adultero?
NEMPE in ea, quae primū] Hae argumentatio vide-
tur sumpta a specie specialissima, ut genus cōcludat:
Scire autem debemus, exemplū componi ex loco a
pari, a maiori, a minori, a praediciis, auctorita-
teque. IN exemplo vero ex vna re singulari]
Scipio Nasica Tiberium Gracchum seditiosum vi-
rum interfecit, poterit etiam Milo Clodium inter-
ficere, virum seditiosum. hoc exemplum est & re
praeteri: a, iam sciendum est, Aristotelem duas
exemplorum species constituere: alteram quae res
gestas commemoramus, alteram, quae nos ipsi sin-
gimus. hanc in duas diuidit, in similitudinem, &
Apologos. Vide eundem Rhetoricorum secundo.

De Epicheremate.

Cap. XXII.

Q Vamuis argumentationis partes omnes
sint iam expositae, tamen opera precium
fuerit, quid Epicherema, quid Sorites, quid
Dilemma sit explicare. Nam auctores, et qui-
dem grauissimi, eorum mentionem fecerunt.
Ea vbi explicata fuerint, facile intelligitur,
cur nouae argumentationis partes non de-
beant existimari. Epicherema igitur Graeci
aliquando argumentationem vocant, nonnun-
quam eam argumentationis partem, quam Ci-
cero ratiocinationem appellauit, de qua paulò
ante

*Quin. li. 5.
ca. 14.*

Pro rege
Deiot.

ante dictum est. Aliquando etiam epichirema vocant breviter comprehensam rationem, cuius omnes partes in vnam conserruntur, hoc modo: sine causa dominum servus accuset? Similis enim est locus apud Cicero- nem pro rege Deiotaro, quem servus apud Ce- sare[m] accusabat: En crimen, en causa, cur Re- gem fugitivus, dominum servus accuset. Vbi vehemens argumentum Epicheremate inclu- sum, & involutum est. Erit autem absolutæ ratiocinatio, si hoc modo evolueris: Sine causa non debet dominum servus accusare: hic me- dicus est servus Deiotari: non igitur debet sine causa dominum accusare.

IN CAP. XXII.

EPICHIREMA] Epichirima pronuntia- dum esse contendit Iulius Cæsar Scaliger, et ait esse, cum probatione tam maioris, quam minoris appo- numur. EA ubi explicata fuerint] Cui non satis fuerint hæc, quæ hoc capite asseruntur, is con- sultat Quintilianum lib. 5. cap. 14.

De Sorite. Cap. XXIII.

Sorites contra multas argumentationes accuratim conuolvit, atque complectitur.

unde nomen etiam inuenit. Cicero scripsit de eo in libris de diuinatione his verbis: Si neces- se sit, inquit, latino verbo liceat, æternalem ap- pellare, sed nihil opus est: vt enim ipsa philo- sophia, & multa verba Græcorum, sic sorites satis latino sermone tritus est. Pulchrum in- primis est eius exemplum apud eundem Cice- ronem: atque si etiam hoc natura præscribit, vt homo homini quicumque sit, ob eam ip- sam causam, quod is homo sit, consultum ve- lit; necesse est, secundum eandem naturam, omnium utilitatem esse communem: Quod si ita est, vna contineamur omnes, & eadem lege naturæ; idq; ipsum si ita est, certe, vio- lare alterum lege naturæ, prohibemur: verum autem primum, verum igitur & extremum. Sed apertissimè concludit sorites ille, qui est in quinta Tuscul. propositum enim erat proba- re. Quod esset honestum, id solum esse bo- num, id autem sic probat: Etenim quicquid sit, quod bonum sit, id expetendum; quod au- tem expetendum, id certe approbandum; quod verò approbandum, id gratum, acceptumque habendum: Ergo etiam dignitas ei tribuenda est. Bonum igitur, omne laudabile. Ex quo efficitur, vt quod sit honestum, id sit solum bonum. In quo sorite cum per sex quasi gra- dus ad complexionem perueniatur, quinq; ra- tio.

Lib. 2. 3.
Offic.

De 5. Tusc.

Cic. in A.
cad.

tiocinationes incluse sunt. Sed hoc argumen-
tandi genus saepe solet esse fallax, atque capno-
sum; dum enim minutatim, & gradatim mul-
ta adduntur, periculosissima respondentis rela-
texitur; retexere igitur oportet, & seorsum in
gula considerare, sic facilius vniuersa frange-
tur. In hoc disputandi genere frequentes fue-
runt Stoici, & Zeno, qui eorum inuentor,
& princeps fuit. Sed maximè omnium illo
delectatus dicitur Chrysippus, & Socrates in-
ductione.

IN CAP. XXIII.

SORITES] Hic ab Aristotele Prior.
Analyticorum lib. primo cap. xxvi. dicitur pro-
syllogismus, eo qd ex pluribus ratiocinat omnino,
& Syllogismus constet. ATQUE si etiam hoc
natura] Ex plutarcho. ait Themistoclis filius, quic-
quid mihi placet, placet & matri: quicquid me-
tri, placet. & Themistocli: quicquid Themistocli
placet, & populo Atheniensi, ergo mihi quicquid
placet, placet populo Atheniensi, hoc per raro rati-
atur Oratores. DELECTATUS dicitur Crispi-
pus] Qui ob id a Persio dicitur acernus Crispi-
pi, unde nonnulli Soritem acernationem appellant.

De

De Dilemmate. Cap. XXIIII.

Dilemma est, in quo vtrum concesseris,
reprehenditur. Cicero patriam cum
Catilina sic agentem inducit: Quam ob rem
discede, atque hunc mihi timorem expe: si
verus, ne opprimar: sin falsus, vt tandem ali-
quādo timere desinam. Et in epistola ad Quin-
tum Fratrem: Si implacabiles sunt iracundia,
summa est acerbitas: sin autem exorabiles, sum-
ma leuitas. Dictum est autem dilemma, quod
ita vtrique premar, ac vrgeat, vt ex alterutra
parte capiat aduersarium, qua de causa cornu-
tus etiā syllogismus vocatur: sic enim argumē-
tationis cornua in eo disponuntur, vt qui alte-
rum effugerit, in alterum incurrat: Cicero
complexionem appellat. Ea si verā est, nun-
quam reprehendetur: sin falsa, duobus modis
diluatur, aut conuersione, aut alterius partis
infirmitate. Cum viderem, inquit Varro
apud Ciceronem, philosophiam Græcis lite-
ris diligentissimè explicatam, existimaui, si qui
de nostris eius studio tenerentur, si essent græ-
cis literis eruditi, Græca potius, quàm nostra
lecturos: sin à græcorum artibus disciplinis
abhorrent, ne hæc quidem curaturos, quæ si
ne eruditione græca intelligi non possunt: itaq;

Cic. de in-
uent. 1.
Orat. 1.

De Inuen.
lib. 1.

In Acad.

N

ca

ea scribere nolui, quæ nec indocti intelligere possent, nec docti intelligere curarent. Hoc dilemma deinde Cicero in eum conuertit hoc modo: Imò verò & latina legent, qui græca non poterunt, & qui græca poterunt, non contemnent sua. Veterum scriptis celebrata est conuersio ea, qua Euathlus, discipulus Protagoræ, præceptoris dilemma eluit. Alterius partis infirmatione reprehenderetur, si diceret Cicero: Et si doctis minus esset necessarium, tamen indoctis latine scribendo consuli deberet. Non est autem, cui quisquam existimet, complexionem genus esse argumentationis, à quatuor illis, de quibus supra dixi, diuersam. Est enim ratiocinatio imperfecta, quæ à duobus partibus cōtrariis ducitur, cui si assumptum subiunxeris, efficies ratiocinationem perfectam, hoc modo: Si implacabiles sunt iracundia, summa est acerbitas; si autem exorabiles, summa leuitas, sed vel implacabiles sunt iracundia, vel exorabiles, igitur in illis summa est acerbitas, vel summa leuitas.

IN CAP. XXIII.

DILEMMA est] Dilemma est argumentum ex duobus membris repugnantibus constitutum. Et in Epistola ad Q. fratrem] sit hoc. si forsam

mosam duxeris uxorem, habebis communem, si deformem molestam. VETERVM scriptis celebrata] Est illud apud Aristotelem lib. secundo Rhet. quo vsa est mater. Fili, nulli tibi, quæso, res cum populo sit. neque in concione verba facere studeas. Nam si iusta dixeris, homines te odio prosequuntur: si vero iniusta, Deos offindes. Quod ita conuerti potest. Immo vero, mater, conuertiari oportet: nam si iusta dixeris, Deos mihi conciliabo, si iniusta defendero, homines mihi facient.

De consutatione. Cap. XXV.

EXpositis generibus argumentationum, reliquum est, ut rationem, qua refutanda, ac reprehendenda illa sunt, ostendamus. Refutatio dupliciter accipi potest. Nam & pars defensoris tota est posita in refutatione, & quæ dicta sunt ab aduersario debent utrinque dissolui, & hæc est propriè reprehensio, quam cum confirmatione vno, & natura, & tractatione coniunctam esse, diximus. Est autem reprehensio, per quam argumentando aduersariorum confirmatio diluitur, aut infirmatur, aut eleuatur. Hæc sunt inuentionis eodem vteretur, quo vtitur confirmatio, propterea quod, quibus ex locis aliqua res confi-

Quin. li. 5.
ca. 13.
Cice. 2. de
Orat.

De Inuen.
lib. 1.

176

DE ARTE

mari potest, iisdem potest ex locis infirmari. Quare inuentionem, & argumentationum ex-
positionem sumptam ex illis, quæ ante præ-
scripta sunt, hanc quoque in partem orationis
transferri oportebit. Sed, ut facilius ea, quæ
contradicuntur, diluere, aut infirmare possi-
mus, obseruare debemus, aut totum esse ne-
gandum, quod in argumentatione aduersari-
sumperit, si perspicue falsum erit: ut pro-
Cluentio Cicero eum, quem dixerat accola-
tor, epoto poculo concidisse, negat eodem-
die mortuum: aut redarguenda esse ea, quæ
pro verisimilibus sumpta sunt. Primum de-
bia sumpta esse pro certis, deinde etiam in per-
spicue falsis eadem posse dici. Tum ex his,
quæ sumperint, non effici, quæ velint. Acce-
dere autem oportet ad singula, sic vniuersa
facilius franguntur.

IN CAP. XXV.

Ac reprehendende illæ sint, ostendamus illas
autem fieri potest, quod (ut ait Euripides) ἡ
ratio rationem emul-
tis. QVAM cum confirmatione] Nam cum
Orator hac argumentando causæ suæ faciat fidem,
quæ obijci poterant, affert in medium: reprehendit
ne autem objecta dissoluit: hinc fit, ut cum multa

RHET. LIB. II.

177

confirmamus, aliena perfringamus. Hæc fon-
te inuentionis] Causæ, ab Oratoribus susceptæ, ar-
gumentis probantur: hæc ducuntur ex Dialecticorum
locis, ex quibus ea haurit Orator, cum docet. Sed
oratorum Confirmatio longè illustrior, & ornatior
est, quàm illa Dialecticorum ieiuna argumentatio.
QVO vtitur Confirmatio] Quæ sumit materiam
ex attributis negotiis, & personis. AVT to-
tum esse negandum] Vide Aristotelem Rhetor.
tertio; ubi plurimos confutandi locos commemo-
rat. AVT redarguenda ea esse] Quod pluri-
mi inter sit discipulorum Oratoriam facultatem in præ-
ceptis confutationis non herere: hic vero quàm
breuissime tradantur præcepta, admoneo adolescen-
tes, ut Hieronymum Rhegium de Amplificanda
Oratione legant, qui primum de Confutatione in
vniuersum præcipit: deinde huius partis precipuas
confutandi formas pertractat: Demum singulas
argumentationis species edocet. Extant etiam Ste-
phani Plazonis in hoc genere quædam non spernen-
da. Sed præcipue Aristoteles legendus est.

Quomodo sint argumentationes oratorie tra-
ctandæ. Cap. XXVI.

IN oratione insunt aliquando, & ratiocina-
tiones, breuiter conclusæ, & aperta enthy-
memata, & inductiones, atque exempla sub-

N 3

Quin. li. 5.
ca. 14

tili quadam, & breui oratione comprehensa.
Quod ut reprehendendum non est, ita diligenti-
ssimè est curandum, ne syllogismorum
& enthymematum turba conferta oratio sit:
dialecticis enim disputationibus, quàm orator-
iis actionibus erit propior, ac similior; quod
longè aliter esse debet. Locuples enim, &
speciosa vult esse eloquentia, quorum nihil co-
sequetur, si conclusionibus certis, & crebris
et in vnâ propè formam cadentibus concisa,
& contemptum ex humilitate, & odium ex
quadam seruitute, & ex copia facientem, &
ex amplitudine fastidium rulerit. Seratur igitur
non semit s. sed campis: non v. i. fontes an-
toris vallibus fluat: ac sibi viam, si quando non
acceperit faciat. Adhibeatur in argumentan-
do varietas, & iucunda quadam distinctio: si-
goris verborum, & ornamentis sententiarum
argumentatio expoliatur. Quo fuerit enim
vberior, ac suauior, eo etiam erit credibilior.
Nunc sequitur, ut de Peroratione dicamus.

Cic. in par.

IN CAP. XXVI.

ADHIBEATUR in argumentando varietas
Quam fieri quatuor modis posse docet Cicero in
Particulis: Cum interrogamus nos ipsos: Cum

percontamur aduersarios: Cum imperamus: de-
mum: Cum optamus. eodemque modo præcipit
quatuor modos, quibus vitari possit in argumen-
tando similitudo.

De peroratione. Cap. XXVII.

EXtrema pars orationis est peroratio, quæ
diuisa est in duas partes, amplificatione,
& enumerationem. Augendi autem, & hic est
proprius locus in perorando, & in ipso cursu
orationis declinationes ad amplificandū dan-
tur, confirmata re aliqua, aut reprehensive. Om-
nes enim affectus, etiam si quibusdam viden-
tur in proœmio, atque peroratione sedem ha-
bere, in quibus sanè sunt frequentissimi, tamè
aliæ quoque partes recipiunt, sed breuiores,
ut cum ex his plurima sint reservanda. At hic,
si vquam, totos eloquentiæ aperire fontes, li-
cet: hic denique efficiendum est oratori, ut non
modo auditores, qui sua sponte se dant, & quo
impellit ipse, inclinant, atque propendent,
penitus incitentur, sed ut quætos etiam, &
languentes possit vi orationis permouere. In
quo, & si plus est operis, tantam vim habet.
tamen illa, quæ recte à bono poeta dicta est
Flexanima, atque omnium regina rerum ora-
tio, ut non modo inclinantem erigere, aut stan-

Cic. in par.

Quin. li. 6.
ca. 1.

De Orat.

tem inclinare, sed etiam aduersantem, & repugnantem, ut Imperator bonus, ac fortis, capere possit. Quod usque eo magnum est, atque preclarum, usque eo admirabile, ut in eo penè sint omnia. Ad id autem consequendum, quæ superiore libro de amplificatione dictæ sunt, valde conducunt: Sed illud caput est, in quo optimi & grauissimi auctores una voce consentiunt, ut omnes animi motus, quos orator adhibere volet auditoribus, in ipso oratore impressi sint, atque inuisti. Neque enim facile est perficere ut incitentur alij, nisi is, qui dicit, ijs ipsis sensibus, ad quos illos adducere vult permoueatur. Ut enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ, nisi admo- to igni, ignem concipere possit; sic nulla mens est, tam ad comprehendendâ vim oratoris parata, quæ possit incendi, nisi inflammari- tus ipse ad eam, & ardens accesserit. Primum est igitur, ut apud eum, qui dicit valeant ea, quæ valere apud auditores, volet: afficianturq; prius, quàm afficere conetur. Nihil autem opus est simulatione, & fallacijs, ut toties omni animi motu conciterur orator. Ipsa natura orationis eius, quæ suscipitur ad aliorum animos permouendos, oratorem ipsum magis etiam, quàm quenquam eorum, qui audiunt, permouet: Miram etiam vim habet in hoc ip- sum

Cic. de O-
rat. 2.
Quin. lib. 6.
ca. 2.
Horat. in
arte poeti.

Quin. lib. 6.
ca. 2.

sum imagines rerum absentium ita completi animo, ut eas cernere oculis, ac præsentibus habere videamur, has quisquis bene conceperit, is erit in affectibus potentissimus. Hæc, quæ dicta sunt, vera esse indicant multæ Ciceronis perorationes. ut pro milone, ubi ait. Sed finis sit; neq; enim præ lacrymis iam loqui possum, & hic se lacrymis defendi vetat. Et pro C. Rabirio posthumo: Sed iam quoniam, ut spero, fidem, quam potui, tibi præstiti Posthume, reddam etiam lacrymas, quas debeo. Et paulo post: Iam indicat tot hominum fletus, quam sis charus tuis, & me dolor debilitat, includitq; vocem. Alijs autem affectibus alijs eiusdem perorationes sunt plenæ. Enumeratio autem nonnunquam laudatori, suadori non sæpe, accusatori sapius, quàm reo est necessaria. Huius tempora duo sunt: si autem memorialis dissidas eorum, apud quos agas, vel intervallo temporis, vel longitudine orationis; vel si frequentatis firmamenti vim est habitura causa maiorem: quæ autem repetimus, quàm breuissimè dicenda sunt; & quod græco verbo pater, decurrendum per capita. nam si morabimur, non iam enumeratio, sed altera quasi fiet oratio. Quæ autem enumeranda erunt, cum pondere aliquo dicenda sunt, & aptis excitanda sententijs, & figuris utique varianda:

Pro Mil.

Pro C. Ra-
birio Post-
humo.

Cic. in par.

Quin. lib. 6.
ca. 1.

alio-

Cic. in par.

182

DE ARTE

alioqui nihil est odiosius recta illa repetitione, velut memoriae auditorum dissidentis. Est etiam in enumeratione vitandum, ne ostentatio memoriae suscepta videatur esse puerrilis.

IN CAP. XXVII.

Quæ diuisa est in duas partes] Aristoteles Rhetoricorum tertio scribit, Perorationem quatuor ex partibus constare: Beneuolentia auditoris, Amplificatione; Commotione animorum, & Enumeratione: antea autem hoc in loco Cicero nem in Partitionib. sequitur: qui duas tantum Perorationi partes constituit: quæ tamen in re ab Aristotelis sententia non dissentit. Nam sub Amplificatione beneuolentiam, & animorum commotionem comprehendit. Non est autem ignorandum, hæc præcipue oratori præstanda esse in genere iudiciali, nam in genere Demonstratiuo, ubi propositum nobis est delectare, docereq; auditorem peroratio locum non habet. Hoc docet Aristoteles eodem libro: ubi etiam docet, perorationem non adhiberi in omnibus causis iudicialibus; ut cum parua fuerit oratio, aut res huiusmodi, quæ facile memoria comprehendendi possit. **DIVISA** est in duas partes] In orationibus tamen suis, Enumeratio præcedit; Sequitur deinde Amplificatio,

po-

R H E T. L I R II.

183

postremo Conciliatio. Sunt tamen, qui secus sentiant, si certe rei natura, ita exigere videtur.

LOCVS in perorando] Ut quod in permouendis affectibus præcipua; atque adeo sola prope dominatur Amplificatio: magis autem iudiciali generi conuenit, quam Deliberatiuo. **OMNES** enim affectus] Exordium, & Peroratio potissimum ad permouendos animos pertinent: unde ventum erat a præcone, ut *προσπύχον*, ut dicitur in *ἐκείνῳ*. Sed non ignorandum est, lenius, & sedatius in exordio mouendos esse affectus, quam in peroratione.

ALIA quoque partes recipiunt] Quarum tantum proprium est docere. **FLEXANIMA**] Sapientissimus Euripides scribit, nihil esse, quod ferro, quod idem non possit confici oratione. *πᾶν ἔστιν ἡμῶν λόγῳ, & οὐκ ὀδυνῶσι τοῦ σώματος*. Intellegit autem Homerum, Platonem, Euripidem, Cicero primo, & secundo de Oratore. **NEQVE** enim facile] Si vis, me flere, dolendum est primum ipsi tibi, tunc tua me infortunia lædent. Horatius in arte Poetica. **AFFICIATVQVE** prius] Quo nomine Crassus ab Antonio laudabatur. Ut mihi (inquit) non solum intendere iudicem sed ipse artibus in foro palma prouenit: quod cum plerique nostra ciuitatis non vulgaris nominis oratores intelligant, diligenter student, ut dicendo iudicium animis motu afferant; quos inter Aurelius Prætorinus

184 DE ARTE
dinus, quem honoris gratia nomino, maxima cum
gloria floret. RERVVM absentium] De misericor-
dia loquens Cic. de Orat. ad Brutū hæc ait: qua nos
ita dolenter vti solemus, vt puerum infantem in
manibus perorantem tenuerimus, vt alia in causa
excitato reo nobili, sublato etiam filio paruo pla-
gore, & lamentatione forum compleverimus.
ALIIS autem affectibus] Qui affectus in vna
quaque causa deceant, nullo pene labore sciri po-
test. Reo misericordia est opus: defensor animo-
rum laxitatem aucupatur: Accusator studet odio
quare, vt affectibus probe vti possimus, rerum na-
tura est consulenda, & diligenter, qui defendit,
considerabit, vt ea opponat, quæ labefactare pos-
sint ab aduersarijs opposita. ENUMERATIO]
Quæ repetitio est propositionis, & potissimum
argumentorum, aut eorum, quæ dicta sunt: id ita
esse, te docebit Peroratio Orationis pro lege Ma-
nilia, si qua alia.

Finis libri secundi.

185 DE ARTE RHETORICA.
LIBER III.

De Elocutione. Cap. I.

Roximo libro ratio
inuenta collocandi, at-
que disponendi explica-
ta est. Hic iam elocu-
tionis rationem tractabi-
mus, in qua oratorem
excellere, cætera in eo la-
tere, indicat nomen ipsum. Non enim inuen-
tor, aut compositor, aut auctor hæc comple-
xus est omnis, sed & græce ab eloquendo Rhe-
tor, & latine eloquens dictus est. Cate-
rarum enim rerum, quæ sunt in oratore, partem
aliquam sibi quisque vendicat, dicendi autem,
id est eloquendi maxima vis huic soli concedi-
tur, Eloqui autem est, omnia, quæ mente con-
ceperis, promere, atque ad audientes proferre.
Sine quo supernacua sunt priora, & limilia gla-
dio condito, atque intra vaginam herenti. Hoc
itaque maximè docetur: hoc nullus nisi arte af-
sequi potest: huc studiū adhibendum: hoc exer-
citatio petir, hoc imitatio, hic omnis ætas cōsu-
mitur: hoc maximè orator oratore præstatio.
Ideoque M. T. inuentionem quidem, ac disposi-
tionem

Cic. in ora.

Quin. li. 8.
in proœmio

2. De orat.

tionem prudentis hominis putat, eloquentiam oratoris. eum autem eloquentem, id est, in eloquendo excellentem putat, qui ita dicit, ut probe, ut delectet, ut flectat. Sed probare necessitatis est, delectare suauitatis, flectere vero gloriae. Hæc cum ita sint, merito tertius hic liber, qui elocutionis præcepta continet, et duobus superioribus utilior est, sic etiam ent aliquanto longior.

In orat.

ANNOTATIONES:

IN LIB. TERTIVM.

IN CAP. I.

RATIO inuenta collocandi] Erat enim hoc videndum Oratori, quid diceret, quo quidque loco diceret, nunc demum quomodo diceret. **I**n qua oratorem excellere] Difficile si quis est, argumenta; rationisque, ad faciendam fidem excogitatas ab Oratore suo officio fungi posse, nisi ipsa Elocutione adiuuentur; hæc enim illæ ex oratoris animo effluunt, nates delectatione quadam in audientium animos illabuntur: ex quibus persuasio ipsa oritur, artis Oratoris finis. **C**ATERARVM enim rerum] Nam Inuentio, & Dispositio, quæ magis ingenio, atque prudentia comparantur, quam

quàm arte, cæteris quoque scientiis sunt communæ. **S**I N E quo supernacua sunt] Res enim sine verborum lumine intelligi nequeunt. **U**t probe, ut delectet, ut flectat] Primum humile dicendi genus; Secundum mediocre, Tertium autem vehemens exigit; quod in Oratore ad Brutum docet Cicero: in probando omnibus excellit Demosthenes, in mouendis affectibus, palmam sibi vendicat Cicero: in delectando nulli secundus Isocrates, & Xenophon.

Quæ in elocutione spectanda sunt. Cap. II.

HÆC in elocutione spectanda sunt, ut latine, ut plane, ut ornate, ut ad id, quodcumque agatur apte, congruenteque dicamus. De ratione puri, dilucidi, sermonis, & si permagni eam facere debemus, cum verborum delectus origo sit eloquentiæ, locus hic præcipiendi non est. Nam traditur literis, doctrinaque; praelectione veterum oratorum, & poetarum confirmatur. Reliquas igitur duas partes, quibus omnis admiratio ingenii, omnis laus eloquentiæ continetur, explicemus: quæ duæ partes, illustrandæ orationis, ac totius eloquentiæ cumulanda, quarum altera dici postulat ornate, altera apte, hanc habent vim, ut sit quam maxime

3. de orat.

in Bruto.

3. de Orat.

xime iucunda, quàm maximè in sensus eorum,
qui audiunt, influat, & quam plurimis sit rebus
instructa,

I N C. II.

HÆC in Elocutione] Perinde est, ac si di-
ceret; Vniuersa loquendi ratio exigit, vt latine,
vt plane, vt ornate. DE ratione puri, dilu-
ciaque sermonis] Est, quod intelligas, sicuti præ-
cepta multa de Inuentione a Dialectica sumuntur;
ita Elocutio plurimum mutuatur a Grammatica:
at hic vnum est hoc propositum, de Eloquentia a-
gere. Aristoteles quoque in Tertio Rhetoricorum
scribit, caput, atque initium elocutionis esse emen-
datè loqui. DICI postulat ornate] Hoc sit,
cum ad rerum dignitatem, aptè, & quasi decorè
nostram accommodamus orationem. Solius enim
oratoris est, ornata orationem coniungere. AL-
TERA aptè] Hoc illud est, de quo multa Cice-
ro scribit: estque aptè dicere, decorum in dicendo
obseruare; vt rebus, & personis apta sit, & conue-
niens Oratio, PLVRIMIS rebus instructa]
Explodenda igitur illorum est sententia, qui Elocu-
tionem in sola verborum conformatione positam
esse existimarunt: nam, quid aliud est bene dicere,
hoc est eloqui quàm optimis sententijs, selectissimis
que verbis dicere?

De

De ornatu. Cap. III.

ORnatur igitur oratio genere primum, &
quasi colore quodam, & succo suo; nam
vt graui, & suauis, vt erudita sit, vt liberalis, vt
admirabilis, vt polita, vt sensus, vt dolores ha-
beat, quantum opus sit, non est singulorum ar-
ticulorum, in toto spectantur hæc corpore. Ge-
nus igitur dicendi est eligendum, quod maxi-
me teneat eos, qui audiant, & quod non solum
delectet, sed etiam sine satietate delectet. Sed
volenti ornate dicere diligentissimè iylua re-
rum primum, sententiarumq; comparanda est.
Rerum enim copia verborum copiam gignit;
& si est honestas in rebus ipsis, de quibus dici-
tur, existit ex rei natura quidam splendor in
verbis, facileque suppediat omnis apparatus,
ornatusque dicendi.

I N C. III.

SED Etiam sine satietate delectet] Quod
efficiemus, cum artificiosè, rebusque congruenter
iylua dicendi tria genera, tenet scilicet, mediocre, &
sublime ita admiscebimus, vt humilia subtiliter,
atque perspicuè; magna & mediocria pro dignitate
dicantur: hæc cum varietate mirificè aduersus ani-
mus

*mus recreatur. RERVVM enim copia] Hinc
apparet, nihil vtilius adolescentibus esse posse,
quàm si calamo vrantur; & conglutinato sibi libro
papiraceo, in eo omnia, quæ legendis passim audi-
vibus obuia sunt, per locos communes disposita ex-
ceperint, quod à paucis nostro hoc seculo fit.*

De ornatu orationis. Cap. IIII.

*Cic. 3. de o-
ra. in par.
Quin. li. 8.
c. 3.*

OMnis oratio conficitur ex verbis, quorū
primum nobis ratio simpliciter videnda
est, deinde coniunctè. Nam est quidam orna-
tus orationis, qui ex singulis verbis est, alius,
qui ex continuatis, coniunctisque constat.
Ergo utemur verbis, aut iis, quæ propria sunt,
& certa quasi vocabula rerum, pene vna nata
cum rebus ipsis, aut iis, quæ nouamus, & fa-
cimus ipsi.

IN C. IIII.

OMNIS oratio] Tu facilius fortasse si-
dicito: Eloquendi duo sunt genera, vnum sua sponte
fusum; id est ipso naturæ impetu pronunciatum:
alterum versum, atque mutatum, quod verba aut
dilatat, aut contrahit, aut orationis ordinem com-
mutat. in his autem generibus primum habetur ra-
tio simplicium verborum, deinde coniunctorum.
Nam

NAM est quidam ornatu orationis] Hic vi-
deri potest passim in Comædijs, & Epistolis, atque
hoc plurimum Lysias delectatus est.

De verbis simplicibus. Cap. V.

Verba simplicia natura sunt, alia consonan-
tiora, grandiora, leuiora, & quodammo-
do nitidiora, alia contra. Consonantiora enim
sunt, quanquam, moderatio, & concertatio,
quàm, & si, modestia, & confligere. Grandio-
ra, immanis, contrucidare, opum, officio-
sissimus, quàm hæc, magnus, necare, bonus,
officiosus. Nitidius, etiam bos, quàm vac-
ca. Vt syllabæ autem è literis melius sonanti-
bus clariores sunt, ita verba è syllabis magnis
vocalia: & quò plus quæque spiritus habet, eò
pulchrior: & quod facit syllabarum, idem ver-
borum quoque inter se copulatio, ut aliud ali-
iunctum melius sonet. In vniuersum quidem
optima simplicium creduntur, quæ aut maxi-
mè exclamant, aut sono sunt iucundissima. Et
honestæ quidem turpibus potiora semper, nec
sordidis vnquam in oratione erudita loci.
Clara vero, ac sublimia materia: modo cernen-
da sunt. Quod enim alibi magnificum, tu-
midum alibi: & quæ humilia circa res magnas,
apta circa res minores videntur: & sicut in ora-

*3. de orat.
in par.
Quin. li. 8.
ca. 3.*

*Cic. et Qu.
ex Arist. rhet.
li. 3. cap. 7.*

tionē nitida notabile est humiliter verbum, & velut macula, ita à sermone tenui sublime, nitidumque discordat, fitque corruptum, quā in plano tumet. Sed hæc ferè aurium quoddam iudicio sunt ponderanda, in quo consuetudo etiam bene loquēdi valet plurimum. Sed quoniam tria sunt in verbo simplici, quæ orator afferat ad illustrandam, atque exornandam orationem, aut inusitatum verbum, aut novatum, aut translatum, de singulis breuiter dicamus.

IN CAP. V.

CONSONANTIORA] *Fiunt autem ob duas potissimum vocales A. & O. ut.*

*Luctantes ventos, tempestatesque sonoras:
Imperio premit.*

GRANDIORA] *Ut: Africa terribili tremit
horrida terrarumultu: Ea vero tu ne ea esse putato,
quæ grauius sonant, sed quæ vni magis, quā
alteri conueniāt. alia enim Simoni, alia vero Pamphilo
conueniunt. Bos, quam vacca] Leniora,
& nitidiora quodammodo.*

*Tu ne ille Æneas, quem Dardanio Anchisa
Alma Venus genuit phrygijs Simoentis ad vnam
dam?*

*In nitidis frequenter inueniuntur L. & V. ut,
splendidijs, luculentius: lenia vero redduntur
ad*

*ad sit E. & I. Egregius, Eximius. Et sono sunt
iucundissima] Ut, qui mihi fratrem optatissimum,
me fratri amantissimo reddidisti.*

De verbis inusitatis. Cap. VI.

INUSITATA sunt prisca ferè, ac vetusta, & ab usu quotidiani sermonis iam diu intermissa, quæ sunt poetarum licentia liberiora, quàm oratorum, eoque ornamento acerrimi iudicii P. Virgilius vnicè est usus, olli enim, & quoniam nam, et pone, pellucet: et aspergunt illam, quæ etiam in picturis est gratissima, vetustatis inimitabilem arti authoritatem. Habet etiam in oratione poeticum aliquod verbum dignitatem, si raro etiam, & in loco adhibeatur. Neque enim est, cur illud quisquam fugiat dicere, ut Cælius, sobolem, aut effari, aut nuncupari, & alia multa: quibus loco politis grandior, atque antiquior oratio sæpe videri solet.

3. de orat.

Quin. li. 8.

ca. 3.

Aenel. 1. &

2.

IN CAP. VI.

PRISCA ferè, ac vetusta] Cuiusmodi reperiuntur apud Ennium, Lucillum, Andronicum, Cæciliū, Accium, Plantium, & alios, qui vsque ad tempora Syllæ dictatoris scripsērunt. Hos enim omnes Cicero veteres vocauit. PETV-

STATIS inimitabilem arti auctoritatem] Ter-
tio Rhetoric. libro Aristoteles quoque affirmat,
verbis inusitatis grauiorem reddi orationem.
Non est autem ignorandum, in vniuersum rarissimi
vsi esse ea, quæ a Grammaticis desideratiua, &
meditatiua appellantur. Cuiusmodi est. Prolu-
so, facesso, tonesso, et vixurio, empturio, quod Vir-
ronis est. Adde hoc etiam, huiusmodi vocibus
vsum esse in Comædijs, & Dialogis, quod fit, vt
sermo personæ congruat. Vt Calius] A Ca-
lius locutione nobis cauendum est: nam & Ta-
lianus huic asperitatem in dicendo tribuit, & Ta-
citus in eo verborum sordes agnoscit, subiungitque
Amarior Calius.

De verbis nouis. Cap VII.

3. de orat.

Ad Attic.

1.9. in epist.

12.

Li. 29. ad

urb. condi.

Lib. 4. car.

ode. 7.

Georg. 2. &

Adat. 9.

NOuantur autem verba, quæ ab eo, qui dic-
cit ipso gignuntur, ac fiunt, aut simili-
tudine, aut imitatione, aut inflexione, aut
adiunctione verborum. Similitudine: vt Spi-
laturit, à Cicerone formatum est: & ab Asinio,
Fimbriaturit, ad similitudinem verbi proscru-
puit. & à Liuiio, sobolescere, ab Horatio, no-
uenescere, a Vergilio lentescere, & ignescere
dictum est, vt feruescere. Imitatione facta
sunt rinnio, rugio, clangor, murmur, alique
permuta. Inflexione, vt à bibo bibosus, in-
flexit

flexit Laberius Mimographus. Adiunctione
versutiloquus, & expectorare, non ait Ennius
Sed græcis magis concessum est fingere, audē-
dum tamen aliquando, & si quid periculosus
finxisse videbimur, quibusdam remedijs præ-
muniendum est, Vt ita dicam, Si licet dicere,
Quodam modo, Permite mihi sic dicere.
In quo non falli iudicium nostrum, solitudi-
ne ipsa manifestum erit. nunc quoniam de ver-
bis inusitatis, & nouis dictum est, de tropis,
nam illis verba transferuntur, exponamus.

Quin. lib. 8
ca. 3.

I N C A P. V I I.

NOuantur autem verba] Admonen-
dos hic adolescentes, existimamus, vt caueant sibi
ab huiusmodi auctoribus, qui nouo quodam, &
monstruoso orationis genere vtuntur: periculosum
si quidem est, a teneris corruptis auctoribus aures
accommodare. Ac si quando hac verborum no-
uitate vt cogemur, eam vt leniamus, danda erit
opera; non multum a communi sermonis usu desle-
tentes, per raroque ea innotare debebimus.
Verbis autem nouis, ni fallor, delectati sunt, & ea-
dem effinxerunt, qui post Domitiani tempora sue-
runt. I M I T A T I O N E] Docbat vir doctissi-
mus Antonius Riccobonus, Imitationem eam esse,
quam facimus, cum imitamur vocabula vnius lin-

gue, & alia in altera lingua inuouamus. ut si quis
dicat, Pomigradus, quia græce dictum sit τρι-
πορις, quod sane magis placet, quam si quis intel-
ligat imitationem eam, quæ sit per onomatopœiam.
AD IUNCTIÖNEM] Altiloquus, altissimus.
SED græcis magis] Quibus cum hoc in gen-
re præclarior actum esse, quàm cum latinis, ex il-
lorum scriptis facillè deprehenditur.

De tropis. Cap. VIII.

Quint. li. 8.
ca. 6.

TRopus est verbi, vel sermonis a propria
significatione in aliam cum virtute ma-
tatio: ut cum dicimus, latus segetes, verbum
latus à propria significatione, qua latus homi-
nes dicimus, ad segetes cum virtute transfer-
tur. Sunt autem tropi numero undecim. In
vno verbo septem, Metaphora, Synecdoche,
Metonymia, Antonomasia, Onomatopœia,
Catachresis, Metalepsis. In oratione vero qua-
tuor Allegoria, Periphrasis, Hyperbaton, &
Hyperbole: de quibus tamen non dum de eo
dicamus ornatu, qui ex coniunctis continui-
tisque uerbis constat, breuiter scribemus, ne
iterum de tropis disserere cogamur.

IN

IN CAP. VIII.

UT cum dicimus] Et, Philippum magnitu-
dine rerum gestarum ebrum esse. Ad segetes
cum virtute] Ut intelligant adolescentes, quàm
parè vi debeant tropis, & figuris, quæ alioqui
parè & loco usurpata plurimum orationi orna-
tus, & leporis addunt; illud sapius ad memoriam
reuocent, quod a Seneca de Porcio Latrone dici-
tur: hunc scilicet dicere consueuisse, summam esse
dementiam detorquere eam orationem, cui rectam
esse liceat.

De Metaphora. Cap. IX.

Incipiamus igitur ab eo, qui cum frequen-
tissimus est, cum longe pulcherrimus, trans-
latione dico, quæ Metaphora græcè vocatur.
Latissime enim patet. Eam necessitas genuit
inopia coacta, & angustia, post autem delecta-
tio, iucunditasque celebravit: Nam ut vestis
frigoris depellendi causa reperta primo, post
adhiberecepta est ad ornatum etiam corporis,
& dignitatem; sic verbi translatio instituta est
inopie causa frequentata delectationis. Est au-
tem translatio cum nomen, aut verbum pro-
pter similitudinem transfertur ex eo loco, in
quo

Ar. rho. l. 3
ca. 2.
Quint. li. 8.
ca. 6.

3. de orat.
Ant. ad He-
ro. lib. 4.

Quin. li. 8.
ca. 6.

Pro Milo-
ne.
3. de orat.

Ari. 6. Top.
c. 2. & Rhe.
3. c. 4. Qui.
li. 8. c. 6. &
Ci. 3. de or.

quo proprium est, in eum, in quo proprium
deest, aut translatum proprio melius est. Id fa-
cimur, aut quia necesse est, aut quia significan-
tius, aut quia decentius. Nam gemmare vi-
tes, luxuriam esse in herbis, lætas segetes etiā
rustici necessitate dicunt. Oratores durum
hominem, aut asperum. Non enim propriū
erat, quod darent his affectionibus nomen.
Iam incensum ira, inflammatum cupiditate,
& lapsum errore, significandi gratia. Nihil in
horum suis verbis, quā his accersitis magis
propriū erat. Illa ad ornatum, lumen ora-
tionis, & generis claritatem, & concionum
procellas, & eloquentiæ flumina, ut Cic. pro
Milone: Clodium fontem eius gloriæ vocat,
& alio loco segetem, ac materiam. Illud au-
tem admirandum videtur, quid sit, quod om-
nes translatis, & alienis magis delectantur ver-
bis, quā propriis, & suis. Nam si res suam
nomen, & proprium vocabulum non habet,
ut pes in naui, ut in vite gemma, necessitas co-
git, quod non habeas, aliunde sumere: sed in
suorum verborum maxima copia, tamen ho-
mines aliena multò magis, si sunt ratione tras-
lata, delectant. Causa autem illa est, quod tras-
latio est similitudo, ad vnum verbum contra-
cta, similitudine autem mirificè capiuntur
animi. Eo tamen distat, quod illa compara-
tur

tur rei, quam volumus exprimere, hæc pro
ipsa re dicitur. Comparatio est, cum dico fe-
cisse quid hominem, ut leonem. Translatio,
cum dico de homine, leo est.

I N C A P. I X.

T V M longe pulcherrimus] Hoc vtrumque
ita esse Oratio Ciceronis pro P. Sextio te docebit:
ubi & crebras, et pulcherrimas metaphoras in-
sertas esse video. I N quo proprium deest] Ut
parere arbores, quod erat animalium proprium, id
translatum ad arbores est, propter eam similitudi-
nem, quæ inter duo hæc est. Scire autem maxime,
oportet, in translatione, seu maius metaphora, pri-
mam virtutem esse Urbanitatem, quod aperte do-
cet Aristoteles Rhetoricorum tertio. I D faci-
mus, aut quia necesse est] Ex Ciceronis doctrina
didicimus, tria esse translationum genera: vnum,
quod clariorem facit rem, ut increbrescit mare:
conduplicantur tenebræ: alterum, quo significatur
magis res tota, siue facti alicuius, siue consilij: ut
ille, qui occidit autem consulto, ne, id quod agitur,
intelligi posset, duobus translatis verbis, similitu-
dine ipsa indicat. Quandoquidem iste circumue-
nit dictis, sepius sedulo. Tertium, quo breuitas
conficitur, ut illud, si telum manu fugit. SIGNI-
FICANDI gratia] Innadunt urbem somno,
vino-

vinoque sepultam; quod significantius dicitur, quàm si oppressam. Si sunt ratione translati. At Crassus libro tertio de Oratore apud Ciceronem, cum id sibi admirandum videretur, quod homines translati, & alienis magis verbis delectarentur, quatuor huius rei causas attulit. Prima est, quod ingenij specimen est quoddam translati, aut pedes posita, & alia longè repetita sumere. Secunda, quod is, qui audit, aliò ducitur cogitatione, neque tamen aberrat, quæ maxima est delectatio. Tertia, quod singulis verbis res, ac totum simile conficitur. Quarta, quod omnis translatio, quæ quidem sumpta ratione est, ad sensus ipsos admo-uetur, maximè oculorum, qui est sensus acerrimus. COMPARATIO est] Inuicissimus ille dux, ut leo fortiter præliabatur: hæc comparatio est: at si ducem illum leonem appellabis, ut si dixeris, leo ille sic fortiter præliabatur, tunc translatio erit. Docet autem Aristot. Rhetoric. tertio. Translationem ab imagine parum differre: nam cum Achillem, ut leonem irruisse Poeta dicit, imaginem esse scribit, cum vero leone translationem. Idem docet, Imagines esse poetarum, quod frequentius ijs utantur poetæ: hisque vult urbanam, atque incundam fieri orationem, minus tamen, quàm metaphora.

Quo-

Quo duplex sit translatio. Cap. X.

Metaphoræ autem vis omnis quadruplex est. Cum in rebus animalibus aliud pro alio ponitur: ut Lilius, Scipionem à Catone allatari solitam, refert. Inanima pro alijs generis eiusdem sumuntur, ut, concutu virtutum nihil est suavius. Aut pro rebus animalibus inanima, ut,

Quin. li. 8. ca. 6.

Doc. 4. li. 7

Duo fulmina belli
Scipiadas.

Aut contra.

Aen. 6.
Aene. 2.

Sedet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

Præcipueq; ex his oritur mira sublimitas, quæ audaci, & proximè periculum translatione tolluntur, cum rebus sensu carentibus actum quandam, & animos damus, qualis est.

Pontem indignatus Araxes.

Aene. 8.
Pro. Lig.

& illa Ciceronis: Quid enim tuus ille Tubero districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? In translatione primum fugienda est dissimilitudo, qualis est in illo Ennii Cæli ingentes fornices. Deinde videndum est, ne longe simile sit ductum: Syrtim patrimonii, scopulum libentius dixerim: Charybdim bonorum: voraginem potius. Facilius enim

3. de orat.

Quin. li. 8.
ca. 6.
3. de orat.
Quin. li. 8.
ca. 6.

3. de orat.

Quin. li. 8.
e. 4. Ge.
& Aene. 6.

enim ad ea, quæ aīsa, quàm ad illa, quæ aīsa
sunt, mentis oculi feruntur. Sunt quædam
& humiles translationes, ut, Saxea ei uerba
ca: quædam maiores, quàm res postulat,
Tempestas comessationis: quædam minores,
ut, comessatio tempestatis. Ut modicus au-
tem, atque opportunus eius usus illustrat ora-
tionem, ita frequens, & obscurat, & tædio com-
plet: continuus uero in allegoriam, & enigma
exit. Quod si uereare, ne paulò durior trans-
latio esse uideatur, molenda est præpositio sit
pe uerbo, ut, Si olim M. Catone mortuo pupil-
lum senatum quis relictum dicat: paulo du-
rius, sin, ut ita dicam, pupillum, aliquanto mi-
tius est. Et enim uerecunda debet esse trans-
latio, ut deducta esse in alienum locum, non
irruisse, atque ut præcatio, non ui uenisse, vi-
deatur. Diligenter etiam cauendum est, ne
omnia, quæ poetis permīssa sunt, conuenire
oratori putemus: nec enim pastorem populi
autore Homero dixerim, nec uolucres pennis
remigare, licet Vergilius in apibus, ac Dædalo
speciosissimè sit usus. Modus autem nullus est
floreant in singulis uerbis, nec qui plus lo-
minis afferat orationi, eoq; in illo explicando
merito longiores fuimus.

IN CAP. X.

CUM in rebus animalibus] Gubernator ma-
gna contorsit equum vi: Princeps pastor populi.
IN ANIMA pro aliis] Classique immittit
habenas. Flumen eloquentiæ: æstate terra ardet.
AUT pro rebus animalibus] Fero, an feto me-
tus Argiuium occidit: terra parturit. Cælum, pra-
tarident. AUT contra] Desiderio inflamma-
tum: ira accensum. COELI ingentes forni-
ces] Ut qui nec magni sint, nec totum compleant
circulum. Vitiosum quoque illud est.

Iuppiter hybernas cana niue conspuit alpes.
SCOPULUM libentius] Hæc est Ciceronis sen-
tentia. Nam priora sunt genera, ac notiora, quàm
species: & species, quàm singularia, & Individua.
Scopulus autem, & vorago visa sunt pluribus, q̃
vel syrtis, aut carybdæ. ergo rectius scopulus, &
vorago. SUNT quædam & humiles] Sunt
etiam & iurpes; ut si quis dixerit: Morte Au-
gustini Barbædici castratam esse Rempublicam Ve-
netam. ITA frequens & obscurat, & tædio com-
plet] Ut enim si aduenæ plures in urbe essent
quàm ciues, illos insensè potius cerneremus, quàm
officijs exciperemus, ita translata verba si plura,
quàm propria essent, non tam libenter audirentur
neque admitterentur. VOLUCRES pennis re-
miga-

migare] Et Horatius de Euro, audacem
tasse) metaphora. Per sculas equita
MODVS autem nullus est Florentior
plerique existimant, magis Demonstrat
conuenire, quàm Deliberatiuo, et Iudiciali
quod & aptius sit ad delectandum, & ad or-
namenta accipienda, quæ suppediat metaphora.

De Synecdoche. Cap. XI.

Aut. ad He-
ren.

SYNECDOCHE tropus est, in quo ex parte to-
tum, aut contra aut ex antecedentibus se-
quentia intelliguntur. Quæ descriptio octo
illos modos comprehendit, quibus sit synecdo-
che, quos grauissimi scriptores tradiderunt.
Ex parte totum intelligitur, vt ex pupi nauis.
Ensis ex Murene: aut ex tecto domus, Cicero.
Mucrones eorum a iugulis nostris reiecit.
Huc pertinet, cum uel ex uno plures significan-
tur. Lulius: Romanus prælio victor: et
Virgilius:

In Cat. 3.
orat.
Aene. 2.

Hollis habet muros.
Vel genus ex forma, id est parte, illi subiecta:
Virgilius.
Dentesque Sabellius exacuit sus.

Pro quouis lue: vel ex materia res vnuerſa:
qua ratione & ferrum pro gladio, & pius pro
naui, & aurum atque argentum pro aurea, et
argen-

argentea pecunia sumitur, Cicero: homines
instructi, & certis locis cum ferro collocati.
Contra Verò & ex toto pars declaratur, ut in
illo Vergilij.

Pro Catin.

Aene. 12.

Fontemque, ignemque ferebant.
De quo genere est, ut aut è pluribus vnus in-
telligitur. Cicero ad Brutum, Populo, inquit
imposuimus, & oratores visi sumus: cum de se
tanum loqueretur: Aut è genere pars illi sub-
iecta, Vergilius.

Aene. 12.

Prædamque ex ungibus ales

Proiecit flumio. Pro Aquila.

Ex antecedentibus sequentia mostrantur: vt
cum ait idem poeta.

Aspice aratra iugo referunt suspensa iuueni.
Vt ex his perspicuum est, quæ hoc & proximo
capite dicta sunt. Translatio permouendis an-
imis plerumque, & signandis rebus, ac sub oculos
subiicientis reperta est: synecdoche variare ser-
monem potest, vt ex vno plures intelligamus,
parte totum, specie genus, præcedentibus se-
quentia, vel contra: omnia liberiora poetis,
quàm oratoribus.

Arg. 2.
Quint. li. 8.
ca. 6.

IN CAP. XI.

SYNECDOCHE] Quæ & comprehensio di-
citur, quod vel totum parte comprehendimus, vel
p con-

206 DE ARTE
contra. Ex parte totum] Fasces pro litteris
bus. Hi postquam in vna mania conuenerunt, dixit
Sallustius, pro, in vnam urbem: In ijs Poeta est
liberior: prosa tamen quadam accipit. Huius mo-
nus allatae sunt, ante suos lares familiares. Ro-
mus allatae sunt, ante suos lares familiares. Ro-
MANVS praelio victor] Frequens hoc dictum
genus apud Liuium. Sic Horatius: me peritus di-
scet Iber, Rhodanique potor. VEL ex materia
res vniuersa] Nunquam dimoueas, vt trabe
Cypria Myrtonum pauidus nauta secet mare. pro
in illo Vergilij] Ingens a vertice pontus, pro
procella: caelo gratissimus annis, pro Cellitibus.
FONTEMQUE Ignemque] Pro parte ignis,
& aquae. DE quo genere] Et quid factum
esse, quod fieri inceperit, vt Anglia reginam, quod
ab Ecclesia Romana descuerit, grauissimo suppli-
cio a Deo esse affectam: quod maximo in discrimine
versetur: & pro contento sumitur continens. Ver-
gilius: mensas consumimus, pro, ferculas: praesse di-
uitati, pro cinibus. AVT e genere pars illi su-
biecta] Et illud Horatij: Luctantem Icarij su-
bitibus Africum, pro quolibet aduerso vento. pro
Aquila] Et genus specie declaratur: vt si quis
dixerit. Barbarorum enses nobis imminuent, pro
cunctis Barbarorum armis. Ex antecedentibus
sequentia] Vt concutere menia, pro oppugnatione:
ne subdit equo calcavia, pro currit. SYNECDO-
CHE variare sermonem potest] Qui octo sunt mo-
di

207 RHET. LIB. III.
di Synecdoche conficiendi. Sed sciendum est. huius
tropi: vsum frequentiore esse poetis, oratoribus
sanè minorem.

De Metonymia: Cap. XII.

METONYMIA est tropus, in quo causas per
effecta, vel effecta per causas, vel ex eo,
quod continet, id quod continetur, vel rem e
signo intelligimus. Per causas effecta decla-
ramus, cum inuentor, aut alicuius rei author,
pro re inuenta ponitur, Verg.

Onerantque canistris
Dona laboratæ Cereris.

Hoc modo Platonem, Aristotelem, Demosthe-
nem frequenter pro eorum scriptis ponimus.
Cicero: Lectitasse Platonem studiosè, audiui-
se etiam Demosthenes dicitur. Ex effectis au-
tem causa significatur, cum sacrilegium de-
prehensum, & scelus, dicimus pro scelerato.
Hinc metum timorem, tristem lenectutem, &
pallidam mortem eleganter optimi dicunt au-
thores. Virgilius.

Mestumque timorem.

Mittite.

Horatius.

Pallida mors aequo pulsat pede pauperum ta-
bernas,

Regumque turres.

Ex eo, quod continet, id quod continetur, venuste etiam intelligitur: Sic bene morata vrbes uocantur, sic seculum felix, sic Roma pro Romanis, Athenæ pro Atheniensibus frequenter ponuntur, Verg.

Ams. 7.

De Orat.

Cælo gratissimus amnis, Idest, Cælestibus Cicero: Vt omittam illas omnium doctissimarum inuentrices Athenas, in quibus summa dicendi uis & inuenta est, & perfecta: Athenas dixit, pro Atheniensibus. Huc referuntur etiam illa, cum ex possessore res, quæ possidentur, aut ex duce exercitus significatur, Verg.

De clar. or.

Ams. 2.

Iam proximus ardet

Vcalegon.

Idest, Vcalegontis domus. Sic hominem deuorari, cuius patrimonium deuoratur: & ab Annibale apud Cannas cæsa sexaginta milia dicimus, idest ab eius copiis. E signo denique res monstratur: unde toga, quæ pacis erat insignis, & otij, pro pace: & falces usurpantur pro magistratu. Verg.

Georg. 2.

In Orat.

Non illū populi fāsces, nō purpura Regū Flexit. Metonymiam, ut ait Cicero, Rhetores hypallagen uocant.

IN C. XII.

METONYMIA] Quæ partim Metalepsi, partim Synecdoche cognata est, mollior tamen quam

quàm illa. REI auctor pro re inuenta] Plautus in Amphitrione. Quod ambulas tu, qui Vulcanum in cornu conclusum geris? pro Ellychnio incenso. PRO eorum scriptis] Emi Quintilianum, quod est eius codicem. Ex EFFECTIS autem] Quidam nomina hæc sumpta a causis, aut effectibus, grecorum more in Metalepsi figura collocant: & quoddam discrimen faciunt inter Metalepsim, & Metonymiam. HINC moestum timorem] Vinum callidum, quia calefaciat corpus. SIC bene morata vrbes] Et Barbaras Syrtis, apud Horatium Ode. 6. lib. 2. E SIGNO denique res] Eiusdem formæ sunt, contrahit frontem, pro admiratur. Signum in fronte gerit, pro glorioso: extollit supercilium, pro intumescent; complicatis sedet manibus, pro negligenti. Sciunt Adolescentes inter Metonymiam, & Antonomasiā hanc esse differentiam; ut illa ferè rerum sit, hæc plerumque personarum. Metonymia sanè ad orationis tum copiam, tum gravitatem confert.

De antonomasia. Cap. XIII.

ANTONOMASIA ponit aliquid pro nomine ut, Euerfor Carthaginis, & Numantiæ, pro Scipione, & Romane eloquentiæ princeps, pro Cicerone. Epitheton autem, siue latine

malis dicere appositum, non est tropus, quia nihil vertit. Necesse est enim semper, ut quod est appositum, si à proprio diuersum, per se significet, & faciat Antonomastiam. Nam si dicas, Ille, qui Carthaginem, & Numantiam vertit, Antonomastia est: si adieceris, Scipio appositum. Apposito e frequentius & liberior poetæ vtuntur, namque illis satis est, conuenire verbo, cui apponitur: & ita, Dentes albi, & humida uina, apud eos non reprehenduntur. Apud oratorem nisi aliquid efficitur, redundat. Tum autem efficitur, si sine illo, quod dicitur, minus est, quia illa sunt, ò scelus abominandum, ò deformem libidinem. Exornatur autem res tota maximè translationibus: Cupiditas effrenata, & insana subitractiones. Solet etiam fieri aliis aduinctis Epitheton tropis, apud Virgilium: Turpis egestas, & tristis senectus. Veruntamen talis est ratio huius utriusque, ut sine appositis nulla sit, & uelut incompta oratio, ne oneretur tamen multis. Nam sic longa, & impedita.

IN CAP. XIII.

ANTONOMASIA] Dicitur etiam permutatio nominis. a Quintiliano etiam fictio vocatur.
EPITHETON autem] Epitheton

masia speciem esse docet Diomedes, nobilissimus grammaticus. EXORNANTVR autem res] Ne ignorent adolescentes, varium esse huius tropi ornatum, docemus, Antonomastiam esse, cum loco nominis ponimus dignitatem: quæ vel nomini adiuncta erit, vel absolute poteris subijcere: adiuncta: Pater eloquentiæ Tullius: absque nomine. Stoicæ familiæ assertor, pro Zenone. Secundo; cum definitionem: ut, Ars benedicendi, pro Rhetorica: Tertiò, cum vocabuli Etymologiam; ut ventri dedatum, pro parasito. Quarto. Patriam, ut Arpinatam, pro Cicrone. Cypridem, pro Venere. Quinto, cum descriptionem, a Græcis periphrasim dictam; Horatius. Is, qui, nomen ab Africa lucratus, redijt. pro Scipione: & alibi. Troiani bellis scriptorem, pro Homero. Sexto demum, cum aliquod insigne dictum loco dicentis ponimus: qui aurum per medios ire satellites dixit, pro Horatio.

De Onomatopœia.

Cap. XIII.

ONOMATOPŒIA, idest fictio nominis græcis inter maximas habita virtutes, latinis vix permittitur. Ab his tamen plurima sunt per Onomatopœiam posita, qui primi sermonem fecerunt, aptantes affectibus nomen. Nam mugitus, & sibilus, & murmur, & vagitus, aliaque quamplurima inde venerunt, At nunc

212

DE ARTE

raro, & cum magno iudicio hoc genere vti-
dum est, ne novi verbi assiduitas odium pariat:
sed si commodè quis eo utatur, & raro, non
modo non offendet nouitate, sed etiam exor-
nabit orationem.

Quin. li. 8.
ca. 6.

IN CAP. XIII.

ALIA QVE quamplurima] Bombarda,
Tarantara: Euohé: Baubatus: sibilus, murmur,
murgus, & alia huiusmodi, quæ referri possunt,
etiam inter nouata verba utile est, non minus
add eos esse huic tropo, neque ignorandum, id ple-
rumque fieri cum in alijs, tum potissimum in rebus
sonantibus, quibus si nomen adfit, ex ipsorum soni
plerumque fingimus.

De Catachresi. Cap. XV.

In Orat.

a. Aene.

Abusio, quam *κατάχρησις* appellant, est
quæ verbo simili & propinquo, pro ce-
to, & proprio abutitur, hoc modo: vires ho-
minis breues sunt, aut parua statura, aut loci
mune in homine consilium, aut, uti pauco se-
gna, minutum animum pro paruo dicimus,
sic Verg.

Instar montis equum diuina Palladis arte
Aedificat.

RHET. LIB. III.

213

Aedificant.

Perlegerent oculis.

Et quia protinus omnia

G. Aene.

Sic Pixide cuiuscunque materie sunt, & par-
ricida matris quoque aut sororis intersector di-
citur. Abutimur autem verbis propinquis,
non solum in his, quæ nomen non habent, ut
de pyxide, & parricida diximus, sed etiam in
his, quæ habent, ut grandis oratio, equum æ-
dificant, perlegerent oculis, vel quod delectat,
vel quod licet. Sed hoc inter est inter abusio-
nem, & translationem, quod abusus licet impu-
dens non sit, est tamen licentior, & audacior,
quàm translatio. Ex quo apparet, duos hos
tropos ita similes esse, ut tamen sint diuersi.

Quin. li. 8.
ca. 6.

In orat.

3. de Ora.

3. de orat.

IN CAP. XVI.

QVÆ pro verbo simili] Ut si piscinam di-
xeris fontem, ubi ablumitur, in quo tamen nulli sunt
piscines: hæc vocatur catachresis soluta, quæ ferme sit
necessitatis causa: nam alia est ligata, quæ utuntur
poeta citra necessitatem, ut ædificant equum, quæ
sit poetica licentia. Vbi quod delectet, vel quod
licet] Est & Catachresis, cum singulari consilio
pro re aliqua usurpamus, quæ sunt ei proximiora.
ut cum pro virtutibus vicina vicia dicimus, & de-
delem dicamus, pro auaro, diligentem in re faci-
cienda.

De

De Metalepsi. Cap. XVI.

SVperest ex his, qui aliter significant, Metalepsis, idest, transumptio ex alio in aliud velut viam præstans. Tropus autem est rarissimus, & maximè improprius, Vergilius. Post aliquot mea regna videns mirabor aristas. Gradatim enim ab aristas ad spicas, à spicis ad segetes, ab his ad æstates, ab æstibus ad ænos acceditur. Idem etiam poeta in primo libro Æneid. sic ait.

Quin. lib. 8
en. 5.

Æg. 1.
Quin. ibid.

Æne. 1.

Speluncisq; abdedit atris.
Vbi speluncæ nigre, ac per hoc crassiss, & obliquis tenebris circumfusæ, ad extremum deniq; infinita altitudine depressæ intelliguntur.

IN CAP. XVI.

METALEPSIS] Quæ deducitur à τὴ μεταλαμβάνειν, quod inter cætera significat transumere. Docet autem vir doctissimus Hieronymus Rhegius, in Metalepsi animadvertendum esse, ne causa, aut effectus sit nimis obscurus: itaque damnat Horatium, qui dixerit.

Sunt, quos curriculo pulverem Olympicum
Collegisse iuvat.
pro eo, quod erat; Sunt quos delectet ludus Olympicus.

RHET. LIB. III. 215
picus. huius usus celebrior est in carmine, infrequentior in Oratione soluta.

De Allegoria. Cap. XVII.

Allegoria, quam inuersionem interpretamur, aliud verbis, aliud sensu ostendit, ac etiam interim contrarium, Aliud Vergilius.

Sed nos immensum spatij confecimus æquor:
Et iam tempus, equum spumantia soluere colla.
Habet usum talis allegoriæ frequenter oratio, sed raro totius, plerumque apertis permista est. Tota apud Cic. talis est: Hoc miror enim, quætorque, quenquam hominem ita pessundare, alterum verbis velle, ut etiam nauem perforret, quæ ipse nauiget. Illud commistum frequentissimum. Equidem ceteras tempestates, & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum, semper M. Ioni putavi esse subeundas: nisi adieciisset, fluctibus concionum, esset allegoria, nunc eam miscuit. Illud verò longè speciosissimum genus orationis, in quo trium permista est gratia, similitudini, allegoriæ, & translationis. Quod fratrum, quem Euripus tot motus, tamque varias habere creditis agitationes, & quantos æstus habet ratio commi-

Pro Mil.

Pro Mur.

mitiorum. Dies intermissus vnus, aut noxi-
terposita sæpe perturbat omnia, & totam opi-
nionem parua nonnunquam commutat aua-
rumoris. Nam id quoque in primis est collo-
diendum, vt quo genere ceperis translationis,
hoc desinas. Multi enim cum initium à tem-
pestate sumplerunt, incendio, aut ruina finiri,
quæ est in consequentia rerum fœdissima. Cæ-
terum allegoria paruis quoq; ingeniis, & quo-
tidiano sermoni frequentissime seruit, nam illa
in agendis causis trita; Pedem conferre, & in-
gulu petere, & sanguinem mittere, inde sunt.
Allegoria quæ est obscurior, ænigma diciunt,
vitium profecto, isiquidem dicere dilucide
virtus, quo tamen & poetæ vtiuntur. Vergilius.

Tres pateat celi spatium non amplius vinctus.
Et oratores nonnunquam, vt in Triclinio Cœ-
in cubiculo nolæ.

IN CAP. XVII.

Hoc, miror enim, querorque] Hæc Al-
legoria est in verbis; nam alia est Allegoria in sen-
tentis: vide Quint. libr. 8. cap. 16. Vt enim
nauem perforet] Idest ciuitatem euerat, quæ
subuersa, sibi quoque sit percundum. ILLUD
commisum] Obseruato, Ciceronem rem signifi-
catam, & allegoriam inuicem commiscuisse, quod
apud

apud Oratores perraro in usu sit allegoria perpe-
tua. VNDE eam miscuit] Cum Metaphora scili-
cet: tunc nonnulli senserunt, Allegoriam nihil a-
liud esse, quàm perpetuam metaphoram. QVOD
fretum] Similitudo est inconstantis comitiorum.
MULTI enim cum initium] Gignitur hic mon-
strum illud, ab Horatio in arte poetica descriptum.
PEDEM conferre] Quod est concertare argu-
mentis. INDE sunt] Et, Cibum a praeceptore
ruminat, idest, quæ audiuit, recolit. Tragulum
inijcere, quod valet, fallaciam intendere. ALLE-
GORIA, quæ est obscurior] Non solum ca-
uendum est, ne nimis sit obscura; sed etiam, ne sit
nimis crebra; reddit enim Orationem ineptam,
nauseamq; audientis animo affert, vt etiam si par-
cè vsurpetur, in oratione plurimum leporis habet.
TRES pateat celi spatium] Petrus Crinitus de
honestâ disciplina lib. 3. cap. 8. scribit, Interrogan-
tibus Grammaticis Vergilium, quid hic occultas-
set, iocando respondisse, se grammaticis crucem si-
xisse, quæ se assidue distorquerent. Seruius Eglo-
ga tertia tres affert solutiones.

De Ironia.

Cap. XVIII.

IN genere, quo contraria ostenduntur iro-
nia est, quàm illusionem vocant, quæ uon
solum aliud sensu, aliud verbis ostendit, sed
con-

*Ari. Rhe.
Alexan. c.
20 et Quif.
li. 8. c. 6.*

DE ARTE
contrarium. Ea aut pronuntiatione intelligitur, aut persona, aut rei natura. Nam si quæ earum verbis dissentit, apparet, diuersam esse orationi voluntatem, Cic. in Clodium: Integritas tua te purgauit, mihi crede, pudor eripuit, vita ante acta seruauit. & Turnus apud Virgilium.

Metuque timoris

*Argue tu Orance, quando tot cedis aceruos
Teucrorum tua dextera dedit.*

IN C. XVIII.

ET turnus apud Virgilium] Et Hægio apud Terentium: Ille bonus vir nobis psaltiam (si eis placet) parauit: &. Salue, o bone vir. Veret. homo sanctus, & diligens. EA aut pronuntiatione] Ironia quatuor modis intelligitur. Additione vocis, quæ non obscure ironiam significat, ut, scilicet is superis labor est. Additione contrarij: ut, nos docebit, qui nihil unquam didicit. Pronuntiatione, qua multa apud Poetas Comicas significantur. Persona diuina, seu rei natura. Dauidus homo certe simplex, & integer. Non curat populus: Id populus curat scilicet: non magnam laudem assecutus est: Egregiam vero laudem assecutus est.

De

De Periphrasi. Cap. XIX.

CUM pluribus verbis id, quod vno, aut paucioribus dici potest, explicatur, Periphrasim vocant, circuitum loquendi, qui est apud poetas frequentissimus. Vt.

*Tempus erat, quo prima quies mortalibus
ægris.*

Incipit, & domo diuum gratissima serpit, Et apud oratores non rarus, semper tamen restrictior, quicquid enim significari breuius potest, & ornato latius ostenditur, periphrasis est. Verum ut cum decorem habet, periphrasis, ita cum in vitium incidit, perissologia dicitur, obstat enim, quicquid non adiuuat.

IN CAP. XIX.

CUM pluribus verbis] In hoc tropo verborum intellectus commutatur; quia rem vnam pluribus ambimus, quæ scorsim considerata peculiarem habet significandi vim. PERISSOLOGIA] Quæ est sermonis redundantia.

De

De Hyperbato. Cap. XX.

4. ad Heret.
3. de orat.

Quin. li. 8.
ca. 6.

1. Aene.
Pro Cluen.

3. Geor.

Hyperbato, id est transgressio, est, quæ verborum perturbat ordinem permutatione, aut transiectione. Peruersione, vt vulgò, mecum, tecum, secum, apud oratores & Historicos, quibus de rebus, apud Virg. maria omnia circum. Transiectione; vt, animaduerti, iudices, omnem accusatoris orationem in duas diuisam esse partes. Huiusmodi transiectione, quæ rem non reddit obscuram, multum prodeunt ad continuationes, de quibus postea dicitur in quibus oportet verba sicuti ad poeticum quandam extruere numerum, vt perfectum quendam possint esse absolute. Poetæ quidem etiam verborum diuisionem faciunt, & transgressionem.

Hyperboreo septem subiecta trioni. quod oratio nequaquam recipiet.

IN CAP. XX.

ID EST transgressio] Dicitur etiam Translacio, Distractio: hoc autem fit, cum differatur verba post verborum tractum. **SEPTEM subiecta trioni**] Hanc vocant thmesin, quæ scilicet oratione non conceditur.

De

De Hyperbole. Cap. XXI.

Hyperbole est ementiens superiectio, cuius virtus est ex aduerso, par augendi, ac minuendi, Virgilius:

Geminiq; minantur

In cælum scopuli.

Et, Fulminis ocyoralis.
Cicero in Antonium, Quæ Charybdis tam vorax & Charybdim, dico, quæ si fuit, fuit animal vnum: Oceanus medius fidius vix videtur, tot res, tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam cito absorbere potuisse. Illud Virgilij ad minuendum.

Vix ossibus hærent.

Sed tam in augendo, quàm in minuendo feruetur mensura quædam. Quamuis est enim omnis hyperbole ultra fidem, non tamen esse debet ultra modum.

IN C. XXI.

HIPERBOLE est] Hyperbolim accipit Aristoteles in questionibus, pro viroque excessu; quiue ad exuberantiam, quiue ad defectum tendat. **EMENTIENS** Superiectio] Id sit, cum voce aliqua rem magis extolimus, aut deprimimus, quàm natura ipsa pateretur. **Quæ charibdis**]

Et

He. lib. 4.

Quin. li. 8.

ca. 6.

Aene. 1.

Aene. 3.

Aeg. 2.

3. de orat.

Et illud: *ferit aurea sidera clamor*. est autem ob-
seruandum, hoc exemplo, appposito ex Cicerone,
hyperbolem conuenire iratis, quod docet Aristo-
teles Rhetor. tertio. Hanc eandem ponit inter ve-
bana, & faciet dicta: ut illud maledici cuiusdam
in Syllam; qui dicebat, eum esse morum, farina
reppersum: aiunt enim, Syllam candida quidem fa-
cie fuisse, sed eam habuisse maculis sugillatam.

De ornatu, qui est in verbis coniunctis.

Cap. XXII.

Sequitur continuatio verborum, quæ duas
res maximè collocationem primum, de-
inde modum quendam, formamque deinde
construat. Tum & verbis & sententijs oratio con-
firmata est, de quibus post tropos ap-
prehensum dicemus, deinde de collocatione, postre-
mo de modo, & forma, id est numeris, qui sunt
adhibendi in oratione differemus.

IN CAP. XXII.

COLLOCATIONEM primum] Extremum
Quintilianus vna cum Cicerone in Parationibus
docet, tria in verbis coniunctis in primis esse po-
tenda, ut emendata sint, ut rectè collocata, & co-
rrupta figuris.

De

De figuris. Cap. XXIII.

Figura (sicut nomine ipso patet) est confor-
matio quædam orationis, remota à com-
muni, & primum se offerente ratione. Dif-
fert autem à tropis figura, quia proprijs verbis
figura fieri potest, quod in tropos non cadit: ut,
Fuit hoc quondam, fuit proprium populi Ro-
mani: figura est in verbo geminato, in sua signi-
ficatione permanente. Illud tamen notandū
coire frequenter in easdem sententias & tro-
pum, & figuram. Tam enim translatis verbis,
quàm proprijs figuratur oratio; ut, qui spe-
Catilinæ mollibus sententijs aluerunt, coniu-
rationemque nascentem corroborauerunt.
Aluerunt, & corroborauerunt translata sunt,
& similiter desinentia, similiterque cadentia.

IN CAP. XXIII.

DIFERT autem a Tropis] Alexandri So-
phista de figuris locutionis alteram differentiam
appondere vsum est. Sic ille. Differt præterea Tro-
pus a figura, quoniam Tropus alienum nomen pro
proprio ponit: translationem enim sumit ex proprio:
ut verucem montis: Pedem, extremum id est. Fi-
gura proprium rei nomen seruat, peritum quo-
dammodo

Q 2

Quin. lib. 9
ca. 1.

damodo, atq; elocutionis virtute formatum, nam propria elocutione ita sumpta absoluunt: Sicui se hoc habet; ad te ipsum vocas, ad leges vocas.

De generibus figurarum.
Cap. XXIIII.

Sicut omnem orationem, ita figuras quoque necesse est versari in sensu, & in verbis. Verò natura prius est, concipere animo res, quàm enunciare: ita de ijs figuris ante loquendum esset, quæ ad mentem pertinet: sed facilitatem secuti, de figuris verborum prius dicemus. Est autem verborum exornatio, quæ ipsius sermonis insignita continetur perpolitio. Inter conformationem verò verborum, & sententiarum hoc interest, quod verborum conformatio tollitur, si verba mutatis; sententiarum permanet quibuscunque verbis uti velis: ut, Nunc verò quid agat, quid molitur, quid denique quotidie cogitet, quem ignorare nostrorum putat? Repetitio est, verborum figura & interrogatio, figura sententiarum, per sepe enim vnus, & idem locus, & verborum, & sententiarum ornamentis illuminatur, muta verba. Quid agat, & molitur, ac denique quid cogitet, quem ignorare nostrum putat? Repetitio tollitur, interrogatio perma-

Her. li. 4.

3. de orat.

net, semperque permanebit, quibuscunque verbis uti velis. Sed quoniam parum inter authores convenit de numero, & nominibus figurarum, & in eo etiam magna discrepantia est, quod aliquæ a quibusdam inter verborum ponuntur, quæ ab alijs inter sententiarum ornamenta numerantur, nos mediam viam secuti, ea, de quibus granissimorum scriptorū maior consensus est, explicabimus.

IN CAP. XXIIII.

INTER Conformationem verborum, & sententiarum] Idem Alexander de hac differentia sic loquitur: Dissert sententiæ figura ab Elocutionis figura, quoniam elocutionis figura remota elocutione, quæ continet, perdit velut. Sed vel huius accersendi, vel alium non minorem exercitum opus est mittere: deperit figura annominatio: Sin autem figura sententiæ aliquis nomina remouerit, aliis quæ nominibus proferat, eadem nihilominus figura permanebit.

Quot modis fiunt figure verborum.
Cap. XXV.

Figure verborum tribus maximè fiunt, modis; per adiectionem, detractionem, & simp-

Quin. li. 9.

ca. 3.

Pro Mil.

Inuoc. 2.

In orat.

similitudinem. Per adiectionem, ut Cicero pro Milone: Occidi, occidi non Spurius Melium: quo loco, verbum, occidi figurate signatum est. Per detractionem etiam sunt figuræ, in quibus multum est venustatis: Cic. in Catilinam: Abijt, excessit, erupit, euasit, ubi coniunctiones prætermittuntur. Sed tertium genus figurarum, quod quandam vocum habet similitudinem, & aures præcipue in se vertit, & animos excitat, Cicerone in Oratore: Itaque efficit, ut cum gratiæ causa nihil facias, omnia tamen sint grata, quæ facis.

De figuris, quæ sunt per adiectionem.
Cap. XXVI.

Aut. ad he-

re. li. 4.

Quin. li. 9.

ca. 3.

De orat. 3.

In Orat.

Inuoc. 1.

Repetitio est, cum ab eodem verbo ducitur sæpius oratio, vel, ut Cicero definit, Est eiusdem verbi crebra a primo repetitio. Quod acriter, & instanter fit, Cicero in Catilinam, Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modo audiam, sed etiam videam, planeque sentiam. Idem contra Rul- lum: Quid enim est tam popolare, quam pax? qua non modo hi quibus natura sensum dedit, sed etiam cæca, atque agri mihi letari videntur. Quid tam popolare, quam libertas? quam non solum ab hominibus, verum etiam a be-

stis expeti, atque omnibus rebus anteponi vide- ris. Quid tam popolare, quam otium? quod ita iucundum est, ut & vos, & maiores vestri, & fortissimus quisque vir maximos labores susci- piendos putet, ut aliquando in otio possit esse, præsertim cum imperio, ac dignitate.

I N C A P. X X V I.

RE P E T I T I O est, cum ab eodem verbo sæpe etiam aliis verbis iterum ponitur: quanquã id nimis inepta a Seneca irridetur. Sed tamen Virgilius posuit.

Quantũ in connubio natæ, thalamoq; moratur. fit etiam repetitio per consequentiam, ut apud Virgilium. iam fidere terræ.

Deseruisse rates: nam qui terræ fidit, nauium parum curæ gerit.

Hæc Iulius Caesar Scaliger lib. 3. Poetica. Habet hoc Schema tum multum venustatis, tum acrimonia: valet ad permouendos auditorum affectus: Orationemque non ornat solum, sed etiam am- plicat.

Conuersio est, cum in idem verbum con- iicitur sæpius oratio, Cicero in Anto- nium, Doletis, tres exercitus populi Romani intersectos? Interfecit Antonius. Desidera-

tis clarissimos ciues? eos quoque eripuit ro-
bis Antonius. Authoritas huius ordinis affli-
cta est? Afflixit Antonius.

DE CONVERSIONE.

CONVERSIO est] Tu clarius intelliges,
hoc si dixeris: Antistrophem esse finis repetitio-
nem, non ut ponatur in principio sequentis, sed &
que in fine. ut, Hic prætor reliquos diligentia su-
perat, æquitate superat liberalitate superat. Ora-
toribus vsitatior est hec figura, quàm Poetis, quod
ibi numero pedum impediuntur.

Complexio est, quæ repetitionem, & con-
uersionem complectitur. Qui sunt, qui
fœdera sepe ruperunt? Carthaginienses. Qui
sunt, qui crudele bellum in Italia gesserunt?
Carthaginienses. Qui sunt, qui Italiam defor-
mauerunt? Carthaginienses. Qui sunt, qui
sibi postulant ignosci? Carthaginienses. Ci-
cero pro lege agraria: Quis legem tulit?
Rullus. Quis maiorem populi partem suffra-
giis priuauit? Rullus. Quis comitis præfuit
idem Rullus.

DE

DE COMPLEXIONE.

COMPLEXIO est] Habet hec figura in mem-
brorum principio, & in fine eandem dictionem:
Æschines: ad te ipsum vocas, ad leges vocas, ad po-
puli principatum vocas. Complexio, Conuersio,
& Repetitio ad exhortandum, ad Obiurgandum,
& exprobandum mirifice conducunt.

CONDuplicatio est verborum geminatio,
quæ habet interdum vim, lepotem aliàs.
Geminantur autem verba modis pluribus, aut
enim adiungitur idem iteratum, ut Ci. in Cat.
Viuus & uiuus non ad deponendam, sed ad con-
firmandam audaciam. Aut idem ad extre-
mum refertur: Cicero in Verrem, multi et
grauis dolores inuenti parentibus, & propin-
quis multi. Aut continenter unum uerbum
non in eadem sententia ponitur; Cicero pro
Ligario, Principum dignitas erat penè par,
non par, fortasse eorum, qui sequebantur: Aut
post aliquam interiectionem repetuntur.
Cicer. Bona, miserum me (consumptis enim
lacrymis tamen infixus animo hæret dolor)
bona inquam Cn. Pompeii acerbissima uoci
subiecta præconis: Possunt quoque media re-
spondere, uel primis, ut Verg.

Inuest. 1.
li. 3. accus.
Phi. 2.

Aene. 7.

Te

Tenemus Angicia, vitrea te Fucinus unda.
Velutimis: Cicero in Verrem, Hec nanis on-
sta ex præda Siciliensis: cum ipsa quoque esset
ex præda, interim sententia tota repetitur. Ci-
cero in eodem libro. Quid Cleomenes face-
re potuit? non enim possum quenquam in-
mulare falsò. Quid inquam Cleomenes ma-
gnopere facere potuit? Ille uerò apud Cice-
ronem locus est pulcherrimus, in quo & pri-
mo uerbo longo interuallo redditum est ult-
imum, & media primis, & mediis ultima con-
gruunt. Vestrum iam hic factum reprehен-
ditur. P. C. non meum: ac pulcherrimum qui-
dem factum, uerum, ut dixi, non meum, sed
uestrum.

DE CONDPPLICATIONE.

EST verborum geminatio] Statim subiens
priorem: & est familiaris admodum Tragicis, qua
utuntur in magnis affectibus: d. Myxis Myxis: ab
Corydon, Corydon. Cicero. Servos non esse ser-
uos, hoc est seruilis conditionis: in quo exemplo,
vides, posterius ad mores prioris referri.

4. He. 3. de
Orat.

TRADUCTIO est eiusdem uerbi crebrius po-
niti quædam distinctio, quæ facit, ut cum
idem uerbum crebrius ponatur, non modo non
offen-

offendat animum, sed etiam concinniores o-
rationem reddat, hoc pacto: Qui nihil habet
in vita iucundius uita, is cum uirtute vitam non
potest colere. Item, eum tu hominem appel-
las, qui si fuisset homo, nunquam tam crudeli-
ter vitam hominis petiisset. At erat inimicus:
ergo inimicum sic ulcisci uoluit, ut ipse sibi re-
periretur inimicus. Item; Diuitias sine diui-
tium esse; tu uero uirtutem præfer diuitiis, nam
si uoles, diuitias cum uirtute comparare, vix sa-
tis idoneæ tibi videbuntur diuitiæ, quæ uirtutis
pedissequæ sint. Ex eodem genere exornatio-
nis, cum idem uerbum modo ponitur in hac,
modo in altera re, hoc modo: Cur eam rem tam
studiosè curas, quæ multas tibi dabit curas?
Item amari incundum est, si curetur, ne quid
insit amari. Item, Veniam ad uos, si mihi se-
natus det ueniam. Sed hoc posterius tradu-
ctionis genus merito Quint. etiam in iocis, scri-
gidum uidetur. ΠΟΛΥΤΗΤΟΥ, quod in multis
casibus ponitur, casuum commutatio latine
dicitur. Fit aut in vno uerbo, aut in pluribus:
In uo, ut apud Cice. Homines te propter per-
cuniam iudicio liberarunt: hominibus iniuria
aliâ in me, alii post in illum iniectum ciuem
dederunt: hominum beneficia protus conce-
do tibi. Et pleni sunt omnes libri, plenæ sa-
pien-

Lib. 9. c. 3.

4. Hor. de
ora.

Quin. li. 9.
ca. 5.

Pro Arch.

232.

DE ARTE

Pro Cæcin.

A. Heren.

piantum voces, plena exemplorum vetustas. Et, non minus in causa cederet A Cæcina, Sex. Ebutii impudentia, quàm tum in ui faciendâ cessit audaciæ. Casus enim, paulo aliter, quàm Grammatici, Rhetores appellât, ut sint etiam verborum; tempus ad significantium sui casus; in pluribus ut, Tib. Gracchum Remp. ad ministrantem, indigna prohibuit, nec diutius in ea commorari C. Graccho similiter occasio oblata est, quæ Reip. virum amantissimum subitro de sinu civitatis eripuit, Saturninum fide capium malorum perfidia per scelus uita priuauit. Tuus, ô Diuise, sanguis domesticos parietes vultum parentis aspersit. Sulpitio, cui paulo ante omnia concedebant, eum breui spacio non modo uiuere, sed etiam sepeliri, prohibuerunt. Qui casuum commutationem cum traductione coniunxerunt, aut annotationi subiecerunt, magnopere mihi uidentur errasse.

DE TRADUCTIONE.

TRADUCTIONE est] ταυτότης in sal-
lor, Græci vocant. Suavis est illa in v. *Æneidos*.

— intentæque brachia remis,
Intenti expectant signum in quo exemplo audis vo-
cem diuerso casu repetitam. Cicero hanc suauita-
tem

RHET. LIB. III.

233

tem non ignorauit. Feci, atque effeci, ut neuter
quenquam horum pluris, quàm me faceret. Vir-
gilius. Littora littoribus contraria fluctibus
undas.

SYNONYMIA est, cum uerba, idem significâ-
tia congregantur. Quæ cum ita sint, Ca-
tilina, perge, quò capisti: egredere aliquando
ex vrbe, patent portæ, proficiscere. Et alio
loco: Abiit, excessit, erupit, euasit. Nec
uerba modo, sed sensus quoque, idem facien-
tes, acervantur. Perturbatio istum mentis, &
quædam scelerum offusa caligo, & ardentes
furiarum faces excitant.

Inuoc. 1.

Inuoc. 2.

Pro Mil.

DE SYNONIMIA:

SYNONYMIA] Existimant nonnulli hanc
esse, quàm Græci vocant ταυτότης, quæ est non
eiusdem uerbi repetitio, sed sententiæ, ut, molemq;
& montes: quàm molem? Montes. Usus Syno-
nymie ad exagrandum rem, & auditorum ani-
mos commouendos conducit: argumentum assert
causam amplificat: tunc scilicet, cum inculcamus
cum decore id, quod amplius apparere volumus.

P Olysyndeton est schema, quod coniunctio
nibus abundat.

Te

Georg. 3.

234

DE ARTE

Tectumque, laremque,
Armaque Amycleumque canem, Cressamque
pharetram.

DE POLYSYNDETO.

TECTVMQVE, laremq;] Et in prosa Oratione,
ut apud Ciceronem Verrina Sexta. neq; privati,
neq; publici neque prophani, neque sacri tota in
Sicilia quicquam reliquisse. Idem: me prae cat-
ris & colui, & observavi, & diligit. Visitationes ex-
plicatas.

Gradatio reperit, quae dicta sunt, & prius
quam ad aliud descendat, in pluribus
restitit. Vel, ut cum Cicerone definiamus, Gra-
datio est, cum gradatim sursum versus reditur.
Africano virtutem industria, virtus gloria,
gloria aemulos comparavit. Cic. pro Mil.
Neque vero se populo solum, sed etiam publicis
tut commisit; nec senatui modo, sed etiam
praedictis, & armis: neque his tantum, sed etiam
eius potestati, cui senatus totam Remp. com-
misit. In tertio loco, cum dicendum fuisset:
nec publicis praedictis, & armis tantum: consul-
to, quoniam id longum erat, & insuave, pro eo
dixit: neque his tantum. Haec figura apertio-
nem

RHET. LIB. III. 235
rem habet artem, & magis affectatam, ideoque
esset rarior debet.

DE GRADATIONE.

GRADATIO] Conceruationem nonnulli
vocant: cuius figura apud poetas (quod sciam)
nullum inuenies exemplum; quod sane haud mul-
tum praeferebat gravitatis. Fuere tamen, qui exi-
stimarint, in Epigrammate admitti posse. Vergil.
in x. vix attingit: Antonium Salius, Saliumque.
Nealtes: Haec Scaliger in Poetica: cuius sententiae
refragari videtur Demetrius Phalerens, qui in li-
bro de Elocutione scribit; Gradationem in forma
gravi assumi posse, citatque exemplum illud De-
mosthenis. Nec hoc dixi quidem: sed nec scripsi:
nec scripsi quidem: sed nec obij legationem, nec obij
quidem: sed nec persuasi Thebanis: quam gradatio-
nem si quis tollat, ait, narrationem solum esse, nihil
autem grave edere. Cur autem Scaliger dicat,
Virgilium vix hanc tetigisse, non video: nam ali-
bi dixit.

Torna lena lupum sequitur, lupus ipse capellam.
Florentem Cytisum sequitur lasciva capella:
quin si licet verum fateri, modo ne hoc schema af-
ficiamus, leporis, & venustatis, iucunditatisque non
parum habet.

De

De figuris verborum, quæ sunt per detractionem.
Cap. XXVII:

Quin. li. 9.
c. 3. & 8.
c. 6.
Synecdoche
figura.

Synecdoche
differt ab
Aposiopesi.

4. Heri.
3. de orat.
Quin. li. 8.
ca. 3.

Sequuntur figuræ, quæ per detractionem
sunt, quæ breuitatis, nouitatisque maxime
gratia petuntur, quarum vna est synecdoche,
non tropus ille, de quo dictum antea est, sed
verborum figura, cum subtractum verbum
aliquod satis ex cæteris intelligitur, quod inter
vitia inæst vocatur, ut Cælius in Antonium,
stupere gaudio. Græcus, simul enim auditur,
cæpit. Cicero ad Brutum, sermo nullus sci-
licet, nisi de re. Quid enim potius, simul
enim intelligitur in priori quidem parte, est
in posteriori vero, faciamus, aut aliquid simile.
Differt ab aposiopesi, quæ sententiarum est
cornatio, quod in ea vnum verbum, & manife-
stum quidem, desideratur, ut in superiori ex-
emplo, & in illo etiam Ciceronis: Data
supercalibus, quo die Antonius Cæsari vbi ni-
hil aliud intelligi potest, quam hoc, diadema
imposuit. At in aposiopesi aut incertum est,
quod tacetur, aut certe longiore sermone ex-
plicandum.

Dissolutio est, cum demptis conjunctioni-
bus dissolute plura dicuntur. Cic. Sit in
eius

eius tutela Gallia, cuius virtuti, fidei, felicitati
commendata est. Aptæ est hæc figura non in
singulis modo verbis, sed sententiis etiam, ut
Cicero pro Archia: Hæc studia adolescentiam
alunt, senectutem oblectant, secundas res or-
nant, aduersis perfugium præbent, delectant
domi, non impediunt foris, pernoctant nobis
cum, peregrinantur rusticantur. Dissolutionis
autem, & Polysyndeti fons vnus est, quia acro-
ta faciunt, quæ dicuntur, & vim quandam præ-
ferentia velut sapius erumpentis affectus,
qui, dissolutionem, & articulum idem esse, pu-
tant, falluntur, cum articulus, & in 4. ad Hæren.
& apud Cic. idem sit, quod incisum.

De prom.
conf.
Quin. li. 9.
ca. 3.
Pro Archia

3. de orat.

DE DISSOLUTIONE.

CICERO pro Archia] Et Terentius in An-
dria, dum atas, metus, magister prohibebant.
Sciendum est autem, illud Asyndeton per quam
elegans existimari, cum pars quæque periodi nullo
vinculo pronunciat: ut ieiunij continuatio corpo-
ra detergit, omnem gratiam demit, succum exsugit,
colorem obliterat, vigorem debilitat, habitudinem
tenuat. Vnus autem huius figuræ breuitati seruit,
& ad rerum celeritatem exprimendam mirifice
conducit. Virgilius.

*Ferte citi flammæ, date tela, impellite remos:
itaque magnam habet acrimoniam, & vehemen-
tiam.*

A Diunctio est, in qua vnum ad verbum, quod primum, aut postremum collocatur, plures sententiæ referuntur, quarum vnaquæque desideraret illud, si sola poneretur. Fit autem præposito verbo, ad quod reliqua respiciant, hoc modo: Vicit pudorem libido, et morem audacia, rationem amentia: aut illato, quo plura clauduntur. Nec enim is es Catilina, ut te aut pudor vnquam a turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore reuocauerit. Medium quoque potest esse, quod et prioribus, & sequentibus sufficiat, ut formæ dignitas aut morbo deflorescit, aut vetustate. Quod cum sit, coniunctio figura est.

DE ADIUNCTIONE.

ADIUNCTIO] Quæ & iugatio dici potest, non insulse. *Aut illato*] Ex Bucolicis. *Compu-
lerantque greges Corydon, & Thyrsis
in vnum
Thyrsis oues distentas lacte capellas.*

Disiun-

Disunctio (quam perspicuitatis gratia, quoniam superioribus contraria est, hoc loco tradimus) est, cum eorum, de quibus dicimus, vnumquodque certo concluditur verbo. Cicero pro Archia: Me autem quid pudeat, qui tot annos ita viuo, Iudices, ut ab illis nullo me vnquam tempore, aut commodum, aut ocium meum abstraxerit, aut voluptas auocarit, aut denique somnus retardauit. Et in eadem oratione. Homerum Colophoni cineri esse dicunt suum; Chii suum vendicant, Salaminii repetant, Smirnaei verò esse suum confirmant. Quæ est, quæ duas res diuersas colligat, hoc modo: Tam deest auaro, quod habet, quam quod non habet.

DE DISIUNCTIONE.

M 2 *autem iudices*] Populus Romanus Numantiam deleuit: Carthaginem sustulit, Corinthum disiecit, Fregellas euerit. Hic enim suo verbo quatuor sententiæ concluduntur.

De figuris verborum tertij generis.
Cap. XXVIII.

Tertium est genus figurarum, quæ aut similitudine vocum, aut paribus, aut con-

Cic. 3. de
Orat.
& in Orat.
Quin. li. 9.
ca. 3.

DE ARTE
erariis, vertunt in se aures, & animos ex-
tant.

Pro Clu-
m.

Inu-
est. 1.

Annominatio quam Græci Paronomasia
vocant, est cum paululum immutata
verba, atque deslexa in oratione ponuntur. Ea
multis & variis rationibus conficitur: Adie-
ctione hoc modo, Cicero pro Cluentio: Si in
hac calamitosa fama, quasi in aliqua petitiolif-
sima flamma. Et, emit morte immortalitatem.
Detractione sic, contra eum, qui se legationi
immortitum dixerat, pater Quintilianus: non
exigo, ut immoriaris legationi, immorare.
Commutatione, hoc modo Cicero in Catili-
nam, Hanc reipublicæ pestem paulisper reperi-
mi, non in perpetuum comprimi posse.
Translatione: Videre, Iudices, utrum homini
nauo, an vano credere malitis. Hæc figura le-
uis alioqui sententiarum pondere implenda
est: Merito igitur illa exempla vitandi potius
quàm imitandi gratia ponit Quintilianus:
Auium dulcedo ducit ad auium: &, non Pisor-
num sed pistorum: pessimum verò, Ne patet
Conscripti, circumscripsi videantur. &, Raro e-
uenit, sed vehementer venit, aliaque similia.

R H E T. L I B. I I I.

298

DE ANNOMINATIONE.

ANNOMINATIO] Recentiores vocarunt
hanc alliterationem, quæ sit, cum litterarum simi-
litudine vocem in contrarium deslectimus; ut fra-
giles, agiles; amore, moræ: quod venustatis habet
plurimum, dum Echo describitur. **COMMUTA-
TIONE**] Ut Orator, Arator. Gallus, callus,
de homine duro; & deligere oportet, quem velis
diligere. **HÆC** figura] Sciendum est, hanc fi-
guram raro conuenire grauioribus poematibus;
Epigrammati, Satyræ, & Comædiæ maior neces-
siudo.

Similiter cadens exornatio est, cum in ea-
dem constructione uerborum duo, aut
plura sunt uerba, quæ similiter iisdem casibus
esseruntur, & uerborum appellant, idest simi-
lem casum, etiam si dissimilia sint, quæ decli-
nentur, nec tantum in fine deprehenditur, sed
respondent vel prima inter se, uel mediis, uel
extremis: uel etiam permutatis his, ut media,
primis, & summa mediis accommodentur, &
quocunque modo poterunt accommodari.
Cicero, est idem Verres, qui fuit semper, ut ad
audendum proiectus, sic paratus ad audien-
dum. Et, qui in his rebus non ita defendatur,

4. ad Her
Quin. lib. 9
ca. 3.

1. Accus. in
Verr.
li. 1. accus.
Pro Cicer.

ut mediocris Prator, sed ita laudetur, ut optimus Imperator. Et, si quantum in agro, locis, que desertis audacia potest, tantum in foro, atque in iudicio impudentia ualeret, non minus in causa cederet A. Cæcinnæ sex. Eburii impudentiæ, quantum in vi facienda cessit audaciæ. Nam in his exemplis casus similes referuntur, defendendum audiendum, proiectus paratus, defensatur laudetur, mediocris Prator, optimus Imperator, agro, foro, locis desertis, iudicijs, audacia, impudentiæ: causa vi facienda, impudentiæ, audaciæ.

DE SIMILITER CADENTE.

SIMILITER cadens] Aliquot ab hinc scriptis hac figura antiqui plurimum delectabatur: que tamen hodie etiam præscam illam barbariem ostendunt: ut illud: Talis ruina fuit in diuisione bisquina: & illud Ciceronis. O fortunatam natam me consule Romam: qui tamen usus nobis fugendus est: nam & fidem abrogat dicenti, si affertur, & statim nauseam affert.

Similiter desinens est similis duarum sententiarum, vel plurium finis, hoc est, cum orationis membra, vel articuli simili exitu terminantur. Cicero: ut eius semper volucribus

Pro Manil.

bus non modo ciues assenserint, focii obtemperarint, hostes obedierint, sed etiam venti, tempestatesque obsecundarint. Non modo ad salutem eius extinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam. Et, non minus in causa cederet A. Cæcinnæ sex. Eburii impudentiæ, quàm tum in vi facienda cessit audaciæ. Et pro Cluentio, ut & sine inuidia culpa plectatur, & sine culpa inuidia ponatur. Differt hæc figura a superiori, est enim similiter cadens, tantum casus similis, etiam si dissimilia sint, quæ declinentur: at similiter desinens in eisdem exitus cadit, ut superiora exemplis declarant, Atque eo fit, ut similiter cadens verbis, & nominibus tantum confici possit, cum similiter desinens illis etiam, quæ declinati non possunt, conficiatur, ut, eiusdem non est & facere fortiter, & vivere turpiter. Denique, similiter cadens quouis, ut dictum est, loco, similiter desinens non inquit in membris, & articulis extremis.

Pro Mil.

Quin, li. 2.
ca. 3.

DE SIMILITER DESINENTE.

SIMILITER desinens] Has duas figuras, quæ tibi hic apponuntur, unam duntaxat esse contendit Iulius Cæsar Scaliger: atque quousque omnem comprehendere desinentiam frustra-

DE ARTE
que se torquere tum Græcos, tum Latinos, nit. Scilicet
bit autem Demetrius Phalereus, hunc membrorum
vsum lubricum esse: similitudo enim, quæ in
ipsis membris est, & oppositio dissoluit formam,

COMPAT Græci vocant Isocolon, habet membra orationis, quæ constant ex puerile
ferè numero syllabarum. Hoc non de enumeratione nostra fiet, nam id quidem puerile
est, sed tantum affectus usus, & exercitatio facultatis: ut animi quodam sensu per membrum
superiori referre possimus: Cicero pro lege Manilia: Extrema hyeme apparauit, incitè vere
suscepit: media æstate cōfecit. Loquitur autem de bello, quod Pompeius gessit contra piratas.
Ipsæ oratio est, quod è tribus constat membris, ut pro Cluent. Vicit pudorem libido, timorem
audacia, rationem amentia. sic etiam singulis verbis, ut 2. in Catil. abiit, excessit, erupit, euasit.

COMPAR.

COMPAR] Sunt, qui existimant, hanc magnam esse virtutem hanc figuram, aliquando etiam vitium. mea quidem sententia illa non est improbanda, quæ tribus constat membris: nec reipublicæ consulisti, nec amicis profuisti, nec inimicis

R H E T. L I B. I I I. 241
inimicis refutisti. Gorgias, & Isocrates in hac multis fuit. HABET paria membra] In Elegis sæpe inveniuntur paria membra.

Semideumq; virum, semiuirumq; Deum.

CONTRAPOSITUM autem, uel, ut quidam vocant, Contentio, ut Cicero loquitur, contrariam (antitheton græcis dicitur) non uno fit modo. Nam & fit, si singula singulis opponuntur, ut, Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Et bina binis: Non nostri ingenii, uestri auxilii est. Nec semper contrapositum subiungitur, ut in hoc Ciceronis pro Milone Est. n. hæc iudices non scripsit, sed nata lex. Verum sicut Cicero dicit, quod de singulis rebus propositis refertur ad singula, ut in eo; quod sequitur, quam non didicimus, accepimus, legimus, uerum ex natura ipsa arripimus, hausimus expressimus. Magnæ ueteribus curæ fuit, gratiam dicendi è quatuor his proximis figuris acquirere. Gorgias in hoc immodicus, copiosus utique prima ætate Isocrates fuit. Delectatus est his etiam M. Tullius: uerum, & modum adhibuit non ingratis (nisi copia redundet) uoluptati, & rem aliqui leuem sententiarum pondere impleuit. Nam per se frigida, & inanis affectatio, cum in acris incidit sensus, & innata uidetur esse, non accersita.

CON-

4. Horz.
3. de Orat.

Cice. pro
Cluent.

Ibidem.

3. de Orat.

Pro Mil.

4. ad Horz.
Quin. 1. 2.
ca. 3.
Græm. 1. 2.
ca. 3.

CONTRAPOSITVM.

CONTRAPOSITVM] Docet Aristoteles Rhetoric. tertio, oppositam hanc elocutionem incunda esse: quoniam contraria maxime nota sunt; & cum inter se conferuntur, fiunt etiam notiora: & quia hæc locutio ex contrarijs argumentationi similis est, & probationis vim habet. ANTITHETON] Hanc figuram latino quo dicas nomine, vix competentem habebis; nisi sortasse tibi non displiceat, contrapositio: est autem hæc: Pacem orare manu præfigere puppibus arma: Aristoteles huius oppositæ elocutionis Rhetoric. 3. meminit: & pleraque exempla affert, ad rem illustrandam. Sumpta ex Isocratis Panegyrico. NEC semper Contrapositum subiungitur] Imo in hac periodo, sumpta ex oratione pro Milone tria sunt ornamenta, Contentio, Compar, & Similiter desinens, quod valde Aristoteli probatur.

COMMUTATIO est, cum duæ sententiæ, inter se discrepantes, ita efferuntur, ut à priori posterior contraria priori profisciscatur: Non ut edam viuo, sed ut viuam edo. Item, si poema loquens pictura est, pictura tacitū poema debet esse. Et apud Ciceronem: Ut & sine inuidia culpa plectatur, & sine culpa inuidia ponatur.

Pro Cluent.

ponatur. Hæc de verborum figuris dicta sint, in quibus illud notandum est, multas earum, cadere frequenter in easdem sententias, idque cum magna venustate. Cicero: si quantum in agro, locisq; desertis audacia potest, tantum in foro, atque in iudiciis impudentia valeret. Compar est, & similiter cadens: Non minus in causa cederet Aulus Cæcinnæ Sexti Ebutij impudentiæ, quàm tunc in vi facienda cessit audaciæ. Compar, similiter cadens, similiter desinens. Accedit & ex illa figura Gratia, quam putatis casibus verba repetuntur. Non minus cederet, quàm cessit.

Pro Cecin.

4. Herem.
3. de Orat.
Phil. 2.

COMMUTATIO.

COMMUTATIO] Sunt, qui definiant contrarietatem esse, quum positum quippiam retorquamus in contrarium: quod idem ferè est. Similis responsio Romuli, quum in conuiuio perparum bibisset, eique dixisset quidam: Si istud omnes faciant, vinum vilius sit: immo vero, inquit, earum quantum quisque volet, bibet, nam ego bibi, quantum uolui. Cicero, non ex domo dominus, sed ex domino domus æstimanda.

CORRECTIO est, quæ corrigit, quod positum est verbum. Sed ea fit duobus modis: aut

aut enim prius verbum tantum tollit; ut, ibi tecum, & illius largitionibus, & tuis rapinis expleuisses (si hoc est explere, quod statim effundas) & atque hæc ciues, ciues inquam (si hoc nomine eos appellari fas est) de sua patria cogitant, aut priori sublato, pro eo id, quod magis idoneum videbitur, reponit, ut, sed stuporem hominis, vel dicam pecudis, attendere, & o hominem fortunatum, qui eiusmodi nuncios, vel potius pegafos, habeat. Alia correctio est sententiæ, de qua suo loco dicemus. Dubitatio est, cum quærere videtur orator, utrum de duobus potius, aut quid de pluribus potissimum dicat, ut venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium: ut amici eius morbum, & insaniam, ut Siculi, latrocinium. Ego, quo nomine appellem, nescio: rem vobis proponam: vos eam suo nominis pondere pendite.

3. Phil.
Pro Quin.

4. Heron.
3. de Orat.
1. 4. Accus.

CORRECTIO.

CORRECTIO] Admirationi locus esse potest, cur seorsim Soarius de Correctione, & dubitatione nunc agat, cum superiori capite visus sit finem imposuisse verborum figuris: ea tollitur hac ratione, quod, ut docet Quintilianus capite 3. lib. 9. quadam verborum figura paululum sententiarum

tiarum figuris declinantur; quarum in numero, & dubitationem, & correctionem esse vult. DUBITATIO. Hæc figura, ut docet Franciscus Robortellius de Artificio dicendi, conuenit timenti, quatenus dubitat, & ambigit, de hac inferius.

Quid verborum figura orationi conferant,
& quid in eis cauendum sit.

Cap. XXIX.

SI quis autem parcat, & cum res poscit, verborum figuris utatur, iucundiores faciet orationem. Qui vero immodicè, & sine iudicio eas adhibuerit, ipsam illam gratiam varietatis amittet. Danda igitur opera est, ut nec multæ sint supra modum, nec eiusdem generis, aut iunctæ aut frequentes: quia fatietas ut paucitate earum, ita varietate quoque vitatur. Quod de his verborum figuris, quæ nobis sunt, atque insignes intelligendum est, non de illis, quæ valde sunt usitatæ, ac vulgares, quæ etiam si sunt crebriores, consuetas aures minus feriunt. Ridiculum etiam est, neglecto rerum pondere, & uiribus sententiarum, inania verba in hos modos deprauari. Cum enim figurae sint quasi quidam gestus orationis, eas sine sententiæ sectati, tam est ridiculum, quam quærere habitum, gestumque sine corpore

Quin. li. 9
ca. 3.

poro. Non sunt etiam nimis densanda. Sciendum uero imprimis, quid quisque in orando postulet locus, quid persona, quid tempus. Major enim pars harum figurarum posita est in delectatione: ubi uero atrocitate, inuidia, miseratione pugnandum est, quis feret, contra positus, & pariter cadentibus, & confimilibus ita contentem, stentem, rogantem? Cum in his rebus cura uerborum derogat affectibus fidem, & ubicunque ars ostentatur, ueritas abesse uideatur.

De figuris sententiarum.

Cap. XXX.

Ci. 3. de ora.
Quin. l. 2.
ca. 3.
Aut. ad He.
re. li. 4.

Uno res ipsa monet, ut deinceps ad sententiarum exornationes transeamus. Est autem sententiarum exornatio, quæ non in uerbis, sed in ipsis rebus quandam habet dignitatem. Atque ea de causa sententiarum ornamenta maiora sunt. Quo genere, quia prælat omnibus Demosthenes, idcirco a doctis oratorum est princeps iudicatus. Schemata exuocant Græci, quæ maximè demonstrant, non tam in uerbis pingendis pondus habent, quam in illuminandis sententiis. Nec aliud quicquam est dicere, nisi omnes, aut certe,

plerasque aliqua specie illuminare sententias.

Interrogatio figura est, quoties non sciscitandi gratia assumitur, sed instandi. Quousque tandem abutere Catilina patientia nostra? & Patere tua consilia non sentis? Et totus denique hic locus, quanto enim magis ardet, quam si diceretur? Diu abuteris patientia nostra: & patere tua consilia. Interrogamus etiam, quod negari non possit. Cicero pro Cluentio: Dixitne tandem causam diuicilis est ratio, ut vulgo uti solemus: Quomodo? Qui fieri potest? aut inuidia, aut miserationis, ut Simon apud Verg.

Inuoc. 1.

Pro Cluent.

Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt accipere?

Aene. 1.

Conuenit etiam indignationi. Et quisquam numen Iunonis adoret? Et admirationi.

Aene. 1.

Quid non mortalia pectora cogis auri sacra fames?

Aene. 2.

Est interim acrius imperandi genus. Non arma expedient, tota que ex urbe sequentur?

Et ipsi nosmet rogamus: Quale est illud Turni apud Vergilium:

Aene. 4.

Quid

Quid agam: aut quæ iam satis ima debiscat
Terra mihi?

Ame. 12.

INTERROGATIO.

[**Q**UOTIES non sciscitandi] Hoc dicit,
quia quibusdam videtur non esse figura, & meher-
cule si eius natura consideretur, figura non est; ne-
mo enim non sine arte interrogat; & omnis figu-
ra ab arte; non igitur sua natura, sed usu est figu-
ra: hæc Scaliger. Vsum interrogationis munus
frequentem esse debere, videtur admonere Cicero
in Paradoxis, qui Catonem Stoicæ sententiæ asser-
torem reprehendit, quod minutis interrogationi-
bus, & immoderatus coaceruatis disputationes
pertractaret. A nonnullis vocatur hæc interro-
gatio figurata: nam alia est recta, quæ discedi gra-
tia profertur. Interrogatio ut valet ad orationis
varietatem, ita orationis plurimum virium, & vi-
leorum etiam addit.

[**R**ESPONSIO figura est, cum aliud interro-
ganti ad aliud, quia sic utilis sit, occurrat,
tum augendi criminis gratia; Ut reus in
reum rogatus, an a reo fustibus vapulasset?
Et innocens, inquit: Tum declinandi, quod est
frequentissimum. Quæro an occideris homi-
nem? respondetur latronem.]

Su-

[**S**UBIECTIO est, cum orator vel interrogat se-
ipsum, & responderet sibi; vel cum alium
rogaverit, non expectat responsum, ut Cicero
pro Ligario: Apud quem igitur hoc dico?
nempe apud eum, qui cum hoc sciret, tamen
me antequam vidit, reipublicæ reddidit. Et
domus tibi deerat: at habebas. pecunia supera-
bat? at egebas. Sunt autem interrogandi, &
respondendi sibi non ingratae vices.]

Pro Lig.

In orat.

SUBIECTIO.

[**S**UBIECTIO] Huius figura usus cre-
brior est apud Tullium, ad impetum excitandum;
ad odium, & indignationem concitandam; ad in-
famiam, turpitudinemque pariendam. Itaq; da-
bitur operam, ut in respondendo ausilium audi-
torem moueamus: erit enim hoc pacto prestabi-
lior responsio.

[**A**NTEOCCUPATIO, quam Quintilianus Præ-
sumptionem, Græci prolepsin dicunt, est
cum id, quod obijci potest, occupamus. Huc
pertinet illa Cicerois præmunio contra
Quint. Cæcilium, quod ad accusandum de-
scendat, qui semper defenderit. Verborum
quoque vis, ac proprietas confirmatur, vel
præsumptione: Quanquam illa non parua.]

S

sed

254 DE ARTE
sed prohibitio sceleris fuit: vel reprehensione,
quam alii correctionem appellant.

ANTE OCCUPATIO.

¶ **V**t necessaria est hæc figura, ita singularem
prudentiam requirit. Oratori si quidem perpen-
dendum est, quæ tacite hominum de re, quæ agitur,
sint iudicia: quid possit obesse, quod pendeant au-
dientium animi, & quid ab ijs probeatur.

Correctio est, quæ tollit sententiam ali-
quam, & eam alia, quæ magis idonea
videtur, emendat, & corrigit: Cicero: Italiam
ornare, quàm domum suam, maluit: quan-
quam Italia ornata, domus ipsa mihi videtur
ornatio. Est etiam correctio in verborum
exornationibus, de qua supra dictum est.

CORRECTIO.

Metavaiar Græcus quasi penitentiam ve-
cat: convenit timenti, reprehendenti, et irato. Virg.
lib. quarto Aeneid.

— sed prius ima debiscat

Terra mihi, quàm te pudor violæ:
applicatur omni generi, omni figuræ, partibus om-
nibus orationis: sitque vel augendo, vel minuendo,

R H E T. L I B. I I I. 255
do, vel commutando. Cicero, non enim suum, sed
raptorem, non sacrilegum, sed hostem sacrorum, ad-
duximus. Idem. in hoc ferendus meus error, fe-
rendus autem immo etiam adinuandus: & illud
vertit Aristotelem, penè dixerim, pervertit.

Dubitatio est, cum quaerimus, unde inci-
piendum, bi desinendum, quid potissi-
mum dicendum, an omnino dicendum sit.
Eiusmodi exemplis plena sunt omnia, sed unū
interim sufficit: Cicero pro Cluentio: Equi-
dem, quod ad me attinet, quod me veritam, ne-
scio. Negem fuisse infamiam iudicii corrupti
& quæ sequuntur, & itaque quo me veritam,
nescio, & quid agam, iudices? quo accusationis
meæ rationem conferam? quo me veritam?

Pro Cluent.
Pro Ligari.
li. 3. accus.

DUBITATIO.

Annotandum est, addubitationem tunc maxime
commendari, cum ad rem, de qua dicturi sumus, au-
gendam, & magis laudandam, dissimulamus, quæ-
rere, unde nobis sit exordium: quidue dicen-
dum, ubi denique desinendum: hoc enim pacto ora-
tionis forma locupletior redditur per dubitatio-
nem. Exemplum habes longiusculum in Exortio
de Oratore perficilo, adhibetur etiam in principis
Epistolarum, demonstratum & deliberatum ge-
neris.

Pro Rob.

a. in Ver.

250

DE ARTE

Communicatio non procul abest à dubitatione, cum aut ipsos aduersarios confutamus. Cicero: Tu denique, Labiene, quid faceres tali in re, ac tempore? cum ignauit ratio in fugam, atque in latebras impelleret, inprobitas & furor L. Saturnini in Capitolium arcesseret, consules ad patriæ salutem, ac libertatem vocarēt, quam tandem autoritatem, quam vocem, cuius sectam sequi, cuius imperio parere potissimum velles? Aut cum ludicibus deliberamus, ut Carus, Si vos in eo loco essetis, quid aliud fecissetis? Et Cicero, nunc ego iudices iam vos consulo, quid mihi faciedum putetis: id enim consilii mihi profecto taciti dabitis, quod egomet mihi necessario capiendum intelligo.

COMMUNICATIO.

Communicatio, Reiectio, Detrectatio etiam dicitur: in qua obseruandum, quo pacto hac vi possimus: scilicet, ubi non datur posse, aut inficiari, aut transferri: quare ne grauemur participem facimus aut consilii, aut eiusdem facti aduersarium. Aut cum iudicibus. Quin Cicero cum Iudice communicauit crimen, ut in Oratione in Tiberonem. Quid aliud volumus nos, quam quod tu voluisti Casar? Id enim. Et, quid facerem? neque ego

R H E T. L I B. I I I.

257

ego Alcippem, neque Phyllida habebam: hoc scema non multum dissimile est dubitationi; habetque vim precipuam vrgendi, & obiurgandi.

Prosopopeia est personarum ficta indutio, vel grauissimum lumen augendi, hac & aduersariorum, & nostros cum aliis, sermones, & aliorum inter se credibiliter introducimus: & suadendo, obiurgando, quærendo, laudando, miserando personas idoneas damus. Quin, mortuos excitare in hoc genere dicendi, concessum est. Vrbes etiam, populi que vocem accipiunt: in quibus hoc modo mollior fit figura: Etenim si mecum patria, quæ mihi vita mea multo est carior, si cuncta Italia, si omnis respub. sic loqueretur M. Tulli, quid agis? & quæ sequuntur. Sed magna quedam vis eloquentiæ desideratur. Falsa enim & incredibilia natura necesse est, aut magis moueant, quia supra vera sunt, aut pro vanis accipiuntur, quia vera non sunt. Formas quoque fingimus sæpe, ut famæ Virg. ut voluptatis ac virtutis (quemadmodum a Xenophonte traditur) Prodicus, ut multarum aliarum rerum Ovid.

4. ad Her. sermocinatio.

4. ad Her. cōformatio.

Intellect.

Ant. 4.

PROSOPOPOEIA.

FORMAS quoque fingimus] Scias, ubi
ficta persona fingitur, & introducitur, ut Fama a
Vergilio, & Parnes ab Ouidio, hanc non esse figu-
ram, sed partem argumenti Poetici. quam fictio-
nem appellat Quintilianus. Disce, ut Ira, Furor,
Diram.

A Postrophe est anersus à iudice sermo:
mire autem valet, sine aduersarios inua-
dimus: Quid enim totis ille Tubero in acie
pharsalica gladius agebat? Sine ad inuocatio-
nem aliquam conuertitur, Vos enim iam Al-
ba in Tumulo atque Luce: Sine ad inuidiosam
implorationem, O leges Porciae, legesque Sen-
pronae.

APOSTROPHE.

NON est ignorandum, ubi Apostrophos cum
interrogatione coniuncta est, tantam habere vim
ut subsilire faciat auditoris animum: talis est illa
ex 2. Aeneid.

Hoc erat alma parens
Quod me per tela per ignes,
Eripis?

Servit

Servit haec figura variis animi affectibus: Igitur
ea vitetur, cum assuat Oratio, nam tunc ad con-
citandos affectus plurimum valet.

Hypotyposis, quam descriptionem Cice-
ro appellat, est propositio quaedam for-
ma rerum ita expressa verbis, ut cerni potius
videatur, quam audiri: vel, Est rerum quasi ge-
neratur, sub aspectum penè habiectio, ut actio-
ne in Verrem septima: Ipse inflammatus sceler-
re, ac furor in forum venit, ardebant oculi, to-
to ex ore crudelitas emicabat. Nec solum
quae facta sint, aut fiant, sed etiam quae futura
sint, aut futura fuerint, dicendo exprimimus:
Mire tractat, haec Cicero pro Milone, Quae sa-
cturus fuerit Clodius, si praetura inuasisset.
Haec translatio temporum erit vetecundior, si
proponamus talia: Credite vos infuerti, ut Ci-
cero: Haec, quae non vidistis oculis, animis cer-
nere potestis.

Aut. ad He-
ren.

De orat. 3.

Cic. pro
Mil.

HYPOTYPOSIS.

QVAM descriptionem] Quae si sit acuratio-
rius dicitur: si tenuior sit, Hypotypo-
sis. Exemplo tibi sit Virgilius, qui tempestatem
in primo per διαστράγγειν representat: ibi enim
exaltior, atque expressior est Oratio. at in 2. Ae-
neid.

noid. ubi anguim amplexu, morsuq; necatur La-
coon, & liberi eius illa hypotyposis
Constitit in digitos extemplo affectus uterque
adhibetur in orationem causa illustrandi, ornandi,
& amplificandi.

De orat. 3.
+ Her. pra-
cisio & ab-
scissio.
Aene. 1.

Aposiopesis, quam Cicero praecisionem,
non reticentiam, ut Quin. existimavit,
non nulli interruptionem appellant & ipsa o-
stendit affectus, vel ira, ut Verg.
Quos ego: sed motos praestat componere flu-
mina.

Vel solitudinis, & quasi religionis: An hu-
ius ille legis, quam Clodius à se inuentam glo-
riatur, mentionem facere ausus esset, viuo Mi-
lone, ne dicam consule? de nostrum enim
omnium, non audeo totum dicere.

APOSIOPESIS.

NON reticentiam] Rixantur saepe gramma-
tici de Reticentia, & Subticentia. Sed in his fi-
guras ita distinguit; ut ubi nihil dicitur Reticen-
tia sit: ut, cum a Virgilio Aeneas concubitus cum
Elisa non refertur. Subticentia vero, cum apud
eundem in Sexto.

Nam praemissus Achates Afforet:
neque enim dixerat praemissum, & nunc dicit
postquam

postquam venit. OSTENDIT affectus vel ira]
Et in quinto Aeneid. seruit hae figura ambitioni:
ut, quanquam d, in Bucolicis pudori: nouimus
& quite.

Ethopoeia est imitatio vitae, ac morum alie
notum, magnum quoddam ornamen-
tum orationis, & aptum ad animos concilian-
dos vel maxime, saepe autem ad permouendos
Cicero contra Rullum: Ineunt tandem magi-
stratus tribuni plebis, concio tandem expe-
ctata P. Rulli, quod & princeps erat Agrariae
legis, & truculentius se gerebat, quam ceteri.
Iam designatus alio vultu, alio vocis sono, alio
incessu esse meditabatur, vestitu obsoletiore,
corpore inculto, & horrido, capillatior quam
ante, barbaque maiore, ut oculis, & aspectu
dammnare vim Tribunitiam, & minitari Reip.
videretur.

Aut. ad He-
ren.

ETHOPEA:

IAM designatus alio vultu] Ex Ciceronis
verbis observa, ut haec figura conueniat etiam irri-
denti, & contemnenti, quod saepius videre est in
scriptis bonorum auctorum.

Emphasis

Aut. ad He-
re. est signi-
ficatio.

Aene.

2. Aene.

Lib. 7.

DE ARTE

Emphasis est, cum ex aliquo dicto latens aliquid eruitur: vel, ut Cicero definit, plus ad intelligendum, quam dixeris, significatio. Virgilius.

Demissum lapsi per funem.

Idem de Cyclope:

Iacuitq; per antrum Immensum.
Vbi prodigiosam illam corporis magnitudinem e loci spatio intelligimus.

EMPHASIS:

Hæc figura non vnusmodi est: interdum enim talis est: Quos ego: *emphas* est in pronomine: nunquam sit appositis verbis ad efficaciam, ut *He* *Elorei Socii*, id est fortissimi, hæc autem *vtuntur dolentes, & irati*.

Stentatio est figura, qua diu suspenditur auditorum animi, atque aliquid deinde inexpectatum subiungitur, ut in Verrem Cicero. Quid deinde? quid censes? Deinde tum fortasse, aut prædam aliquam? Deinde cum diu suspēdisset iudicum animos, subiicit, quod multo esset improbius. Aliquando etiam cum expectationem alicuius rei gravisimæ orator concitauerit, ad aliquid, quod leve sit, aut nullo modo criminofum, descendit.

Su-

RHET. LIB. III.

163

SVSTENTATIO.

VALET hæc figura ad rem augendam, atque inamnuendam.

Prætermissionem, vel præteritionem vulgo dicunt, quam Cicero reticentiam vocat, Ea est, cum dicimus, nos præterire, aut non scire, aut nolle dicere id, quod tunc maxime dicimus, Cicero in Rullum: Non queror diminutionem vectigalium, non flagitium huius iactura, atque damni. Prætermitto illa, quæ nemo est, quin grauissime, & verissime conqueri possit, nos caput patrimonij publici, pulcherrimam populi Romani possessionem, subsidium annonæ, horreum bellici, sub signo, claustrisque Reip. positum vectigal fernare non potuisse: cum denique nos agru P. Rullo concessisse, qui ager ipse per se & Sillanæ dominationi, & Gracchorum largitioni restitisset: non dico hoc solum in Rep. vetustis esse, quod amissis aliis remaneat, intermissis nunquam quiescat, in pace niteat, in bello non obsolescat, militem sustentet, hostem non perimescat: prætermitto omnem hanc orationem, & concioni referuo. De periculo salutis, ac libertate loquor.

Græ. Aut.
ad Heren.
occupatio
est.
3. de Orat.

Præter-

NOLLE dicere id, quod tunc maxime dicimus] Est igitur non dicendo dicere: quamobrem sciendum est, Præteritionem tunc demum plerumque leporis, & gratia habituram, cum scilicet ea, quæ secutura sunt commendare, vel improbare volueris: ne scilicet aures elanguescant, & animus intelligendo fiat remissior.

Licentia est, cum apud eos, quos aut vereri, aut metuere debet orator, tamen aliquid pro iure suo dicit, quod eos minime offendat. *Pro Ligar.* Cicero pro Ligario: Vide, quam non reformidat: vide, quanta lux liberalitatis, & sapientie tui mihi, apud te dicenti, oboriatur: quantum potero vocem contendam, ut hoc populus Romanus exaudiat. Suscepto bello Caesar, gesto etiam magna ex parte, nulla vi coactus, iudicio meo ac voluntate ad ea arma profectus sum, quæ erant sumpta contra te.

LICENTIA.

LICENTIA est] Hanc videtur Cicero appellasse effrenationem, quæ vox dura quibusdam visa est, & indigna viro sapiente. *SUSCEPTO Bello*

Bello] Sciendum est, Parrisiam duplicem esse: una est libertas, quam præfert Orator tota Oratione: ea nulla figura est: altera est ostentatio huiusce libertatis, & hæc est figura. Sed in hac observandum est, ut ea prudenter utamur, ne scilicet fortasse plus æquo molestior sit, auditoremque offendant. Itaque si eam nocturnam putabis, mitiganda erit. Ciceronis hoc exemplo tibi erit: reprehensurus enim senatores, ait, eos sibi esse amicos: Venio nunc ad consulares, quorum est nemo, qui non habeat mecum aliquam coniunctionem gratiæ, alij maximam, alij mediocrem, nemo nullam.

Concessio est, cum aliquid etiam iniquum videtur causæ fiducia pati, atque concedere: Cic. pro Milone, excitate, excitate eum, si potestis ab inferis, frangetis impetum vini, cuius vix sustineris, frangetis furias inferi. Et lib. 2. Accidit palestritis: & lib. 5. Leuia sunt hæc in hoc reo crimina: motum virgarum Navarchus nobilissimæ civitatis pretio redemit: humanum. Alius, ne condemnaretur, pecuniam dedit: vilitatum est. Non vult populus Rom. obloletis criminibus accusari Verrem: nova postulat, inaudita desiderat: non de Prætoris Sicilia, sed de crudelissimo tyranno fieri iudicium arbitrat. Sunt, qui, concessionem dictorum, esse,

Quin. li. 9. ca. 2.

Ri. senecus

esse, velint: qualis apud Cic. Est illa ficta de-
sensio Verris, sit fur sit sacrilegus, sit flagitio-
rum omnium, nitorumque princeps: a. est
bonus imperator, & felix, & ad dubia Reipub.
tempora reservandus. Sed concessio iuncta
ironia miram vim habet, ut apud Virg.

4. Aene.

1. Aene. 6.

Issequere lial am venis pete regna per vnda.
Et meque timoris

Profla.

Argue tu Drance, quando tot stragis aceruus
Tencro um tua dextra dedit. E. apud Cic.
Litemus igitur Lentulo, p. rentemus Cethe-
go, renocemus eiectos, nimia pietatis & som-
ni amoris in patriam vicissim nos penas, sita
diis placent, sufferamus.

CONCESSIO.

POTES etiam sic dicere. Concessio fit
cum quippiam petimus, quod si non possumus im-
petrare, partem concedi nunc, et reliquum seramus
sic Vido, ubi non potest impetrare, ut maneat A-
neas, discessum concedit ei: tempus inquit tunc
peto.

Li. 9. ca. 3.

3. de Orat.

in Orat. 1. 5

Parenthesis, quam Quintilianus interpre-
tationem, vel interclusionem vocat, est
declinatio brevis a proposito. cum continua-
tioni medius aliquis sensus interuenit. Virg.

var

Vare tuum nomen (superet modo Mantua no-
bis,

Mantua va misera nimium Vicina Cremona)

Aeg. 5.

Cantantes sublimiter ferent ad sydera Cigni.
Hæc breuiora re digressio, plurimis fit mo-
dis. Sed hoc exemplum rei declarandæ cau-
sa posuisse, sit satis. Longior illa digressio,
quæ multis pars causæ videtur, inter figuras in-
dicio quorundam numeranda non est. Ve-
lōga digressio, in quo cum fuerit delectatio, tū
reditus ad rem aptus & cōcinnus esse debet.
Exemplum est apud Cice. de situ, & ornatu Sy-
racularum, aliaq; permulta.

3. de Orat.
in Orat.

In li. 4. Ac-
tus.

Ironia & a Quintiliano, & a Cic. inter sen-
tentiarum exornationes numeratur. Dif-
fert autem ab illa, quæ tropus est, quod tropus
breuior sit, & apertior: At in figura totius vo-
luntatis fictio est. Cic. pro Ligatio, nouum
crimen. C. Cesar, & ante hunc diem inaudi-
tum propinquus meus ad te Q. Tubero detu-
lit Q. Ligarium in Africa fuisse: idq; C. Pan-
tharitate, quæ est ei tecum, ausus est confiteri.
Itaque, quo me veram, nescio. Paratus enim
veneram, cum tu id neque per te scire, neq; au-
due aliunde potuisses, ut ignorance tua ad
homi-

Pro Lig.

Li. 5. accus.

hominis miseri salutem abuteretur. Et, quid
agam iudices. & quæ sequuntur.

Rutilius ex
Arist.Auct. ad
Heren. 4.

Distributio, quæ ad sententiarum exorna-
tiones pertinet, est, cum aliquid in partes
plures tribuitur, quarum unicuique ratio deinde
de sua subiungitur, ut: Alexandro Macedoni
neque in deliberando consilium, neque in
preliando uirtus, neque in beneficio benigni-
tas deerat. Nam, quum aliqua res dubia acci-
disset, apparebat sapientissimus: cum autem
consilium esset cum hostibus, fortissimus,
quum uero præmium dignis tribuendum, li-
beralissimus. In 4. ad Heren. paulò aliter defini-
tur. Distributio est, cum in plures res, aut
personas certas negotia quædam dispartitur,
neque sit ulla mentio subiectæ rationis, quia
sine illa fieri potest distributio, ut exemplis
posita demonstrat, & uerba Cic. in Orat. ut aliud
ali tribuens dispartiat.

DISTRIBUTIO.

Cum aliquid in partes plures] Hæc studia
adulescentiam alunt, senectutem oblectant, secon-
das res ornant, aduersis perfugium; & solatium
præbent, pro Archia. Est autem triplex Distribu-
tio: Generis in species, quæ diuisio dicitur: & offi-

officium diuidas in iustitiam, Prudentiam, Forti-
tudinem, & Temperantiam. Totus in partes: ut
si corpus in partes suas, in caput, collum, humeros,
ventrem, pedes, &c. Subiecti in Accidentia vel
contra: hanc nonnulli enumerationem vocant bo-
norum: alia animi, alia corporis, alia fortunæ.

Permissio est, cum alicui rei vehementer
confidimus, & ostendimus, nos eam tradere,
atque concedere alicuius voluntati, hoc modo:
Sed ego iam iudices summum, ac legiti-
mum meæ causæ ius omitto; vobis, quod equis-
simum videatur, ut constituatis, permitto. Non
enim vereor, quin etiam si nouum sit vobis
instituendum, libenter id, quod postulo, pro-
pter utilitatem communis consuetudinis se-
quimini. Est etiam illa permissio, cum aliqua
ipsis iudicibus relinquimus estimanda: non
nunquam aduersariis quoque: ut Caluus Vati-
nio, perfida frontem, & dicte digniorem, qui
consul fieres, quàm Catonem. Quidam, per-
missionem factorum esse, volunt, ut concessio
nem dictorum, sed concessio Quintiliani iudi-
cicio factorum est.

Quin. li. 9.
ca. 2.

PERMISSIO.

Est etiam illa permissio] Cum, quid ad
T nerjatio

uersario nostro largimur, aut concedimus; id faci-
mus, quo reliqua magis exagerari possint.

DEprecatio, quam vel obsecrationem, vel
obtestationem alii appellant, est cum o-
pem alicuius imploramus, Cicero pro Deio-
taro: Quamobrem hoc nos primum mreti-
taro: C. Cæsar per fidem, & constantiam, & cle-
mentiam tuam libera, ne residere in te ullam
partem iracundiæ suspicemur. Per dexteram
te istam oro, quam Regi Deiotaro hospes
hospiti portexisti: istam inquam, dexte-
ram, non tam in bellis, & in prælijs, quam
in promissis, & fide firmiorem. Optatio est,
quæ voti alicuius præbet significationem,
vt pro lege Manilia, Vtinam Quirites viro-
rum fortium, atque innocentium tantam copiam
habeamus. Et pro Rabirio, Vtinam mihi fir-
cultatem causa concederet, vt possem hoc pro-
dicare, & Phil. 9. vellem, dii immortales fec-
sent P. C. ut &c.

DEPRECATIO.

Conuenit figura hæc dolenti, commendanti, bor-
tanti, etiam timenti, quatenus implorat opem.
OPTATIO est] Vel dic, optatio est, quæ desi-
derantis animi affectum explicat. Tale videtur
exem-

exemplum illud Elyse.

Felix, heu nimium felix, si littora tantum

Nunquam dardaniæ tetigissent nostra carinae.
Idem enim representat, quod ei fuerat optandum:
illa apertissima. O vtinam tunc, cum Lacedæmo-
na classe petebat.

EXecratio est, qua malum alicui precamur.
Cicero pro Deiotaro: Dij te perdant fugi-
tue, ita non modo nequam, & improbus, sed
fatuus, & amens es.

EXECRATIO.

Conuenit hæc figura valde ira percito: Dij ma-
lesfaciant isti Seguleio: & o scelus; o portentum in
vltimas terras exportandum.

EPiphonema est rei narratio, vel probatio
summa acclamatio, Virgilius:
Tanta molis erat Romanam condere gentem.

Aen. I.

EPIPHONEMA.

TANTA molis erat] Rufinianus videba-
tur, Epiphonema sub finem tantum collocare: quare
ab exclamatione differre hoc poterit: quod excla-
matio in principio collocatur. Est autem, quod hæc
figura

figuras eleganter accommodemus in mouendis af-
fectibus, & augendis: quas si obseruabis, apud Ci-
ceronem id ita esse inuenies; apud Terentium mul-
to magis. mouet sanè hoc Schema acriores affe-
ctus, cum scilicet rei magnitudo id postulat.

Phil. 2.

Exclamatio est, quæ conficit significatio-
nem doloris, aut indignationis alicuius
per hominis, aut rei cuiuspiam compellatio-
nem: Cic. in Antonium: O miserum me; con-
sumptis enim lacrymis, infixus tamen pectori
haeret dolor. Idem contra Rullum: O per-
turbatam rationem, ò libidinem refrenandam,
ò consilia dissoluta, atque perditæ. Et in
Catil. ò tempora, ò mores, Senatus hoc intel-
ligit, Consul videt, hic tamen viuít.

Quin. li. 9.
ca. 3.

Sunt & illa iucunda, & ad commendatio-
nem cum varietate, tum etiam ipsa natura
plurimum prosunt, quæ simplicem quandam
& non præparatam ostendendo orationem,
minus nos suspectos faciunt. Hinc est quasi
pœnitentia dicti, ut Cicero pro Cælio.
Quid ego ita grauem personam introduxi?
Et quibus vtimur vulgo, Imprudens incidi.
Vel cum, querere nos, quid dicamus, fingimus.
Quid reliquum est? & Nunquid omni? Et
cum aliqua velut ignoramus: Cicero in Vero-
rem:

rem: Sed eorum rerum artificem quem?
quem nam? recte admones, Polycletum esse
dicebant. Et cum deponimus apud memo-
riam auditoris aliqua, & reposcimus, quæ de-
posuerimus. Hæc omnia dant orationi varios
velut vultus. Gaudent enim res varietate, &
sicut oculi diuersarum aspectu rerum magis de-
tinentur, ita semper animis præstant, in quod
se velut nouum conuertant.

Hæc de tropis, & ornamentis cum verbo-
rum, tum sententiarum dicta sint, in quo
rum numero, nominibus, vi & natura expli-
canda usq; adeo dissentiunt authores uel Greci
uel Latini, ut non modo inter se dissentiant, sed,
quod maius est, Cicero, qui ut ornatissimus in
dicendo, sic in præcipiendo fuit diligentissi-
mus, ipse sibi discreper. Nam ut Quintilianus
animaduertit, multas figuras in tercio de Ora-
tore libro posuit, quas in Oratore postea scri-
ptor, quoniam de illis mentionem non fecit, vi-
detur repudiasse. Quasdam posuit inter uerbo-
rum exornationes, quæ sententiarum sunt lu-
mina. quædam ne figuræ quidem sunt. Non ta-
men est, cur quisquā uel illum, uel alios autho-
res hac de causa temere reprehendar. Ea enim
quæ de tropis & figuris præcipi possunt, ualde
minuta sunt, & exilia; ideoq; non multum in-
terest,

Quin. li. 9.
ca. 3.

terest, hoc ne, an illo modo sentias. Quam
ego causam fuisse puto, cur idem Cicero scri-
psit semper, & cur illas attigerit, & nullas
nec definitionibus explicatas, nec exemplis il-
lustratas, quasi per transennam ostenderit.
Iam numerus illarum, nec fuit olim certus,
nec vero unquam esse poterit. Cuius rei duas
ego reperio causas. Altera est, quod noue fi-
guræ, Quintiliano etiam authore, fieri adhuc
& excogitari possunt. Altera, quod tam ver-
borum, quam sententiarum figuræ non in for-
mas, quarum certus, sed in partes, & quasi mem-
bra, quorum infinitior est numerus, distribuun-
tur. Quod optime vidit Cicero: In Topicis
enim cum aliud diuisionem, aliud partitionem
esse docuisset, dixissetque, non esse vitiosam
in partitione, si partem aliquam prætermis-
sas, quod idem in diuisione vitiosum est, sic
deinde causam eius rei addit. Formarum enim
certus est numerus, quæ cuique generi subi-
ciantur: partium distributio sepe est infinitior,
tandem riuorum à fonte deductio. Itaque
in oratoris artibus quæstionis genere propo-
sitio, quot eius formæ sint, subiungitur absolute:
at cum de ornamentis verborum sententia-
rumque præcipitur, quæ vocantur tropi, non
fit idem. Res enim est infinitior: hæc esse
in causa puto, ut omnis hæc de tropis, & figu-
ris

Quint. li. 3.
ca. 3.

ris disputatio, non solum dubia, & incerta,
sed controuersa etiam, plenaque dissensionis
semper fuerit. In qua ego, quod simillimum ve-
ri visum est, sum secutus.

De Collocatione.

Cap. XXXI.

SEquitur collocatio, quæ erit optima, si vin-
dam orationem efficiet, si coherentem, si le-
nem, si æqualiter fluentem. In ea necessaria
sunt ordo, & iunctura: primum igitur de ordi-
ne. Sed illud prius dicam, studiosis dicendi im-
primis esse necessaria ea, quæ deinceps de ordi-
ne, iuncturaque tradentur. Hæc enim sunt,
quæ clamores, & admirationes in bonis orato-
ribus efficiunt.

Cic. 3. de
Orat.

1. de Orat.

I N C. XXXI.

SI vinclam orationem efficiet] Quod fit, si
suo loco verba simplicia collocantur; quæ scilicet
maiores, dulcioremque auribus concentum exhi-
beant. NECESSARIA sunt ordo, & iunctura]
Res enim bene se habent, cum ordo seruatur. Fer-
tur Xenophon dixisse, nihil ex omnibus rebus
melius esse ipso ordine: iunctura vero opus est,
ne clumbris sit oratio.

De Ordine. Cap. XXXII.

Quin. li. 2.
ca. 4.

Phil. 2.

Ad. 4.

Ordinis observatio est in verbis singulis & contextis: in singulis cavendum est, ne decreascet oratio, & fortiori subiungatur aliquid infirmius, ut sacrilego fur, aut latroni petulans. Angeri enim debeant sententiae, & insurgere, ut optime Cicero, Tu inquit, istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria rotis corporis firmitate, aliud enim alio magis superuenit, At si cepisset a toto corpore, non bene ad latera, faucesque descenderet: Est & alius naturalis ordo, ut diem ac noctem; ortum & occasum dicas potius, quam retrorsum. Quaedam ordine permutato fiunt supernacua, ut fratres gemini: nam si praecesserint gemini, fratres addere, non est necesse. Verbo sensum claudere, si compositio patiatur, longe optimum est, Cicero in Verrem. Itaque ille M. Cato sapiens, cellam penariam Reipub. nostrae, nortice plebis Romanae Siciliam nominavit. At si id asperum erit, decori potius orationis erit consulendum, ut sit apud summos Graecos, Latinosque oratores frequentissime: Cicero in actione eadem: Nam cum omnium sociorum, promociatum rationem diligenter habere deberis, tu praecipue Siciliae, Iudices, plurimis.

misque de oculis. In oratione non sunt ad pedes verba dimensa, ut in carmine: deoque ex loco transferantur in locum, quo maxime congruunt, sicut in rudium structura saxorum fieri consuevit.

IN C. XXXII.

At si id asperum] Id effecit Cicero in illa nobili Rabiriana: An cum Mario, Scauro, Catullo, Metello, Scaevola cum bonis denique omnibus coire non modo salutis, verum etiam periculi societatem.

De iunctura.

Cap. XXXIII.

Iunctura vero ut concinna, & elegans sit, assequemur, si verba extrema cum consequentibus primis ita iungemus, ut neque asperum concurrant, neque vastius diducantur. Asperum concursum efficiunt consonantes illae, quae sunt asperiores, ut, S. ultima cum X. proxima, ut exercitus Xerxis: quarum tristior, etiam si bina collidatur stridor est: ut, Ars studiorum Rex Xerxes. Hiulcam vero reddit orationem vocalium concursus. Pessime longae, quae easdem inter se literas committunt, sonabunt, ut, Vito optimo obtemperare. Praecipuus tamen erit

De Orat. 3.

Quin. li. 2.
ca. 4.

erit hiatus earum, quæ cauo, aut patulo maxime ore proferuntur, ut, sensu humanitaris. E plenior litera est, langustior: ideoque obscurius in his vitium. Minus peccabit, qui longiores breues subiiciet: & adhuc, qui præponet longæ breuem: non tamen id, ut crimen ingens expauescendum est. In quo nescias, negligentia ne, an sollicitudo sit peior. Necesse enim est, ut hic metus impetum dicendi retardet, & ab his, quæ potiora sunt, auertat. Quare ut negligentis est oratoris, hiulca subinde oratione uti; ita humilis est animi, atque demissi ubique hoc perhorrescere. In quo merito quidam Isocratem, & eius discipulos, atque præcipue Theopompum reprehendunt, quod eas literas tantopere fugerint. At Plato in populari etiam oratione crebram habet vocalium concursionem. Cicero certe, & Demosthenes modice respexerunt ad hanc partem. Nam hiulca nonnunquam etiam decent, faciuntque ampliora quædam. Habet enim ille tantum hiatus, & cōcursus vocalium molle quiddam, quod indicet non ingratam negligentiam de re hominis magis quam de verbis laborantis. Ita quæ iile in oratione pro Marcello sic ait: Dolebam enim P. C. ac vehementer angebat, cum videre virum talem, qui in eadem causa, in qua ego fuisset, non in eadem esse fortuna, nec mihi

*In Orat.
Quin. li. 9.
et. 4.*

In Orat.

*Pro Marc.
Marc.*

mihi persuadere poteram, nec fas esse ducere, versari me in vestro veteri curriculo, illo æmulo, atque imitatore studiorum, ac laborum meorum, quasi quodam socio, a me & comite distracto. Vnde aperte intelligimus, esse quidem vitandam, modicam vero, & quæ in loco sit, non esse reprehendendam. videntur etiam est, ne syllabæ verbi prioris ultimæ, sint primæ sequentis, quod Cicero in epistolis excidit: Res mihi inuisa, visæ sunt Brute. Et in carmine: O fortunatam natam me consule Romam. Etiam monosyllaba, si multa sint, male continuabuntur. Breuium præterea verborum, ac nominum vitanda continuatio est, ne compositio minuta sit atque concisa; Et ex diuerso, longorum, afferunt enim tarditatem. Illa quoque vitia sunt, si eadem modo declinata multa coniugantur. Nec verba quidem verbis, aut nomina nominibus, similiaque his continuari debent. Cum virtutes etiam ipsæ tedium pariant, nisi gratia varietatis adiutæ; Illud postremo ad ordinem, iuncturæque constat, maximam quidem desiderare diligentiam, ea lege tamen, ne fati operose. Nam esset cum infinitus, tum pue-

*Quin. li. 9.
et. 4.*

Cl. in Ora.

280

DE ARTE

puerilis labor. Stylus enim exercitatus efficit facilem hanc viam componendi. Nam ut in legendo oculus, sic animus in dicendo prospiciet, quid sequatur in conditis verbis, et male coagmentatis offendatur aures, quacumque est iudicium superbissimum.

IN CAP. XXXIII.

NE VR. VALLIUS DIDUCANTUR] Vocem hanc inferius interpretatur hincam orationem. In oratione pro Marcello] Et epistola prima ad Lentulum. Ego omni officio, ac potius pietate erga te, ceteris satisfacio omnibus, mihi ipsi non satisfacio. Etiam monosyllaba] Vt; cum sis hoc in me animo, non iam, &c. ET ex diverso longiori] Vt illud in satyris Horatii: Ambubaiarum collegia pharmacopolla.

De modo & forma verborum.

Cap. XXXIII.

3. de Orat.

Non est ex multis res una, quæ magis oratorem ab imperito dicendi, ignaroque distinguat, quam quod ille rudis incondite, fundit quantum potest, & id, quod dicit, spiritui non arte determinat. Orator autem sic illigat sententiam verbis, ut nihil inane, nihil in-

RHET. LIB. III.

281

conditum, nihil curtam, nihil claudicans, nihil in oratione sit redundans. Hoc oratorio fit, numero, qui aptam, & concinnam, & suavem efficit orationem. Breuiter igitur origo, deinde causa, post natura, tum ad extremum, vltus ipse explicetur orationis aptæ, ac numerosæ.

De origine orationis numerosæ.

Cap. XXXV.

Princeps inueniendi aptam verborum, & numerosam conclusionem fuit Thrasymachus: cuius omnia nimis etiam erant scripta numerosa. Isocrates autem ita scienter, moderatèque rem totam temperavit, ut multè existimaret, illum huius concinnitatis auctorem, & principem extitisse. Vbi verò hæc formandæ orationis ratio cognita, & inuenta est, sic omnibus placuit oratoribus, ut Aristoteles, quo nemo nec doctior, nec acutior, nec in rebus vel inueniendis, vel indicandis actior unquam fuit, uersum in oratione uetet esse, numerum iubeat. Eius auditor Theodectes in primis, ut Aristoteles sæpe significat, politus scriptor, atque artifex, hoc idem & sentit, & præcipit. Theophrastus uero isdem de rebus etiam accuratius. Romani Ciceronis ferè

In Ora.

In Orat.

282 DE ARTE
ferè tempore agnouerunt, cum iam anni prope
quadringenti essent apud Græcos, cum hoc
probaretur. Vsq̃ue adeo autem hanc oratio-
nis confirmandę rationem ipse Cicero proba-
uit, ut non solum eius hoc modo faciendę, et
ornandę summus ipse artifex fuerit, sed dili-
gentissime etiam de tota ea re præcepit.

IN CAP. XXXV.

ISOCRATES autem] Plato quoque tam stu-
diosè confectatus est numerosam compositionem,
ut Aristoteles dubitarit, verum scripta eius poe-
ma, an vero soluta oratio fuerit appellanda. Scri-
bit autem Cicero, Isocratem numero in oratione
vsus, tum incunditatis causa, tum ut varietas
varietati occurreret. VERSVM in oratione ve-
ret esse] Id duplex incommodum asserre, existi-
mauit Aristoteles: tum quod à faciendâ fide pro-
fus abisset, vti præmeditata, & cum artificio
conficta; tum quod auditorem à causâ auerit. &
ad numerorum concinnitatem alliciat. Non igno-
randum quoq; est, versum potissimum fugiendum
esse in principio, & in fine periodi: in his enim
locis à quouis facilius sonus cognosci potest, quàm
in aliis. NUMERVM iubeat] Nam, inquit
Aristoteles, genus orationis, quod numero ca-
ret, siue caret, neque consilii. Arist.

RHET. LIB. III. 283
Aristoteles, hoc est, non certo sine terminatum.
SUMMVS ipse artifex fuerit] Atq; adeo sum-
mus, ut longe melius, & acuratus, quàm ab ip-
so Aristotele sit pertractata: cuius rei causam il-
lam fortasse suspicari possumus, quod maiorem
vsus haberet in oratoria facultate, quàm Arist.

Cur numerosa oratio inuenta sit.

Cap. XXXVI.

Q Voniam igitur habemus aptę orationis in Orat.
eos principes, authoresq̃ue, quos dixi-
mus, & origo inuenta est, causâ quærat, quæ
facilius, & aperta est. Aures enim, vel animus
potius aurium nuncio naturalem quandam in
se continet vocum omnium dimensionem.
Itaque, & longiora, & breviora iudicat, & per-
fecta ac moderata semper expectat, mutila
sentit quædam, & quasi decurtata, quibus tan-
quam debito fraudetur, offendiunt, productio-
ra alia & quasi immoderatus excurentia;
quæ magis etiam aspernantur aures. Cum
igitur fortuito saepe, ut fit, aliquid conclusè, ap-
teque initio diceretur, animos hominum, au-
resque pellebat, ut intelligi posset, id, quod ca-
sus effudisset, cecidisse iucundè; tunc notatum
genus est. Notatio autem, & animaduersio
peperit attem. Itaque ut poetica, & uersus
in.

inuentus est terminatione aoriorum, obferuatione prudentium; sic in oratione animaduertum est, multo illud quidem serius, sed eadem natura admonente, esse quoddam certus cursus, conclusionemque verborum. De quarum natura ut differere possimus, necesse est, ut de incis, membris & periodo prius dicamus.

IN CAP. XXXVI.

ITAQUE & longiora] Duabus de causis numerum esse necessarium in Oratione vult Cicero: prima, ne tanquam flumen aliquod infinite feratur oratio, sed alicubi consistat: altera, quoniam ea, quae apta sunt, & composita, beneque disposita, longe maiorem vim habent, quam quae soluta sunt & libera: ut modicus exercitus, si bene dispositus, & instructus fuerit facile vagantem multitudinem ingentem superabit. Aristoteles autem Rhetoricorum tertio priorem tantum ponit.

De incis, membris, & periodis.

Cap. XXXVII.

Incisum est sensus non expleto numero conclusus: plerisque par membrum. Tale est, quo Cicero utimur, Domus tibi deera est habebas

bebas; Pecunia superabat et agebas: ubi incitae sunt quatuor. Fiunt & singulis verbis incitae, ut diximus, testes dare volumus. Incisum est, Diximus; Membrum autem est sensus, non metis conclusus, sed a toto corpore abruptus, & per se nihil efficiens, ut, o callidos homines, o rem excogitatum; o ingenia metuenda: quem queso nostrum fefellit, id vos ita esse facturos. O callidos homines: perfectum est, at remotum a ceteris vim non habet, ut per se manus, & pes, & caput; & o rem excogitatum; o ingenia metuenda. Quando ergo incipit corpus esse? cum venit extrema conclusio: Quem queso nostrum fefellit, id vos ita esse facturos? Periodum Cicero ambitum, tum circuitum, tum comprehensionem, aut continuationem, aut circumscriptionem dicit. Cum temperat, tamen aliud est caesum, & membratum, aliud circumscribere dicere. Circumscripio enim est, cum ab initio ad finem usque consistat in orbem inclusa, fertur oratio, donec tentis, Cicero pro Le. Man. Quamquam mihi semper frequens conspectus vester multo iucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est vobis, Quirites, tamen hoc adiut laudis, qui op-

Quin. li. 9.
ca. 4.

Ari. 3. Rhet.
ca. 4. Cic. in
in or.
Cic. pro Le-
ge Man.

timo cuique semper maxime paruit. non mea
me voluntas, sed vite mee rationes, ab ineun-
te etate suscepta, prohibuerunt. Membra-
tim vero dicimus, cum in singulis membris li-
berior insitit oratio. Cicero pro Milone:
Itaque quando illius postea sic illa, quam
Catilina acceperat, conquieuit? Hæc inten-
tata nobis est; huic ego vos obici pro me non
sum pallus; hæc insidiata Pompeio est: Hæc
istam Appiam viam, monumentum sui nomi-
nis, nece Papirij cruentavit. Incisum vero
dicimus, cum in singulis incisis insitit oratio,
Cicero in Catilinam inuect. 4. Tenentur lre-
re, signa, manus, denique vnius cuiusque
& confessio. Quomodo autem, cum in incisis,
& membris, tum in circuitu numerus sit ad-
hibendus paulo post dicetur. Sed quia nu-
lus extra poeticos numerus esse potest, pedes,
quibus & poema sit, & oratio numerosa tem-
peratur, ponamus, mox enim intellegetur im-
pet verum, & orationem numerosam perma-
gnum esse discrimen.

IN CAP. XXXVII.

PLERISQUE pars membri } Hoc dicitur,
quia sepe inuenitur, incisum per se conlocari, nec
ad membrum pertinere: quare dicere possumus,
duo

Gi. pro Mi.

Id. Orat.

Duo incisi genera esse, alterum, quod est pars mem-
bri, alterum, quod per se positum sensum circun-
ducit. MEMBRUM autem est } Vel dic, mem-
brum sententia est comprehensio, inciso longior;
quod sic dicitur, quia est pars integri diuisa ab
eo. PERIODVM } Periodus membris constat,
vt membra incisis: quare Demetrius Phalereus
sic eam definit. Est si quidem Periodus coagmen-
tatio ex membris, & incisis: aiunt autem, perio-
di duas esse partes, principium quod propositio-
nem, & finem, quem redditum, atque reflexionem
dixerunt. Idcirco Aristoteles eam definit ora-
tionem, qua principium habet, & finem, quam
definitionem valde probat Demetrius. Cicero pro
Deiotaro. Quæ quidem in eam partem accepta
sunt Casar (est hoc principium, quod statim se-
quitur redditus) vt eum amplissimo regis honore,
& nomine affeceris. CIRCUMSCRIPTIO }
Vide cap. 47.

De pedibus:

Cap. XXXVIII.

P Edes, qui duas habent syllabas numero
sunt quatuor, Spondeus, Pyrrichius, Cho-
reus, & Iambus. Spondeus est è longis dua-
bus, vt, dicunt, mores: illi contrarius est Pyrri-
chius, vt nouus, tulit. Choreus est è longa &
breui, vt scribit, semper. Huic Iambus est

Quin. li. 9.
ca. 3.

contrarius, ut legunt, reos. Trium vero syllabarum pedes sunt octo, Molossus ex tribus longis, ut, dicendi, conseruant. Trocheus, quem Tribrachum alii appellant, è tribus breuibus, ut, facimus. Dactylus ex longa, & duabus breuibus, ut littora. Anapestus ex duabus breuibus, & longa, ut, pietas, peragunt. Bacchius ex breui, & duabus longis, ut, amores. Antibacchius ex duabus longis, & breui, ut, audisse. Creticus, quem alij Amphimacrum vocant, ex longa breui, & longa, ut possident. Amphibrachus ex breui, longa, & breui, ut, petebat. Cicero ex alijs pedibus tres tantum ponit. Pæon duos, & Dochimum, quibus & nos erimus contenti. nec tamen ipse dissimulat, quibosdam numeros uideri, non pedes nec immeritò. quicquid enim supra tres syllabas habet, id ex pluribus pedibus est. Est igitur Pæon primus ex longa & tribus breuibus, ut, aspicere. Pæon ultimus ex tribus breuibus & longa, ut, facilitas. Dochimus uero ex Bacchio constat, & Iambo, ut, perhorrescerent.

De numero oratorio.

Cap. XXXIX.

Quid intersit inter oratorium numerum, atque poeticum, itemque inter orationem & poema, diligenter nunc attendendum est.

est. Numerum oratorium Græci Rhythmum, poeticum Metrum vocant. Quod etiam si constat utrumque pedibus, habet tamen non simplicem differetiam. Nam Rhythmi spacio temporum constât, pedes etiam ordine. In Rhythmo enim nihil refert, Dactylus ne sit, an Anapestus, cum eodem temporum spatio uterque constet, in verso pro Dactylo poni non potest Anapestus. Est & illud discrimen, quod metri semper idem est cursus, ut in Heroico carmine, Dactyli, & Spondei. In oratione alius atque alius numerus est adhibendus, ita ut nullus sit, qui non aliquo loco adhiberi possit. Ex his facile est intelligere, quàm multum inter orationem numerosam, & poema intersit. Versus certis legibus strictus est, ut nihil fiat extra præscriptum: at in oratione nihil est certum, nisi ut apte verbis comprehendatur sententia. Itaque omnia, nec claudicâs, nec quasi fluctuans, & equatur oratio. Atque id in dicendo numerosum putatur: non quod constar totum è numeris, sed quod ad numeros proximè adcedit. Quod etiâ in illis certa quædam, & definita lex est, quam sequi sit necesse; in dicendo autem nihil est positum, nisi aut ne immoderata, aut angusta, aut dissoluta, aut fluens sit oratio. In quo illud

IN ORAT.

298 DE ARTE
est vel maximum, quod versus in oratione fi-
efficitur coniunctione verborum, vitium est,
& quidem graue, ac longa animi prouisione fa-
giendam, & tamen eam coniunctionem scru-
versum numerose cadere, & quadrare, & peti-
ci volumus. Quod quomodo faciendum sit,
deinceps explicemus.

IN CAP. XXXIX.

GRÆCI rhythmum] Atqui sub Rhythmo
non minus poeticum numerum, quam orationem
contineri vult Aristoteles, sed id voluit, Orationem
quidem habere rhythmum, non autem versum:
immo nec exquisitè quidem Rhythmum, sed qua-
dantenus. EST & illud discrimen] Scribunt
quidam, numerum poeticum ab oratorio sic distar-
te; quod ille sit nimium adstrictus, certoque nume-
ro pedum, & certis regionibus, è quibus discere
non liceat, constet: hic autem oratorius, & liberior
est, & nulla certe lege adstrictus, sed tota eius ra-
tio ex Oratoris iudicio dependet: quamobrem sola-
ta vti numero, quam versibus: paullo post. In
oratione alius, atque alius] Secus enim si sit,
id accidit, quod scribit Aristoteles, ut sit Poeta
I^x dicendo numerosum putatur] Erat hæc Ci-
ceronis opinio in Oratore perfecto, unde hæc de-
sumpta

R H E T. L I B. I I I. 299
sumpta sunt. VITIVM est, & quidem graue]
Quod tamen vel ipse Cicero effugere non potuit,
Cato, nec Salustius: cuius rei exempla collegit M.
Antonius Muretus oratione prima in Catilinam &
Senarios quidem Hyponacteos effugere nos dicen-
do non posse, Cicero testis est; quod scilicet magnam
partem ex lambis constet oratio nostra.

In qua parte ambitus debeat inesse numerus,
& qui pedes maxime probentur.

Cap. XL.

EST igitur intelligendum, in toto verborum
ambitu numeros tenendos esse: Fallun-
tur enim, qui censent, cadere tantum numero-
se oportere, terminariq; sententiam. Et si enim
id maxime decet, quoniam aures semper extre-
mum expectant, in eoq; acquiescunt; ad hunc
exitum tamen a principio ferri debet verborum
illa comprehensio, & rota a capite ita fluere, vt
ad extremum veniens ipsa consistat: Et Arist-
ides, quem heroum numerum grandiore iudi-
cat, quem desideret soluta oratio. lambum au-
tem nimis è vulgari esse sermone. Ita neque hu-
& exaggeratam probat, plenam tamè eam vult
esse granitatis, vt eos, qui audient, ad maiorem
admirationem possit traducere. Trocheum au-

Ci. in Orm.
Quin. li. 9.
ca. 4.

tem, quem alii Tribachium appellant, ab oratione segregat; quia contractio, & breuitas dignitatem non habent. Ita Peona probat, quem orationi vel orienti, vel medix, vel cadenti spiritissimum iudicat. Cicero autem sentit, omnes in oratione esse permixtos, & quasi confusos pedes. Nec enim effugere possemus animaduersionem, si semper iisdem uteremur. Sed Creticum, Dichoreum, dochimum, peonas crebris anteponit, modo ne dochimus iteretur, aut continetur. In heroo vero dactyli, & anapesti, & spodei pede impunè progredi licere censet, duos duntaxat pedes, aut paulo plus, ne plene in uersum, aut similitudinem uersuum incidamus. Sit igitur permixta, & temperata numeris, oratio, nec dissoluta, nec tota numerosa, prone maxime, quoniam optimus auctoritate censet, sed reliquis etià numeris, quos ille praeterit, temperata. In his, quæ demisso, atque humili sermone dicentur, lambus erit frequentissimus: Peon in amplioribus; in utroque Dactylus. Ita in varia, & perpetua oratione hi sunt inter se miscendi, & temperandi. Sic minime animaduertetur delectationis aucupium, & quadrangæ orationis industria. Nec uerò nimis hic cursus numerorum esse debet; id enim in dicendo numerosum putatur, non quod totum constat è numeris, sed quod ad numero-

In 3. de or.
& ora. 3. de
orat.

ad in 3.
ad ora. 3.
ad ora. 3.

numeros proxime accedit. Nullus enim pes est, qui non aliquando ueniat in orationem. Miscendi ergo sunt, curandumque, ut sint plures, qui placeant, circumfusi bonis deteriores fiant ingenii, nulla dicendi, aut scribendi tanta vis, tantaque copia, quæ non dicam exornare, sed enarrare C. Cæsar res tuas gestas possit: tantum hoc affirmo, & hoc pace dicam tua, nullum in his laudem esse ampliorem, quam eam, quam hodie tuo die consequutus es: in hac periculis sunt quidem alii pedes, sed qui eam iucundissima efficiunt, sunt Cretici, Dochimus, Peon, Dactyli, & Spodei.

Cice. pro
Mar.

IN CAP. XL.

Quem desideret soluta Oratio] Sed tamen harmonia, & imperatione aliorum pedum humiliorum huic indigere idem Aristoteles scribit; qui locus torsit multos. & in errorem induxit, ut Dolessander Piccolomineus in sua Paraphrasi: IAM-
BVM autem nimis è vulgari] Id facile cognoscimus: etenim in quotidiano sermone, non in aliud carminum genus, quam in lambum frequentius incidunt, atque hac de causa Tragediæ, comæ, atque in quibus homines familiariter loquuntur lambico numero

numero

numero conscribuntur. Horatius in *Arte Poetica*. DIGNITATEM Non habet] Dignitatem non habere, existimat Aristoteles in oratione saluta: propterea quod Lasernus, & mollis sit: & saltationibus, quae cordaces dicebantur, apertissimus. ITA Pæona probat. Altera etiam de causa Aristoteles Heroicum, Iambicum, Trochaicum numerum in oratione non admittit, quod huiusmodi pedes continuati in versum cadant maxime: at pæona valde orationi accommodatus, quod versus ex eo nullo modo conscribi queant.

De initio periodi. Cap. XLI.

CLAUSULAS diligentius, quam cætera omnia, servandas esse, inter omnes conuenit: quod in his maxime perfectio, atque absolutio iudicatur. Proximam autem clausulae diligentiam initia postulant. Nam & ad hæc intentus est auditor. Optime hæc nascuntur a proceris numeris, ac liberis, maxime Dactylo, & pæone priore, quem idem author quidem numerum probat. Cicero mollissimum esse fatetur, eundemque amplissimum esse fatetur, sed Creticum anteposit. Anapestus etiam, qui Dactylo est spatio par, ordine contrarius, recte orationem incipit, Cicero pro lege Manilia: Quamquam mihi semper frequenter

Rhe. 3 c. 4.
Cic. in ora.

Leg. Man.

specus vester: Exortus est à spondeo, Anapesto & Cretico: Et in eadem oratione: Testis est Italia: a Cretico, & Ita tantum bellum: ab Anapesto & spondeo; & Qui Siciliam adiit a Pæone priore. Initia versuum initij orationis non conueniunt, & si Titus Livius hexametrum exordio cepit: facturus ne operæ pretium sim: Dochimus quouis loco aptus est, dum semel ponatur: interatus aut continuatus numerum apertum, & nimis insignem facit, Cicero de lege Agraria: Est illud amplissimum, quod paulo ante commemoravi, Quirites. Vbi a Spondeo, & Dochimo ducitur initium.

Agra.

I N C. XLI.

DILIGENTIAM initia postulant] Cum enim hæc vacuas ingrediantur aures, numero certe vacare non debent. Qui enim illud poterit placere, quod statim, quasi è vestibulo offenderit? QVEM idem auctor] Aristotelem intelligi puto, qui præterea cum adductus esse voluit Oratores: id certe commodè fieri non potest, nec fortasse debet: Cicero itaque rectius assentiendum, qui pedes omnes statim. SED Creticum anteposit] Cur anteposit, seu laudat? quia Creticum è pæonico numero quoque

quoque est: non enim tantum ipsum pæonem pæonem
nuncium numerum dicimus, sed & alios, qui cum
pæona paribus sunt intervallis. Hi porro tres sunt.
Creticus, Bacchiuss, & Palimbacchiuss. Ciceroni
admodum familiares. Ex ORSVS est a spondeo.
Non ignorandum est, tres tantum, aut duos pedes
in principio, & totidem in fine observari: quod à Ci-
cerone non modo scriptum est, sed diligentissime ob-
servatum. CADIT autem ille præclare] Pes
lepidus, & suavis est, choreis, & saltationibus
aptus, quo frequenter usus est Cicero. ARTIS-
SIMVM putat Aristoteles.] Quia brevis syl-
laba est imperfecta; ideo mutatur orationem
reddat. SED iidem hi tres pedes] Rarissime
certe; vel potius nunquam. Gratio his claudenda
est; nam longè melius Syllaba longa oratio termi-
natur: sua enim sponte, non ipsius scriptoris opera
finit orationis apparere debet, ut in absoluto verbi
orbe aures conquiescant. VARIANDÆ sunt igitur
] Quod elegantissime factum videbis a Cice-
rone in Oratione pro lege Manilia: ubi periodum
clausam videbis dichoreis, Ionicis, & Epitritis:
locus est, ubi virtutes Pompeij testes innocat re-
giones.

De fine periodi. Cap. XLII.

IN extremo autem circuitu duo, aut tres
sunt ferè servandi, & notandi pedes: quos
aut Choreos, aut Spondeos, aut alternos esse,
oportebit. Alia geminatum Choreum, qui
dichoreus vocatur, maximè secuta est. Cadit
autem ille præclare; sed in orationis numero,
nihil est tam vitiosum, quàm si semper est idè.
Spondeus est in clausulis firmus, & stabilis,
quo plurimum est usus Demosthenes. Pæo-
na alterum orationi cadenti aptissimum putat
Aristoteles, quem Cicero non reiecit, sed apud
rem eo loco iudicat Creticum. Qui siue
geminetur, siue spondeum præcedat, multum
decoris habet in clausulis, Cicero pro Mar-
tino more dicendi: Creticus est gemina-
tus, & spondeus, & Conservatam ac restitu-
tam puto: spondeus & duo Cretici, Et, Nec ulla
vniquam ætas de tuis laudibus conticefecit.
Duo Cretici & dichoreus. Optimè etiam est
sibi iunctus Anapestus. Cic. Nihil habet
nec fortuna tua maius, quàm ut possis: nec na-
tura tua melius, quàm ut velis conservare,
quàm plurimos. Ne Iambus quidem, aut
pat trocheus, aut etiam dactylus, si est proxi-
mus a postremo parum volubilitet pervenit,
ad

ad extremum, si est extremus choreus, aut spon-
deus: nunquam enim interest, uter sit eorum
in pede extremo. Sed iidem hi tres pedes
male concludunt, si quis eorum in extremo
locatus est, nisi cum pro cretico postremus est
dactylus: nihil enim interest, dactylus sit extre-
mus, an creticus, quia postrema syllaba brevis,
an longa sit, ne in versu quidem refert. Est &
Dochmus stabilis in clausulis, & seuerus. Ci-
cero in Antonium, Te miror, Antoni, quorum
facta imitare, eorum exitus non perhorresce-
re. Multae sunt aliae clausulae, quae numerose
& incandē cadunt, quas diligentissimum est
dicit Quintilianus. Etiam intelligendum est
clausulas versuum non conuenire clausulis o-
rationis, quod Bruto excidit: Quamquam
sciunt placuisse Catoni, & vitandum esse, ne
plurimum syllabarum verbis utamur saepe in fi-
ne, quod etiam in carminibus est permolle.
Non desunt enim, qui Ciceronem vituperent
in his: Familiaris coeperat esse balneator, Et
pro Cælio, Non minus dura Archipitax. Nec
illud quidem praetereundum est, clausulas ma-
ximè apparere, & intelligi, quod aures conti-
nuam vocem secare, ducteque velut prono de-
currentis orationis flumine, tum magis indil-
cent, cum ille impetus sterit, & intueudi tem-
pus dedit. Variandae sunt igitur, nec aut anti-
motum

Phil. 2.

morum iudicio repudientur, aut aurium sa-
tietate. Hoc vicissitudines numerorum
efficiunt, qui praestabunt, ut neque ii satien-
tur, qui audient fastidio similitudinis, nec
orator, id, quod faciet, opera dedita facere
videatur.

IN CAP. XLII.

VERVM medijs non eo modo] Media
quidem, quoniam surdus audientur, paullo negli-
gentius instrui possunt, non tamen penitus omnem
eorum structuram curam abicere debemus: nam &
haec negligentia diligens esse debet. Pæonem qui-
dem ut orienti, sic etiam mediae orationi apium]
Medijs in partibus amplissimus est uterque pæon
primus, & quartus. fert enim dignitatem, ampli-
tudinem, volubilitatem, & celeritatem, audi Ciceronem.
Vincat ali - vvv quando cu - vv piditas vv - volu-
v piasq; rati - vvv onem - dum mo - v do illa
in v - v hoc genere - vvv pra - scriptio mo - vvv
de v ratione - vvv teneatur vv - v. In hac o-
ratione breui sex pæonas primos accipere possis:
ex quibus incitatio est cursus, atque magni fi-
entior amplitudo. De pæone quanto; exemplum.
Fieri enim vvv - non potest - v - ut animus vvv
libidi v v m de - - ditus amo vvv - re desi-
v - derio an - v - v piditas - v - te sa - - pe ni-
mia

300 DE ARTE
mia u u u - copia - u - inopia u u u - etiam u u -
nonnumquam im - u - peditus hoc u - u - quic-
quid hoc - u - quod nos - - facimus in u u u -
dicendo non - - - modo agen u u u - do ue -
rum etiam u u u - cogitan - u - do susti - - u nere
possit - u - u Hic octo pæonas ex ternis breui-
bus, & singulis longis dimetiri queas.

De media periodo. Cap. XLIII.

3. de orat.

Quin. li. 9.
ca. 3.

SI primi postremi illi pedes sunt hac ra-
tione seruati, medii possunt latere, modo
ne circuitus ipse verborum sic aut breuior,
quàm aures expectent, aut longior, quàm vi-
res atque anima patiatur. Verum medius non
ea modo cura debet esse, ut inter se cohereant,
sed ne pigras, ne longa sint: ne, quod nunc
maximum vitium est, breuium contextu re-
sultent, ac sonum reddant penè puerilium cre-
pitaculorum. Nam ut initia, clausulaeque
plurimum momenti habent, quoties incipit
sensus, aut desinit: sic in medius quoque sunt
quidam conatus, qui leuiter interfiliunt ut
currentium per etiam si non moratur tamen
vestigium facit. Itaque non modo membra
inciso bene incipere, atque eludi decet, sed e-
tiam in ijs, quæ non dubie contexta sunt, nec
respiratione vtuntur, spiritum sustinentes, quæ
enim

RHET. LIB. III.

301

enim dubitet vnum sensum, & vnus spiritus
esse. Animaduerti, iudices, omnem accusatoris
orationem in duas diuisam esse partes. Ta-
men & duo prima verba, & tria proxima, et
deinceps duo rursus ac tria, suos quasi nume-
ro habent, spiritum sustinentes: sicut apud
rhythmicos aestimantur hæ particule prout
sunt graues, acres, lentæ, celeres, remissæ, exul-
tantes. Proinde id, quod ex illis conficitur,
aut senerum, aut luxuriosum, aut quadratum,
aut solum erit. Pæonem quidem ut orien-
ti, sic etiam medic orationi aptum esse M. Tul-
lius fateretur. Idem Dochimum quouis loco
aptum esse confirmat. Creticos etiam et
Bachios nonnulli meritò in hac parte laudant.
Fluit autem omnino numerus a primo, tum
incitatus breuitate pedum, tum proceritate
tardius. Quare, si orationem ferri celerius
volemus, crebros trocheos, & lambos infere-
mus: si lentius incedere, spondeos frequentes
interponemus: si moderatius ingredi, iis
pedibus vtetur, qui breuibus, longisque
syllabis temperantur, cursum contentiones
magis requirunt, expositiones rerum tardi-
tatem.

Orat.

Orat.

De his, quæ suapte natura numerosa sunt.
Cap. XLIIII.

In Orat.

Pro Mil.

Ab. 4. in.
Ver.

Aliquando suapte natura numerosa sunt, quæ dicuntur, etiam si nihil factum est de industria. Cum enim sunt casus in exitu similes, aut paribus paria referuntur, quasi sua sponte concinnitatem habet oratio, ut in illo Ciceronis pro Milone, Est enim iudicimus, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa attripimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus. Hæc enim talia sunt, ut quia referuntur ad ea, ad quæ debent referri, intelligamus, non quæsitum esse numerum, sed secutum. Quod fit item referendis contrariis. In hoc genere Cicero frequens est, ut illa sunt in quarto accusationis: Conferte hanc pacem cum illo bello: huius Prætoris aduentum cum illius Imperatoris victoria: huius cohortem impuram, cum illius exercitu innoto: huius libidines cum illius continentia. Et ab illo, qui cepit conditas; ab hoc, qui confutatus accepit, captas dicetis Syraculas. quæ sunt venustissima. Semper enim hæc, quæ a Græcis antitheta nominari supra diximus,

R H E T. L I B. I I I. 303
mus, cum de figuris ageremus, numerum oratorum necessitate ipsa efficiunt, & cum sine industria.

Quæ vitia sunt vitanda in oratione numerosa.
Cap. XLV.

Hæc tamen vitia in tota hac re diligentissime sunt vitanda, imprimis ne aperientur verba traiciantur, quò melius aut cadat, aut voluatur oratio: deinde, ne inania quædam verba, quasi complementa numerorum intulcentur: tertio, nè minutis numeris concidam infringaturque sententia: Sed verba iam probata & electa concinnè coagmententur. Nam vel dura inter se commissa potiora sunt inutilibus. Multa sunt autem, quæ his vitiis declinatis, numerosè componendi laboribus & casus numeri possint variari. Sunt multa etiam, quæ idem valent, atque significant, ex quibus exercitati facile illud eligunt, quod instituta verborum comprehensioni maxime quadret.

Quin. li. 9.
ca. 4.

De magnitudine ambitus.
Cap. XLVI.

Habet autem periodus membra minimum duo, sæpe etiam & tria: Cic. pro leg. Ma. Nam cum antea per ætatem nondum huius auctoritatem loci contingere auderem, statueremque, nihil huc, nisi perfectam ingenio, elaboratum industria asserri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi. Cicero cum ambitum mediocritatem habere, ait, qui quatuor sexque membris constat: Nam & aures implet, nec breuior est, quam satis sit, nec longior. Vult autem, ut è quatuor, quasi hexametrorum versuum instar quod sit, constet sexque plena comprehensio. Eius generis est illud pro milone, Ego cum tribunus plebis Republicam oppressa me senatui dedissem, quem extinctum acceperam: equitibus Romanis, quorum vices erant debiles: bonis viris, qui omnem atrocitatem Clodianis armis abiecerant mihi vuquam bonorum præsidium defuturum putarem. Debet autem periodus sensum concludere: sit etiam aperta: ut intelligi possit, & non immodica, ut memoria contineri possit.

Pro Mil.

Quin. li. 9.
ca. 4.

IN

IN CAP. XLVI.

MINIMUM duo] Aristoteles tamen scribit, periodum etiam simplicem esse eam, quæ ex uno membro constat: & certe videmus, interdum sententiam uno membro esse perfectam, ut. Dies adimit hominibus ægritudinem. Hæc Cicero ni membrum, non periodus esset. SÆPE etiam & tria] Fiunt etiam ex quinque membris, & sex, & septem. Sed cauendum est, ne non intelligentia possit comprehendi. Idcirco placuit Aristoteli, periodum eam magnitudinem habere, quæ facile mentis oculis posset perlustrari. NAM & aures implet] Ciceronis hæc sunt in Oratore perfectio. Eius generis est illud] Tale est exordium pro A. Cecinna. Si quantum in agro, locisque desertis audacia potest, tantum in foro atque in iudiciis impudètia valeret, non minus in causa cederet A. Cecinna Sextii Eburni impudètia, quam tunc in vi facienda cecit audaciæ: ubi et hæc observatione dignissimum cernis, quod propositio duorum membrorum redditum, & redditus totidem membrorum propositionem habet. DEBET autem periodus sensum concludere] Hoc idem docebat Aristoteles Rhetoric. 3. dicebat enim, si periodus diuisa fuerit, contrarium sensum elicit: assertque exemplum ex Sophocle. Eidem etiam Aristoteli placuit,

X 3

periodum

periodum hactria habere: ut perfectum continet
sensum: ut in ea sint distincte partes, quae membra
dicuntur: & ne longior sit, quam spiritus dicentis
patiat, quod idem hic dicitur.

De numero, qui est in membris, & cuius
modi ea esse debeant.

Cap. XLVII.

Ci. in Ora.
Quin. li. 9.
ca. 4.

Quid sit membrum, quid incisum, quid
ambitus antea dictum est. Illud etiam
est explicatum aliud esse circumscribere, aliud
membratim dicere. Illuc enim circumscribi-
tur verborum comprehensio, donec in clausu-
la tandem consistat: hic in singulis membris
oratio insit. Quod in pronuntiando ma-
gnopere reficit spiritum, vnde fit, ut oratio
quam membris carpinus, longior multo esse
possit, quam ea, quae constat circuitu, ita
ut aliquando ad quindecim, aliquando ad vi-
ginti membra excurret, Cicero pro Milone:
Occidi, occidi non Spurium Melium, & quae
sequuntur. Nihil autem tam debet esse nu-
merosum, quam hoc, quod minime apparet,
& valet plurimum. Spondeum hic Cicero
vehementer commendat. Nam etsi, quod
est è longis duabus, hebetior videtur, & tur-
dior: habet tamen stabilem quandam, ex-

expettem dignitatis gradum: in incisionibus
vero multo magis, & in membris: pauci-
tatem enim pedum, grauitatis suae tarditate
compensat.

Cap. XLVII:

SPONDEVM hic Cicero vehementer probat
Claudere optimè orationem Spondeum, praesertim
si precedat Iambus, aut Choreus, ex Ciceronis scri-
ptis facile videre est: nam huiusmodi clausula
maxime familiaris ei fuit: ut, Amicorum tem-
poribus transmittendum putavi. Vicos exustos
esse complures. Sciendum tamen est, si alter prae-
tesserit spondeus, nimis tardè orationem ferri ad
clausulam: & multo magis, si spondeus geminetur
in diuersis dictionibus: Ut, hoc approbant omnes
docti: quod autem assert auctor: Nam, & si quod
est è longis duabus: id omne sumptum est ex Cice-
rone de Oratore perfecto.

In quo scribendi genere circumscripta, in
quo sit membratim dicendum.

Cap. XLVIII.

IN historia laudationibus, totoq; eo ge-
nere, quod Graeci *ἱστορικὴ* nominant,
quod quasi ad inspicendum delectationis cau-

sol

DE ARTE

sa comparatum sit, omnia Isocrateo, Theopompeoque more, illa circumscriptione, & ambitu dicenda sunt, ut tanquam in orbe inclusa currat oratio. Itaq; posteaquam est cognita hæc vel circumscriptio, vel comprehensio, nemo, qui aliquo esset in numero, scripsit orationem eius generis, quod esset ad delectationem comparatum, remotumq; a iudiciis, forensiq; certamine, quin redigeret omnes in quadrum, numerumque sententias. Genus autem hoc orationis nec rotum assumendum est ad contentiones, & causas veras, nec omnino repudiandum. Si enim semper utare, cum satietatem affert, tum quale sit, ab imperitis etiam cognoscitur. Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum sensum, actionis tollit funditus veritatem, & fidem. Sed quoniam adhibenda nonnunquam est, primum videndum erit, quo loco, deinde quandiu retinenda sit, tum quot modis commutanda. Adhibenda est igitur numerosa oratio, si aut laudandum est aliquid ornatus, ut Cic. in accusacionis secundo de Sicilia laude dixit, aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat, quàm doloris, ut in quarto accusacionis idem Cicero de Syracusanum situ dixit. Est etiam apta proxiimis maiorum causarum, ubi sollicitudine, miseratione, commendatio-

ne

R H E T. L I B. I I I.

309

ne res eget. Sæpe etiam in amplificanda concessu omnium funditur numerosè & volubiler oratio. Id autem tum valet, cum is, qui audit, ab oratore iam obseisus est, ac tenetur. Non enim id agit, ut insidiantem obseruet, sed iam fuerit, processumque vult, dicendique vim admirans, non inquit, quod reprehendem includit, sed in reliquis orationis partibus retinenda non diu est. Nam cum locis supra dictis ea fuerimus usi, tota dictio est ad incisa & membra transferenda. Incisim autem & membratim tracta oratio, in veris causis plurimum valet, maximeque his locis, cum aut arguas, aut refellas.

I N CAP. XLVIII.

OMNIA Isocrateo] Aiunt, Isocratem nihil scripsisse, quin redigeret omnes ferè in quadrum, numerumque sententias; quod facile animaduertent, qui Isocratem, græcè præsertim, legerint. CUM satietatem afferent] Iudex enim rebus magis, quàm verbis animum solet advertere: dicere autem in forensi negotio semper composuit, & numerosa concinnitate, sophistarum, non Oratorum est. DETRAHIT actionis dolorem] Cum enim numerus delectationi seruiat, delectatio, &

voluptas dolori aduersatur. opus est autem, ut
index irascatur, doleat, & misereatur, sine quibus
victor orator abire ex iudicio non potest. LAV-
DANDVM est aliquid ornati-] Id perfectissi-
simè factum fuisse a Cicerone in illa diuina oratio-
ne pro lege Manilia, qua laudes Pompeij comple-
xus est, videbis: in eam si quidem omnem ornanti-
copiam, omnes dicendi lepores, atque venustatis
concessit. Plena quoque est huiusmodi ornamen-
tis secunda Philippica, que in reprehensione M.
Antonij versatur: ut videre iam possimus, genus
dicendi, quod exercitationibus accommodatum
est, nullam formam venustatis, nullam ornamentum,
& suauitatis prætermittere. SÆPÈ etiam in
amplificanda re] Sed hic diligentia maxima est
opus: nam cum amplificationis partes diuersæ sunt,
indignatio, & commiseratio diuersos pedes, diuer-
sos numeros postulant. Commiseratio numeros
amplos, & graues petit: ut dactylos, spondeos, &
tricos, pæones, bacchos, palimbacchos, dochmos, &
huiusmodi, quos observabis in illa commiseratione
pro C. Rabirio posthumo. Sed ut omnium vel
suspitioni, vel maleuolentiæ, vel crudelitati satis-
fiat, occultat pecuniam Posthumus, latent regis
diuitiæ, &c. Indignatio autem pedes asperos, ut
qui a breuibz assurgunt in longas, postulat, & mem-
bratimque dici vult. Periodum rari-]
mitit; nec concursu vocalium caret, & asperiora
con-

consonantium iunctura. Talis est illa in Verrem.
Numquam tibi populi Romani absentis dignitas,
numquam species ipsa huiusmodi multitudinis
in oculis, animoque versata est; numquam te in ho-
rum conspectum rediturum, numquam in forum
populi Romani venturum; numquam sub legum,
iudiciorumque potestatem casurum esse putasti.

Qua ratione paretur hæc facultas
aptè, ac numerosè dicendi.

Cap. XLIX.

Hæc autem facultas aptè, atque numero-
sè dicendi, non est tanti laboris, quan-
ti videtur. Nec ideo hæc tractantur a sum-
mis viris, ut oratio, quæ ferri debet, ac flue-
re, dimetiendis pedibus, ac perpendendis syl-
labis consenscat. Satis enim in hoc orato-
rem formabit multa scribendi exercitatio, ut
ex tempore etiam aptè, numerosèque dicat.
Ante enim circumscribitur mente sententia, cõ-
festimque verba concurrunt, quæ mens ea-
dem, qua nihil est celerius, statim dimittit, ut
suo quodq; loco respondeat. Quod si Antipa-
ter ille Sidonius solitus est versus hexametros,
aliosque variis modis, ac numeris fundere ex
tempore, tantumque hominis ingeniosi ac
memoris valuit exercitatio, ut cum se mente

Ci. in Ora.

ac voluntate coniecisset in versum, Verba se-
querentur, quanto id facilius in oratione, exer-
citatione, & consuetudine adhibita, conseq-
mur? Nihil est enim tam tenerum, neq; tam
flexibile, neque quod tam facile sequatur,
quocunque ducas, quam oratio. Ex hac ver-
sus, ex eadem dispares numeri conficiuntur:
ex hac hæc etiam soluta variis modis, multo-
rumque generum oratio. Et vt mollissimam
ceram ad nostrum arbitrium formamus, sic
orationis genus ad omnem rationem, & ad
aurium voluptatem, & animorum motum
facile mutatur, & vertitur. Neminem itaque
Præon, aut Creticus ille, aut Dichoreus contem-
bet, ipsi occurrunt orationi, ipsi, inquam, se
offerent, & respondebunt non vocati, consue-
tudo modo adit scribendi hoc modo atq; cogi-
cendi: Vt enim musici accuratè primo, & cogi-
tate suæ artis præscripta, & formulas obser-
uant, at vbi usus accessit, sine cogitatione &
tiam, & cura eadem illa incredibili celeritate
efficiunt: sic vbi orator hoc modo scribere ini-
tio consueuerit, sine vilo labore postea simili-
ter scribet, ac dicet.

Quamvis

Quanti momenti sit apte dicere:

Cap. I.

Quantum autem sit aptè dicere, experi ri
licet, si aut compositi oratoris bene stru-
ctam collocationem dissolvas, permutatione
verborum: corrumpatur enim tota res: vt hæc
Ciceronis in Cornelia: Neque me diuitiæ
mouent, quibus omnes Africanos & Lelios,
multi venaliti, mercatoresque superarunt, im-
muta paululum, vt sit: Multi superarunt mer-
catores, venalitiq; perierit tota res. Et quæ se-
quantur: Neque vestis, aut cælatum aurum &
argentum, quo nostros ueteres Marcellos, Ma-
ximolque multi Eunuchi è Syria, Aegyptoque
uicerunt. verba permutata sic, ut sit, vicerunt
Eunuchi è Syria, Aegyptoq; . Adde tertium,
Neque vero ornamenta ista uillarum, quibus
L. Paulum, & L. Mummium, qui rebus his tri-
bem, Italiamque referferunt, ab aliquo uideo
perfacile Dissiaco aut Syro potuisse superari:
fac ita, potuisse superari ab aliquo Syro, aut Di-
liaco. Vides ne, ut ordine uerborum paulum con-
mutato, iisdem uerbis stante sententia, ad nihi-
lum omnia recidant, cum sint ex aptis dissolu-
ta: Aut si alicuius inconditi arripias dissipatam
aliquam sententiam, eamq; ordine uerborum

pau-

Ci. in Ora.
Quia. li. 9.
ca. 4.

paulum commutato in quadrum redigas, efficiatur aptum illud, quod fuerit antea diffusum ac solutum. Age sume de Gracchi apud censores illud. Absesse non potest, quin eiusdem hominis sit probos improbare, qui improbos probet. Quanto aptius si ita dixisset: Quin eiusdem hominis sit, qui improbos probet, probos improbaret? Hoc modo dicere nemo unquam noluit, nemoque potuit, quin dixerit. Qui autem aliter dixerunt, hoc asserunt, qui non potuerunt. Res autem se sic habet, ut brevissimè dicam, quod sentio, Compositè & aptè sine sententijs dicere, insania est: sententijs autem sine verborum & ordine, & modo infantia: sed huiusmodi tamen infantia, ut ea qui videntur, non stulti homines haberi possint, etiam plerumque prudentes, quo qui est contentus, utatur. Eloquentes vero, qui non approbationes solum, sed admirationes, clamores, plausus, si liceat mouere debet, omnibus oportet ita rebus excellat, ut ei turpe sit, quicquam aut spectari, aut audiri libentius. Hæc Cicero in oratore. Quare cum Aristoteles, qui aureum fundit flumen orationis, cum Theophrastus, qui diuinitate loquendi nomen inuenit; cum Isocrates, quem eloquentiæ patrem Cicero appellat; cum Demosthenes, cui sine dubio summa vis eloquentiæ conceditur; cum

Ci.

Cicero, qui primus cum Græcorum gloria latine dicendi copiam æquauit, hanc eloquentiæ partem tanti fecerit, eam nobis summa debemus industria, summo etiam studio comparare.

I N C A P. L.

MERCATORESQUE superarunt] Audisne comprehensionem venustam, & quasi in quadrum redactam: nam & verbo clauditur, quod Fabius probat, cum id apte fieri queat, & numeri aptissimis terminatur, palymbachio scilicet, & Ionico a minori, utrumque spondeo precedente. E SYRIA, ægyptoque vicerunt] Hæc quoque comprehensio, ut superior, & verbo conclusa est, numero & optimo. cadit enim in spondeum, precedente lambdo; qui numerus est amplissimus, & grauissimus. A V T si alicuius inconditi arripas dissipatam aliquam sententiam] Non extra rem esse, huc asserre, quod literarum monumentis traditum est, existimo. Aiunt enim Læzaro Bassanensi olim orationem Philelphi redditam fuisse, eruditam, pulcherrimarumque sententiarum satius refertam; verum nulla structa collocatione constantem, sineque numero. quam cum legisset Bassanensis grauiter ferens exiguum Philelphi iudicium, verborum ordine commutato, eidemque

nume-

numerum quendam affingens, talem eam efficit,
vt nō a Philelpho, sed ab alio profecta videatur.

De tribus generibus dicendi.

Cap. LI.

Cic. in Or.
Quin. li. 9.
ca. 4.

Cic. in Or.
Qui li. 12.
ca. 19.

Perspiciuum est, aliud dicendi genus in pa-
uis causis, aliud in modicis, aliud in graui-
bus desiderari. Nec solum variae causae varium
dicendi genus efflagitant: sed diuersae orationis
partes diuersam quoque orationis formam
postulant. Quod cum ita sit, quorū sint gene-
ra dicendi, & in quibus tum causis, tum oratio-
nis partibus ea sint adhibenda, dicamus. Tria
sunt igitur dicendi genera, in quibus omnibus
peraeque debet florere excellens, & perfectus
orator: Vnum subtile, acutum, & tenue.
Alterum vehemens, copiosum, & graue. Ter-
tium est interiectum intermedium, & quali-
temperatum, in quo neque est acumen superio-
ris generis, nec vis posterioris. Cum au-
tem oratoris tria sint officia docere, mouere,
& delectare: subtile in probando, modicum in
delectando, vehemens in flectendo versatur.
In genere subuli forma debet esse orationis à
vinculis numerorum libera, & soluta, non ta-
men vaga, vt ingredi liberè, non vt licenter vi-
deatur errare. Diligentia etiam cogmen-
tandi

tandi verba pratermittenda est, & omnis inge-
nie ornatu remouendus. Ponentur tamen a-
cutae, crebraeq; sententiae: ornamenta verbo-
rum & sententiarū cum tropis verecundè par-
ceque adhibebuntur: translationes tamen po-
terunt esse crebriores, nec tam crebrae tamen
quàm in genere dicendi amplissimo. Genus
temperatum vberius est aliquāto, & robustius,
quàm hoc humile, de quo dictum est: summis-
simum autem, quàm illud, de quo dicitur ampli-
simum: Huic omnia dicendi ornamenta con-
ueniunt, plurimumque est in hac oratione
suauitatis. In idem verborum cadunt lumina
omnia, multa etiam sententiarum. Hoc in
genere nervorum vel minimum, suauitatis
autem est, vel plurimum. At illud amplum,
graue, copiosum, ornatum, vim profecto ha-
bet vel maximam, modo enim perfringit mo-
do irrepit in sensus, inserit nouas opiniones,
euellit insitas. Hic orator & defunctos inci-
tabit, vt Appium Cæcum. Apud hunc et
patria ipsa exclamabit, aliquemque (vt apud
Ciceronem in oratione contra Catilinam in-
senatu) alloquetur. Hic & amplificationibus
extollet orationem, & vi superlatiōum quo-
que eriget: vt. Quae Charybdis tam vorax, &
Oceanus medius fidius ipse: hic iram, hic mi-
sericordiam inspirabit: hic dicet, Te vidit et
fleuit,

In oratio.
Pro cas.
Orat. 1.
Phil. 2.

fleuit, & appellauit, & per omnes affectus tractatur. His tribus generibus utetur orator, ut res exiger, nec pro causa modo, sed pro partibus causæ. Magni igitur iudicij, summæ etiam facultatis esse debet moderator ille, & quasi temporator huius tripartite varietatis. Nam & indicabit, quid cuique opus sit, et poterit quocunque modo postulabit causam dicere. Ad causas tenues, cuiusmodi est causa pro Cecinna, summis: ad graues, qualis est Rabirij, vehemens: ad mediocres, ex quo genere est pro lege Manilia, temperatum dicendi genus accommodandum est. In eadem etiam ratione ad conciliandum quidem mediocre: ad docendum verò atque probandum, subtile & enucleatum: ad mouendum graue debet adhiberi. Est enim eloquentis proprium, parua summissè, modica temperatè magna grauitè dicere. Multum etiam refert quæ sit persona eius, qui dicit, & eorum, qui audiunt. Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis authoritas, non omnis ætas, nec vero locus, aut tempus, aut auditor omnis eodem aut verborum genere tractandus est, aut sententiarum. In omnibus etiam rebus videndum est quatenus. Et si enim suus cuique modus est, tamen magis offendit nimium, quam parum: vnde fit ut eloquentis

licus

sicut reliquarum rerum, fundamentum sit sapientia: Hæc de elocutione dicta sint. Nunc quoniam omnia conformandæ, & exponendæ orationis præcepta exposita sunt, ordine, ut instituimus, ad memoriam transeamus.

I N CAP. LI.

I N genere subtili] Pedes, qui demisse orationi conueniunt, octo potissimum sunt. Iambus, Chorus, Tribrachus, Molossus, Diiambus, Dichoreus, Choriambus, & Antipastus; & aliquando Dactylus: id ita esse, videre est, ex oratione, quæ pro Cecinna habuit Cicero: quæ tota demissa est: GENVS temperatum] Hoc omni numerorum genere temperatur, atque ita variatur, ut magnam præ se iucunditatem ferat. Delectatur præcipue Dactilo, Spondeo, Anapesto, Scolio, & si. licibus: ex compositis autem Dichoreo, Antipasto, Choriambus, Ionicisque ambobus: id videbis in Oratione pro lege Manilia. At illud amplum] Paonem hoc maxime requirit, & eos pedes, qui paoni sunt æquales: qualis est Creticus, & Palimbachius: & ex compositis in ampla oratione frequentes sunt Ionici, & Epitriti: quod liquet ex oratione, quam habuit Cicero pro Cornelio Balbo. SED pro partibus causæ] Nam est, quod sciamus, tenues dicendi genus plus iuris habere in con-

matione, & confutatione, quam in Proemio, & Peroratione; in quibus conciliandus, mouendusque est auditor. *AD causas tenues*] *Alia* siquidem vestis ciui, alia patricio, alia militi conuenit. *AD conciliandum quidem mediocre*] Cauendum in hoc genere a verbis sonoris, ambitiosis, vanis: grauitatis plena sunt eligenda: translata, quæ dulciora sunt, modesta, ac temperata: vterut autem hoc facilius in genere Deliberatiuo, quàm in Velliquis, et magis in exordio, quàm in cæteris partibus. *AD docendum subtile, & enucleatum*] Spectat enim eò ut argumentis, & rationibus veritatem rei dubie, & quæ in tenebris latebat lumen velut quoddam afferat. Verbis itaq; proprijs, significantibus, et ab omnibus probatis, vterut: noua, translata, cõposita, peregrina verba sunt fugienda: neque ignorandum; aptius hoc esse iudiciali, & deliberatiuo generi, quàm demonstratiuo. *AD mouendum graue*] In quo verba sonantia elata magnifica, metaphoræ illustriores, & quæ aptiores sunt ad amplificandum, dominantur: nouis, compositis, Epithetis, & verbis peregrinis vterut.

De memoria. Cap. LII.

Memoriae artem primum omnium instituisse ferunt Chium Simonidem. Comenim celebri & frequetî conuiuio interesset de tricli-

triclinio egressus est. Eo egresso tricliniũ supra conuiuas corruit, atq; ita contudit, vt cũ eos humare vellent sui, nõ possent obtritos inter noscere vllõ modo. Tunc Simonides dicitur ex eo, quod meminisset, quo eorũ loco quisq; cubuisset, demonstrator vnusquisq; sepehedi fuisse. Ex hoc Simonidis facto notatum videtur, ianari memoriam signatis animo sedibus. Quod suo quisq; etiam experimento credere potest. Nam cum in loca aliqua post tempus reuersi sumus, non ipsa agnoscimus tantum, sed etiam, quæ in ei fecerimus, reminiscimur, personæq; subeunt, nonnunquam tacitæ quoq; cogitationes in animum reuertuntur.

I N C A P. L I I:

MEMORIA artem] Duplicem esse memoriam, scire debemus, naturalem scilicet, & artificialem: hic de Artificiali duntaxat agit: erit autem fortasse non inutile scire, quæ sit memoria naturalis, cuius tuenda studiosores esse debemus, quàm comparandæ artificialis; in qua plurimum laboris inesse, quis non videt? Definitur memoria naturalis, vis animis insita, quæ & facileres percipiat, & fideliter contineat: ad hanc autem exacuendam quatuor necessaria esse affirmant non indocti homines. Primum bono ordine digerere memoriæ com-

mendanda: deinde attentè meditari, sapinusque edocui
repetere. Post, affectu quodam peculiari lætitiæ,
aut doloris, in rem memorandam ferri. Denique
crebro repetere memoria quolibet infixæ: atque ad
memoria redditur fidelis, atque tenax.

An memoria sit eloquentiæ pars.
Cap. LIII.

Etiam si memoria eloquentiæ cum aliis
tibus sit communis, tamen artificiosa me-
moria oratoriæ artis meritò pars existimatur.
Nesciretur enim quanta vis eius esset, quanta
diuinitas, nisi in hoc lumen otandi vim extul-
set. Non enim rerum modo, sed etiam verborum
ordinè præstat, nec ea pauca contexit, sed
prope in infinitum, ita ut in longissimis actioni-
bus prius audiendi patientia, quàm memoriæ
fides deficiat. Non immerito igitur thesaurus
hic eloquentiæ dicitur, cum exemplorum, le-
gum, sapienter dictorum, beneque factorum
velut quasdam copias, quibus abundare, quales
in promptu semper habere debet orator, inco-
dibilis eius vis repræsentet.

IN CAP. LIII.

NON enim rerum modo, sed etiam verborum
ordi-

ordinem præstat] Marcus Antonius Muretus
lib. 3. cap. primo Variarum lectionum incredibilia,
vera tamen, de homine, genere Corsico, commemo-
rat: qui memoria tantum pollebat, ut profiteretur,
triginta sex millia nominum se recitare posse eodem
non modo ordine, quo essent dictata, sed etiam ab
ultimo incipiens sursum versus ad primum. Quid?
rursus ita: ut primum, tertium, quintum, ac sic de-
inceps omnia diceret. Vide locum, lectu siquidem
iucundus est.

De artificio memoriæ. Cap. LIIII.

Artificium igitur memoriæ a veteribus tra-
ditum, locis constat & imaginibus. Itaque
qui hanc ingenii partem exercent, loca mul-
ta prius animo capienda sunt spatiosa, multa
varietate signata, illustrata, explicata modicis
interuallis, ut ædium ferè magnarum, aut alte-
rius ædificii: Hæc animo diligenter sunt affi-
genda, ut sine cunctatione, ac mora partes eo-
rum omnes cogitatio possit ordine percurrere.
Plus enim quàm firma debet esse memoria, quæ
aliam memoriæ adiuvet. Tum ea, quæ fuerint
scripta, vel cogitatione comprehensa, ordine his
locis sunt commendanda, signis, quæ memo-
riam eorum excitent, notata. Ita fiet, ut res or-
dine teneantur. Exempli gratia, si sit de navi-
gatione.

gatione, re militari, & agricultura dicendum, vel natiuitatis anchora, re militaris gladius, vel spiculum, agricultura: spica vel simile aliquod imago esse potest. Hæc imagines supra dictis locis ordine sunt committendæ. Deinde, cum repetenda fuerit memoria, incipies ab initio loca recensere, & quod cuique credideris reposces. Imago enim cuiusque adnotabit, ut quamlibet multa sint, quorum meminisse oporteat, sint singula connexa quodam choro. Sic enim fit, ut ordinem rerum locorumque ordo conseruet, res autem ipsas rerum effigies non ent. Utendum est autem imaginibus, aliquid agentibus, acribus, insignitis, que occurrere, celeriterque percutere animam possint. Loca quæ assumpseris, egregie commoditerque notare oportebit, ut perpetuò hæere possint. Nam imagines pro rerum varietate subindè sunt mutandæ, at loca perpetuò remanere debent.

IN CAP. LIIII.

ARTIFICIUM igitur memoria] Scripserunt multi de memoria artificiali, tum latine, tum Etruscè: sed mediis fidiis circumferuntur duo libri de memoria reparanda, augenda, seruandaque. Horæ

Horæ Gulielmo Gratarolo, medico Bergomate, qui et doctissimi sunt, ita legentibus miram oblectationem afferunt. Secundus liber totus est; de locali, vel artificiosa memoria. Suadeo, ut hunc sibi adolescentes emant, si modo sint, qui eam sibi comparare cupiant. LOCA prius animo capienda sunt [spatiosa] Audis tu, quàm laboriosa sit hæc ratio? operosior fortasse, quàm viliior; quod non solum in rebus, & verbis ediscendis laborandum sit, verum etiam in cognoscendis, atque conseruandis locis, & imaginibus, rerumque notis.

Quid conferat hoc memoriæ artificium.

Cap. LV.

UT ad quædam prodesse hæc non est negandum, ut si rerum nomina multa per ordinem audita reddenda sint, vel res diuersæ ordine complectendæ; sic in ediscendis orationis perpetuæ verbis nihil ferè profunt. Singulorum enim verborum imagines memoriæ mandare, & inuile esset, & infinitum. Si longior complectenda memoria oratio fuerit, proderit quo facilius ediscere. Non est autem inutile, quarum recordatio commoueat, & quasi excitet memoriam. Illud neminem non iuuabit, ipsam, quibus scripserit chartis, ediscere. Si

tamen quis vnam, maximamque artem memoriae quærat, exercitatio est & labor. Multa ediscere, multa cogitare, & (si fieri potest) quotidie, potentissimum est. Quantum autem notura, studioque valeatque memoria; vel Theophrastus testis est, quem vnum intra annum optime locutum esse Persicem constat, vel Mithridates, cui duas & viginti linguas, quot nationibus imperabat, traditur notas fuisse: vel Crassus ille diues, qui cum Asia præfesset, quinque Græci sermonis differentias sic tenuit, ut qua quisque apud eum lingua postulasset, eadem sibi res redditum setteret: vel Cyrus, quem omnium militum tenuisse credicum est nomina. Quia semel auditos quamlibet multos versus, protinus reddidisse dicitur Theophrastus. Explicatis memoriæ præceptis, testat, ut de pronuntiatione dicamus.

IN Cap. LV:

NON est autem inutile, aliquas apponere notas] Ut Luna, Solis, Nautis, Leonis, Martis, Mercurij, fontis, aut fluminis.

De pronuntiatione & eius utilitate.

Cap. LVI.

Pronuntiatio a plerisque actio dicitur, sed prius nomen a voce, & sequens a gestu videtur accepisse. Hæc autem pars est, quæ in dicendo vna dominatur. Sine hac summus orator esse in numero nullo potest, mediocris hac instructus summos sæpe superare. Nam & infantæ actionis dignitate eloquentiæ sæpe fructum tulerunt, & disertis deformitate agendi multi infantes putati sunt. Ut iam non sine causa huic primas dedisse Demosthenes dicatur, cum rogaretur, quid in dicendo esset primum: huic secundas: huic tertias. Est enim actio quasi corporis quardam eloquentia. Cum sit autem in duas diuisa partes vocem, gestumque: quorum alter oculis, altera aures mouet, per quos duos sensus omnis ad animum penetrat affectus, prius de voce, deinde de gestu, qui voci etiam accommodatur, dicendum est:

IN Cap. LVI.

SINE hac summus orator] Oratorem, qui ineptè pronuntiaret, quâvis aliis in rebus multum excelleret, ab auditoribus explodi dicebat Aristoteles Rhetoric. 3. quod tamen vitio Rerumpub. fieri existimabat.

VOcis mutationes totidem sunt, quot animorum, qui maxime voce moventur. Itaque perfectus orator utcumque se affectum videri, & animum audientis moueri volet, seu certum vocis admovebit sonum. Aliud enim vocis genus iracundia postulat acutum, incitatum, crebro incidens. Aliud miseratio ac moror flexibile, plenum, interruptum, flebili voce. Aliud metus, demissum, & hæsitans & abiectum. Aliud vis, contentum, vehemens, inmensum. Aliud vis, contentum, vehemens, inmensum, quadam incitatione grauitatis. Aliud voluptas effusum, leue, tenerum, hilaratum, ac remissum. Aliud molestia sine commiseratione, graue quiddam & vno pressu, ac sono obducum: Ac vocis quidem bonitas optanda est, non est enim in nobis, sed tractatio in nobis. Ergo bonus orator variabit, & mutabit, omnesque sonorum, tum intendens, tum remittens, persequetur gradus. Nec modo in diuersis rebus, sed etiam in iisdem partibus, iisdemque affectibus quasdam non ita magnas vocis mutationes adhibebit. Nam varietas cum grauitatis præbet, ac tenor aures, tum dicentem ipsa la-

IRACUNDIA postulat acutum, incitatum] **VI**: Quousque tandem abutere patientia nostra Catilina? **ALIUD** miseratio] **VI** quò me miserum conseram: quò vertam in Capitolium ne? **ALIUD** metus] **Q**uid liberis respondebo meis, qui te parentem alterum putauit? **Q**uid tibi **Q**: Fratri? **ALIUD** vis contentum, vehemens] **Q**uid enim Tubero tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? & quæ sequuntur. **ALIUD** voluniam Pamphilum? **ALIUD** molestia] **N**am mihi ante oculos dies, noctesque versatur squalor vester, ac meror. **AC** vocis quidem bonitas] **I**n qua consideranda tria hæc docet Aristoteles, magnitudinem, sonum, ac numerum: alij scribunt claritatem, firmitatem, & suauitatem. **OMNESQUE** flexus, qui medijs ab Aristotele. **Q**UASDAM ad ita magnas] **N**am interdum remittenda est vox dum temperata varietate distinguendo: interdum magnopere tonando.

VOcem subsequi debet gestus, & animo simul cum ea parere. Gestu sic utendum est, ut nihil in eo super sit. Status erit erectus, & cellus, rarus incessus, nec ita longus, excursio moderata, eaq; rara, nulla mollicia ceruicis, molle argutie digitorum: non ad numerum articulatus cadens: tunc magis toto se orator modorabitur, & virili laterum flexione: brachii projectione in contentionibus, contractione in remissionibus, pedis suppositione in contentionibus, aut incipiendis, aut finiendis. Sed in ore sunt omnia. In eo autem ipso dominatus est oculorum. Animi enim est omnis actio, & imago animi vultus est, indices oculi. Hæc est una pars corporis, quæ quot animi motus sunt, tot significationes & conmutationes possit efficere. Nam oris non est minimum mutanda species, ne aut ad ineptias, aut ad prauitatem aliquam deferamur. Oculorum igitur tum intentione, tum remissione, tum coniectu, tum hilaritate motus animorum significabimus aptè cum genere ipso orationis. Est enim ipso quasi sermo corporis, quo magis mens congruens esse debet.

Quoniam in his tribus libris breuiter, & res nostræ tulerunt, quid esset Rhetorica quod

quod eius officium, atque finis, dictum est: & de singulis eius partibus, earumque vi, & præceptis est disputatum, illud solum nunc super est, ut omnes ad eloquentiam, quæ nihil aliud est, quàm copiose loquens sapientia, cohortemur. Ex qua illi profecto maximos & vberimos fructus percipient, qui eam ad Dei Opt. Max. cultum, ac venerationem diligentissime contulerint. Cui enim potius eloquentiæ studia consecrentur, quàm illi, qui ut hominis decus ingenium, sic ingenij lumen esse voluit eloquentiam? Hoc igitur agamus, hoc curemus, in hoc conatus, cogitationesque nostræ semper euigilent, ut tum eloquentiæ, tum cæterarum artium studia patriæ vitæ nostræ deseruiant. Cui omnia honoris, omnia virtutis, omnia ingenii sine ulla exceptione ornamenta debentur.

NULLA argutie digitorum] Vide Gellium lib. primi cap. quinto ubi ait: Hortensium, aliqui summum oratorem appellatum fuisse Dionysiam salutaricem, quod eius manus inter agendum forent arguta admodum, & gestuose. INDICES oculi] De quibus, ut omnibus in rebus solet, eruditissime di-

332 DE ARTE
sputat Aristoteles Phsysonomicorum tertio. Q^{ua}
5 1 sermo corporis] Hoc scribit Cicero in ora-
tore.

Finis libri tertij.

LAUS DEO OMNIPOTENTI, ET
VIRGINI MARIAE BEATISSIMAE.

INDEX ALPHABETICVS
rerum memorabilium, quae in hoc
opere continentur.

A	Busio, Graec. Catachresis, quid, cum exemplis.	212
	quomodo distinguatur a metaphora	213
	Adionia seu pronuntiationis laus & utilitas	327
	Adioni primas partes in dicendo dedit Demosthenes.	327
	Adio est quasi corporis quaedam eloquentia	ibid.
	Adiuncta latissime patent, & quid sint	63
	Adiunctio fit tribus modis: & quid sit	238
	Adiunctio protozeugma & hypozeugma comprehendit.	238
	Aduersa quid sint	60
	Acnigma est obscurior allegoria	216
	Affectuum utilitas	84
	Affectus in exordio & peroratione sunt frequentissimi: in narratione & confirmatione breviores	179
	Affectibus quomodo quis erit potentissimus	180
	Afficiatur necesse est orator priusquam officere conetur.	ibid.
	Alexandri Macedonis laus	268
	Allegoria quid	215
	Allegoria Ciceroni permutatio alijs inuersio.	216. mista in
	oratione frequens est. genus orationis speciosissimum.	
	quomodo fiat. 216. In quotidiano sermone est frequen- tissima	216
	Allegoriam recipit oratio, sed raro totam	216
	In Allegoria quid custodiendum	216

I N D E X.

Ambitus magnitudo quæ esse debeat.	104
Ambitus mediocris quatuor ferè membris constat	104
Amplificatio quid sit, & quomodo conficiatur	84
Amplificatio à definitionibus conglobatis, 85. à consequen-	
tium frequentatione. 86. à contrariarum rerum consi-	
deratione. 87. à dissimilium rerum consuetudine. 88. à consi-	91
deratione. 89. à similitudine & exemplo	93
Amplificando adhibenda sunt, quæ magna habentur	93
Ad ampl. tria sunt genera vsu magnarum rerum	93
Amplificatione quomodo, & quàm variè viuendum	229
Anadiplosis, lati. Conduplicatio, quid	ibid.
Anadiplosis multis modis conficitur	229
Anaphora Lati. Repetitio, quid	103
Animi laus vera est, ceterarum rerum leuior	338
Animus maxime voce mouetur	ibid.
Anomimatio Græc. paronomasia quid. 240. multis & va-	ibid.
riis sit rationibus	61
Antecedentia quæ dicantur	61
Antecedentia quomodo ab adiunctis distinguantur	311
Antipater Sidonius solitus est versus ex tpe fundere. 311	245
Antitheton, lati. Contrapositum vel Contentio, quomodo	309
& quot modis fiat	309
Antonimasia, lati. Pronominatio, quid.	309
Antonimasia quomodo ab Epitheto differat.	309
Aposiopesis, lati. Reticentia vel interruptio quid: & quomodo	309
ostendat affectus	318
Apostrophe lati. Auersio, quid	318
Appositum, Græc. Epitheton quid.	310

Appo-

I N D E X.

Appositorum vsus sit in oratione moderatus	ibid.
Apte dicere quanti sit momenti	313
Apte & composite sine sententijs dicere insania est: senten-	
tiose vero sine verborum ordine, & modo insania. 314	
Argumentum quid sit	42
Argumentatio quid sit	42
Argumentatione pressius dialectici quàm oratores vtuntur	42
Argumentatio oratoria quid, & quomodo conficiatur. 156	
Argumentatio quatuor habet partes	157
Argumentationes oratoriæ quomodo tractande	176
Argumentatio quo vberior & suauior eo credibilior. 176	
in Argumentando varietas est adhibenda	176
Argumenta quomodo debeant collocari	153
Arg. vitiosus nusquam locus esset debet	ibid.
Arg. vel insita sunt vel assumpta	44
Argum. insita & remota quæ	ibid.
Argumentorum insitorum loci sunt se decem	46
Argumenta assumpta sunt sex	46
Argumentum a definitione. 48. à partium distributione. 50	
à notatione. 52. à coniugatis. 54. à genere. 56. à forma	
56. à similitudine. 58. à dissimilitudine. 58. ab aduersis.	
60. à priuantibus. 69. ab adiunctis. 63. ab antecedenti-	
bis. 66. à consequentibus. 66. à repugnantibus. 67.	
Argum. à fine	69
Argum. à causa efficiendi. 69. à forma. 70. à materia. 70.	
ab efficiu. 73. à maioribus ad minora. 74. à minoribus	
ad maiora. 75. à partibus. ibid. à remotis. 61.	

I N D E X

Argum. à remotis arte tractantur, & testimonij nomine comprehenduntur	78
Argumenta remota quæ sint	77
Argumentorum modus qualis	83
Aristoteles versus in oratione vetat esse, numerus inbet.	114
Arist. aureum fundit orationis flumen	114
Ars quid sit, & eius materia	117
Artium ceterarum materia à Rhetoricæ materia quomodo differat	17
Ars ubique ostentatur, veritas abesse videtur	150
Asyndeton, lat. Dissolutio, quid	156
Assumptio quid & assumptionis approbatio	159
Athenienses omnium doctrinarum inventores	208
Auditor quomodo reddatur beneuolus, quomodo fiat docilis, quomodo attentus	128
Aurium iudicium est superbissimum	280
B enedicere quid	15
Benedicere certis terminis non tenetur	128
Beneuolentia auditoris quomodo concilietur	103
Bona animi quæ	107
Bonarum artium studia ad quem locum pertineant	101
Bonis alijs corporis forma excellit	128
Bonus Orator variabit omnes sonorum gradus	87
Brutum seruatore patriæ, Antonium vero proditorem vocat Cic.	293
C æsaris laus, & virtutes	217
Catachresis, lat.abusio quid: cum exemplis, à meta phora quomodo distinguatur	217

I N D E X

Causa vel Controversia, Græ. hypothesis, quid	19
Causarum tria genera	20
Causarum quatuor genera	69
Causa efficiens quid	69
Causæ efficientis vis qualis.	69
Causarum genera magnam suppeditant in scribendo copiam	70
Causarum iterum genera quinque	132
Certa quæ dicantur, & quæ pro certis habeantur	157
Cicero in perorando fuit vehementissimus	181
Circumscriptio quid sit	185
Clausula maxime concinnitatem desiderant	294
Clausula versus non conueniunt clausulis orationis.	198
Clausula cur sint variandæ	198
Clausulis qui pedes aptiores	298
Collocatio quid	275
Communicatio figura quid	256
Commutatio græ. Metathesis quid	246
Compar. græ. Isocolon quid, & quomodo fiat	244
Comparatio tripliciter tractatur	74
Comparatio prestantium virorum in laudatione preclara est	107
Complexio figura quid	159. & 218
Complexio alia cicronis est dilemma, vulgo syllogismus cornutus	173
Complexio falsa duobus modis diluitur	ibid.
Concessio quid sit	265
Concio capit omnem vim orationis	123

I N D E X.

Conduplicatio Græ. Anadiplosis, quid	129
Conduplicatio varijs modis conficitur	145
Confirmatione quomodo utendum	146
Confirmatio continet in se totam spem vincendi	178
Confirmatio dupliciter accipitur, & quid sit reliqua quere in litera R. Refutatio, ubi plura.	234
Confirmatio figura	234
Coniectura ea dem & prima questio, & disceptatio esset- trema	150
Coniuncta quæ dicantur	54
Coniuncta non coherere necessario his quibus adiunguntur sunt	61
Consequentia quid sint	66
Consilio, quæ geruntur optimè expediti	159
Consilio mundus gubernatur	161
Constitutione cā cognita, facile satisfacit oratoris muneri.	145
Constitutiones sunt tres	147
Consulis laus	88
Consultatio est pars causæ	21
Consuetudo & usus quantum valeant	312
Contrapositum seu contentio, quot modis fiat.	245
Contrariarum genera quatuor	60
Contraria contrariorum sunt consequentia	60
Controuersia in scripto existit quatuor modis	152
Controuersia ambigui, & contrariarum legum	152
Controuersia scripti semper in qualitatis statu versatur.	153
Conuersio, græ. Epiphora quid	237
Correctio quid est, quæ verborum & sententiarum figuræ	254

I N D E X.

Craesus, & Cyrus, & alij quantum memoria præstiterunt	326
D actylus pes in humili & ampliori oratione frequens	298.302
Definitio, quid	45
Definitionum multa genera & præcepta	46
Definitionis modus quis	47
Definiendi facultas necessaria oratori	47
Definitio, inuolutum euoluit	ibid.
Definiunt sæpe oratores & poeta per translationem	48
Definitio perfectararo ad amplificandum adhibeatur	85
Deliberationis partes suasio & dissuasio	21
Deliberatio tempus futurum spectat	21
Deliberationis finis	21
Deliberationis modus, & finis	112
Deliberatio tollitur si quid effici non potest	113
Deliberantium animi diuersi	115
Deliberantis mores præcipuè intuenendi	115
Demonstratiua narratiōem nunquam exigit	143
Demosibenes generis laus	98
Demosibenes cur oratorum princeps indicetur	250
Deprecatio vel obsecratio quid	314
Dichoreus in clausulis optime sibi iungitur	270
Dicere quid sit	295
Dicere non habet definitam regionem	13
Dignitas suatori quæ colligenda	18
Diligentiæ vis	119
	35

I N D E X.

Diligentia omnis minuta est	96
Dilemma quid sit, & unde dictum, & quomodo eo uti- dum	173
Dilemma alias complexio & syllogismus cornutus, & quo- modo conuertatur in ratiocinationem perfectam.	174
Discrepatio scripti & voluntatis	175
Disiunctio Græc. Atyton vel hypozeugmenon, quid	239
Dispositio quid sit	25
Dispositio orationis pars quid	126
Dispositionis præcepta Oratori vilia & maxime neces- saria, eo dispositionis ordo qualis in Proposito serua- tus	128
Dissimilitudinis argumentum	236
Dissolutio, Græc. Dialyton, quid	236
Dissolutio nō in singulis modo uerbis fit, sed & sententiis ibid.	237
Dissolutio & Polysyndeti unus est fons	238
Distributio, Græc. Merisinos, quid	239
Docimus semel positus quouis loco aptus	255
Dubitatio Græc. Diaporexis, quid	71
Effecta quid sint, & eorum genera quatuor	71
Effecta cognitæ causis, & causa cognitus effectus le intelliguntur	71
ab Effectu arg. deque eius forma & materia	80
Efficiens causa quid	54
Eiusdem generis verba que	55
Elocutio pars Rhetoricæ quid	185
Elocutio Oratoris quid	214
sine Elocutione omnia alia supernacua sunt	20

I N D E X.

in Elocutione quatuor spectanda	187
Eloquentiæ dignitas.	15
Eloquentiæ fundamentum sapientia	318
Eloquentia cum probitate iungenda	16
Eloquentiæ membra quinque	25
Eloquentia natura, arte, & exercitatione comparatur	23
Eloquentia absq; studio & ardore amoris parari nō pōt	35
Eloquentia est copiose loquens sapientia	103
Eloquentia vult esse locuples & speciosa	178
Eloquentia oratoris, inuentio vero ac dispositio prudentis hominis sunt.	185
Eloquent est, qui ita dicit, ut phet, ut delectet, ut flectat.	186
Eloquent omnibus rebus debet excellere	314
Eloquendo nomen accepit orator, tam apud Græcos quàm apud Latinos	185
Eloquentiæ origo est verborum delectus	187
Eloquentia omnis laus continetur in apte atque ornate di- cendo	187
Eloquentiæ thesaurus memoria	186
Emphasis, Ciceroni significatio quid	261
Enthymema est syllogismi pars, vel imperfectus syllogis- mus	162
Enthymema est bipartita argumentatio	162
Enthymema optimum est expugnantibus, & quare dicatur oratorius syllogismus	161
Enthymema unde dictum	162
enumerati. laudatori nonnumquam, suadori, non sape, accu- satori sepius, quàm reo est necessaria	181

I N D E X.

Enumerationis duo sunt tempora	158
Enumeranda si quæ sunt, cum pondere & varietate debet	158
Epicherema Græc. etiam syllogismus, Lat. Ratiocinatio dicitur, & quibus constat	158
Epicherema quomodo Græci appellant	159
Epicherema est aliquando breuiter comprehensa ratiocinatio	159
Epicheremate quomodo utendum	159
In Epicheli eo genere oia sunt circumscriptæ dicenda	159
Epiphonema quid	159
Epiphora, lat. Conuersio, quid	159
Epitheton latin. appositum, ab Antonomasia quomodo utatur.	159
Epithetis quando, & quomodo in oratione utendum	159
Epitheton non est tropus.	159
Erothesis lat. interrogatio quid	159
Etymologia lat. Notatio	159
Etymologia oratoribus & poetis est familiaris	159
Ethopæia. Ciceroni effusio, & notatio quid.	159
Exclamatio quid	159
Execratio quid	159
Exemplorum vis maxima est ad persuadendum	159
Exemplum est inductio imperfecta	159
Exemplum argumentationis pars est	159
Exemplum quomodo differat oratione, inductione, Enchymate.	159
Exemplum ex una re singulari aliam inducit	159

I N D E X.

Exercitatio dicendi perfectionem consumat	134
Exercitatio est maxima memorie ars	134
Exordium quid sit	138
Exordium tribus rebus constat	138
Exordium in duas partes diuiditur	133
Exordia qualia esse debeant	135
In exordio leniter est alliciendus auditor	135
Exordij uitia septem	136
Exordium in genere iudiciali: & unde sumendum	138
Exordium non semper utendum in iudicio	138
Exordium in exornatione, & deliberatione quale esse debeat.	139
Exordia in exornatione sunt maxime libera.	139
Exordia in deliberatione uel nulla sunt uel breuia	139
Exornationis partes duæ	141
Exornationis tempora præsens & præteritum	141
Exornationis finis	141
Exornatio quale genus amplificationis requirat	148
In Exornatione damni motus leniter tractantur	148
Exornatio maximè idonea ad scribendum	148
Exornationis præcepta multum conferunt ad deliberationem	148
Experimentum est uelut quoddam rationis testimonium	143
Externa in homine quæ dicantur	143
Figura quæ uocum habent similitudinem aures in se præcipue vertunt,	143
Figura quid sit	226
Figurarum & troporum discrimen.	223
Figuratur oratio tam uerbis proprijs quàm translatis	223
Figure	

I N D E X.

Figurae vel sunt in verbis vel in sententiis	ibid.
Figurae verborum quid: & quomodo a figuris sententiarum distinguantur	114
Figurarum numerus & nomina varie ab authoribus adduntur	115
Figurae verborum tribus maxime fiunt modis	214 & 216
Figurae quae fiunt per adiectionem	216
Figurae verborum quae fiunt per detractionem	236
Figurae verborum plures in eandem sententiam saepe cadunt	247
Figurae verborum quid conferant orationi. & quid in eis cavendum	249
Figurae verborum non sint multae, non iunctae, non frequentes	ibid.
Figurae sententiarum quid: & quae maiores quam verborum	250
Figurarum & troporum numerus quare incertus	173
Finis Rhetoricae qualis	174
Finis quid sit	69
a Fine argumentum	149
Firmamentum quid sit	187
Forma quid dicatur	187
Formae argumentum	ibid.
Forma vel artificiosa est vel naturalis	ibid.
a Forma argumentum	187
Fortitudo quid sit	187
Genus quid sit	187
Generis partes dicuntur forma	187

I N D E X.

a Genere argumenta	56
Generis demonstrativi laus	98
Genera causarum quinque	133
Genera quatuor sunt quae controuersiam in omni scripto facere possunt	153
Genus orationis speciosissimum est, quod constat allegoria similitudine, & translatione	215
in Genere, epideictico omnia sunt circumscribere dicenda	307-30
Genera dicendi sunt tria, & in quibus versentur	313
Genus dicendi eligendum est, quod quale	ibid.
Genus dicendi graue vim habet maximam	317
Gestus illis tribus quomodo utendum	318
Gestus oratoris quales esse debeant	330
in Gestu quae sint vitanda	330
Gradatio quid, & eius exempla	234
Gratus communis quales	117
Gratus magis concessum est fingere, quam Latinis	195
Historia laus	85
Hypallage nonnunquam decent	278
Hypallagen vocant Rhetores metonymiam	207
Hyperbaton id est transgressio, solis poetis conceditur, & quando non est tropus	220
Hyperbole est superlatio	221
Hyperbole non debet esse ultra modum	221
Hypothesis lat. Causa vel controuersia	19
Hypothesis quomodo ad thesim reuocanda sit	20
Hypotyposis, est Cice, Demonstratio, quid	259

I N D E X.

Homerus propter excellentiam commune poetarum nomen fecit suum	162
Homerum multæ Ciuitates suum ciuem esse dicunt	139
Hominum genus ad honestatem natum	116
Hominum duo sunt genera	117
Homo ad intelligendum & agendum, non ad voluptatem & pasum natus.	69
Homo generosissimus est, qui virtute maxime excellit	
Homioptoton lati. similiter cadens, quid estque in nominibus & verbis.	241
Homioteleuton. lati similiter desinens, quid, & quomodo ad homioptoto differat	241
Honestatis magna est pulchritudo	171
Honestum quoa est. id solum bonum esse	116
Honesta apud honestos obtinere facile est.	300
I amhus pes in humili oratione frequentissimus	324
Imagines memoriæ cuiusmodi esse oporteat.	
Imagines singulorum verborum memoriæ mandare inuoluitur est & infinitum	324
Imitatio vel arti, vel exercitationi subijci potest	283
Incisum græ. Comma. quid: & incisim dicere quid	164
Inductio quid	165
Inductione poetae vehementer delectantur	166
in Inductione quæ cauenda	23
Infinitum inest in definito	
Ingenium maximam vim ad dicendum affert: & de Oratoris ingenio	29
Ingenio discipulis exculpto nihil feracius	81

Initia

I N D E X.

Initia versuum. initis orationis non conueniunt	295
Interrogatio quando sit necessaria	133
Interrogatio græ. Erotesis quid. & de eius usu	251. 252
Interruptio græ. Parenthesis, quid	266
Inuentio quid sit	25
Inuenisse non est existimandus qui sine iudicio inuenit.	25
Ironia quid sit, Hanc illusionem, inuersionem, dissimulationem, & permutationem vocant	217
Ironia quæ inter sententiarum exornatione, numeratur, differt ab ea, qua est tropus	267
Isocolon lat. Compar quid	244
Isocrates eiusque discipuli, quod uocales fugerint reprehensi sunt	278
Iudicij partes accusatio & defensio	21
Iudicij finis est questio iustorum & iniustorum	21
Iudicium non est Rhetoricæ pars	26
Iudicium laus est cum utilitate causæ iungenda	138
Iunctura unde nascatur, & quomodo constituatur	150
Iustitia qualis esse debeat	277
Iustitia quid, & eius partes	104
Kαλῶς ποιεῖν, lat. Abusio & quid sit	212
Latinitas gradatio: quid	234
Laus hominum quomodo in tria tempora diuiditur	181
Laus hominis unde petenda	99
Laus magna est tulisse sapienter casus aduersos	ibid.
in Laudatione quæ res ponenda	107

Lau-

I N D E X.

Laudem afferunt liberi parentibus; vrbes conditoribus	111
inuenta inuentoribus	111
Lans urbium qualis	114
Licentia græ. Parrhesia, quid	42
Locus quid: & quare loci ab Arist. propositi	46
Loci argum. in sitorum sedecim	80
Locorum vsus & utilitas magna	80
Loci multa meditatione parati esse debent	81
Loci sunt argumentorum notæ	81
Loci & ad probandum & ad mouendum materiam præbent	81
Locus in mente & cogitatione desigere, vtilissimum est.	80
Loca artificialis memoriæ cuiusmodi esse debeant	324
Loci ad memoriæ quomodo vtendum	100
M ateria oratoris est questio	70
Materia quid sit.	285
Membrum græ. colon, quid	286
Membratim dicere quid sit	306
Membra in oratione cuiusmodi esse debeant	306
Membris quæ capitur oratio, longissime aliquando excedit	306
Membratim quando, et quando circumscripse dicendum.	306
Memoria quid sit	321
Memoriæ artem Simonides Chius instituit	321
Memoria artificiosa eloquentiæ pars est	322
Memoria est eloquentiæ thesaurus	322
Memoriæ artificium constat locis & imaginibus	322
Metalepsis lat. Transumptio, rarissimus tropus, & maxime	118

I N D E X.

me Impropris	214
Metaphora lat. Translatio quid	197
Metaphora vis omnis quadruplex	201
Metaphora multa poetis permixta, quæ oratoribus non conueniunt.	202
De Metaphora vides plura infra in verbo translatio	202
Metonymia lat. Denominatio, quid	207
Metonymiam Rhetores hypallagen vocant	207
Metus quid sit	39
Minori apparatu apud sapientes dicendum	123
Modus definitionis quis sit.	47
Modus & forma verborum in oratione	280
Monosyllaba multa non sunt continuanda	279
Mors etiam laudatur præstantium virorum	109
Motus quatuor sunt genera. partes singulorum generum plures	39
N arratio quid sit 141. debet esse brevis, aperta & probabilis. ibid. incunda sit & suavis	ibid.
Narratione quando & quomodo sit vtendum	143
Natura maximam vim ad dicendum affert	28
Naturæ dona sunt arte meliora.	29
Naturæ notatio peperit artem	29
Negantia sunt valde contraria aientibus	61
Necessarium dicitur etiam id quod magni interest	114
Notatio græ. Etymologia dicitur	52
Notatione sæpe vtuntur oratores, & poete	52
Notatione argumentum	52
Numerosæ orationis quis inuentor; & cur inuenta	281

I N D E X.

Numerosa oratio & poema eiusdem pedibus temperantur
286

Numerus oratorius græ. Rhythmus quid: numerus poeti-
cus metrum dicitur
286
ibid.

Numerosa oratione uti difficilius est quam versu
291

Numerus in qua parte ambitus esse debeat
291

Numerus orationis si semper est idē, maxime vitiosum.
291

Numerosum in oratione quid putetur
ibid.

Numeros omnes in oratione permistos esse sentit
ibid.

Numerosa quando sua sponte efficiatur oratio
291

Numerus membrorum cuiusmodi esse debeat
291

Occupatio alias præsumptio græ. prolepsis quid.
Occupationis genus quoddam est reprehensio.
300

Oculorum & oris maxima est vis in actione
10

Officium Rhetoricæ quod
10

Officia quæ & quibus anteposenda
45

Opibus quomodo utendum.
211

Optimates qui sint
1

Oonomotopia Ci. est Nominatio: ea latinis vix permittitur
1

Oratoris magna & præclara munera
15

Oratoris materia est questio
15

Oratoris perfecti sapientia vniuersæ rei. salutem continetur
15

16

Ordines ornatiſſimæ quæ sint
15. 20. 21

Oratoris opera & munera qualia
47

Oratori fidem facit argumentis
Oratoris

Oratori facillime definiendi est necessaria

I N D E X.

Orator definit vberius quam philosophus
47

Oratores & poetæ sæpe per translationem definiunt
48

Oratores auxilio, iuris consulti consilio iuuabunt
78

Oratoris maxima vis est in affectibus mouendis
84

Oratori dicenti probabiliter mores ciuitatis sunt cognoscendi
122

Orationis quatuor sunt partes: & quare in causa eis utamur
126

Oratoriarum argumentationes quemodo sint tractandæ
177

Oratio non sit syllogismorum, & enthymematum turba conferta
ibid.

Oratio omnium Regina rerum, magnam vim habet
180

Oratorem ipsum commoueri, caput est ad animos auditorum commouendos
181

Orator ab eloquendo nomen accepit
185

Oratio quomodo ornatur 189. figuratur tam verbis propriis quam translatis 224. non debet decrescere 276. quomodo & quando suapte natura numerosa efficiatur
302

Orationis quæ membris constat vis & qualitas
306

Oratione numerosa quomodo utendum
307

Oratione nihil magis tenerum & flexibile
312

Ordinis observatio quid
276

Partes virtutis quatuor
50

Paronomasia, lati. Anominatio, quid: & quam varijs rationibus fiat
240

Paronomasia pondere sententiarum implenda
ibid.

Temutatio seu inuersio græ. Allegoria quid sit
215

Temprastis quid: ea poetis frequentissima est
219

I N D E X.

Periphrasi contraria perissologia	179
Peroratio est extrema pars orationis	180
Perorationis partes & effectus	189
Permissio, græc. Epitrape quid	194
Periodum multis nominibus appellat. Cice.	197
Period: initium, medium & finis quale	204
Periodus habet membra minimum duo, sepe etiã tria quid præflare debeat	209
Perorationes constant numerose orationis genere	217
Pedes duarum syllabarum sunt quatuor	218
Pedes trium syllabarum sunt octo	228
ex Pedibus pluribus est quod tres syllabas exedit	231
Pleon in oratione ampliori frequentissimus	242
Poema est loquens pictura	240
Polypoton 9. lati. traductio, quid	246
Polyzydeton quid	247
Polyzydeti & dissolutionis vnus est fons	247
Præiudiciorum tria sunt genera	178
Principia in exornatione sunt maxime libera	180
Principia in deliberatione vel nulla sint vel breuia	60
Priuantia quid sint	209
Pronominatio, Cic. Antonomofia	21
Pronuntiatio quid	22
Pronuntiationis laus & utilitas	19
Pronuntiationis due sunt partes	19
Propositum, græc. Thesis, quid	39
Propositi duo genera	
Proposito quid e fiat orator	

Pro-

I N D E X.

Proposito quid sit	158
Propositionis approbatio	159
Prosopopæia quid: & eius vis	257
Prosopopæia magnam vim eloquentiæ desiderat	ibid.
Prudentia quid sit.	102
Q uestio est materia oratoris	18
Questionum duo genera	18
R ationem quid orator appellet	149
Ratio affertur à Reo	ibid.
Ratio Rei labefactatur firmamento	ibid.
Ratio totius orationis ad iudicationem conferenda	150
Ratiocinationis questio qualis	ibid.
Ratiocinatio quibus constet	ibid.
Ratiocinatio græcæ syllogismus & epichereima dicitur	153
Ratiocinationis partes quot sint	ibid.
Refutatio duplex quid	175
Refutatio & confirmatio eodem inentionis fonte vtun- tur	ibid.
Repugnancia differunt à contrarijs & dissimilibus	67
Repetita breuissime sunt dicenda	181
Repetitio, græc. Anaphora, quid	226
Rerum magnarum duplex genus	93
Rerum vsum magnarum tria sunt genera ad amplifican- dam	94
Rerum copia verborum copiam gignit	189
Res gesta ad cuiusq; virtutis nomen & vim sunt renocan- da	106
Responsio figura quid	252

Rhe-

I N D E X.

Rhetorica quid: eaque est ars	13
Rhetorice officium, finis, dignitas & materia	13
Rhetorice materia quomodo à ceterarum artium materia differat	18
Rhetorice partes quinque	25
Rhythmus quid sit	289
Rhythmici constât spatium temporum, pedes etiam ordine.	289
Sapientia quid sit	103
Sapientie comites & ministrae sunt Dialectica & oratoria	103
Sapientia sicut ceterarum rerum, sic etiam eloquentia suadamentum est	318
Sapientis est consiliū suū de maximis rebus explicare.	121
Schemata, græ. quid vocent	250
Ser. Sulpitij laus	109
Similitudo	51
Satietaſ mater	ibid.
Similiter desinens, græ. homæoteleuton quid	241
Similiter cadens, græ. homæoptoton, quid ibid.	ibid.
Syllog. vel epiche. emat. lat. ratiocinatio. et quib ^o cōstet.	173
Sillogisimus cornutus est dilemma	279
Syllabe verbis prioris non sunt prima verbi sequentis.	239
Synxiosis quid	201
Synecdoche tropus quid	ibid.
Synecdoches octo modi, ad quatuor reuocantur	ibid.
Synecdoche metaphora quid differat	ibid.
Synecdoche a Cice. Præcisio quid: & quomodo differat	156
Aposiop. si	

Syno-

I N D E X

Synecdoche à Cice. Præcisio quid: & quomodo differat ab	
Aposiopesi	236
Synonymia quid, & quibus modis conficiatur	233
Sortes quid, & vnde dicatur, sæpe fallax, vulgo dicitur argumentatio à primo ad vltimum	170
Sorti quomodo resistendum	171
Status quid sit. vnde nascatur, & vnde dictus. quomodo tractetur	146
Status tres, & quid sint	147
Stylus dicendi magister	273
Suadendo vel dissuadendo tria sunt spectanda	112
Suadendi partes sunt tres	113
Suslentatio, græ. Paradoxon. quid	267
T. Erretur facillime leuissimi cuiusque animus	117
Tertium genus figurarum verborum quale	232
Testimonium quid dicatur	77
Thesin Cic. propositum nocant	19
Thrasymachus numerosè orationis inuentor	281
Transductio, græ. Polypiton, quid	230
Translatio cum frequentissimus tropus, tum longè pulcherrius	197
Translatio, græ. metaphora quid	ibid.
Translationem genuit necessitas, inuēditas celebravit	190
Translatio & comparatio quomodo differant	ibid.
Translatio est quadruplex	ibid.
Translatio quomodo fiat	ibid.
in Translatione que fugienda	ibid.
Translationum varia species	ibid.

Transf-

I N D E X.

Trāslationis frequē's vsus e' in allegoriā & enigmati.	ibid.
Translatio durior quomodo mollienda	196
Tropus quid sit	ibid.
Tropi numero sunt undecim	123
Troporum & figurarum discrimen	278
V ariet. ut res gaudeat. et animus nouis delectatur.	191
Verba simplicia qualia	ibid.
Verborum simplicium optima quę	ibid.
Verba simplicia iudicio aurium sunt ponderanda	191
Verba inusitata quę	194 195
Verba nouantur quatuor modis	276
Verbo sensum claudere optimum	271
Verba in oratione non sunt ad pedes dimensa	104
Verecundia est omnium virtutum custos	190
Versus in oratione si efficitur vitia est	8
Virtutis partes quatuor:	100
Virtutis duplex vis	105
Virtutum singularum sunt certa quedam officia	106
Virtus praestantis viri quę sit	165
Virtus rebus difficilibus & arduis comparatur	209
Vitia quę in oratione numerosa vitanda	320
Vocem qualem exigant motus animi	ibid.
Vox quantum possit in oratione	131
Urbanitas opportuna reficit animos.	312
Vsus & exercitatio quantum valeant	110
Vile quomodo consideretur	120
Vilitatis species quomodo commendanda	120
Vtilitas semper cum dignitate coniuncta est	120

